

จารึกล้านนา: สวรรค์และโลกทัศน์

ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง

ดุยฉินพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาไทยศึกษา

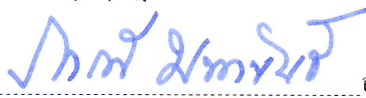
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

สิงหาคม 2559

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์และคณะกรรมการสอบคุณิพนธ์ ได้พิจารณา
คุณิพนธ์ของ ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

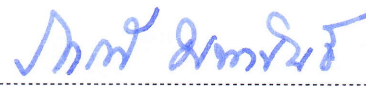
คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์

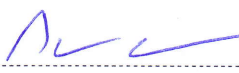

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ภารดี มหาพันธ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม)

คณะกรรมการสอบคุณิพนธ์

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วัฒนาพงษากุล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ภารดี มหาพันธ์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม)

..... กรรมการ
(ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อนุมัติให้รับคุณิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด)

วันที่ 9 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2559

กิตติกรรมประกาศ

คุณฉวีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ภารดี มหาจันทร์ อาจารย์ที่ปรึกษาหลักที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำแนวทางและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาการศึกษา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

รองศาสตราจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมผู้เป็นแบบอย่างแก่ผู้วิจัย ในทุก ๆ ด้าน ความเมตตาและกำลังใจที่ผู้วิจัยได้รับ ผู้วิจัยซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วัฒนาพงษากุลที่ให้คำปรึกษา แนะนำในเรื่องต่างๆ ทั้งยังคอยให้กำลังใจเสมอมา และขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.บำรุง คำเอก ที่กรุณาโอนเงินรายได้จากโครงการอบรมภาษาฮินดีเพื่อเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.ยุทธพร นาคสุข ที่กรุณาเป็นกรรมสอบเค้าโครงและให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ยิ่ง

ขอขอบคุณคุณเข็มฤทัย บุญวรรณ คุณนฤมล สารากรบริรักษ์ และคุณวิวัฒน์ วงศ์แก้ว เพื่อนร่วมชั้นเรียนที่ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจผู้วิจัยมาโดยตลอด เหนือสิ่งอื่นใดได้มอบมิตรภาพอันดีงามแก่ผู้วิจัย พร้อมกันนี้ขอขอบคุณคุณจิรพรรณ ใจจริงที่ช่วยดำเนินการด้านเอกสาร คำร้องต่าง ๆ ทั้งยังให้แนะนำ ที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติในระหว่างศึกษา

ขอขอบคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาตะวันออก โดยเฉพาะอาจารย์สาขาวิชาภาษาไทยที่ช่วยรับภาระงานแทนผู้วิจัยในระหว่างการศึกษา ขอขอบคุณเพื่อน พี่ และน้องที่ให้กำลังใจ ใฝ่ถามความก้าวหน้า โดยเฉพาะคุณคอรัก คุณกลอย และพี่หนูใน โครงการวิจัยจารึกนานๆ ที่แบกรับภาระในส่วนของผู้วิจัยในระหว่างการศึกษา

ขอขอบคุณคุณจอมขวัญที่เป็นหลาย ๆ สิ่งในชีวิตของผู้วิจัย

ผู้วิจัยได้รับทุนจากโครงการพัฒนากำลังคนด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีการศึกษา 2553-2554 ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ประโยชน์และความดีงามที่เกิดจากคุณฉวีนิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกุศลแก่ ศาสตราจารย์ ธวัช ปุณ โณทก และ “เด” บุคคลที่ผู้วิจัยระลึกถึงเสมอเมื่อต้องการพลังใจ

ความลำบากและความมุมานะของแม่ที่ทำเพื่อลูกเป็นพลังที่ผลักดันให้คุณฉวีนิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วง หวังว่าความสำเร็จนี้จะทำให้แม่หายเหนื่อยได้บ้าง

ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง

53810216: สาขาวิชา: ไทยศึกษา; ปร.ค. (ไทยศึกษา)

คำสำคัญ: จารึกล้านนา/ สारตตะ/ โลกทัศน์

ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง: จารึกล้านนา: สारตตะและโลกทัศน์ (LANNA INSCRIPTIONS ESSENCE AND WORLDVIEW) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์: การดี มหาจันทร์, กศ.ม., กรรมการ วิมลเกษม, DEA. 269 หน้า ปี พ.ศ. 2559.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสืบค้น รวบรวมและจัดระบบสารตตะที่สำคัญที่ปรากฏในจารึกล้านนา เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์โลกทัศน์ของชาวล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 และเพื่ออนุรักษ์ สืบสาน ส่งต่อและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชาวล้านนา

การศึกษาโลกทัศน์ล้านนา ผู้วิจัยสืบค้น รวบรวมและจัดระบบสารตตะที่สำคัญจากจารึกล้านนาจำนวน 526 หลัก มีอายุระหว่าง พ.ศ. 1882-2500 เพื่อศึกษาโลกทัศน์ 3 ด้าน ดังนี้

1. โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ การอยู่ร่วมกันในสังคมโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ทำให้ชาวล้านนามีทัศนะว่าทุกคนที่เกิดมาต้องทำหน้าที่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและควรอยู่ร่วมกันอย่างสมัคสมานสามัคคีเพื่อค้ำจุนศาสนาให้ดำรงอยู่จนถึง 5000 ปี วัดและชุมชนต่างมีหน้าที่ต่อกัน เมื่อชุมชนทำบุญถวายทานให้วัดมาก วัดจึงช่วยเหลือจนเจือสังคมาด้านการเงินได้ด้วย
2. โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ ชาวล้านนามีทัศนะว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่เกื้อกูลชีวิต จึงอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างรู้จักบุญคุณและเห็นคุณค่า ใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปตามธรรมชาติและจากการสร้างสรรค์ของคนล้านนาเองเพื่อให้ตนอยู่ในสภาวะแวดล้อมในแบบที่พึงพอใจ คนล้านนาจึงอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน
3. ด้านโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวล้านนามีทัศนะว่าสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติและศาสนาเป็นสิ่งที่สามารถดลบันดาลสิ่งดีและไม่ดี ทัศนะนี้เกิดจากความเชื่อที่ผสมผสานกันในสังคมล้านนา ทำให้ระบบความเชื่อในล้านนาซับซ้อน และทำให้ศาสนามีลักษณะเป็นสิ่งที่เหนือธรรมชาติที่สามารถดลบันดาลสิ่งที่ปรารถนาได้

จารึกล้านนาค้นคว้าความรู้และภูมิปัญญาในอดีตไว้ ได้แก่ ด้านตัวอักษร ภาษา ขนบธรรมเนียม และประเพณี ซึ่งควรค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์โดยการปฏิบัติเพื่อสืบทอดต่อไป เพราะธรรมเนียมประเพณีเนื่องในศาสนาเป็นกิจกรรมที่ช่วยกลมเกลียวจิตใจให้อ่อนโยน ชัดเกลียดจิตใจให้รู้จักเสียสละ รู้จักเผื่อแผ่ และช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นอันเป็นค่านิยมที่คนในสังคมพึงมี และสังคมก็พึงส่งเสริมให้ทุกคนมีค่านิยมเช่นนี้ ธรรมเนียมประเพณีดังกล่าวยังเอื้อให้คนในสังคมได้มีปฏิสัมพันธ์กัน สามารถสร้างความสมัคสมานสามัคคีทำให้สังคมสงบสุขร่มเย็นอีกด้วย

53810216: MAJOR: THAI STUDY; Ph.D. (THAI STUDY)

KEYWORDS: LANNA INSCRIPTIONS/ ESSENCE/ WORLDVIEW.

SIRISARN MUEANPHOTHONG: LANNA INSCRIPTIONS ESSENCE AND WORLDVIEW. ADVISOR COMMITTEE: PARADEE MAHAKHAN, M.Ed., KANNIKA WIMONKASEM, DEA. 269 P. 2016.

The objective of this dissertation is to search, collect and systematize the essences contained in Lanna inscriptions. Moreover, its objective is to analyze Lanna's world view in the period of 19-25 Buddhist centuries. It is also to preserve, maintain and develop cultural heritage and wisdom of Lanna people.

In this dissertation, the researcher search, collect and systematize the essences from 526 Lanna inscriptions in the period 1882-2500 Buddhist Era. It is to study world views in 3 dimensions as follows;

1. World view between human and human, Co-existence in society by being monastery as the centre, it made Lanna people thinking that all people must support to Religion and stay together with harmony in order to let Buddhism be sustaining up to 5000 years. Monastery and community are hand in hand. When people donated to temple, on the other hand temple also can support a lot to society.

2. World view between human and nature, Lanna people thought that people are in debt with nature, so they should be appreciate the value of nature. They should spend their life on the base of nature and also by the maintaining of Lanna people. So Lanna people stay in harmony with nature.

3. World view between human and supernatural, Lanna people thought that the supernatural and Religion can being created good and bad. This view happened with the mix of believes in Lanna society. Therefore it made Lanna society more complicated. It also made Religion be supernatural and able to makes achieve something desired.

Lanna inscription inscribe knowledge and wisdom in previous times. Its knowledge is on the basis of Alphabets, Languages, cultures and customs. All of these deserve to reserve and sustain for all. Because the culture on religion is to purifies their minds and also to let them be a sacrifice. Society should arouse all people to behave on this. The mentioned value still makes people be harmonies and stay happily in the same community.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฌ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
กรอบแนวคิดการวิจัย	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	20
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	20
วิธีดำเนินการวิจัย.....	20
แหล่งข้อมูล	21
2 ภูมิสังคม และภูมิปัญญาล้านนา.....	23
พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ล้านนา	23
จารึกในอาณาจักรล้านนา	33
3 สวรรค์จากจารึกล้านนา	50
ขอบเขตและความหมายของสวรรค์แต่ละด้าน	51
ตารางแสดงสวรรค์ในจารึกล้านนา	72
4 โลกทัศน์ของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา	139
โลกทัศน์ในการสร้างจารึก.....	139
โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์.....	145

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ.....	171
โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ	173
5 บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	184
บทสรุป.....	184
อภิปรายผล.....	189
ข้อเสนอแนะ.....	191
บรรณานุกรม.....	192
ภาคผนวก.....	205
ประวัติย่อของผู้วิจัย	259

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3-1 จำนวนจารึกในแต่ละสมัยของแต่ละจังหวัด	50
3-2 ตัวอย่างการระบุสารัตถะจากจารึกวัดศรีบุญเรือง ชม.16 พ.ศ. 2039	57
3-3 ตัวอย่างการระบุสารัตถะจากจารึกวัดป่าใหม่ พย.8 พ.ศ. 2040.....	60
3-4 ตัวอย่างการระบุสารัตถะจากจารึกวัดเก้ายอด (จังหวัดพะเยา) ลพ.27 พ.ศ. 2055.....	65
3-5 ตัวอย่างการระบุสารัตถะจากจารึกถ้ำเด่นจัว (3) ลป.44.....	70
3-6 สารัตถะในจารึกล้านนา.....	74

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า	
2-1	แผนที่อาณาจักรล้านนาและดินแดนใกล้เคียง	24
2-2	แผนที่แสดงอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรใกล้เคียง	25
2-3	แผนที่แสดงพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย	25
2-4	รูปแบบอักษรมอญโบราณ จารึกพระเจ้าสุวาวริสิทธิ 2 (วัดคู์กุด) ลพ.2 พุทธศตวรรษที่ 16-17 ด้านที่ 1	34
2-5	รูปแบบอักษรไทยสมัยสุโขทัย ศิลাজารึกวัดพระยืน ลพ.38 พ.ศ. 1913 ด้านที่ 1.....	36
2-6	รูปแบบอักษรฝักขาม จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ลพ.9 พ.ศ. 1954 ด้านที่ 2.....	38
2-7	รูปแบบอักษรธรรมล้านนา จารึกลานทองสมเด็จพระมหาเถรจุฑามณี สท.52 พ.ศ. 1919 (อักษรจำลอง)	39
2-8	รูปแบบอักษรธรรมล้านนาบนฐานพระพุทธรูปไม้ จารึกฐานพระพุทธรูป วัดคอก 4 นน.723 พ.ศ. 2402.....	40
2-9	รูปแบบอักษรธรรมล้านนาจารึกฐานพระพุทธรูปสาวกพระ โมคคัลลานะสำริด วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย	41
2-10	รูปแบบอักษรธรรมล้านนาในศิลাজารึกวัดช้างค้ำ นน.3 พ.ศ. 2091.....	42
2-11	รูปแบบอักษรฝักขามในจารึกจารึกเจ้าหมื่นคำเพชร ลป.1 พ.ศ. 2019.....	43
2-12	อักษรไทยนิเทศ โคลงมังทรารบเชียงใหม่.....	44
3-1	จารึกศรีบุญเรือง ชม.16 พ.ศ. 2039	59
3-2	จารึกวัดป่าใหม่ พย.8 พ.ศ. 2040 ด้านที่ 1	63
3-3	จารึกวัดป่าใหม่ พย.8 พ.ศ. 2040 ด้านที่ 2.....	64
3-4	จารึกวัดเก้ายอด (จังหวัดพะเยา) ลพ.27 พ.ศ. 2055 ด้านที่ 1	68
3-5	จารึกวัดเก้ายอด (จังหวัดพะเยา) ลพ.27 พ.ศ. 2055 ด้านที่ 2	69
3-6	จารึกวัดเด่นงิ้ว (3) ลป.44	71
3-7	แผนภูมิแสดงสัดส่วนสารัตถะที่ปรากฏในจารึก	130
3-8	แผนภูมิแสดงสัดส่วนสารัตถะด้านชนชั้นที่ปรากฏในจารึก แบ่งตามสมัย.....	131
3-9	แผนภูมิแสดงสัดส่วนสารัตถะด้านกฎระเบียบของสังคมที่ปรากฏในจารึก แบ่งตามสมัย	133

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3-10 แผนภูมิแสดงสัดส่วนของสารัตถะด้านธรรมชาติที่ปรากฏในจารึกแบ่งตามสมัย	134
3-11 แผนภูมิแสดงสัดส่วนความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ปรากฏในจารึก แบ่งตามสมัย	135

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รากฐานทางวัฒนธรรม เช่น ความคิด ความเชื่อ ประเพณี แบบแผนการปฏิบัติ ฯลฯ อาจสืบทอดในรูปของมุขปาฐะ การบันทึก หรือการปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะถูกรับเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมของสังคม หากแต่รากฐานทางวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ที่ถูกบันทึกไว้ในวัสดุบางประเภท เช่น จารึก ไม่อาจถูกปรับเปลี่ยนได้ จึงทำให้ยังคงรักษารูปแบบรากฐานทางวัฒนธรรมในช่วงเวลานั้น ๆ ไว้ได้ และเนื่องจากจารึกมีข้อจำกัดหลายประการ จึงจำเป็นต้องมีการอ่าน แปล วิเคราะห์ และตีความเพื่อให้เข้าใจถึงรากฐานวัฒนธรรมดังกล่าว

การเข้าถึงองค์ความรู้ที่อยู่ในจารึกนั้นมีข้อจำกัดอยู่มาก ทั้งในด้านกายภาพ กล่าวคือ จารึกส่วนใหญ่ทำจากวัสดุที่ชำรุดไปตามกาลเวลา รูปอักษรที่ใช้บันทึกเป็นอักษรโบราณ เช่น อักษรขอมไทย อักษรฝักขาม อักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมอีสาน อักษรไทยน้อย เป็นต้น ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการอ่านจารึก ปรียวรรคและถ่ายถอดออกมาเป็นภาษาปัจจุบัน ในด้านเนื้อหาที่สำนวนภาษาล้วนเป็นศัพท์โบราณเข้าใจยาก ต้องอาศัยการตีความอย่างละเอียดรอบคอบจากนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง

องค์ความรู้ในจารึกเป็นสิ่งที่นักปราชญ์และนักวิชาการให้ความสนใจอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงบุกเบิกการอ่านและแปลศิลาจารึกหลัก ที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง หลังจากนั้นก็มีผู้ให้ความสำคัญกับจารึกมากขึ้น มีผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึกหลายท่าน การอ่านจารึกในระยะแรก มุ่งอ่านและแปลความเพื่อเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และโบราณคดี ระยะต่อมามีการศึกษาถึงพัฒนาการของอักษรชนิดต่าง ๆ เช่น อักษรขอม อักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมอีสาน อักษรไทยน้อย อักษรฝักขาม เป็นต้น ต่อมาเมื่อมีการอ่านและแปลความจารึกเพิ่มมากขึ้น นักวิชาการศาสตร์อื่น ๆ จึงสนใจจารึกมากยิ่งขึ้น ทำให้มีการศึกษาจารึกในมุมมองที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับศาสตร์ที่ตนเองสนใจและเชี่ยวชาญ

การศึกษาจารึกที่ผ่านมามีการศึกษาในหลายแง่มุม งานในระยะแรกเป็นการศึกษาเชิงอักษรวิทยา (Palaeography) และอักษรวิธี (Orthography) นักอักษรวิทยาจะใช้ข้อมูลจากตัวอักษรที่บันทึกอยู่ในศิลาจารึก และมุ่งเน้นศึกษาพัฒนาการของตัวอักษรว่าได้คลี่คลายหรือตัดแปลงมาจากอักษรต้นฉบับแบบชนิดใด พร้อมทั้งอธิบายการคลี่คลายของตัวอักษร โดยศึกษาประวัติการสืบทอดวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านการเขียนตัวอักษร งานศึกษาจารึกในลักษณะนี้

เป็นงานวิจัยที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยทางด้านจารึกศึกษาในระยะต่อมา งานวิจัยในกลุ่มนี้ ได้แก่ การศึกษาอักษรไทยในจารึกสมัยอยุธยาที่พบในประเทศไทย (นลินี เหมนิธิ, 2512) การศึกษาเรื่องลักษณะอักษร และอักษรวิธีในจารึกสมัยสุโขทัย (อนันต์ ทรงวิทยา, 2524) และการศึกษา ลักษณะอักษรและอักษรวิธีไทยในพุทธศตวรรษที่ 24 ตอนต้น (คณินิจ จันทร์กระวี, 2533) นอกจากนี้การศึกษอักษรที่ใช้ในภาคกลางแล้ว ยังมีการศึกษอักษรที่ใช้ในภาคเหนือและภาคอีสาน ได้แก่ การศึกษาพัฒนาการของอักษรฝักขามที่พบในศิลาจารึกภาคเหนือ (กรรณิการ์ วัฒนเกษม, 2526) การศึกษาพัฒนาการอักษรวิธีอักษรธรรมล้านนา (นัยนา โปร่งธุระ, 2525) การศึกษา อักษรไทยน้อยทางด้านอักษรวิทยา (ธวัช ปุณโณทก, 2522) และการศึกษาเรื่องอักษรธรรมอีสาน (เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, 2525)

การศึกษาจารึกในเชิงอักษรวิทยา (Palaeography) และอักษรวิธี (Orthography) นี้ไม่ เพียงแต่ศึกษาอักษรกลุ่มไทยเท่านั้นยังครอบคลุมไปถึงกลุ่มอักษรสกุลอื่น ๆ ได้แก่ การศึกษาอักษร ขอมที่ใช้บันทึกภาษาไทย (สุรณี แก้วกลม, 2523) การศึกษาอักษรสมัยก่อนพระนคร (สายหยุด กระเวณกิจ, 2524) การศึกษาอักษรขอมสมัยพระนคร (สุนทรี พิรูณสาร, 2524) และการศึกษา จารึกทวารวดีในด้านอักษรวิทยา (นพชัย แดงดีเลิศ, 2542)

การศึกษาในระยะต่อมาหลังจากมีการศึกษาที่มาและรูปแบบอักษรในจารึกที่พบใน ประเทศไทยแล้ว จึงได้มีการศึกษาเนื้อหาในจารึก โดยอาศัยงานวิจัยเชิงอักษรวิทยาที่ได้รวบรวม และแบ่งยุคสมัยของจารึกไว้แล้วเป็นพื้นฐาน ทำให้สามารถจำแนกและอธิบายเนื้อหาในจารึก ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับยุคสมัยต่าง ๆ ได้ งานวิจัยที่ศึกษาเนื้อหาในจารึก เช่น การวิเคราะห์ สาระและสัมพันธภาพในจารึกสมัยสุโขทัย (มณฑิธร ผาทอง, 2537) การศึกษาวิถีชีวิตและ ความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา (ชนพร แดงขาว, 2548) การก่ดปานาในจารึกสุโขทัย อยุธยา และธนบุรี-รัตนโกสินทร์ (ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง, 2549) และการศึกษาวิเคราะห์ การทำบุญในจารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร (ขนิษฐา อลังกรณ์, 2551)

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่น่าข้อมูลในจารึกไปอธิบายโดยอาศัยความรู้ในศาสตร์อื่น ๆ เช่น ภาษาศาสตร์ โดยนำข้อมูลในจารึกไปวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางภาษา การเปลี่ยน เสียง เปลี่ยนความหมาย การเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ระหว่างคำ การยืมคำ ประโยค ข้อความ การเล่าเรื่อง ซึ่งจะทำให้สามารถเข้าใจว่าคนในอดีตใช้ภาษาแบบใด เขียนเรื่องอย่างไร และเปลี่ยนแปลงมาเป็นปัจจุบันได้อย่างไร ตลอดจนทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างเชื้อชาติ ต่างวัฒนธรรมว่ามีขึ้นเมื่อไร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งผลที่ได้จากงานวิจัยทำให้เห็นภาพที่ต่อเนื่องของ การเปลี่ยนแปลงภาษาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ม.ป.ป.) งานวิจัยในกลุ่มนี้ เช่น คำไวยากรณ์และลักษณะโครงสร้างประโยคในจารึกสมัยสุโขทัย (วาสนา แสงสิทธิ์, 2528)

หน่วยเสียงภาษาสุโขทัยจากจารึก (เครือวัลย์ จันทน์สมวงษ์, 2530) การสร้างคำในศิลาจารึกอีสาน ช่วง พ.ศ. 2073-2466 (ศิริวรรณ กาญจนโหติ, 2532) คำยืมในจารึกสุโขทัย (วันทนี ม่วงบุญ, 2532) คำไวยากรณ์ในจารึกล้านนา พ.ศ. 1954-2100 (รจเรข คลอวุฒิวัฒน์, 2538) คำยืมในจารึกไทยอีสาน (พระมหาสุเทพ พรหมเลิศ, 2542) การเชื่อมโยงความในจารึกสุโขทัย (วิยะดา ตานี, 2544) การเชื่อมโยงความในจารึกล้านนา (ชญาอนุตม์ จินดารักษ์, 2546) และคำไวยากรณ์ในจารึกอีสาน ระหว่างพุทธศักราช 1957-2466 (ภานุพันธุ์ สยังกุล, 2548)

ในการวิจัยด้านประวัติศาสตร์ จารึกมีความสำคัญอย่างมากในการศึกษาประวัติศาสตร์ เนื่องจากจารึกเป็นเอกสารต้นฉบับ ที่สร้างขึ้นร่วมสมัยกับเหตุการณ์นั้น ๆ จารึกยังบอกถึงสิ่งต่าง ๆ ที่คนในปัจจุบันไม่สามารถจะเรียนรู้ได้จากแหล่งอื่น จารึกบางหลักให้สารัตถะที่มีคุณค่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แม้จะเป็นเพียงข้อความสั้น ๆ ก็ตาม นอกจากนี้จารึกยังให้รายละเอียดเกี่ยวกับการบริหารราชการ วิถีชีวิต ที่ไม่ปรากฏในเอกสารโบราณอื่น ๆ ซึ่งจะมาช่วยเติมเต็มประวัติศาสตร์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น (Cook, 1987) เช่นเดียวกับที่ ประเสริฐ ณ นคร กล่าวไว้ว่า เราไม่อาจจะเขียนประวัติศาสตร์ให้สมบูรณ์ได้โดยอาศัยจารึกแต่อย่างเดียว แต่เราไม่สามารถจะเขียนประวัติศาสตร์ให้สมบูรณ์ได้โดยไม่อ่านศิลาจารึกเสียก่อน (ประเสริฐ ณ นคร, 2549) งานศึกษาจารึกในด้านประวัติศาสตร์นี้ เช่น จารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2521) และประวัติศาสตร์สุโขทัยจากศิลาจารึก (สินชัย กระบวนแสง, 2518)

ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ และสถาปัตยกรรม ข้อมูลจากจารึกก็มีส่วนสำคัญอย่างมาก ที่ช่วยเสริมให้การศึกษาค้นคว้า ติความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 20 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีการจดบันทึกลงในกระดาษ และใบลาน ได้เสื่อมสลายไปตามกาลเวลาจนหมดสิ้น จึงเหลือแต่ศิลาจารึกเท่านั้นที่เป็นเอกสารชั้นต้นที่ดีที่สุดใน การสอบหาสถานที่ตั้งของโบราณสถานในปัจจุบัน จนทำให้ทราบได้ว่าอยู่บริเวณใด และสามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะกับโบราณสถานในยุคสมัยเดียวกันได้ด้วย การศึกษาจารึกในกลุ่มนี้ เช่น รูปแบบศิลปะบนแผ่นภาพจารึกลายเส้นเรื่องชาดกของวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย (บรรลือ ขอรวมเดช, 2533) และร่องรอยพุทธศาสนาสัมัยทวารวดีบริเวณลุ่มแม่น้ำลพบุรี-ป่าสัก ศึกษาจากหลักฐานทางโบราณคดีประเภทศิลปกรรมและจารึก (พงษ์ศักดิ์ นิลวร, 2553) นอกจากนี้การใช้หลักฐานจากศิลาจารึกเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษารูปแบบศิลปกรรมในยุคสมัยต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดอายุของโบราณสถานที่ต้องใช้ข้อมูลจากศิลาจารึก ที่พบในแหล่งโบราณสถานตรวจสอบกับงานศิลปกรรม เพื่อการกำหนดอายุที่แน่นอน อันจะเป็นกุญแจสำคัญในการกำหนดอายุและวิวัฒนาการทางด้านรูปแบบ รวมถึงศิลปะของโบราณสถานอื่น ๆ ที่ไม่ปรากฏหลักฐานได้อีกด้วย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551)

แม้ในการออกแบบนิเทศศิลป์ ขาม จาตุรงค์กุล (2545) ได้ออกแบบตัวอักษรและภาพสำเร็จรูปในรูปแบบเลขคณิตอิสาน โดยศึกษาค้นคว้ารูปแบบอักษรในจารึกและจากแหล่งอื่น ๆ แล้วนำไปออกแบบเลขคณิต (Graphic design) เช่น การออกแบบตัวอักษรในการพิมพ์ (Font) ที่มีรูปสัณฐานคล้ายกับรูปอักษรโบราณ สามารถนำไปประกอบกับบรรจุภัณฑ์ หรือทำเป็นป้ายประชาสัมพันธ์ได้อย่างลงตัว

งานศึกษาวิจัยดังกล่าวมานั้นส่วนใหญ่เป็นการใช้ข้อมูลจากจารึกแต่เพียงบางส่วนเพื่ออ้างอิงหรือยืนยันข้อเท็จจริงในศาสตร์ต่าง ๆ ในส่วนของจารึกล้านนามีงานวิจัยที่ศึกษาเนื้อหาจากจารึกโดยเฉพาะ เช่น การกัลปนาในลานนาไทยตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 22 (ระวีวรรณ ภาคพรต, 2526) และการศึกษาวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา (ชนพร แดงขาว, 2548) ผลการวิจัยของงานวิจัยทั้งสองเรื่องดังกล่าว พบว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและกำหนดความคิดความเชื่อของชาวล้านนา อีกทั้งสถาบันสงฆ์ก็มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนล้านนาทุกระดับ โดยเป็นการมองภาพรวมทั้งหมด ไม่ได้กล่าวถึงความต่อเนื่องเชื่อมโยงและการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัย เพราะแท้จริงแล้วจารึกถูกบันทึกอย่างต่อเนื่องในแต่ละยุคสมัยซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี การปกครองการเมือง และย่อมหมายความว่า จารึกได้บันทึกความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ดังกล่าวในแต่ละช่วงเวลาไว้ด้วย ดังนั้นหากศึกษาเนื้อหาในจารึกในแต่ละช่วงแต่ละสมัยอย่างถี่ถ้วนรอบด้านก็จะเห็น โลกทัศน์ของคนล้านนาในแต่ละยุคสมัยด้วยเช่นกัน

ในยุคที่ล้านนาเจริญรุ่งเรืองซึ่งเริ่มตั้งแต่สมัยพระเจ้าเกื้อนา พ.ศ. 1898 ถึงสิ้นสมัยพระเมืองแก้ว พ.ศ. 2068 นั้น สารัตถะในจารึกส่วนมากนอกจากจะเป็นการประกาศกิริยาบุญในพระพุทธศาสนา เช่น สร้างพระ สร้างวัด ถวายทรัพย์สิน ที่ดิน ไร่นา และข้าพระแล้ว เมื่อพิจารณาเนื้อหาจารึกยังพบว่า คนล้านนามีภูมิปัญญา มีศักยภาพในการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน ซึ่งเมื่อพิจารณาสารัตถะในจารึกบางหลักพบว่าลักษณะเนื้อความในจารึกเป็นทั้งบันทึก คำสั่ง ข้อบังคับ และระเบียบปฏิบัติ ซึ่งเมื่อใดที่ต้องการให้คนในสังคมเชื่อฟัง ยอมรับ และปฏิบัติก็จะใช้คำว่า พระราชอาชญา อาชญา พระราชโองการ โองการ หรือ คำสั่ง และย่อมหมายความว่ารัฐได้รับรองแรงงานคนและผลประโยชน์ต่าง ๆ ของวัดแล้ว ใครก็ตามที่ถูกกำหนดหน้าที่ไว้ในจารึก ผู้นั้นต้องปฏิบัติตาม จารึกที่มีเนื้อความเป็นบันทึก คำสั่ง ข้อบังคับ และระเบียบปฏิบัติ เช่น

จารึกเจ้าหัวแสนญาณกัลยา ลพ.19 (พย.) พ.ศ. 2045 มีใจความว่าหากไม่ถวายคนไว้เป็นข้าพระตามอาชญา และหากละเมิดคำสั่งก็ขอให้ตกรอก ข้อความในจารึกว่า เจ้าไทยผู้ใดบ่ไว้

คนในจารึกอันนี้ตามอาชญาพระเป็นเจ้าตนเป็น (เค้า) และมล้างเสี่ย ห้อมมันฉิบหายตายตกนรก (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 314)

ในจารึกวัดวิสุทธิธาราม พย.4 พ.ศ. 2035 กล่าวถึง หลงของเจ้าเมืองเชียงรายกับเจ้าพันเค้า เมืองพ่อน้อย ให้เจ้าหน้าที่มาฝั่งจารึกและกล่าวว่าให้ปฏิบัติตามคำในจารึกคืออย่าเอาข้าพระไปใช้งานส่วนตัว ให้ข้าพระอยู่ในวัดตามคำสั่งของหลงเจ้าเมือง จารึกหลักนี้ใช้คำว่า อาชญาในความหมายว่า คำสั่ง ดังนี้

หลงพระเป็นเจ้าเมืองเชียงรายกับเจ้าพันเค้าเมืองพ่อน้อยห้อมมันมาฝั่งหินจารึกไว้ในวัดวิสุทธิธารามเพื่อห้อมมันแก่ศา (สนา)... โผอย่ากลัวเกล้าคนหมู่นี้ ไว้ตามอาชญาหลงพระเป็นเจ้าเทอญ (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 106-107)

หรือในจารึกวัดพระคำ ลพ.10 พ.ศ. 2039 ก็มีข้อความคล้ายกันกับจารึกวัดวิสุทธิธาราม แต่ใช้คำว่า “องการ (โองการ)” “...ผู้ใดแลบยา ตามลำนนำพระองการ ผู้ใดแลโดยตาม ประหัส ความพระภูมิ ผู้นั้นสวัสดิ ได้เสวยสุขในเมิงสวรรค์...” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 285) และในจารึกวัดกานโถม ลพ.31 พ.ศ. 2042 ใช้คำว่า “คำสั่ง” ดังข้อความว่า “เสนาอำมาตย์ จำบ้าน จำเมือง พี่น้อง กูก็ดี สมณพราหมณ์ก็อย่ามล้างคำกูสั่งนี้ ผู้ใดมล้างคำกูนี้ ห้อมมันบาปปัญจานันตริยกรรมดังเทวทัต อันมล้างสั่งนี้” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 352)

นอกจากจารึกจะเป็นคำสั่ง ขอบังคับ และระเบียบปฏิบัติดังกล่าวแล้ว จารึกยังเป็นบันทึก เพื่อแสดงสิทธิในอาณาเขตตามที่ผู้ศรัทธาถวายไว้ให้วัด ซึ่งมักจะกำหนดเขตแดนว่ามีไปถึงจุดใดบ้าง เช่น จารึกวัดเก้ายอด ลพ.27 (พะเยา) พ.ศ. 2055 กำหนดเขตแดนของวัดไว้ว่า เขตแดนของวัดนับตั้งแต่วิวัด ทางทิศตะวันตกมีขอบเขตไปจนถึงคูเวียง ทางทิศตะวันออกมีขอบเขตไปจนถึงบ้านพระยาร่วง บ้านหมอช้าง ทางทิศเหนือมีขอบเขตไปจนถึงหนอง ทิศใต้มีขอบเขตไปจนถึงตลาด ข้อความในจารึกว่า

แต่แดนวิหารวัดเก้ายอดเมื่อวันตกเอาคือเวียงเป็นแดน มาวันออกเอาบ้านพระยาร่วง บ้านหมอช้างเป็นแดน เมื่อเหนือเอาหนอง.อเป็นแดน มาภายใต้สุ่มกลาด ว่าแต่ชายคาวิหารไปสี่สิบวาเป็นแดนแล (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 338)

นอกจากเป็นบันทึกกำหนดขอบเขตของวัด ยังบันทึกว่ามีข้าพระจำนวนเท่าใดเป็นใครบ้าง ข้าพระจะต้องอยู่ดูแลรับใช้วัดอย่างไร เช่นว่า ให้มีหน้าที่ดูแลอุโบสถ คูแลวิหาร ทั้งยังอาจะระบุด้วยว่าต้องเป็นข้าพระนานเท่าใด ซึ่งข้อความในจารึกบางหลักกำหนดให้คนที่ถูกถวายให้วัดเป็นข้าพระชั่วชีวิต ตลอดไปถึงลูกหลานที่เกิดมาก็ต้องเป็นข้าวัดด้วยเช่นกัน เช่น ในจารึกสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปวเรศวริยวราทิตย์ พย.57 พ.ศ. 2032 ข้อความในจารึกว่า “...เขา 5 คนนี้ คำพัน

แปดเงินแล แม้นลูกหลานเหลนเขามีหื้อสืบสายเป็นข้าพระอย่าขาด...” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 208) ข้อความตอนท้ายของจารึกหลักนี้แม้ไม่ครบถ้วน แต่สันนิษฐานได้ว่า มีการอนุญาตให้ซื้อคนที่มีความเท่ากันมาแทนข้าพระคนเดิมที่ไม่ต้องการเป็นข้าพระ เนื่องจากลักษณะเดียวกันนี้ปรากฏในจารึกมหาสามิเจ้าญาณเทพคุณ วัดบ้านคอน พย.10 พ.ศ. 2046 กล่าวว่า หากข้าพระคนใด ไม่อยากอยู่รับใช้วัดก็ให้หาคนที่มีความเท่ากันมาไว้แทน ข้อความในจารึกว่า “...ผิวว่าผู้ใดบ่ผู้รักษาพระเจ้า บ่ผู้รักษาห่อปฏิกรณ์ หื้อเอาค่าคิงมันผู้นั้นออกมาไล่คนไว้แทน มันดั่งเก่า” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 125-126)

จารึกบางหลักบันทึกข้อกำหนด กฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันซึ่งเป็นระเบียบปฏิบัติที่เพียงพอเหมาะสมกับสภาพสังคมของตน เช่น การกำหนดระเบียบปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในจารึกวัดเก้ายอด ลพ.27 พ.ศ. 2055 ซึ่งกำหนดว่าผู้ที่มาอยู่อาศัยในหมู่บ้านเก้ายอดนั้น หากใครไม่ช่วยสร้างวัดให้ยึดเรือน หากใครไม่เชื่อฟังผู้มีศีล พระภิกษุ ให้ขับไล่ออกจากหมู่บ้าน ใครดื่มเหล้า ทะเลาะเบาะแว้งกัน อิจฉาริษยากัน สร้างความเดือดร้อนแก่ส่วนรวม มักล่วงเกินพระภิกษุ มักหวงไม้ ไม่ทำประโยชน์แก่วัด บุคคลที่ประพฤติเช่นนั้นให้ชาวบ้านขับไล่ออกไปเสีย หากไล่แล้วไม่ไปก็ให้บอกแก่หัวหน้าหมู่บ้าน และหากใครจะมาอยู่อาศัยในหมู่บ้านก็ให้ถามผู้เฒ่าผู้แก่ว่าสมควรให้อยู่หรือไม่ ข้อความมีดังนี้

ฝูงอยู่ในบ้านเก้ายอดนี้ ผู้ใดบ่ช่วยสร้างวัด หื้อผ้าขาวชียาดเรือนมันเส้ ผู้ใดบ่ฟังคำผ้าขาวบ่ฟังคำมหาเถรเจ้าวัด หื้อขับหนีจากบ้านจากที่พระ ผู้ใดกินเหล้ากินยาร้าย มักคิดมักขอยท่านเร่งค่าท่านพาด้อยคำพาคำมาเป็นโทษเป็นโทษกลัวเกลานัก พาโล (โจเท) ผิดชาวเจ้าชื่บามมหาเถร มักขางที่ขางแดนขางไม้ บ่หื้อเป็นคุณแก่วัด หื้อขับมันหนีจากบ้านจากที่พระ อย่าหื้ออยู่ จำมันบ่หนี ก็หื้อกล่าวแก่หมื่นแคว้นแสนเข้าเถ้าเมิง หื้อขับหนีตงได้ ผู้ใดจักมาอยู่ (หื้อ) ถามมหาเถรเจ้าวัด ถามทั้งผู้เฒ่าผู้แก่พร้อมกันว่าดีเยหื้ออยู่ (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 339)

เมื่อพิจารณาสาระสำคัญของจารึกล้านนาคงกล่าวมานั้นทำให้เห็นว่าคนล้านนามีโลกทัศน์ว่าจารึกคือคำสั่ง ข้อบังคับ และระเบียบปฏิบัติ การกระทำใด ๆ ที่ขัดกับความในจารึกจึงถือเป็นการละเมิดอำนาจกษัตริย์ หรือเจ้าเมือง อีกทั้งยังเป็นการละเมิดพระพุทธศาสนาอีกด้วย เพราะคำสั่งทั้งสี่นั้นก็เพื่อประโยชน์ของพระพุทธศาสนาและความสงบร่มเย็นของบ้านเมือง หากพิจารณาถึงโลกทัศน์เกี่ยวกับการปกครองและศาสนาก็จะพบว่า คนล้านนามีความยำเกรงอำนาจฝ่ายปกครอง ประกอบกับมีความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนา

การศึกษาสาระสำคัญของจารึกล้านนา ก็เพื่อให้สามารถอธิบายโลกทัศน์ของสังคมล้านนาในอดีต อันจะทำให้เห็นถึงวิวัฒนาการของความรู้ ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมของคนล้านนา การศึกษาวิจัยนี้ยังเป็นการสร้างฐานความรู้ให้แก่ศาสตร์อื่น ๆ สามารถนำไปใช้ใน

การค้นคว้าวิจัย ประยุกต์ใช้และต่อยอดองค์ความรู้ให้่องงามมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ที่จำเป็นต้องพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากรากฐานทางวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. สืบค้น รวบรวมและจัดระบบสารัตถะที่สำคัญที่ปรากฏในจารึกล้านนา
2. วิเคราะห์และสังเคราะห์โลกทัศน์ของชาวล้านนาในช่วง พุทธศตวรรษที่ 19-ต้นพุทธศตวรรษที่ 25
3. อนุรักษ์ สืบสาน ส่งต่อและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาล้านนาที่ปรากฏในจารึกไว้เป็นมรดกและทุนทางสังคมให้แก่ชาวล้านนาและสังคมไทยโดยรวม

กรอบแนวคิดการวิจัย

1. จารึกล้านนาเป็นแหล่งรวมโลกทัศน์ที่สำคัญ ภูมิสังคมและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชาวล้านนา
2. โลกทัศน์ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมที่บรรพชนชาวล้านนาสร้างไว้เป็นมรดกอันล้ำค่าไม่เฉพาะในสังคมล้านนาเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงสังคมไทยและสังคมภายนอกอีกด้วย
3. ควรที่จะได้ศึกษา รวบรวม จัดระบบและทำให้องค์ความรู้ที่ได้มาอยู่ในสภาพพร้อมใช้ เข้าถึงได้ง่าย มีเครือข่าย ซึ่งเป็นมาตรการหนึ่งในการอนุรักษ์ สืบสาน ส่งต่อและพัฒนาให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วย

ขอบเขตของการวิจัย

- ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - ศึกษาสารัตถะและโลกทัศน์ของชาวล้านนาที่ปรากฏในจารึกล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 จำนวน 526 หลัก
- ขอบเขตด้านเวลา
 - ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25
- ขอบเขตด้านพื้นที่
 - ล้านนา หมายถึง ดินแดนที่อยู่ในเขต 8 จังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาและโลกทัศน์จากจารึก ผู้วิจัยจึงสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเนื้อหาจากจารึกรวมถึงเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับโลกทัศน์ เพื่อเป็นพื้นฐานความคิด และนำไปใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเนื้อหาจากจารึก

ศิลาจารึกเป็นข้อมูลสำคัญในการศึกษาวัฒนธรรม มีประวัติศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์ อักษรวิทยา โหราศาสตร์ เป็นต้น เพราะเนื้อหาที่จารึกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวีรกรรมของกษัตริย์ เป็นเรื่องพระราชกรณียกิจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ส่วนภาษาในจารึกก็ย่อมสะท้อนการใช้ภาษาของคนในสมัยที่จารึก เมื่อพบจารึกในบริเวณใดก็ทำให้ทราบว่าในบริเวณนั้นมีมีความสำคัญอย่างไร มีประวัติความเป็นมาเช่นไร อันจะช่วยให้ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีสามารถศึกษาประวัติศาสตร์ได้

การศึกษาจารึกในประเทศไทยมีนักปราชญ์ นักวิชาการสาขาวิชาต่าง ๆ ให้ความสำคัญมาโดยตลอด นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงค้นพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ในสมัยรัชกาล 3 ในปี พ.ศ. 2396 สมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ ขณะทรงผนวชได้เสด็จไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ ทรงพบจารึกหลักที่ 1 คือจารึกพ่อขุนรามคำแหง และจารึกหลักที่ 4 คือจารึกวัดป่ามะม่วง พร้อมทั้งพระแท่นศิลาบาตร ณ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย หลังจากนั้นทรงพยายามอ่านจารึกจนสำเร็จซึ่งถือได้ว่าพระองค์ทรงเป็นคนไทยคนแรกที่บุกเบิกการอ่านศิลาจารึกในประเทศไทย หลังจากนั้นก็มีผู้ศึกษาศิลาจารึกมาโดยลำดับทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ กล่าวคือในปี พ.ศ. 2400 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานสำเนาจารึกพร้อมลายพระหัตถ์คำแปลเป็นภาษาอังกฤษให้แก่เซอร์ จอร์น บาวริง หลังจากนั้นเซอร์ จอร์น บาวริงจึงนำสำเนาที่ได้รับพระราชทานนั้นมาพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกในหนังสือ The Kingdom and people of Siam ต่อมาในปี พ.ศ. 2408 นายบัสเตียนชาวเยอรมัน ได้พิมพ์คำแปลหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นภาษาอังกฤษ และในปี พ.ศ. 2425-2428 พันตรีแอมอนิเอ ชาวฝรั่งเศสซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการกรุงกัมพูชา ได้ออกสำรวจศิลาจารึกของเขมรและบังเอิญได้พบจารึกของไทยด้วยจึงคัดลอกทำสำเนา และนำไปเก็บไว้ในหอสมุดแห่งชาติ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ต่อมามองสิเออปาวิ ชาวฝรั่งเศสซึ่งรับหน้าที่รวบรวมศิลาจารึกของไทย ได้คัดลอกสำเนาจารึกในกรุงเทพฯ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน และหลวงพระบางรวม 31 หลักและนำสำเนาที่คัดลอกเหล่านั้นให้บาทหลวงสมิธแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสและตีพิมพ์ในหนังสือมิซิง ปาวิ แม้คำแปลจะ

บกพร่องมากแต่ก็ยังนับว่ามีประโยชน์ต่อชาวต่างชาติที่สนใจเพราะมีการถ่ายทอดเป็นอักษรโรมัน และมีภาพถ่ายประกอบอีกด้วย

ในปี พ.ศ. 2427 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ได้ทรงอ่านจารึกสุโขทัยหลักที่ 4 คือศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง อักษรขอม ภาษาเขมร เป็นพระองค์แรก (กรมศิลปากร, 2526, หน้า 225) ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือวชิรญาณรายเดือน เล่ม 1 ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2427 นอกจากนี้พระองค์ยังรวบรวมจารึกต่าง ๆ ในประเทศไทยไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงเป็นศิษย์ใกล้ชิดในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงผนวช และได้ทรงดำเนินรอยตามซึ่งถือได้ว่าพระองค์ทรงเป็นนักอ่านศิลาจารึกรุ่นแรกของไทย

ในปี พ.ศ. 2429 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำริว่าของโบราณซึ่งถูกทอดทิ้งอยู่ตามหัวเมือง ถ้าไม่ได้ดูแลก็จะเสียหาย อีกทั้งศิลาจารึกก็เป็นของสำคัญในทางพงสาวดารของบ้านเมือง ควรจะรวบรวมมาไว้ในพิพิธภัณฑสถานกรุงเทพฯ จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งกรมพระยาดำรงราชานุภาพให้สำรวจและรวบรวมศิลาจารึก ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เป็นหน้าที่ของหอพระสมุดสำหรับพระนครที่จะจัดทำต่อไป กรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนครจึงได้รวบรวมจารึกพร้อมทั้งแนะนำวิธีทำสำเนาจารึกและจัดทำบัญชีศิลาจารึกที่มีอยู่ในมณฑลนั้น ๆ ส่งมายังหอพระสมุดฯ จารึกที่รวบรวมได้ในครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้ศาสตราจารย์ ยอร์จ เซเคส์ ซึ่งเป็นบรรณารักษ์ใหญ่ประจำหอพระสมุดฯ ชิริญาณขณะนั้นอ่านและอธิบายข้อความ

ในปี พ.ศ. 2434 มองซิเออ ฟูเนอโรเข้ามาในประเทศไทย ได้นำสำเนาจารึก 16 หลัก แปลเป็นภาษาฝรั่งเศสเพื่อตีพิมพ์ในหนังสือสยามองเซียม (Siam Ancien) โดยจารึกภาษาไทยนั้นบาทหลวงสมิธเป็นผู้แปล ส่วนจารึกภาษามคธ ม.บาร์ทเป็นผู้แปล แต่ด้วยเหตุที่หนังสือ มิซียง ปาวิ ของมองซิเออ ปาวิและเซียม อองเซียม (Siam Ancien) ของมองซิเออ ฟูเนอโรยังมีข้อบกพร่องอยู่มากจึงมีผู้แก้ไขและตีพิมพ์ต่อ ๆ มา เช่น ในปี พ.ศ. 2452 หมอบรัดเลย์ ได้ชำระและตีพิมพ์คำแปลศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ในหนังสือจดหมายเหตุของสยามสมาคม และยอร์จ เซเคส์ ได้พิมพ์ศิลาจารึกสุโขทัยในหนังสือจดหมายเหตุของสยามสมาคม และจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยฝรั่งเศสเมืองฮานอย

ในปี พ.ศ. 2451 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระยุพราช ได้เสด็จไปเมืองกำแพงเพชร เมืองสุโขทัย และเมืองสวรรคโลก ทรงค้นหาสถานที่ต่าง ๆ โดยตรวจสอบกับข้อความในศิลาจารึกสุโขทัย ในการนี้ได้พระราชทานพระบรม

ราชาธิบายไว้ในหนังสือเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง ต่อมาในปี พ.ศ. 2457 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ครั้งดำรงพระยศเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงตรวจสอบศิลาจารึกสุโขทัยเกี่ยวกับเรื่องพงสาวดารและสอบค้นสถานที่ต่าง ๆ ดังได้พระราชทานอธิบายไว้ในคำอธิบายเรื่องพระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา

ในปี พ.ศ. 2461 ศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดส์ ผู้เชี่ยวชาญในการอ่านและแปลศิลาจารึกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเป็นผู้วางรากฐานการศึกษาศิลาจารึกในประเทศไทยได้เข้ารับตำแหน่งบรรณารักษ์ใหญ่ประจำหอพระสมุดวชิรญาณพระนคร จนกระทั่ง พ.ศ. 2472 จึงได้ลาออกเพื่อรับตำแหน่งผู้อำนวยการ สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศที่กรุงฮานอย ช่วงเวลาที่รับราชการในหอพระสมุด ศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดส์ได้อ่านและแปลศิลาจารึกหลายหลัก จากนั้นได้จัดพิมพ์คำอ่านจารึกขึ้นเป็นหนังสือชุดเรียกว่า ประชุมศิลาจารึก ประกอบด้วย ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกสุโขทัย จำนวน 15 หลัก พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2467 ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้พิมพ์ขึ้นในงานบำเพ็ญกุศลฉลองอายุครบ 4 รอบของพระยาราชนกุล (อวบ เปาโรหิต) และประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้ จำนวน 14 หลัก พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2472

ในปีพ.ศ. 2473 หลังจากศาสตราจารย์ ยอร์จ เซเดส์ลาออก อาจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ เป็นผู้อ่านและแปลศิลาจารึกแทนศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดส์ ซึ่งเป็นผู้พาอาจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณมาฝากทำงานอยู่กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ราชบัณฑิตยสถาน อาจารย์ฉ่ำเป็นผู้อ่านและแปลศิลาจารึกแทบทุกหลักให้กรมศิลปากร และได้สันนิษฐานเทียบการเขียนอักษรไทยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชกับอักษรขอม นอกจากนี้ยังเป็นผู้อ่านและแปลประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 หลักภาษาเขมร

ในปัจจุบันมีนักอ่านจารึกที่เชี่ยวชาญและสร้างความก้าวหน้าให้แก่วงการการศึกษาจารึกในประเทศไทยหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กล่าวคือในปี พ.ศ. 2522 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเข้าศึกษาในระดับปริญญาโทในสาขาวิชาจารึกภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร และทรงทำวิทยานิพนธ์เรื่องจารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง โดยทรงอ่านแปลและนำเสนอข้อมูลทางด้านภาษาศาสตร์ สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ และศาสนา

ประเสริฐ ภู นคร (2521) ศึกษาค้นคว้าและตีความศิลาจารึกสุโขทัยในหนังสือเรื่องการอธิบายศิลาจารึกสมัยสุโขทัย นอกจากนี้ยังมีใช้ข้อมูลจารึกเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ล้านนามีบทความที่เกี่ยวกับการศึกษาจารึกตีพิมพ์ไว้ในหนังสือชื่อว่า สารนิพนธ์ประเสริฐ ภู นคร

ธวัช ปุณโณทก (2530) ศึกษาศิลาจารึกอีสาน ผลงานที่สำคัญคือหนังสือศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว: การศึกษาด้านประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการตัวอักษร พร้อมทั้งนำเสนอสารัตถะในจารึกอีสานไว้อย่างรอบด้าน

กรรณิการ์ วิมลเกษม (2526) ศึกษาจารึกอักษรฝักขามในเชิงอักษรวิทยาคือวิทยานพนธ์เรื่องอักษรและอักษรวิธีอักษรฝักขามโดยอธิบายพัฒนาการและรูปแบบการเขียนอย่างละเอียด ผลงานเรื่องการศึกษาจารึกภาษามอญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็จัดเป็นการศึกษาในเชิงอักษรวิทยาเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีผลงานที่ศึกษาสารัตถะจากจารึก คือ โครงการวิจัยจารึกเมืองน่าน: การศึกษาด้านอักษรวิทยาและสารัตถะ

ในปัจจุบันมีหน่วยงาน เช่น หอสมุดแห่งชาติ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้การรวบรวม อ่านและแปลศิลาจารึกในประเทศไทยควบคู่กับศึกษาจารึกในแ่งมต่าง ๆ มีนักวิชาสำคัญ เช่น เทิม มีเต็ม ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ช่อม แก้วคล้าย กรรณิการ์ วิมลเกษมเป็นผู้เชี่ยวชาญการอ่าน แปล และถอดความศิลาจารึกในประเทศไทย ผลงานการอ่านและแปลเป็นประโยชน์แก่นักวิชาการสาขาต่าง ๆ ในการนำไปตีความ และขยายขอบเขตความรู้ให้กว้างขวาง ปัจจุบันมีผู้ศึกษาจารึกในแ่งมต่าง ๆ ดังนี้

ธนพร แต่งขาว (2548) ศึกษาวิถีชีวิตและความเชื่อ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนล้านนาที่ปรากฏในจารึกล้านนาระหว่าง พ.ศ. 1822-พ.ศ. 2478 จำนวน 186 หลัก พบว่า วิถีชีวิตชาวล้านนาที่ปรากฏในจารึกเป็นวิถีชีวิตการทำบุญของฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร

เทียมจันทร์ หมั่นสระเกษ (2542) ศึกษาจารึกสมัยสุโขทัย โดยศึกษาโลกทัศน์ในสมัยสุโขทัยด้านการเมือง ด้านศาสนา โลกทัศน์ต่อมนุษย์ โลกทัศน์ต่อสังคม และโลกทัศน์ต่อธรรมชาติ จากจารึกสุโขทัยเฉพาะที่จารึกด้วยอักษรไทยสุโขทัย จำนวน 30 หลัก ผลการวิจัยสรุปว่าด้านโลกทัศน์ทางการเมืองนั้นชาวสุโขทัยเห็นว่า การปกครองสมัยสุโขทัยเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก โดยมีคติความเชื่อเรื่องธรรมราชา เรื่องทศพิธราชธรรม และเรื่องราชสังคหวัตถุเข้ามาช่วยควบคุมการใช้อำนาจ ของพระมหากษัตริย์ กษัตริย์ที่ดีต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตากรุณา เป็นครู อาจารย์สั่งสอนทั้งทางโลกและทางธรรม มีความกล้าหาญ และมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ส่วนคุณสมบัติของประชาชน ต้องเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บวชเรียน รักษาศีลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โลกทัศน์ทางศาสนา ชาวสุโขทัยมีโลกทัศน์ทางศาสนา 3 ด้าน คือ โลกทัศน์เกี่ยวกับการนับถือผี เห็นว่าภูตผี ปีศาจ หรือเทวดาจะให้คุ้มครองหรือโทษ ขึ้นอยู่กับ การกระทำของมนุษย์ โลกทัศน์ทางศาสนาพุทธ ผู้คนเลื่อมใสศรัทธามาก เห็นได้จากประเพณี การบวช การปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ การสร้างพระพุทธรูป สร้างสถูปเจดีย์ สร้างพระพุทธรูป และพระพิมพ์ การถวายที่ดิน นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์และยุคพระศรีอาริย์ ส่วน

โลกทัศน์ทางศาสนาพราหมณ์ เห็นว่าเทพเจ้ามีอำนาจแห่ง ธรรมชาติที่จะช่วยคลอบคลำให้มนุษย์มีความสุขความเจริญ จึงมีพิธีบวงสรวงเทพเจ้า และการสร้างเทวาลัยเกิดขึ้น ส่วนโลกทัศน์ต่อมนุษย์ ชาวสุโขทัยเห็นว่าผู้ชายที่ดี ต้องมีความรู้ ความ กล้าหาญ รัฐบาลนิยมประเพณี วิชาช่าง และ วิชาการสู้รบ ผู้ชายต้องบวช ลูกชายคนโต มีฐานะรองจากพ่อ เมื่อพ่อตายลูกชายคนโตจะรับมรดก และทำหน้าที่แทนพ่อ ลูกที่ดี ต้องเชื่อฟัง และปรนนิบัติบิดามารดา น้องที่ดีต้องเชื่อฟังและปรนนิบัติ พี่ ผู้หญิงที่ดีต้องปฏิบัติหน้าที่ ของมารดา หน้าที่ของภรรยา และหน้าที่ของพุทธามมาเถะ โลกทัศน์ ต่อสังคม ชาวสุโขทัยเห็นว่า สังคมแบ่งออกเป็น 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นผู้ปกครอง ชั้น ผู้ถูกปกครอง และเชลยศึก ส่วนโลกทัศน์ต่อธรรมชาติ ชาวสุโขทัยมีความสนใจและซาบซึ้งต่อ ธรรมชาติ เห็นว่าธรรมชาติให้ความอุดมสมบูรณ์ ความสวยงาม และเป็นประโยชน์แก่มนุษย์

ทศพล อัจฉาญ (2542) ศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงบทบาทหน้าที่ของข้า โอกาสพระธาตุพนม ในวิทยานิพนธ์เรื่อง ข้าโอกาสพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ผลจากการศึกษาพบว่า การอุทิศข้าโอกาสและบูรณะพระธาตุพนม เป็นความเชื่อทาง พระพุทธศาสนาว่า ผลบุญนั้นจะทำให้ได้เกิดใหม่ในภพชาติที่ดี และเป็นพระราชกรณียกิจที่กษัตริย์ รวมถึงเจ้านายชั้นสูงของอาณาจักรล้านช้างปฏิบัติสืบต่อกันมา และข้าโอกาสพระธาตุพนมนี่ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ผู้ไท ทั้งหมดอาศัยรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ มีอาชีพเกษตรกรรม ยึดถือฮีด 12 คอง 14 ของชาวอีสาน มีประเพณีเฉพาะกลุ่มได้แก่ พิธีถวายข้าวพิชภาค คือ การแบ่ง ผลผลิตเพื่อถวายพระธาตุพนม พิธีเลี้ยงผีเจ้า 3 เรือน คือ การเลี้ยงผีที่เฝ้าพระธาตุพนม รวมถึงจัด กิจกรรมบำเพ็ญกุศลตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องรวมถึง เผยแพร่และรักษาวัฒนธรรมของข้าโอกาสให้คงอยู่ตลอดไป

ปิยฉัตร สิ้นธุสะอาด (2542) ศึกษาสังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึง ต้นพุทธศตวรรษที่ 23 ผลของการศึกษาพบว่า สังคมล้านช้างเป็นสังคมที่มีพัฒนาการ และมี การเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง อาณาจักรล้านช้างในระยะเริ่มแรก เป็นสังคมที่มีการรวมตัวกัน โดยเริ่มพัฒนาจากสังคมขนาดเล็กมาเป็นสังคมขนาดใหญ่ ภายในสังคมประกอบไปด้วยชนหลาย เชื้อชาติ หลายชนเผ่า ทำให้เกิดแตกต่างทาง จารีตประเพณี ซึ่งความแตกต่างกันของคนในสังคม ช่วงแรก ๆ นี้ เป็นปัญหาใหญ่ของชนชั้นผู้ปกครองที่จะควบคุมคนในสังคม ให้อยู่ร่วมกันได้ สังคม ล้านช้างในพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นสังคมที่ผ่านการบูรณาการทางสังคมมาเป็นเวลานาน ดังนั้น ในช่วงเวลานี้จึงมีสภาพสังคมที่มีความเป็นปึกแผ่น และมีโครงสร้างทางสังคมที่ชัดเจน สังคมล้าน ช้างในพุทธศตวรรษที่ 21 มีระบบการปกครองที่มีความชัดเจน โดยเรียกกระบวนการปกครองในช่วงนี้ ว่า อาญาสี่ สังคมล้านช้างในช่วงนี้ได้มีการแบ่งชนชั้น เป็นชนชั้นปกครองและชนชั้นใต้ปกครอง นอกจากนี้ความหลากหลายที่เป็นปัญหาของสังคมยังได้รับการแก้ไข โดยการนำพุทธศาสนา

เป็นสื่อในการใกล้เคียงให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตามหลักธรรมของศาสนาพุทธ และการออกกฎหมาย ที่มีลายลักษณ์อักษร และมีบทลงโทษที่ชัดเจนใช้ระงับข้อพิพาท นอกจากนี้ยังได้มีการสร้างสรรค์วรรณกรรมเพื่อให้ประชาชนใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นอีกมาตรการหนึ่งของผู้ปกครองที่ใช้ควบคุมคนในสังคมล้านช้าง ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 23 ล้านช้างจึงเป็นสังคมที่ค่อนข้างมีความมั่นคง และมีความเป็นระเบียบแบบแผนในตัวเองอย่างเด่นชัด

อุษณีย์ ธงไชย (2540) ศึกษาเรื่อง จารึกและตำนานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพระพุทธศาสนา ล้างกล่าวถึงประเภทของจารึกว่ามี 5 ประเภท คือ จารึกที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จารึกที่มีลักษณะเป็นการประกาศต่อสาธารณะ จารึกที่มีลักษณะเป็นสัญญาหรือการทำสัตย์สาบานระหว่างกัน จารึกที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเมือง และจารึกที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคล โดยจารึกที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นจารึกที่มีจำนวนมากที่สุดถึง 90 เปอร์เซนต์ และส่วนมากจะกล่าวถึงการทำบุญด้วยการกัลปนาให้แก่วัด ซึ่งการกัลปนานี้เป็นภารกิจหลักของพระมหากษัตริย์ และผู้ที่ต้องการสร้างบุญบารมีให้แก่ตนเอง ทั้งนี้เพราะการทำบุญเป็นภารกิจหลักของคนในสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนา

สถาพร อรุณวิลาส (2539) ศึกษาคติความเชื่อพระพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัยมีพัฒนาการและการขยายตัวของชุมชนเมืองอันเกิดจากคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาแบบลังกา อีกทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่ช่วยส่งเสริมให้มีการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาด้วยการกัลปนา อุทิศที่ดิน ทรัพย์สิน แรงงานคนและสัตว์ให้แก่วัดต่าง ๆ จึงทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนรอบ ๆ วัด โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำของชุมชนที่ขยายตัวออกไป

สุภณ สมจิตศรีปัญญา (2530) ศึกษาเรื่อง โลกทัศน์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากหนังสือก้อม: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหนองหล่ม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม สุภณ สมจิตศรีปัญญา ศึกษาโลกทัศน์ชาวบ้านหนองหล่มที่สอดคล้องกับโลกทัศน์ จากหนังสือก้อม จำนวน 40 เรื่อง การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงโลกทัศน์ คือ โลกทัศน์ด้านความเชื่อ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาล ลัทธิศาสนา พิธีกรรม ช่วงวิกฤตการณ์ของชีวิต และพิธีกรรมตามปฏิทิน โลกทัศน์ทางการปกครอง โลกทัศน์ทางเศรษฐกิจ รวมถึงอิทธิพลหนังสือก้อมที่มีต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ชาวบ้านส่วนมากเชื่อว่าจักรวาลประกอบด้วยสามส่วน คือ โลกมนุษย์มีทั้งสุขและทุกข์ ดีและชั่ว นรก อยู่ใต้พื้นพิภพเป็นแดนทุกข์ทรมาน สวรรค์และนิพพานอยู่บนฟ้าเป็นแดนแห่งความสุข ใครทำบาปจะตกนรกถ้าเกิดใน โลกมนุษย์จะเป็นคนรูปร่างอัปลักษณ์ วิกลจริต ยากจนอายุสั้น หรือไม่ก็เป็นสัตว์เดรัจฉาน ผู้บำเพ็ญบุญกุศลไว้จะอุบัติในสวรรค์และบรรลुพระนิพพาน ถ้า

เกิดในโลกมนุษย์จะเป็นคนรูปร่างสวย ร่ำรวย อายุยืนและมีอำนาจ ประการต่อมาคือชาวบ้านนับถือ ศาสนาพุทธเป็นแนวทางดำเนินชีวิตสำคัญที่สุด ซึ่งเป็นศาสนาพุทธแบบชาวบ้านคือไม่ปฏิบัติ เครื่องครัด มีการนับถือผสมผสานกับลัทธิผีสงเทวดา โศกชาติ และคาถาอาคม ในส่วนของความ เชื่อในพิธีกรรม ชาวบ้านยึดมั่นในพิธีตามช่วงวิกฤตการณ์ของชีวิต เช่นเกิด แต่งงาน และพิธีศพ เป็นต้น พร้อมกับยึดมั่นในพิธีกรรมตามปฏิทิน คือ ฮีตสิบสอง อย่างมั่นคง โลกทัศน์ทางด้าน การปกครองนั้น ชาวบ้านส่วนมากยังยอมรับการปกครองแบบผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้นำ กับแบบขุนนาง ข้าราชการ พวกเขาจะเลือกปฏิบัติให้เหมาะสมกับระเบียบประเพณี ประการสุดท้ายคืออิทธิพล หนังสือก้อมคือผู้ใช้หนังสือก้อมประกอบกิจกรรมพิธีกรรมจะได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญทางสังคม การศึกษา เศรษฐกิจ คุณธรรมจริยธรรม และการปกครอง

ธวัช ปุณโณทก (2530) ศิษยาจารย์กีสานสมัยไทย-ลาว กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการสร้าง ศิลาจารึกกีสานประการต่าง ๆ คือ เพื่อประกาศเขตวิสุงคามสีมา เพื่อประกาศการอุทิศที่ดินไร่นา ให้แก่วัด เรียกว่า นาจ้งหัน ทั้งนี้เพื่อเก็บผลประโยชน์บำรุงวัด และถวายเป็นจ้งหันแก่พระสงฆ์ เพื่อ ประกาศการสร้างวัดและถาวรวัตถุ เพื่อประกาศการถวายเข้าโอกาสแก่วัด เพื่อประกาศการแต่งตั้ง พระสังฆราชา เพื่อประกาศให้เขตวัดเป็นเขตปลอดอาญาแผ่นดิน และเพื่อประกาศปักปันเขตแดน ระหว่างกรุงศรีอยุธยาและกรุงศรีสัตนาคนหุต ส่วนธรรมเนียมการอุทิศเข้าโอกาสแก่วัด ธวัช ปุณโณทก เห็นว่า คงจะเริ่มจากอาณาจักรสุโขทัยก่อน ส่วนธรรมเนียมการอุทิศนาจ้งหัน ในอาณาจักรล้านช้างอนุมานได้ว่าคงเริ่มนิยมกันก่อน พ.ศ. 1999-2021 แล้ว

ระวีวรรณ ภาคพรต (2526) ศิษยาจารย์กีสานในลานนาไทยตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 22 พบว่า แนวความคิดความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนสภาพ การเมืองทั้งภายในและภายนอกเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดการกีสานในลานนาไทยโดยมีกษัตริย์ และชนชั้นปกครองเป็นผู้นำในการกีสาน ทั้งนี้การกีสานเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาและ การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีนัยทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ

ธิดา สาระยา (2523) กล่าวว่า ธรรมเนียมการกีสานนี้ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชน เกิดชุมชนที่เลี้ยงตัวเองได้ดังจะเห็น ได้ว่ามีการถวายข้าคนและที่ดิน ซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ก่อ ให้เกิดการตั้งชุมชนใหม่

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (ม.ป.ป.) กล่าวไว้ในบทความเรื่อง ธรรมเนียมการจารึกเรื่อง กษัตริย์ในอินเดีย ลังกา พม่า เขมร กับศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่า จารึกในประเทศอินเดีย ลังกา พม่า เขมร และ ศิลาจารึกหลักที่ 1 นั้นมีธรรมเนียมที่คล้ายคลึงกันคือ เป็นเรื่องของกษัตริย์และศาสนา จารึก ที่เกี่ยวกับศาสนาจะมีเนื้อหาเป็นการบันทึกชื่อผู้อุทิศสิ่งของผู้รับและรายการสิ่งของที่อุทิศนั้น เช่น เทวรูป ข้าทาส ที่ดิน ภาษี เงินทอง น้ำมัน ของใช้ต่าง ๆ แม้จารึกที่เกี่ยวกับเรื่องของกษัตริย์ ส่วน

หนึ่งก็เป็นการบันทึกพระราชกรณียกิจทางศาสนา คือ การสร้างวัด ซ่อมวัด ตั้งศิลาสิ่งดี อุทิศสิ่งของ เทวรูป ผู้คน และที่ดินให้วัด

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโลกทัศน์

นักวิชาการให้ความหมายของคำว่าโลกทัศน์ไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

สนิท สมักรการ (2518, หน้า 14) ให้ความหมายคำว่าโลกทัศน์ หมายถึง ทักษะที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีต่อโลกอันประกอบด้วยบุคคลตามปกติและสิ่งแวดล้อม

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2521, หน้า 5) กล่าวว่า โลกทัศน์ หมายถึง แนวคิดรวบยอดในการสนองตอบต่อโลกหรือจักรวาล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง โลกทัศน์คือเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรมของมนุษย์ในแต่ละสังคม ในลักษณะที่เน้นระบบคิด ความเชื่อ และทัศนคติที่มีต่อระเบียบทางธรรมชาติ และระบบจักรวาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อสิ่งที่มีอิทธิพลและเกี่ยวข้องกับมนุษย์ในสังคมนั้น

สิทธิ บุตรอินทร์ (2523, หน้า 4) กล่าวว่า โลกทัศน์ หมายถึง ปรัชญาอันเป็นประมวลแนวคิดและความเชื่อ ซึ่งเป็นตัวการกำหนดอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์

จำเริญู แสงดวงแข (2523, หน้า 3) กล่าวว่า โลกทัศน์หมายถึง ภาพที่แลเห็นหรือยังเห็นสิ่งต่าง ๆ อันเกิดจากความรู้ ประสบการณ์ และวัฒนธรรมที่สืบทอดของแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มชน

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ (2521, หน้า 2) กล่าวว่า โลกทัศน์ หมายถึง ภาพที่แลเห็นหรือยังเห็นสิ่งต่าง ๆ อันเกิดจากความรู้ ประสบการณ์ และวัฒนธรรมที่สืบทอดของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มชนแต่ละกลุ่ม

ธวัช ปุณโณทก (2522, หน้า 326) กล่าวว่า โลกทัศน์ หมายถึง ผลรวมของมโนทัศน์ของแต่ละกลุ่มหรือแต่ละระบบที่มีต่อสิ่งที่มีอยู่รอบตัวและจักรวาล แนวคิดเรื่องโลกทัศน์จำกัดอยู่ที่มโนทัศน์ของแต่ละกลุ่ม แต่ละระบบวัฒนธรรมที่ยึดถืออยู่คือ มองจากภายในมิใช่ภายนอก ดังนั้น โลกทัศน์จึงเป็นสำนึกที่เกิดขึ้นจากการที่บุคคลประจันหน้ากับสิ่งแวดล้อมหรือจักรวาล

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2523, หน้า 199) กล่าวว่า โลกทัศน์ หมายถึง ทักษะการมองโลกมองชีวิตและสิ่งแวดล้อม

ปัญญา บริสุทธิ์ (2523, หน้า 1) ให้ความหมายคำว่าโลกทัศน์ไว้ว่า โลกทัศน์ หมายถึง ทักษะหรือความคิดเห็นที่บุคคลมีต่อโลกหรือสังคมที่เราอาศัยอยู่ แสดงให้เห็นว่าเขานึกคิดหรือรู้สึกอย่างไรต่อชีวิตที่อยู่ร่วมกันในสังคม การแสดงความรู้สึกนึกคิดเช่นนี้ย่อมแสดงออกได้หลายอย่างปรากฏในจารึกต่าง ๆ บ้าง ในจดหมายเหตุบ้าง ในพงศาวดารบ้าง และในวรรณคดีบ้าง

วิทย์ วิศุทเวทย์ (2523, หน้า 25) กล่าวว่า โลกทัศน์ หมายถึง ทัศนคติที่มีต่อโลกและชีวิต ในวิถีชีวิตของคนหนึ่ง ๆ อาจมีทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ มากมายหลายเรื่อง เช่น เกี่ยวกับศีลธรรม การเมือง ศาสนา การศึกษา เป็นต้น

ประเสริฐ เข้มกลิ่นฟุ้ง (2529, หน้า 36) กล่าวว่า โลกทัศน์ หมายถึง มโนภาพที่ใช้ในความหมายที่เป็นนามธรรม

ชัยณรงค์ โคตะนนท์ (2533, หน้า 3) กล่าวว่า โลกทัศน์ หมายถึง ระบบของความคิด ความเชื่อ หรือทัศนคติ ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมหนึ่ง ๆ มีร่วมกันต่อโลกหรือสิ่งทั้งหลาย ทั้งปวงที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ด้วย

อดิศักดิ์ โสอินทร์ (2534, หน้า 8) กล่าวว่า โลกทัศน์ หมายถึง ทัศนคติพื้นฐานซึ่งกลั่นกรองจากความเชื่อที่มีระบบของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด

อมรา พงศาพิชญ์ (2537, หน้า 81-82) สรุปเกี่ยวกับโลกทัศน์ได้ 4 ประเด็น คือ ประการแรก โลกทัศน์เริ่มจากการที่บุคคลกำลังมองและเข้าใจตนเองภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่เขาเป็นสมาชิกอยู่ ประการที่สอง โลกทัศน์ช่วยกำหนดความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งอาจได้แก่ อำนาจที่มองไม่เห็นและสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเรา ประการที่สาม โลกทัศน์ช่วยเชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยการยอมรับเชื่อฟังและมีการกระทำต่อยต่อสิ่งเหนือธรรมชาตินั้น ประการสุดท้าย มนุษย์มองจักรวาลในลักษณะที่เป็นลักษณะร่วมของการรวมกันระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และพระเจ้า

เพชร สุวรรณภาชน์ (2544) กล่าวว่า โลกทัศน์เป็นวัฒนธรรมทางความคิดและจิตใจของมนุษย์ซึ่งอาจแสดงออกด้วยคำพูดหรือโดยพฤติกรรมต่าง ๆ ดังนั้น โลกทัศน์จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม สะท้อนความคิดของคนในสังคม ทั้งยังสะท้อนวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดต่อกันมา เช่น ภาษา คติ ความเชื่อ ค่านิยม ศิลปะดนตรี วรรณกรรม บทเพลง รวมถึงพิธีกรรมที่เกิดขึ้นจากความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ด้วย

พระมหาสุระเวช วชิโร (2553) อธิบายโลกทัศน์ว่าเป็นความเข้าใจในการดำรงชีวิตด้านต่าง ๆ ซึ่งในงานวิจัยนี้หมายถึงโลกทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ หลักความสัมพันธ์ หลักการปกครอง และหลักเศรษฐกิจและการครองชีพ และที่เป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วย คือ หลักสามัคคีธรรม หลักธรรมชาตินิยม และหลักศีลธรรมจริยธรรม

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมายโลกทัศน์ดังนี้ คำว่า “โลกทัศน์” มาจากคำ 2 คำ คือ “โลก” และ “ทัศน์ (ทรรศนะ)” คำว่า “โลก” (บาลี) หมายถึง แผ่นดิน โดยปริยายหมายถึง หมู่มนุษย์ และยังหมายถึง ส่วนหนึ่งแห่งสกลจักรวาล เช่น มนุษยโลก เทวโลก พรหมโลก

โลกพระอังคาร เป็นต้น และคำว่า “ทัศน์ (ทรรศนะ, ทศนะ)” หมายถึง ความเห็น การเห็น ความคิด
ความคิดเห็นเครื่องรู้เห็น สิ่งที่เห็น การแสดง การแสดงความคิดเห็น (บ. – ทศสน, ส. - ทศสน)

สุจิตรา อ่อนค้อม (2545, หน้า 9) อธิบายว่า โลกทัศน์ หมายถึง ระบบความคิด ความเห็น
หรือความคิดเห็น และความเชื่อ ในวิถีชีวิตของมนุษย์คนหนึ่ง ๆ ซึ่งเขาอาจพูด คิด หรือทำอะไร
ต่ออะไรหลายอย่าง แต่ถ้าเขาเป็นคนคงเส้นคงวา ความหลากหลายนี้จะเป็นเพียงภาพสะท้อนของ
ทรรศนะพื้นฐานอันเดียวกัน ทรรศนะพื้นฐานนี้แหละ คือ โลกทัศน์ของคน ๆ นั้น มนุษย์ทุกคน
จึงต้องมีโลกทัศน์ของตนเอง ไม่ว่าจะรู้หรือไม่ก็ตาม โลกทัศน์จึงเป็นตัวกำหนดทิศทางของ
แต่ละบุคคล และยังเป็นตัวกำหนดทิศทางของสังคมมนุษย์อีกด้วย

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2518, หน้า 144) อธิบายไว้ในหัวข้อวรรณคดีและสังคมว่า โลกทัศน์
หรือที่เยอรมันเรียกว่า Weltanschauung คือ ท่าทีของกวีที่มีต่อชีวิตและโลกเพื่อนมนุษย์ ฯลฯ
ของผู้แต่งไม่มากนักน้อย ถึงแม้ผู้แต่งจะไม่สำแดงอุดมคติของเขาออกมาอย่างแจ่มแจ้งเปิดเผยจากวิ
ดำเนนเรื่อง จากการเลือกคัดตัดตอนจากการลำดับเหตุการณ์ แม้จากทางเสียงของตัวละคร เขาก็
อาจอนุมานได้ว่า เขาเห็นโลกและชีวิตอย่างไร

ศรีวิไล ดอกจันทร์ (2528, หน้า 144) กล่าวถึง ความหมายคำว่า โลกทัศน์ ว่าคือ ระบบ
รวมทั้งหมดของความคิด ความอ่าน ความเชื่อที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมหนึ่ง ๆ มีร่วมกันอัน
เกี่ยวกับปัญหาทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ ซึ่งจะปรากฏในผลิตผลของความคิดของมนุษย์อันได้แก่
ภาษา นิยายปรัมปรา ความเชื่อ และพิธีกรรมทางศาสนา ศิลปะ และวรรณกรรม ฯลฯ

สมบัติ จันทรวงศ์ (2537, หน้า 172) อธิบายความหมายคำว่า โลกทัศน์ ว่าโลกทรรศน์
ของกวี หมายถึง มุมมองหรือการมองสภาพสังคมที่อยู่แวดล้อมตัวของกวี ซึ่งกวีในฐานะที่เป็น
สมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคมได้รับรู้สภาพความเป็นไปของสังคมที่อยู่ในขณะนั้น ดังนั้นกวีจึง
สะท้อนสภาพของสังคมแวดล้อมของตนลงไปในงานวรรณกรรมที่ตนผลิตขึ้นมา ประกอบกับ
การแสดงทัศนะส่วนตนที่มีต่อสภาพสังคมดังกล่าว ซึ่งในการแสดงโลกทรรศน์ของกวีนั้นอาจจะ
เป็นไปในทางชี้แนะ สะท้อนภาพหรือแสดงความคิดในแนวทางเรียกร้อง แก้ไขเพื่อให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลง เป็นต้น

สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2525, หน้า 18) อธิบายความหมายคำว่า โลกทัศน์ ไว้ดังนี้
โลกทรรศน์ หมายถึง ความคิดรวบยอดในการสนองตอบต่อภาพที่มนุษย์หยั่งเห็นหรือและเห็น
สิ่งต่าง ๆ ในลักษณะที่เน้นแนวความคิด ความเชื่อ และทรรศนะอันเกิดจากสภาพแวดล้อม อาชีพ
การศึกษา อบรม ศาสนา และความเชื่อที่สืบทอดของแต่ละบุคคล หรือแต่ละกลุ่มชน

รัตสุณี สินธุสิงห์ (2532, หน้า 59) ได้อธิบายความหมายคำว่า โลกทัศน์ ในหัวข้อ วรรณคดีกับชีวิต ไว้ดังนี้ โลกทัศน์ คือ การมีทัศนคติต่อโลกและชีวิต ซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะ ความเป็นอยู่และภาวะแวดล้อมทางสังคมที่กำหนดค่านักเขียนมองโลกไปในลักษณะแตกต่างกัน

สายสวาท ปัจวิทย์ (2549, หน้า 28) กล่าวว่า โลกทัศน์ คือ ทัศนคติของปัจเจกบุคคลหรือ สมาชิกเกี่ยวกับโลก หรือรอบตัวของมนุษย์ในโลก แสดงให้เห็นว่า เขานึก คิด หรือรู้สึกอย่างไร ต่อชีวิตที่อยู่ร่วมกันในสังคมในลักษณะที่เน้นระบบคิด ความเชื่อ และทัศนคติ ซึ่งเป็นพื้นฐานให้เกิดการกำหนดแนวคิด แบบแผนความคิด และการปฏิบัติต่าง ๆ ทำให้เรามีแนวโน้มในการตัดสินใจ ปัญหาและดำเนินชีวิตแตกต่างกัน

แนวทางการให้ความหมายของนักวิชาการแต่ละคนเป็นไปในแนวทางเดียวกันว่า โลกทัศน์ คือ ภูมิปัญญาในการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ เวลา และสังคม โลกทัศน์จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการแสดงพฤติกรรม และทำให้สังคมหนึ่ง ๆ มีโครงสร้าง และแบบแผนที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว และมนุษย์ทุกคนต่างมีโลกทัศน์ของตนเอง โลกทัศน์ จึงเป็นตัวกำหนดทิศทางของแต่ละบุคคลทั้งยังเป็นตัวกำหนดทิศทางของสังคมอีกด้วย

ผลงานที่ศึกษาเกี่ยวกับโลกทัศน์

การศึกษาโลกทัศน์มีแนวคิดมาจากนักมานุษยวิทยาที่มีความสนใจศึกษาความสัมพันธ์กันระหว่างพฤติกรรมมนุษย์กับสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้การศึกษาตามกรอบแนวคิดของโรเบิร์ต เรดฟิลด์ (Robert Redfield) มีอิทธิพลต่อนักวิชาการไทยในระยะแรก

กรอบแนวคิดของโรเบิร์ต เรดฟิลด์คือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม และวัฒนธรรมนั้น ต้องศึกษาโลกทัศน์ 3 ด้าน คือ ศึกษาโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ ศึกษาโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และศึกษาโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ผลงานของนักวิชาการชาวไทยที่ใช้กรอบแนวคิดดังกล่าว เช่น การศึกษาโลกทัศน์ของชาวไทยภาคใต้ของ สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ และคณะ (2521) โดยผลการศึกษาพบว่าชาวไทยใต้ยกย่องผู้อาวุโส ผู้มีความรู้ เป็นคนรักถิ่นฐานบ้านเกิด และมีความเชื่อในอำนาจเร้นลับของธรรมชาติ จำเริญ แสงดวงแข (2523) ศึกษาโลกทัศน์ชาวไทยภาคใต้ที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็ก โดยอาศัยแนวคิดของโรเบิร์ต เรดฟิลด์ เช่นเดียวกันและพบว่าหญิงชาวไทยใต้เป็นคนรักนวลสงวนตัว ส่วนผู้ชายต้องเป็นผู้นำในครอบครัวและสังคม ชาวไต้หวันอยู่ร่วมกันเป็นเครือญาติ รักถิ่นกำเนิด และมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2521) ก็ใช้แนวคิดเดียวกันเพื่อศึกษาเรื่องโลกทัศน์ทางการเมืองของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยผลการศึกษาพบว่า โลกทัศน์ทั้งสามด้านของคนอีสานได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาทำให้คนอีสานเชื่อเรื่องบุญคุณกรรมอย่างหนักแน่น อีกทั้งยังเป็นคนที่มองโลกในแง่ดี สิทธิ บุตรอินทร์ (2523) ศึกษาเรื่อง โลกทัศน์ของชาวไทยลานนา โดยใช้กรอบแนวคิด

ของโรเบิร์ต เรดฟิลด์เช่นเดียวกัน โดยพบว่า ชาวล้านนามองโลกในแง่ดี ยึดถือคุณธรรมจริยธรรม ในปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ อีกทั้งชาวล้านนายังเชื่อว่าธรรมชาติรอบตัวมีชีวิตและจิตวิญญาณซึ่ง เชื่อมโยงกับความเชื่อที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติคือเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวมีผีที่คอยเฝ้ารักษา ต่อมาเรณู อรรถาเมศร์ (2528) ศึกษาโลกทัศน์ชาวล้านนาไทยจากวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนาไทย จำนวน 10 เรื่อง พบว่า โลกทัศน์บางเรื่องชี้ลักษณะเฉพาะของชาวล้านนา เช่น การไม่ล่วงละเมิด สิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเสริมสร้างให้คนล้านนาเคารพสิทธิส่วนบุคคล โลกทัศน์ของชาวล้านนาที่มองผ่าน วรรณกรรมสะท้อนให้เห็นว่า ชาวล้านนามีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษมากที่สุดทำให้สังคมล้านนา สงบสุข นอกจากนี้ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา กฎแห่งกรรมและชาติภพ ทำให้คนล้านนายอมรับ สถานภาพของแต่ละบุคคล และทำให้พากเพียรสร้างคุณงามความดีเพื่อชีวิตที่ดีในภพหน้า

ผลงานการศึกษาเกี่ยวกับโลกทัศน์ในระยะต่อมายังคงใช้แนวคิดของโรเบิร์ต เรดฟิลด์ แต่มีการแบ่งประเด็นย่อยให้เห็น โลกทัศน์ในแต่ละประเด็นชัดเจนมากยิ่งขึ้น เช่น การศึกษาเรื่อง โลกทัศน์ของคนไทย (ปัญญา บริสุทธิ์, 2523) โดยศึกษาจากโลกทัศน์ 4 ด้าน คือ โลกทัศน์เกี่ยวกับ ความเชื่อทางศาสนาและจริยธรรม โลกทัศน์เกี่ยวกับปกครองและเศรษฐกิจ โลกทัศน์เกี่ยวกับ วัฒนธรรม และ โลกทัศน์เกี่ยวกับความสำนึกทางสังคม ผลการศึกษาพบว่า คนไทยมีจิตใจอ่อนน้อม มีเสรีภาพในการค้าขาย ยึดถือขนบธรรมเนียมอย่างเคร่งครัด ต่อมา อภิศักดิ์โสสมอินทร์ (2534) ศึกษาและวิเคราะห์โลกทัศน์ของชาวอีสานจากวรรณกรรมถิ่นอีสาน โดยแตกประเด็นย่อยจาก แนวคิดของโรเบิร์ต เรดฟิลด์ เช่น โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ ถูกแบ่งย่อยเป็น โลกทัศน์ที่มนุษย์ มีต่อความเป็นคน มีต่อเพศ มีต่อเครือญาติ มีต่อชาติพันธุ์ มีต่อสภาพเศรษฐกิจ มีต่อสถานภาพ ทางสังคม มีต่อการศึกษา ส่วน โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติก็แบ่งเป็น โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อ สิ่งมีชีวิต และมีต่อสิ่งไม่มีชีวิต คือ เครื่องมือ ของใช้ต่าง ๆ ประการต่อมาคือโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อ สิ่งเหนือธรรมชาติแบ่งเป็น โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อศาสนา ลัทธิ ความเชื่อ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ภูติ ผี ปีศาจ วิญญาณ ความเร้นลับ ความมหัศจรรย์

จูลี จุลละเกศ (2518, หน้า 93-94) ได้รวบรวมความหมายของโลกทัศน์ในด้านความเชื่อ ต่อสิ่งต่าง ๆ ตามหลักการนับถือลัทธิต่าง ๆ เป็น 4 ประเภท ได้แก่ Externalized world view เป็น ทัศนคติตามความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพบูชาและยอมรับในอำนาจต่าง ๆ ของพระเจ้า การเชื่อในเรื่อง พระเจ้าสร้างโลก สรรพสิ่งทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์ด้วย จึงเป็นความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าโดยตรง Uniformed world view เป็นทัศนคติความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่มีรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น ภูติ ผี ปีศาจ วิญญาณ ซึ่งรวมเรียกรูปแบบของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่มีรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น ภูติ ผี ปีศาจ วิญญาณ ซึ่งรวมเรียกรูปแบบของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่มีรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น Internalized world view เป็นทัศนคติความเชื่อเกี่ยวกับจิตใจและการกระทำของตนเอง เป็นทัศนคติความเชื่อที่แตกต่างกัน ปรากฏในศาสนาที่ไม่มีพระเจ้า และยึดหลักว่า การกระทำของมนุษย์เองเป็นสำคัญ เป็นทัศนคติ

ความเชื่อที่ขึ้นกับจิตใจและผลการกระทำของตนเอง Scientific world view คือ ความเชื่อในรูปแบบวิทยาศาสตร์ที่ต้องการให้พิสูจน์และทดลองให้เห็นจริงเท่านั้น เป็นทัศนคติความเชื่อของนักวิชาการสมัยใหม่ก่อนที่จะยอมรับความรู้ หลักการหรือทฤษฎีใด ๆ ก็ตาม ผู้มีทัศนคติแบบนี้จะต้องได้รับการทดลองด้วยตนเอง หรือพิสูจน์ให้เห็นด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

จากแนวคิดเรื่องโลกทัศน์และการศึกษาของนักวิชาการที่ศึกษาเรื่องโลกทัศน์ผ่านเนื้อหาในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวมาทำให้เห็นว่า โลกทัศน์ก็คือ ภูมิปัญญาของมนุษย์ที่จะปรับตัวให้เข้ากับสถานะแวดล้อมจนปรากฏเป็นวัฒนธรรม

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

สารัตถะ หมายถึง คำ ข้อความ และเนื้อหาสาระที่ปรากฏในจารึก และรวมถึงคำ ข้อความ และเนื้อหาสาระที่ได้จากการสันนิษฐานหรือตีความ

โลกทัศน์ หมายถึง ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญาในการปรับตัวให้เข้ากับสถานะแวดล้อมทางธรรมชาติ เวลา และสังคม โลกทัศน์จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการแสดงพฤติกรรม และทำให้สังคมหนึ่ง ๆ มีโครงสร้าง และแบบแผนที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว

จารึก หมายถึง ทั้งศิลาจารึกและวัตถุจารึกอื่น ๆ

จารึกล้านนา หมายถึง จารึกที่พบหรือได้รับการขึ้นทะเบียนในอาณาเขต 8 จังหวัดภาคเหนือในปัจจุบัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ภูมิสังคม และวัฒนธรรม ภูมิปัญญาล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25
2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับล้านนาที่ได้รับการจัดระบบให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้ เข้าถึงได้ง่าย มีเครือข่าย สามารถนำไปใช้ได้ทางวิชาการและการพัฒนา
3. ผลการศึกษาสามารถเป็นฐานข้อมูล เพื่อเป็นช่องทางในการสืบทอดความคิดและวิถีชีวิตของชาวล้านนาในอดีตสู่สังคมปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบในการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้จัดระเบียบข้อมูลจากจารึกและนำมาถ้อยแถลงโดยอาศัยกรอบความหมายและการตีความจากบริบทเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงจากนั้นนำมาจัดระบบตามชุดข้อมูลที่

ในเชิงปริมาณ จากนั้นจึงใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในการอธิบายความหมาย ตีความ สังเคราะห์ และเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระบบแล้วกับข้อมูลที่นำเชื่อถือจากแหล่งอื่น ๆ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ ดังนั้นจึงมีลักษณะของการวิจัยแบบสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ร่วมด้วย จากนั้นจึงเรียบเรียงและรายงานการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description) สรุปเป็นขั้นตอนการดำเนินงานได้ ดังนี้

การเก็บรวบรวมและการตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ได้แก่ ศิลาจารึกที่ยังไม่มีการอ่านและแปล และจากเอกสารคำอ่านจารึกที่อ่านและตีพิมพ์ ผู้วิจัยควบคุมคุณภาพงานวิจัยโดยการอ่านจารึก เพื่อตรวจสอบข้อมูลจากสำเนาจารึกของภาควิชาภาษาตะวันออก

การจัดระบบข้อมูล

แนวคิดในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล คือ กระบวนการแยกแยะและสร้างความสัมพันธ์ของข้อมูล ผู้วิจัยจัดระบบทางกายภาพของข้อมูล โดยคัดกรองจารึกที่มีการอ่านและตีพิมพ์ซ้ำกัน โดยใช้ชื่อและทะเบียนจารึกต่าง ๆ กัน จากนั้นจัดกลุ่มข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ จังหวัด อายุ ลักษณะวัตถุ อักษร และภาษา ในส่วนของการจัดระบบเนื้อหาของข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดหัวข้อทางเนื้อหาเป็นสองส่วนที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ ประเด็นทางเนื้อหาและการแบ่งบทตามกรอบแนวคิด ประเด็นทางเนื้อหา ได้แก่ เนื้อหาด้านชนชั้นของสังคม กฎระเบียบของสังคม การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี เนื้อหาเหล่านี้จะนำมาเชื่อมโยงเข้ากับเนื้อหาในแต่ละบทอย่างสัมพันธ์กัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล คือ การวิเคราะห์ทัศนคติที่คนล้านนามีต่อสิ่งต่าง ๆ โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องโลกทัศน์ ได้แก่ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยอาศัยข้อมูลที่จัดระบบแล้วจึงทำให้สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคนล้านนากับสิ่งรอบตัว ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจะนำมาเขียนรายงานโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description)

แหล่งข้อมูล

เอกสาร หลักศิลาจารึกและสำเนาจารึก จากแหล่งต่างๆ ดังนี้

1. สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร
2. กองหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี
3. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

4. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย
5. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัดลำพูน
6. ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
7. จารึกล้านนาที่ตีพิมพ์และเผยแพร่แล้วทั้งจากหนังสือและบทความ

บทที่ 2

ภูมิสังคมและภูมิปัญญาล้านนา

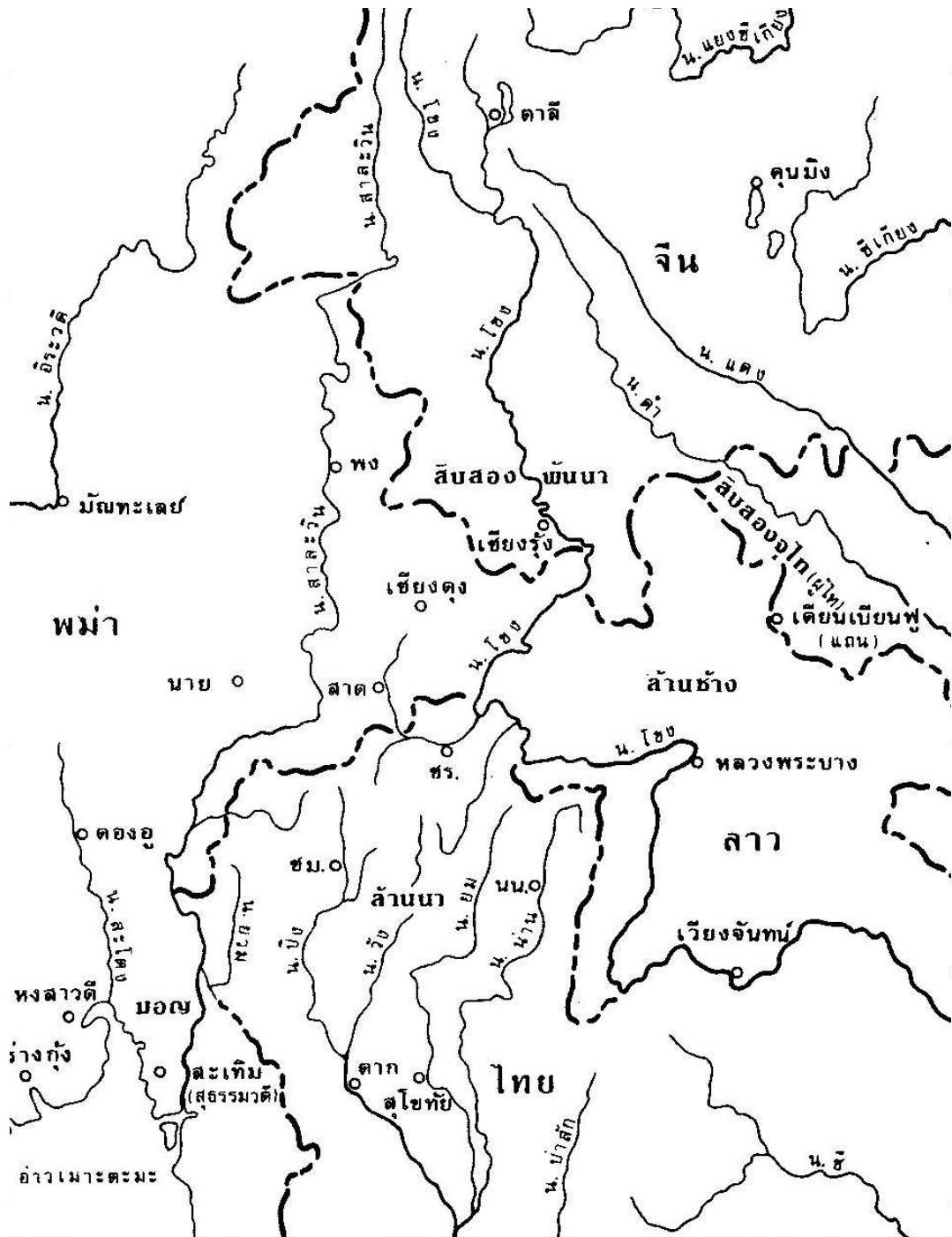
ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงภูมิสังคมของล้านนาเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะทางภูมิศาสตร์ ความเป็นมา การเมือง ศาสนา และกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายซึ่งมีความรู้ ความเชื่อ วิถีชีวิตที่แตกต่าง แต่ก็หลอมรวมและก่อตัวเป็นภูมิปัญญาล้านนาแสดงให้เห็นผ่านศิลาจารึกในด้านอักษร ภาษา และเนื้อหา

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ล้านนา

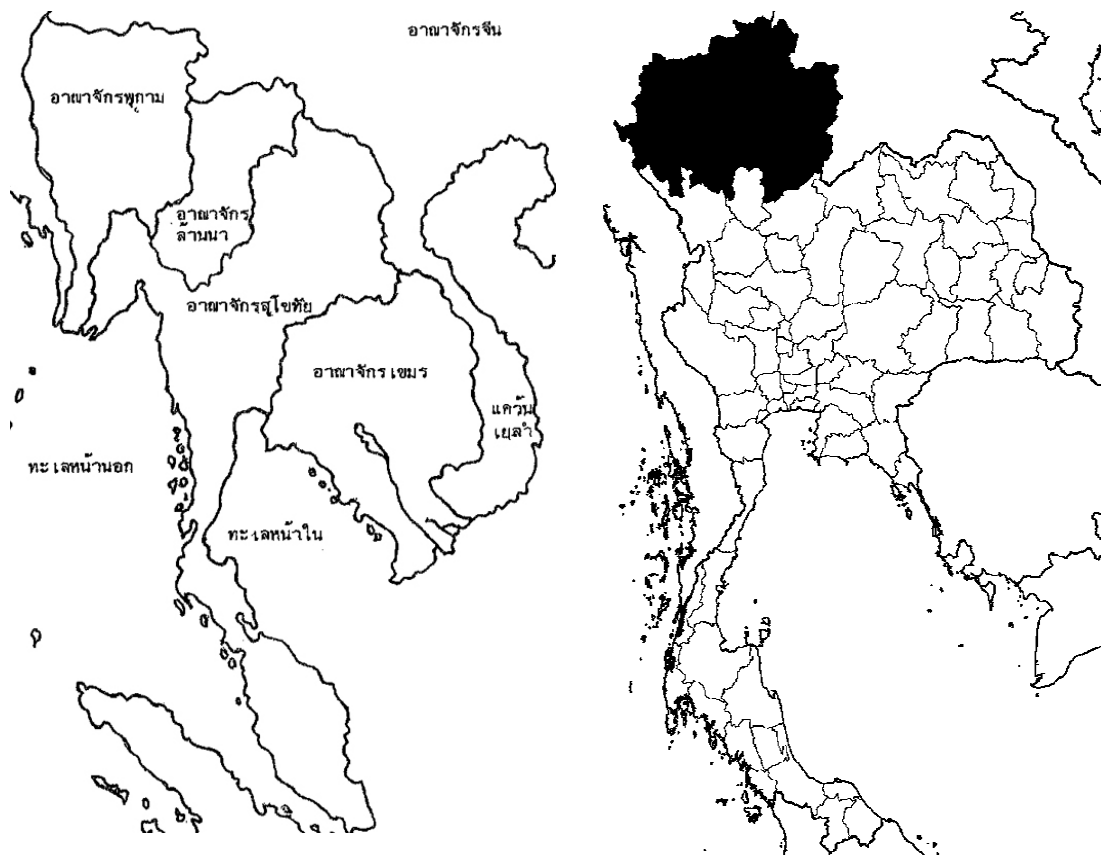
อาณาจักรล้านนามีเป็นรัฐ โบราณที่มีขอบเขตด้านพื้นที่ไม่ชัดเจน แต่น่าจะครอบคลุมพื้นที่ที่อยู่ในเขต 8 จังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน และมีขอบเขตอำนาจครอบคลุมไปยังเมืองใกล้เคียง เช่น เชียงตุง เชียงรุ่ง เมืองยอง เมืองปู้ เมืองสาด เมืองนาย เป็นต้น (สร้อยศรี อ่องสกุล, 2544, หน้า 23) แบ่งตามสภาพภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ออกเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มเมืองล้านนา ตะวันตกมีเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา เนื่องจากถูกผนวกเข้าด้วยกันตั้งแต่สมัย ราชวงศ์มังรายจึงมีประวัติร่วมกัน ส่วนกลุ่มเมืองล้านนาตะวันออกมีเมืองแพร่ น่าน ทั้งสองเมือง ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบขนาดเล็ก ในสมัยแรกเริ่มต่างมีฐานะเป็นรัฐอิสระมีราชวงศ์ของตนเองและมีความใกล้ชิดกับอาณาจักรสุโขทัย (สร้อยศรี อ่องสกุล, 2544, หน้า 23-24) แพร่และน่านถูกผนวกเข้ากับล้านนาสมัยพระเจ้าติโลกราช (ประชุมพงษาวดารภาคที่ 10, 2461, หน้า 89-90)

อาณาจักรล้านนารุ่งเรืองนับตั้งแต่สมัยพญามังรายสถาปนาอาณาจักรล้านนาในปี พ.ศ. 1839 เสียอิสระภาพให้แก่พม่าในปี พ.ศ. 2101 เป็นอิสระเมื่อ พ.ศ. 2317 และหันมาขึ้นกับ พระราชอาณาจักรสยามและมารวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักรสยามในปี พ.ศ. 2442 ทำให้ระบบเจ้าในล้านนาสิ้นสุดลง (สร้อยศรี อ่องสกุล, 2544, หน้า 393)

อาณาจักรล้านนานับแต่อดีตประกอบด้วยผู้คนหลายชาติพันธุ์ ดำเนินต่าง ๆ ระบุว่า มีชนพื้นเมืองอาศัยอยู่ที่ก่อนแล้ว (สร้อยศรี อ่องสกุล, 2544, หน้า 52) ซึ่งอาจหมายถึงคนลาวที่กระจายตัวอยู่ในเมืองลำพูน เชียงใหม่ มีชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ปรากฏชื่อในภายหลัง มีไทลื้อ ไทจีน ไทยอง ไทใหญ่ เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันด้วยหลายเหตุผลและต่างช่วงเวลา โดยอาจติดต่อกันเพื่อค้าขาย บางสมัยที่มีสงครามก็ถูกกวาดต้อนโยกย้ายไปมาทำให้ ล้านนามีกกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายจนมีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมจากชาติพันธุ์ต่าง ๆ

ภาพที่ 2-1 แผนที่อาณาจักรล้านนาและดินแดนใกล้เคียง (นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์, 2528, หน้า 11)

แผนที่เปรียบเทียบอาณาจักรล้านนาและพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน
 ภาพที่ 2-2 (ภาพซ้าย) แผนที่แสดงอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรใกล้เคียง (สุทธิศักดิ์ วงศ์เทศ, 2557)
 ภาพที่ 2-3 (ภาพขวา) แผนที่แสดงพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย (วิกิพีเดีย, 2558 ก)

ก่อนสมัยอาณาจักรล้านนา

ก่อนการสถาปนาอาณาจักรล้านนา ดินแดนนี้มีแคว้นที่เจริญรุ่งเรือง มีกลุ่มคนที่มีศิลปวัฒนธรรมอยู่ก่อนแล้ว แคว้นแคว้นต่าง ๆ ในดินแดนแถบนี้ผ่านความเจริญสูงสุด และเผชิญสถานะต่าง ๆ ทั้งทางธรรมชาติ ทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง วัฒนธรรมจนกระทั่งล่มสลายไปด้วยสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง ดินแดนแถบนี้รุ่งเรืองขึ้นอีกครั้งนับตั้งแต่พญามังราย สถาปนาอาณาจักรล้านนาในปี พ.ศ. 1839 เป็นเอกราชอยู่ถึง 262 ปี จนกระทั่งเสียอิสรภาพให้แก่พม่าในปี พ.ศ. 2101 และเป็นอิสรภาพจากพม่า เมื่อ พ.ศ. 2317 และหันมาขึ้นกับสยามจนกระทั่งรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามประเทศในปี พ.ศ. 2442

ความเป็นมาที่ยาวนานของอาณาจักรล้านนาย่อมมีเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา และวิถีชีวิตที่น่าศึกษา ในที่นี้จะกล่าวถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในดินแดนล้านนาโดยสังเขปเพื่อให้เห็นความเป็นมารวมถึงความสัมพันธ์ระหว่าง

เชื้อชาติ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมเพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจสาระและโลกทัศน์ในจารึกล้านนา

ในระยะเวลาก่อนการสถาปนาอาณาจักรล้านนา คือก่อนปี พ.ศ. 1839 ดินแดนบริเวณนี้เป็นที่ตั้งของแคว้นอิสระ 5 แคว้น ดังนี้

1. แคว้นโยนก (โยน) เป็นแคว้นที่มีอาณาเขตอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำสาย และแม่น้ำโขงมีอาณาจักรชื่อว่าหิรัญนครเงินยางหรือเชียงแสน ปฐมกษัตริย์คือ ลวจงกราช (ประกาศกิจกรจักร์, พระยา, 2516, หน้า 222) หรือ ลวจงกราช (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 2547, หน้า 7) มีเชื้อสายสืบต่อความเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมา จนกระทั่งพญามังรายครองเมืองครองเมืองเงินยางในปี พ.ศ. 1804 นับเป็นกษัตริย์องค์ที่ 25 แห่งราชวงศ์ลาว (สร้อยศรี อ่องสกุล, 2544, หน้า 102)

2. แคว้นพะเยา เป็นแคว้นที่มีอาณาเขตตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำอิง มีเมืองหลวงคือเมืองพะเยา ปฐมกษัตริย์คือขุนจอมธรรมซึ่งสืบเชื้อสายมาจากลวจงกราช (พระยาประกาศกิจกรจักร์, 2516, หน้า 232) เช่นเดียวกับกษัตริย์แคว้นโยนก กษัตริย์องค์สำคัญคือพญาเงี้ยวเมืองเป็นทั้งพระญาติและพระสหายสนิทของพญามังราย อาจเพราะเหตุนี้พญามังรายจึงไม่โจมตีแคว้นพะเยา แต่เมื่อถึงสมัยพระยาคำฟู (พ.ศ. 1877-1879) แคว้นพะเยาก็ถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาไทย (กรรณิการ์ วิมลเกษม, 2527, หน้า 7-8)

3. แคว้นหริภุญไชย เป็นแคว้นที่มีอาณาเขตอยู่ในลุ่มแม่น้ำกวัง แม่น้ำปิง และแม่น้ำวัง ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของแคว้นพะเยา มีเมืองหลวงคือ เมืองหริภุญไชย มีปฐมกษัตริย์คือพระนางจามเทวี ตามตำนานกล่าวว่าเป็นราชธิดาของกษัตริย์กรุงละโว้ มาครองนครหริภุญไชยตามคำทูลเชิญของวาสุเทพฤาษีและสุกกทันต์ฤาษี (พระโพธิ์รังสี, 2554, หน้า 81-90) เพราะเหตุนี้ทำให้แคว้นหริภุญไชยมีวัฒนธรรมที่มาจากกรุงละโว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้รับพระพุทธศาสนาจากกรุงละโว้ (พระโพธิ์รังสี, 2554, หน้า 81-91) นอกจากนี้หลักฐานต่าง ๆ ทางด้านโบราณคดีเช่น จารึก สลูปเจดีย์ โดยเฉพาะศิลาจารึกมีเนื้อหาและภาษาที่ทำให้ทราบว่าการกลุ่มชนโบราณในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ที่หริภุญไชยหรือลำพูนนับถือพระพุทธศาสนาที่ใช้ภาษาบาลีเป็นหลัก และใช้ภาษามอญเป็นภาษาในการติดต่อสื่อสาร (จำปา เชียงเจริญ และคณะ, 2522, หน้า 7) ศคิความเชื่ออันเนื่องในศาสนาพุทธได้มีรากฐานอยู่แล้วในดินแดนล้านนา แคว้นหริภุญไชยมีอายุยาวนานกว่า 631 ปี (พระรัตนปัญญาเถระ, 2540, หน้า 282) จนถึงสมัยพญาธิบายจึงเสียแคว้นแก่พญามังรายในปี 1836

4. แคว้นน่าน เป็นแคว้นที่มีอาณาเขตอยู่ในลุ่มแม่น้ำน่าน มีเมืองหลวงชื่อวรนครปัจจุบันคืออำเภอบัว (ประชุมพงษาวดารภาคที่ 10, 2461, หน้า 76) มีกษัตริย์ปกครองคือขุนฟอง ในช่วงเวลาของการตั้งบ้านเมืองที่วรนครเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่มีการก่อตั้งแคว้นอื่น ๆ โดยรอบด้วยเช่นกัน คือ สุโขทัยทางทิศใต้ เชียงรายทางทิศตะวันออก และเมืองพะเยาทางตะวันตกเฉียงเหนือ

(คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2544, หน้า 32)
ต่อมา พ.ศ. 1902 พญาการเมืองย้ายไปสร้างเมืองใหม่บริเวณที่ราบตอนล่างทางฝั่งตะวันออก
ของแม่น้ำน่าน เรียกว่าเวียงกุเพียงแซ่แห่ง (ประชุมพงษาวดารภาคที่ 10, 2461, หน้า 83-85) ต่อมา
บ้านเมืองเกิดความแห้งแล้ง ในราว พ.ศ. 1911 พระโอรสพญาการเมืองคือพญาผากองจึงย้ายเมือง
มาฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่านซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองน่านในปัจจุบันข้อความตามประชุมพงษาวดาร
ภาคที่ 10 ราชวงษปกรณ พงษาวดารเมืองน่าน ว่า

ท่านอยู่เสวยราชสมบัติในเวียงแซ่แห่งที่นั่นได้ 6 ปี น้ำแห้งแล้งหาน้ำจะหื้อช่างม้ากินอาบ
บได้ ท่านก็ปกป่าวเสนาอามาตย์ทั้งหลายแลไพร่พลคนเมืองทั้งหลายมาสร้างตั้งเวียงกุ่มบ้านห้วยไค้
คือเวียงน่านที่นี้บัดนี้แล (ประชุมพงษาวดารภาคที่ 10, 2461, หน้า 85)

จนกระทั่ง พ.ศ. 1993 สมัยอินต๊ะแก่นท้าวก็เสียดเมืองแก่พระเจ้าติโลกราช เมืองน่านจึง
ขึ้นกับล้านนา ข้อความตามประชุมพงษาวดารภาคที่ 10 ราชวงษปกรณ พงษาวดารเมืองน่าน
ว่าพระยาติโลมกัไคร้ได้เมืองน่านไปส่วยค้ำเมืองปิงเชียงใหม่ ก็จึงจัดขับจตุรงคเสนาสี่จำพวก รั้พล
คนศึกทั้งหลายมวพร้อมแล้ว ท้าวก็เสด็จออกเมืองปิงเชียงใหม่ ท้าวก็ข่มพลไปทางเมืองลอ
เอาเจ้าลอเปนหัวหน้า มาทางเมืองปงเมืองควัน ลงมาดินคอยวาวมาฮอดเมืองน่านแล้วก็ตั้งทัพอยู่สวน
ตาลหลวงหันแล้ว ก็ตั้งอะม็อกสินาคยงเข้าทางประตูอุญญาณ โห้ร้องเข้าคุ่มเวียงหันแล เมื่อนั้น
เจ้าพระยาอินต๊ะแก่นท้าวบ่อาจจะต่อรั้พลท้าวตนใหญ่ได้ จึงเอาลูกแลเมียหนีไปเมืองใต้
ไปพึ่งพระยาเสียงสหายตนหันแล พระยาอินต๊ะแก่นท้าวได้หนีจากเมืองไปปีเบิกลิ จุลศักราชได้
821 ตัวหันแล (ประชุมพงษาวดารภาคที่ 10, 2461, หน้า 89-90)

5. แคว้นแพร์ เป็นแคว้นที่มีอาณาเขตตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำยมตอนบน มีเมืองหลวงเก่า
ชื่อเมืองพลรัฐหรือเมืองพลนคร จนถึงสมัยท้าวเม่นคุณ แคว้นแพร์จึงรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ
อาณาจักรล้านนาในสมัยพระเจ้าติโลกราช ปี พ.ศ. 1986 (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 2547,
หน้า 83-84)

สมัยอาณาจักรล้านนา พ.ศ. 1839-2101

การเริ่มต้นของอาณาจักรล้านนา เริ่มจากพญามังรายได้รวบรวมแคว้นต่าง ๆ ขึ้นเป็น
อาณาจักร เริ่มจากการยึดแคว้นหริภุญไชย แล้วผนวกเข้ากับแคว้นโยนก จากนั้นทรงสร้างเวียง
กุ่มกามขึ้น และขยายอาณาเขตไปยังเมืองหงสาวดี และพุกามตามลำดับ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 1839
พญามังรายจึงสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นเมืองหลวง ณ เชนดอยสุเทพ จึงกำหนดเอาปีที่สร้างเมือง
เชียงใหม่เป็นปีเริ่มต้นของอาณาจักรล้านนาไทย

ล้านนาในระยะแรกตั้งแต่สมัยพญามังราย 1839 จนกระทั่งถึงสิ้นสมัยพญาผายู พ.ศ. 1898 รวมระยะเวลา 59 ปีเป็นช่วงเวลาที่ล้านนาพยายามสร้างอาณาจักรให้มั่นคงเป็นปึกแผ่นทั้งด้านการปกครองและศาสนา อย่างไรก็ตามยังมีการแย่งชิงอำนาจระหว่างเชื้อสายของพญามังรายพร้อมกันนั้น กษัตริย์ที่ปกครองในช่วงเวลานี้ก็พยายามขยายอาณาเขต เช่น ในสมัยพญาคำฟูที่สามารถรวมเอาแคว้นพะเยาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของล้านนาได้ ทางด้านการศาสนาเห็นได้ชัดเจนในสมัยพญาผายูที่ศรัทธาและส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ซึ่งส่งผลในช่วงเวลาต่อมาที่นับเป็นยุครุ่งเรืองของล้านนาคือระหว่าง พ.ศ. 1898 นับแต่สมัยพญาเกือนา จนถึงสิ้นสมัยพระเจ้าแก้วหรือพญาแก้ว ใน พ.ศ. 2068 รวมเป็นระยะเวลาถึง 170 ที่เป็นยุครุ่งเรืองของล้านนา ด้านการขยายอาณาเขตล้านนาสามารถรวมเอาเมืองน่านและเมืองแพร่เข้าเป็นเมืองขึ้นได้ในสมัยพระเจ้าติโลกราช (ประชุมพงษาวดารภาคที่ 10, 2461, หน้า 89) ส่วนด้านการศาสนาก็เจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับนับแต่พญาเกือนารับเอาศานานิกายลังกาวงศ์จากสุโขทัยตามหลักฐานจากศิลาจารึกวัดพระยืน ลพ.38 พ.ศ. 1913 (กรมศิลปากร, 2551, ภาค 2 เล่ม 1, หน้า 360-367) ในสมัยพระเจ้าแก้วมีพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถจำนวนมาก พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก

ยุครุ่งเรืองของล้านนาสิ้นสุดไปหลังรัชสมัยพระเจ้าแก้ว ระยะเวลาหลังรัชสมัยพระเจ้าแก้ว 33 ปี นับจาก พ.ศ. 2068 อาณาจักรล้านนาก็ไม่เข้มแข็งมั่นคงเช่นที่ผ่านมา ขุนนางผู้ใหญ่แตกแยกและมีอำนาจเหนือกษัตริย์ (กรรณิการ์ วัฒนเกษม, 2527, หน้า 11) ทำให้ล้านนาอ่อนแอลงเป็นลำดับจนพม่าเข้ายึดครองได้ใน พ.ศ. 2101

อาณาจักรล้านนาคำรงเอกราชได้ถึง 262 ปี มีกษัตริย์เชื้อสายราชวงศ์มังรายปกครองทั้งสิ้น 18 พระองค์ ดังนี้

รัชกาล	ช่วงเวลา
1. พญามังราย	พ.ศ. 1839-1854
2. พญาไชยสงคราม หรือพระเจ้าคราม	พ.ศ. 1854-1868
3. พญาแสนภู	พ.ศ. 1868-1877
4. พญาคำฟู	พ.ศ. 1877-1879
5. พญาผายู	พ.ศ. 1879-1898
6. พญาเกือนา	พ.ศ. 1898-1928
7. พญาแสนเมืองมา	พ.ศ. 1928-1944
8. พญาสามพระยาฝิ่งแกน	พ.ศ. 1945-1984
9. พระเจ้าติโลกราช หรือพระเจ้าพิลก	พ.ศ. 1984-2030
10. พญาออกเชียงราย	พ.ศ. 2030-2038

11. พระเมืองแก้ว หรือพระเจ้าติลกปนัดดาธิราช	พ.ศ. 2038-2068
12. พระเมืองเกษเกล้า	พ.ศ. 2068-2081
13. ท้าวชาย หรือพระเจ้าทรายคำ	พ.ศ. 2081-2086
14. พระเมืองเกษเกล้า (ครั้งที่ 2)	พ.ศ. 2086-2088
15. พระนางจิริประภา	พ.ศ. 2088-2089
16. พระไชยเชษฐาธิราช	พ.ศ. 2089-2090
17. ไม่มีกษัตริย์ปกครอง	พ.ศ. 2091-2094
18. พระเจ้าเมกุฏิสุทธิวงษ์ หรือท้าวแม่กุ	พ.ศ. 2094-2107

รัชสมัยของกษัตริย์ล้านนาแต่ละพระองค์มีเหตุการณ์ และพระราชกรณียกิจต่าง ๆ

สรุปจากสวัสดิ อ่องสกุล (2544) ดังนี้

1. สมัยพญามังราย (พ.ศ. 1839-1854) พระองค์ทรงตั้งอาณาจักรล้านนาขึ้น โดยผนวกแคว้นต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทรงตั้งเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครอง เมืองเชียงรายเป็นเมืองสำคัญรองจากเชียงใหม่โดยส่งขุนครามไปปกครอง ขยายอาณาเขตโดยการรบชนะลำปาง ทั้งการส่งเครื่องญาติไปสร้างเมืองทางหัวเมืองไทใหญ่ เพื่อเป็นพันธมิตรทางการเมือง รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์กับอาณาจักรอื่นเช่นพะเยาและสุโขทัย ในด้านศาสนาและวัฒนธรรม ทรงรับอิทธิพลพุทธศาสนาจากเมืองหงสาวดีและอังวะ มีธรรมเนียมการสร้างศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และการกลบนาสิ่งของและข้าคนให้แก่พุทธศาสนา อาณาจักรล้านนามีความเข้มแข็งเป็นปึกแผ่นมั่นคงทั้งด้านการปกครองและศาสนา

2. พญาไชยสงคราม หรือพระเจ้าคราม (พ.ศ. 1854) ทรงครองเชียงใหม่เพียง 4 เดือนแล้วไปประทับที่เชียงราย มอบให้โอรสคือพญาแสนปกครองเมืองเชียงใหม่ ต่อมาขุนเครือพระอนุชา ก็ยกทัพมาชิงเมืองเชียงใหม่

3. พญาแสนภู (พ.ศ. 1854-1855) ถูกขุนเครือผู้เป็นอายุกทัพมาชิงเมือง พญาแสนภูจึงย้ายไปอยู่ที่เมืองเชียงราย จนถึง พ.ศ. 1877 พญาแสนภูกลับมาครองเมืองเชียงใหม่อีกครั้ง หลังจากพ่อท้าวหน้าท่อมถูกเนรเทศไปเมืองเขมรแล้ว แต่ครองถึง พ.ศ. 1878 ก็ให้โอรส คือพญาคำฟูครองเชียงใหม่แทน พระองค์ทรงไปประทับที่เมืองเชียงราย และทรงสร้างเมืองเชียงแสน ทำให้เชียงแสนเป็นศูนย์กลางของล้านนาตอนบน

4. พญาคำฟู (พ.ศ. 1865-1868) ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 1877-1878) เป็นโอรสของพญาแสนภู ทรงยึดเมืองพะเยาได้ และเสด็จไปประทับที่เมืองเชียงแสน แล้วให้โอรสคือพญาผายุครองเมืองเชียงใหม่

5. พญาผายู (พ.ศ. 1881-1898) เป็นโอรสของพญาคำฟู พระองค์ทรงส่งเสริมพุทธศาสนา โดยวางรากฐานให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา ทรงสร้างวัดลีเชียงพระ (วัดพระสิงห์) แล้วอาราธนาตั้งมราชจากเมืองลำพูนมาจำพรรษา ซึ่งเป็นพื้นฐานให้พระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองในสมัยต่อมา

6. พญาเกือนา (พ.ศ. 1898-1928) พระองค์ทรงปกครองด้วยทศพิธราชธรรม มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงอาราธนาพระสุมนเถระจากสุโขทัย มาเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ของสุโขทัยในอาณาจักรล้านนาในปี พ.ศ. 1912 ทรงสร้างวัดบุปผาราม (วัดสวนดอก) เพื่อเป็นที่พำนักของพระสุมนเถระ และอาราธนาพระนิทายเดิมาบวชในนิกายใหม่จำนวนถึง 8,400 รูป ทำให้วัดสวนดอกเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งนี้ ยังทำให้ล้านนาได้รับอิทธิพลอักษรไทยสุโขทัยซึ่งเป็นต้นแบบของอักษรฝักขามที่ใช้ในล้านนาต่อเนื่องมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 24

7. พญาแสนเมืองมา (พ.ศ. 1928-1944) เป็นโอรสของพญาเกือนา ขึ้นครองราชสืบต่อจากพญาเกือนา ทันทที่พญาเกือนาสิ้นพระชนม์ ท้าวมหาพรหมพระอนุชาพญาเกือนาก็ยกทัพมาชิงเมืองเชียงใหม่แต่ไม่สำเร็จ จึงขอความช่วยเหลือจากกษัตริย์อยุธยาคือ สมเด็จพระบรมราชาที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) แต่ก็ไม่สำเร็จ นับเป็นสงครามครั้งแรกระหว่างล้านนากับอยุธยา ต่อมาท้าวมหาพรหมกลับมาล้านนา พญาแสนเมืองมาจึงส่งไปปกครองเมืองเชียงราย หลังจากนั้นพญาแสนเมืองมาทำสงครามขยายอาณาเขตแต่ไม่ประสบความสำเร็จ พระองค์จึงหันมาทำนุบำรุงศาสนา โดยเริ่มสร้างเจดีย์หลวง และทรงหุ้มพระธาตุเจดีย์ในนครหริภุญไชยด้วยทองคำ

8. พญาสามพระยาฝ่งแกน (พ.ศ. 1945-1984) เป็นโอรสของพญาแสนเมืองมา ทรงเป็นผู้นำทางทหารที่เข้มแข็ง รบชนะฮ่อที่ยกทัพมาตีเมืองเชียงแสน ติดตามจับไล่ฮ่อไปจนถึงสิบสองพันนา ในครั้งนี้ได้ตั้งเมืองของเป็นเมืองขึ้นตรงกับเชียงใหม่ให้เมืองของเป็นเมืองหน้าด่านเพื่อด้านทัพฮ่อ ในด้านการศาสนา ทรงร่วมกับพระราชมารดาออกเจดีย์หลวงต่อจากพญาแสนเมืองมา ในสมัยนี้ยังมีจารึกสำคัญ คือ “จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย” (ลพ. 9) พ.ศ. 1954 ซึ่งเป็นจารึกหลักแรกที่จารด้วยอักษรฝักขาม แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวล้านนาที่ปรับปรุงอักษรสุโขทัยให้เป็นแบบของตนเอง

9. พระเจ้าติโลกราช หรือพระเจ้าพิลก (พ.ศ. 1984-2030) เป็นโอรสของพญาสามฝ่งแกน ขึ้นครองราชย์โดยการชิงราชสมบัติจากพญาสามฝ่งแกน พระเจ้าติโลกราชทรงทำให้อาณาจักรล้านนามีความเข้มแข็ง และรุ่งเรืองที่สุด ทรงยึดเมืองต่าง ๆ ไว้ได้ เช่น เมืองน่าน เมืองแพร่ เมืองไลคา เมืองนาย เมืองสีป้อ เมืองของห้วย เมืองเชียงรุ่ง เป็นต้น ทรงทำสงครามกับกษัตริย์อยุธยา

คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ตั้งแต่ พ.ศ. 1994-2018 ภายหลังจึงตกลงเป็นไมตรีต่อกัน ในด้านการศาสนา ทรงเลื่อมใสให้การสนับสนุนคณะสงฆ์นิกายสิงหลอย่างมาก ทรงอาราธนาพระมหาเมธีกร จากเมืองลำพูนให้จำพรรษาที่วัดวัดราชมณเฑียร ทรงสร้างวัดและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอันเป็นมาก มีพระภิกษุที่เชี่ยวชาญภาษาบาลีและเครื่องครัดในพระธรรมวินัย จนมีการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นในปี พ.ศ. 2020 ที่วัดมหาโพธาราม นับว่าเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลก พระไตรปิฎกฉบับนี้ถือเป็นหลักปฏิบัติของพระสงฆ์ในล้านนา ต่อมา พระองค์ทรงสร้างวัดมหาโพธาราม วัดป่าตาล วัดป่าแดงมหาวิหาร และต่อเติมเจดีย์หลวง นอกจากนี้พระองค์ยังทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตมาจากลำปาง ในสมัยของพระองค์ได้สถาปนาความเชื่อเรื่องพระธาตุ อาศัยพระพุทธศาสนาเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในอาณาจักร

10. พญาออกเชียงราย (พ.ศ. 2030-2038) เป็นพระราชนัดดาหรือหลานของพระเจ้าติโลกราช ทรงปกครองเชียงใหม่ 8 ปี ทรงสร้างวัดตะโปทาราม และโปรดให้ชำระขันตสัมาที่เกาะดอนแท่น เมืองเชียงแสน

11. พระเมืองแก้ว หรือพระเจ้าติโลกปนัดดา (พ.ศ. 2038-2068) เป็นโอรสของพญาออกเชียงราย ทรงทำสงครามกับอยุธยาหลายครั้งจึงโปรดให้ก่อสร้างกำแพงเมืองลำพูนและเมืองเชียงใหม่เพื่อป้องกันภัยจากอยุธยา พระองค์ทรงทำนุบำรุงศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ในรัชกาลของพระเมืองแก้วมีจารึกจำนวนมาก มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้าง ซ่อมแซมวัด อุทิศสิ่งของ และคน ตลอดจนการกัลปนา ทรงหล่อพระพุทธรูปขนาดใหญ่ คือ พระเจ้าแก้วคือ พระภิกษุในรัชกาลนี้มีความรู้ ความสามารถ แต่งวรรณกรรมทางพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีจำนวนมาก เช่น จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา เวสสันดรทีปนี เป็นต้น

12. พระเมืองเกษเกล้า (พ.ศ. 2086-2088) หลังจากพระเมืองแก้วสิ้นพระชนม์ ขุนนางจิงทูลเชิญพระเมืองเกษเกล้าขึ้นครองราชย์ แต่เนื่องจากพระองค์ทรงอ่อนแอ จึงถูกขุนนางปลดออกจากตำแหน่งใน พ.ศ. 2081 ให้ท้าวชายโอรสขึ้นครองราชย์แทน แต่ครองราชย์เพียง 5 ปี ก็ถูกปลงพระชนม์ ขุนนางจิงทูลเชิญพระเมืองเกษเกล้าขึ้นครองราชย์ครั้งที่ 2 เพียง 2 ปี ก็ถูกปลงพระชนม์

13. ท้าวชาย หรือพระเจ้าทรายคำ (พ.ศ. 2081-2086) เป็นโอรสของพระเมืองเกษเกล้า ครองราชย์ได้ 5 ปี ก็ถูกปลงพระชนม์

14. มหาเทวีจิประภา (พ.ศ. 2088-2089) ทรงครองเมืองเชียงใหม่ชั่วคราว ภายหลังพระไชยเชษฐาธิราชเสด็จมาถึงเมืองเชียงใหม่ พระนางจึงสละราชสมบัติ

15. พระไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2089-2090) เป็นราชบุตรของพระเจ้าโพธิสาลราช กษัตริย์แห่งล้านช้าง และนางยอดคำทิพย์ราชธิดาของพระเมืองเกษเกล้า ทำให้มีสิทธิธรรมใน

การขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ หลังจากครองราชย์ได้ 2 ปี พระราชบิดาสืบพระชนม์จึงกลับไปครองล้านช้าง ในคราวเสด็จกลับได้นำนักปราชญ์ ราชบัณฑิต คัมภีร์ พระไตรปิฎก และของมีค่า เช่น พระแก้วมรกต พระพุทธสิหิงส์ พระแทรกคำไปด้วย

16. พระเจ้าเมกุสิสุทริวงศ์ หรือท้าวแม่กุ (พ.ศ. 2094-2101) เป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์มังราย ขุนนางล้านนาเชิญท้าวแม่กุมาจากเมืองนายให้ครองเมืองเชียงใหม่ พระองค์นำขุนนางเมืองนายที่ใกล้ชิดมาช่วยงานด้วย ทำให้ขุนนางท้องถิ่นไม่พอใจ เกิดความแตกแยกระหว่างขุนนาง ทำให้บ้านเมืองอ่อนแอ จนพระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์ของพม่ายกทัพมาตี และยึดครองเมืองเชียงใหม่ได้ในปี พ.ศ. 2101

ล้านนาสมัยเป็นเมืองประเทศราช พ.ศ. 2101-2317

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2101-2317 เป็นเวลา 216 ปี ที่ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ในระหว่างที่พม่าปกครองชาวล้านนาพยายามกอบกู้อิสรภาพ จึงมีการกบฏบ่อยครั้ง ทำให้พม่าพยายามส่งขุนนางมาจัดการปกครองในล้านนา โดยยกระดับให้เข้มข้นขึ้นในสมัยพระเจ้ามังระแห่งราชวงศ์คองบอง โดยพบหลักฐานการส่ง “โป” มาปกครองแทนเมียวหุ่่น ใน พ.ศ. 2306 หลังจากโปอะพะยะคามูนิ ยกทัพมายึดเชียงใหม่แล้ว พระเจ้ามังระจึงแต่งตั้งให้กินเมืองเชียงใหม่ต่อไป (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, 2542, หน้า 5434) ทั้งนี้คำว่า “โป” เป็นตำแหน่งแม่ทัพของพม่า ดังนั้นการที่ให้แม่ทัพทำหน้าที่ปกครองเมืองแสดงว่าพม่าเตรียมปราบกลุ่มการเมืองที่เคลื่อนไหวต่อต้านพม่าอย่างจริงจัง

ในด้านการศาสนา พม่าไม่ได้แทรกแซงกิจกรรมอันเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในล้านนา ยังคงปล่อยให้ไปเป็นไปตามกลไกเดิม (สร้อยศรี อึ้งสกุล, 2544, หน้า 238) ขนบธรรมเนียมและจารีตที่ล้านนามีมาแต่เดิมก็ให้ปฏิบัติเช่นเดิมได้ ดังมีเนื้อความในจารึกหลายหลัก (กรมศิลปากร, 2551) ที่จารึกขึ้นในช่วงเวลาที่พม่าปกครองกล่าวถึงสร้างและบูรณะวัดต่าง ๆ มีการถวายที่ดินไร่นา ข้าคนเช่นที่ชาวล้านนาปฏิบัติกันมา ตัวอย่างเช่น ขุนนางพม่าชื่อ มังพลสะแพกที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา สร้างและบูรณะถาวรวัตถุถวายไว้ในพระพุทธศาสนาหลายประการ เช่น เป็นประธานสร้างอุโบสถกลางน้ำ คือ ที่กลางหนองปีทมราค สร้างถวายพระธาตุจอมศรีใน พ.ศ. 2265 สร้างพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ฐานมีอักษรจารึก ประดิษฐานไว้ในอารามศรีสองเมือง ซึ่งสร้างทับที่เศษของพระยอดงำเมืองราชบุตรของบุษบาสิริเทพกัญญา (ประทุมพงสาวดาร ภาคที่ 61, 2497, หน้า 205) ดังนี้แล้วจะเห็นว่า ในสมัยที่พม่าปกครองนี้ พุทธศาสนิกชนล้านนาและพม่ายังคงมีศรัทธาเชื่อและพฤติกรรมในทางบุญอย่างต่อเนื่อง แต่เพราะบ้านเมืองไม่สุขสงบจึงทำให้พบหลักฐานจารึกจำนวนน้อย ต่อมาล้านนาพยายามผลักดันพม่าออกจากล้านนาโดย

มีรัฐสยามช่วยเหลือจนเป็นอิสระจากพม่าในปี พ.ศ. 2317 และตกเป็นประเทศราชของพระราชอาณาจักรสยามจนรวมเป็นแผ่นดินเดียวกับสยามในปี พ.ศ. 2442 แต่วัฒนธรรมและภูมิปัญญาแบบล้านนาที่แสดงผ่านพระพุทธศาสนายังคงปรากฏสืบต่อมา

จารึกในอาณาจักรล้านนา

ก่อนการสถาปนาอาณาจักรล้านนา ดินแดนบริเวณนี้มีกลุ่มชนที่นับถือพระพุทธศาสนาใช้อักษรและภาษามอญโบราณในการจารึก โดยมีหลักฐานคือศิลาจารึกหลายหลักที่จารึกด้วยอักษรมอญโบราณ ภาษามอญโบราณและภาษาบาลี จารึกเหล่านี้มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นจารึกอันเนื่องในพระพุทธศาสนา มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยประการต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ (จำปา เขื่องเจริญ และคณะ, 2522) ช่วงเวลาหลังจากนี้ไม่พบศิลาจารึกของกลุ่มชนที่ใช้อักษรและภาษามอญ จนกระทั่งสถาปนาอาณาจักรล้านนาในพุทธศตวรรษที่ 19 จึงปรากฏจารึกในดินแดนนี้อีกครั้ง แต่ใช้อักษรและภาษาที่แตกต่างออกไป โดยจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

เพื่อให้เห็นรูปแบบอักษรมอญโบราณจึงขอแสดงรูปแบบอักษรมอญโบราณในจารึกพระเจ้าสวาทิสิตธิ 2 (วัดกู่กุด) ลพ.2 พุทธศตวรรษที่ 16-17 ดังนี้

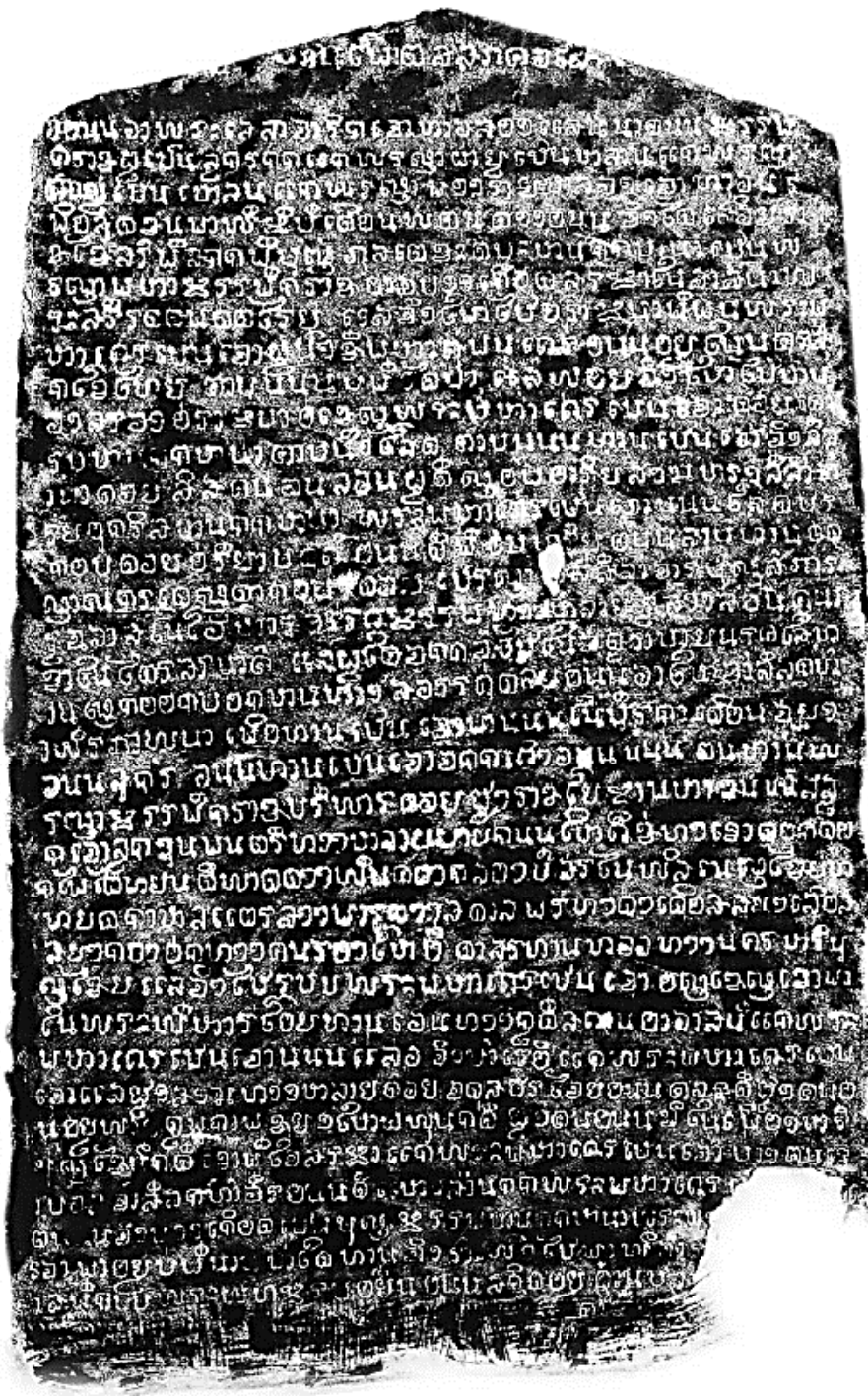

ภาพที่ 2-4 รูปแบบอักษรมอญโบราณ จารึกพระเจ้าสวาทิสีทธิ 2 (วัดกุ่มูด) ลพ.2 พุทธศตวรรษ
ที่ 16-17 ด้านที่ 1 (ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ม.ป.ป.)

อาณาจักรล้านนาจะเป็นอาณาจักรของกลุ่มคนที่ใช้ภาษาไทยและน่าจะมีอักษรของตนเองใช้แล้วคืออักษรธรรมล้านนา แต่ศิลาจารึกที่ระบूप.ศ. เก่าที่สุดในล้านนากลับเป็นอักษรไทยภาษาไทย คือ จารึกวัดพระยืน ลพ.38 จารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1913 ในสมัยพระเจ้ากือนา ส่วนจารึกที่เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนากลับพบที่สุโขทัยคือจารึกลานทองสมเด็จพระมหาเถรจุฬามณี สท.52 จารึกในปี พ.ศ. 1919 ตามหลักฐานนี้จึงแสดงว่าทั้งสองอาณาจักรมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ด้านตัวอักษร โดยผ่านพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้จึงพบจารึกที่เป็นอักษรไทยสมัยสุโขทัยในเขตพื้นที่อาณาจักรล้านนา นอกจากศิลาจารึกวัดพระยืน ลพ.38 พ.ศ. 1913 ที่พบที่จังหวัดลำพูนแล้ว ยังพบจารึกอักษรไทยสมัยสุโขทัยที่จังหวัดน่าน ได้แก่จารึกปู่สวด นน.1 พ.ศ. 1935 จารึกฐานพระพุทธรูปวัดช้างค้ำ นน.15 พ.ศ. 1969 จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู 2 องค์ ทะเบียนจารึก นน.13 และ นน.14 พ.ศ. 1969 นอกจากนี้ยังพบที่จังหวัดแพร่ คือ จารึกวัดบางสนุก พร. 1 สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1882 จารึกแสดงผลกรรมนำสู่นิพพาน พร.2 ไม่ทราบศักราช และที่จังหวัดลำปางพบจารึกเมืองลอง ลป.14 ไม่ทราบศักราช

ศิลาจารึกวัดพระยืน ลพ.38 พ.ศ. 1913 เป็นหลักฐานการแพร่กระจายของอักษรไทยสู่ล้านนาซึ่งหลังจากนี้คนล้านนาก็ได้ใช้อักษรไทยควบคู่กับอักษรธรรมล้านนาที่ตนใช้อยู่เดิม มีการใช้อย่างแพร่หลายและต่อเนื่องทำให้มีรูปแบบเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากอักษรไทยสมัยสุโขทัยที่รับมา กลายเป็นอักษรที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งนักวิชาการด้านจารึกเรียกว่า “อักษรฝักขาม” คนล้านนาใช้อักษรธรรมและอักษรฝักขามควบคู่กันมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 24 (กรรณิการ์ วิมลเกษม, 2527, หน้า37) หลังจากนั้นไม่พบจารึกอักษรฝักขามอีก แต่ยังใช้อักษรธรรมล้านนาเรื่อยมาจนปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีอักษรไทยนิตยเทศซึ่งพบใช้จารในคัมภีร์ใบลาน

เพื่อให้เห็นอักษรไทยสมัยสุโขทัยที่เป็นต้นแบบของอักษรฝักขามจึงขอแสดงรูปแบบอักษรไทยสมัยสุโขทัยในจารึกวัดพระยืน ลพ.38 พ.ศ. 1913 ดังนี้

ภาพที่ 2-5 รูปแบบอักษรไทยสมัยสุโขทัย ศิลาจารึกวัดพระยืน ลพ.38 พ.ศ. 1913 ด้านที่ 1
 (ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ม.ป.ป.)

อักษรในจารึกล้านนา

อักษรที่ใช้ในจารึกล้านนาที่พบมากมี 5 ชนิด อักษร 3 ชนิดเป็นอักษรของอาณาจักรล้านนา คือ อักษรฝักขาม อักษรธรรมล้านนา และอักษรไทยนิเทศ และเนื่องจากล้านนาคิดต่อกับอาณาจักรใกล้เคียงทำให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านตัวอักษร โดยผ่านทางศาสนาทำให้มีอักษรอีก 2 ชนิดที่ใช้ในจารึก คือ อักษรไทยสมัยสุโขทัยซึ่งรับไปจากอาณาจักรสุโขทัย และอักษรไทยสมัยรัตนโกสินทร์ที่รับไปจากกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังพบอักษรอื่น ๆ เช่น อักษรพม่า อักษรไทใหญ่ ซึ่งเขียนปะปนกับอักษรธรรมล้านนาในจารึกแต่พบเพียงจำนวนน้อย

ในที่นี้จะกล่าวถึงที่มา รูปร่าง และอักษรวิธีของอักษรสามชนิดคือ อักษรฝักขาม อักษรธรรมล้านนา และอักษรไทยนิเทศ โดยอักษรสองชนิดแรกพบว่า ใช้ในจารึกล้านนาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนอักษรไทยนิเทศเป็นอักษรที่ไม่ได้รับความนิยม และพบเขียนในเอกสารประเภทใบลานแต่จะกล่าวในที่นี้ด้วย เพื่อให้แสดงให้เห็นภูมิปัญญาทางด้านอักษรและอักษรวิธีของชาวล้านนา

อักษรทั้งสามชนิดมีที่มา รูปร่าง และอักษรวิธีโดยสังเขป ดังนี้

1. อักษรฝักขาม

อักษรฝักขามเป็นอักษรที่พัฒนามาจากอักษรไทยสมัยสุโขทัยคือจารึกวัดพระยืน ลพ.38 พ.ศ. 1913 จารึกด้วยอักษรไทยสุโขทัยสมัยพระยาสิทธิไทย นับเป็นอักษรไทยสมัยสุโขทัยที่เก่าที่สุดในล้านนา เมื่อเปรียบเทียบรูปแบบอักษรทั้งสองชนิดพบว่าคล้ายคลึงกันมาก ประกอบกับไม่พบหลักฐานว่ามีอักษรฝักขามที่เก่ากว่าในจารึกวัดพระยืน นักวิชาการด้านตัวอักษรจึงสรุปว่า อักษรฝักขามพัฒนามาจากอักษรสุโขทัยสมัยพระยาสิทธิไทย โดยมีต้นแบบมาจากจารึกวัดพระยืนสาเหตุที่เรียกอักษรชนิดนี้ด้วยชื่อใหม่ เพราะอักษรและอักษรวิธีบางประการแตกต่างจากอักษรไทยสุโขทัย (กรรณิการ์ วิมลเกษม, 2526)

อักษรชนิดใหม่ใช้ชื่อว่า “อักษรฝักขาม” เนื่องจากรูปแบบอักษรคล้ายฝักขามและมีอักษรวิธีที่ต่างจากอักษรต้นแบบ อักษรฝักขามที่เก่าที่สุดคือ จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ลพ.9 บางแห่งใช้ว่าจารึกสุวรรณมหาวิหาร จารึกเมื่อพุทธศักราช 1954

อักษรฝักขามนิยมบันทึกบนวัสดุแข็งเช่นศิลา สำริด และไม้ ทั้งนี้ยังไม่พบว่า มีการใช้อักษรฝักขามบันทึกบนวัสดุอ่อน เช่น ใบลานหรือพับสา อาจเป็นเพราะรูปแบบอักษรที่เหยียดยาวทำให้ไม่เหมาะแก่การเขียนบนใบลานและพับสา ต่างกับอักษรธรรมล้านนาที่นิยมบันทึกในใบลานและพับสารวมถึงวัสดุอื่น ๆ เพราะมีรูปแบบอักษรกลมมนสามารถเขียนหรือจารได้ง่ายกว่า ทำให้อักษรฝักขามเสื่อมความนิยมและเลิกใช้ไปที่สุด

เพื่อให้เห็นรูปแบบอักษรฝักขามที่พัฒนามาจากอักษรไทยสมัยสุโขทัยจึงขอแสดงรูปแบบอักษรฝักขามในจารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ลพ.9 พ.ศ. 1954 ดังนี้

ภาพที่ 2-6 รูปแบบอักษรฝักขาม จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มั่งราย ลพ.9 พ.ศ. 1954 ด้านที่ 2 (ฐานข้อมูล
จารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ม.ป.ป.)

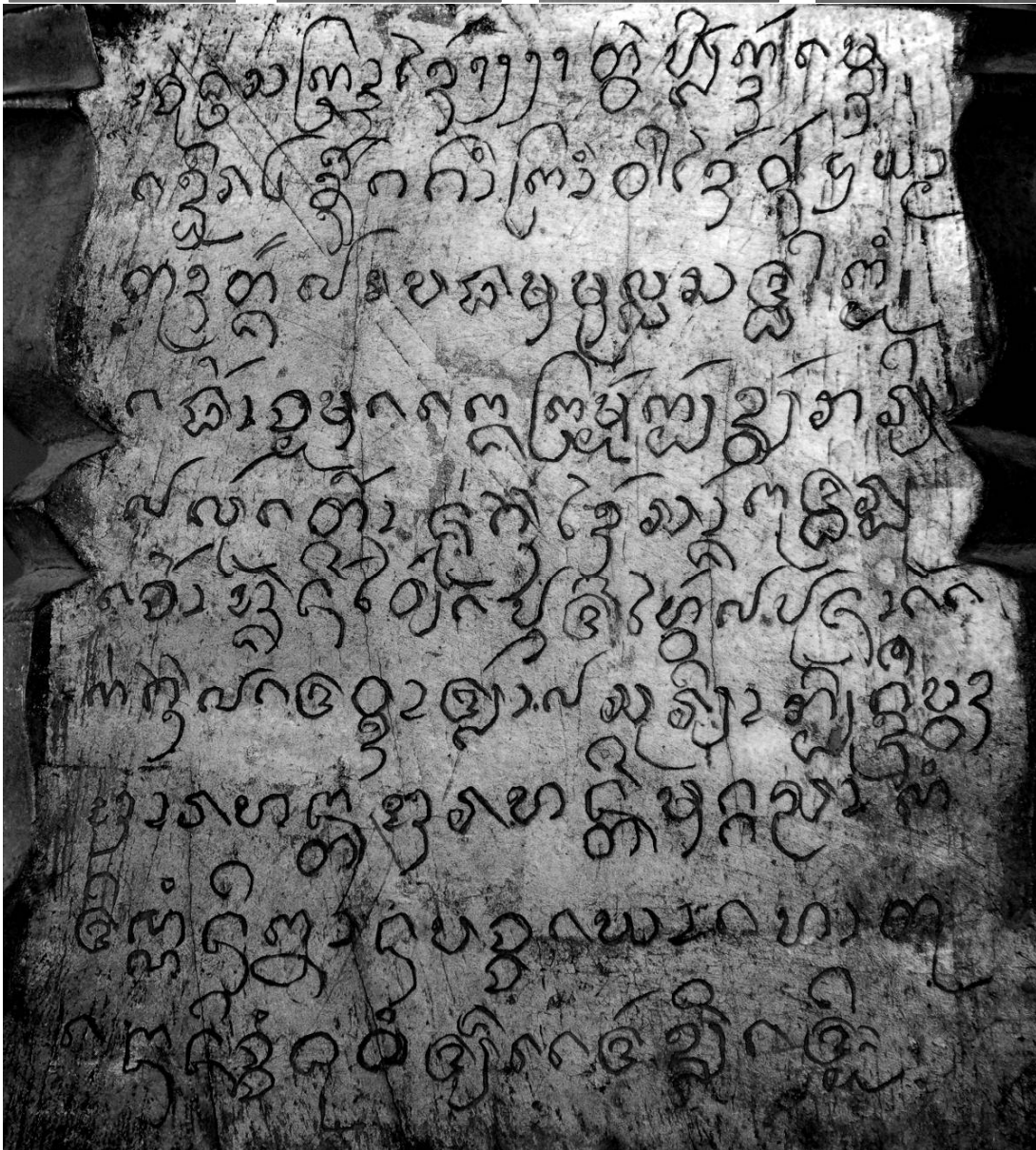
2. อักษรธรรมล้านนา

อักษรธรรมล้านนามีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน ได้แก่ ตัวธรรม อักษรธรรม อักษรธรรมเหนือ ตัวหนังสือเมืองหรือตัวเมือง อักษรล้านนาไทย และอักษรไทยยวน โดยทั่วไปนิยมใช้ชื่อ อักษรธรรมล้านนา นักวิชาการด้านอักษรโบราณยอมรับกันโดยทั่วไปว่าอักษรธรรมล้านนารับอิทธิพลมาจากอักษรมอญโบราณ มีหลักฐานการใช้อักษรธรรมล้านนาที่เก่าที่สุดในจารีกลานทองสมเด็จพระมหาเถรจุฑามณี สท.52 พุทธศักราช 1919 พบที่จังหวัดสุโขทัย มีรูปแบบตามอักษรจำลองอักษรดังนี้

มภิโรหิตาภคตฺยวมมฺญมฺญอมฺมมฺมทฺว
อักษิณานุญฺญทฺมฺญมฺญมฺญมฺญมฺญมฺญมฺญมฺญมฺญ

ภาพที่ 2-7 รูปแบบอักษรธรรมล้านนา จารีกลานทองสมเด็จพระมหาเถรจุฑามณี สท.52 พ.ศ. 1919 (อักษรจำลอง) (กองแก้ว วิระประจักษ์ และนิยะดา ทาสุนัข, 2533 อ้างถึงในกรณีการ วิมลเกษม, 2558, หน้า 107)

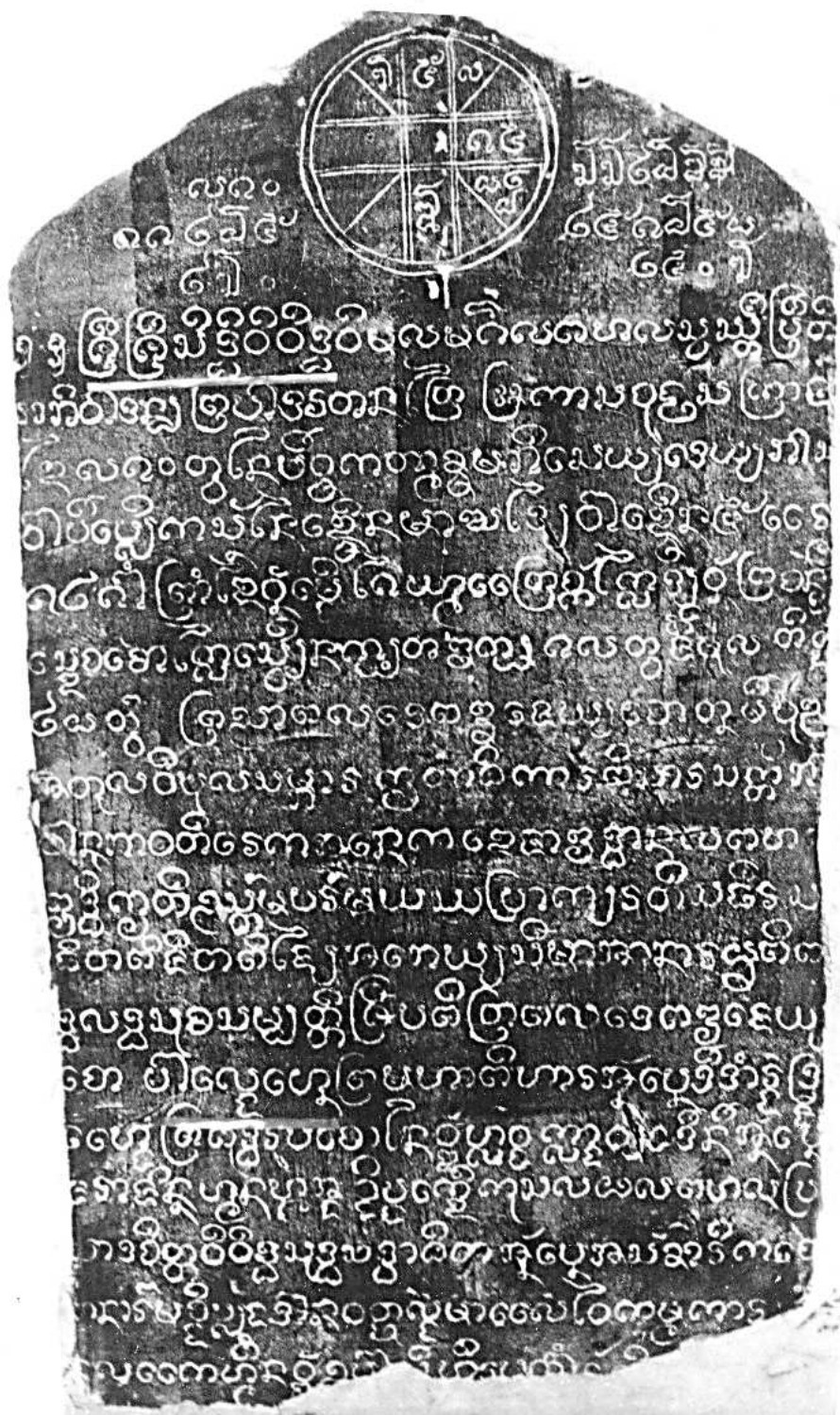
อักษรธรรมล้านนานอกจากจะใช้บันทึกภาษาล้านนาแล้ว ยังเหมาะแก่การบันทึกภาษาบาลีซึ่งมีพยัญชนะสังโยค คือ มีตัวสะกดตัวตาม ชาวล้านนา จึงนิยมใช้บันทึกคาถา หลักธรรมและชาดก เป็นต้น เป็นที่มาของชื่อตัวธรรม หรือ อักษรธรรม คนล้านนานิยมใช้อักษรชนิดนี้จารลงบนใบลานพับสา และวัสดุอื่น ๆ ทั้งฐานพระพุทธรูปไม้ ฐานพระพุทธรูปสำริด ศิลา เป็นต้น

ภาพที่ 2-8 รูปแบบอักษรธรรมด้านนบนฐานพระพุทธรูปไม้ จารึกฐานพระพุทธรูป วัดคอก 4
 นน.723 พ.ศ. 2402 (จารึกเมืองน่าน: การศึกษาด้านอักษรวิทยาและสารัตถะ)

ภาพที่ 2-9 รูปแบบอักษรธรรมล้านนาจารึกฐานพระพุทธรูปพระโมคคัลลานะสำริด
วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย (ศิรสาร เหมือน ไร่ทอง, ถ่ายภาพ)

ภาพที่ 2-10 รูปแบบอักษรธรรมล้านนาในศิลาจารึกวัดช้างค้ำ นน.3 พ.ศ. 2091 (สำเนาจารึก
ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร)

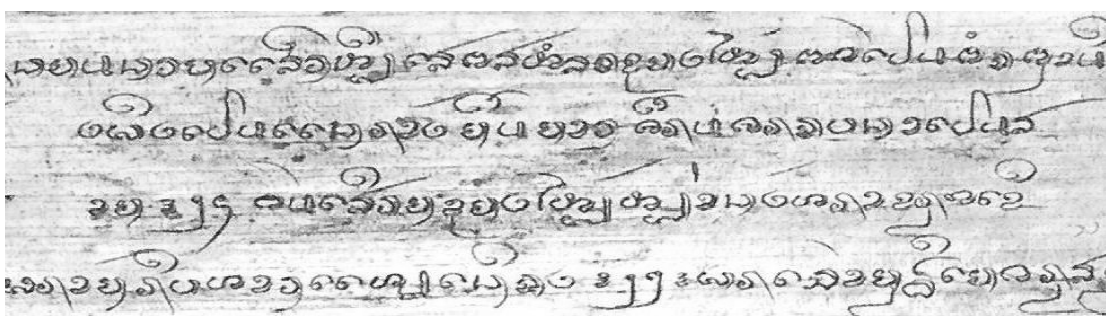
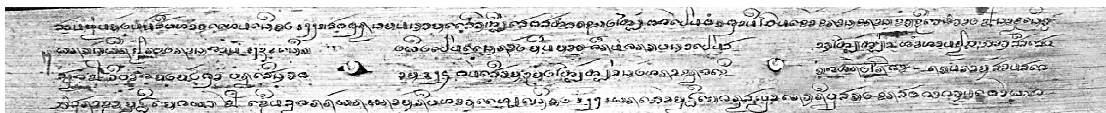

ภาพที่ 2-11 รูปแบบอักษรฝักขามในจารึกจารึกเจ้าหมื่นคำเพชร ลป.1 พ.ศ. 2019 (กรมศิลปากร, 2551, ภาค 2 เล่ม 2, หน้า 108)

3. อักษรไทยนิเทศ

อักษรไทยนิเทศเป็นอักษรที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบมาจากอักษรฝักขามให้มีรูปร่างโดยรวมกลมป้อมคล้ายอักษรธรรมล้านนา

ชื่ออักษร “ไทยนิเทศ” เรียกตามชื่อที่บันทึกไว้ในโครงมั่งทรารบเชียงใหม่ว่า “เขียนตัวไทยนิเทศะเสี้ยแท้แล” (พรรณเพ็ญ เครือไทย, 2545, หน้า 10) อักษรชนิดนี้นิยมใช้เขียนวรรณกรรมประโลมโลก โดยพบว่า ใช้เขียนวรรณกรรมคำโคลง 11 เรื่อง มีโคลงมั่งทรารบเชียงใหม่ โคลงวิสูตรสอนโลก โคลงคอยกึ่ง เป็นต้น วรรณกรรมคำโคลงทั้ง 11 เรื่องที่บันทึกด้วยอักษรไทยนิเทศนี้มีอายุในช่วง พ.ศ. 2355-2388 คาดว่า น่าจะเป็นช่วงที่อักษรไทยนิเทศได้รับความนิยมสูงสุด ต่อมาในระยะหลังอักษรชนิดนี้ไม่ได้รับความนิยมจึงพบในเอกสารจำนวนน้อยดังกล่าว (พรรณเพ็ญ เครือไทย, 2545, หน้า 12-15) ทั้งนี้ยังไม่พบจารึกที่ใช้อักษรชนิดนี้ในจารึก

ภาพที่ 2-12 อักษรไทยนิเทศ โคลงมั่งทรารบเชียงใหม่ (ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร)

วัสดุรองรับจารึกล้านนา

จารึกล้านนามีวัสดุรองรับหลายชนิด เมื่อพิจารณาจากจารึกที่พบ แบ่งได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ หิน ไม้ และ โลหะ ซึ่งมีทั้งสัมฤทธิ์ แผ่นทอง แผ่นเงินและโลหะอื่น ๆ วัสดุเหล่านี้มีขนาดและรูปทรงหลากหลายอีกทั้งมีพื้นที่ที่ใช้บันทึกจำกัด ดังนั้นความสั้นหรือยาวของเนื้อหาจารึกจึงขึ้นอยู่กับขนาด รูปทรง พื้นที่ในการจารึก วัสดุรองรับแต่ละประเภทมีรูปแบบและลักษณะการบันทึกดังนี้

1. วัสดุประเภทหิน วัสดุจารึกประเภทหิน มีชนิด ขนาดและรูปร่างต่างกันไป เช่น หินชนวนรูปใบเสมา หินทรายรูปทรงสี่เหลี่ยม การจารึกอาจจารึกไว้ด้านเดียวหรือทั้งสองด้าน หรือทั้งสี่ด้านก็ได้ อักษรที่จารึกบนวัสดุประเภทนี้พบทั้งที่เป็นอักษรฝักขามและอักษรธรรมล้านนา

2. วัสดุประเภทไม้ วัสดุจารึกประเภทไม้วัสดุหีบธรรมหรือหีบเก็บคัมภีร์ใบลานซึ่งมักมีการบันทึกที่ข้างหีบด้านใดด้านหนึ่ง แผลงพระพิมพ์อาจพบตัวอักษรบันทึกไว้ด้านล่างหรือด้านหลังของแผลง แผ่นไม้อาจบันทึกทั้งสองด้าน จารึกที่เป็นวัสดุประเภทไม้ส่วนใหญ่จะเป็นพระพุทธรูปไม้ มีอักษรบันทึกอยู่ที่ฐานด้านหน้า ด้านหลัง หรือโดยรอบฐาน ขึ้นอยู่กับผู้บันทึกและความสั้นหรือยาวของข้อความ หนึ่งหีบธรรม แผลงพระพิมพ์ และฐานพระพุทธรูปไม้นั้นพบว่าใช้เฉพาะอักษรธรรมล้านนากับบันทึก ส่วนแผ่นไม้ซึ่งพบเพียงจำนวนน้อยใช้ทั้งอักษรธรรมล้านนาและอักษรฝักขามในการจารึก

3. วัสดุประเภทโลหะ วัสดุจารึกประเภทโลหะ มีหลายชนิดและหลายรูปแบบ เช่น พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ปางต่าง ๆ พื้นที่ยืนยันมักอยู่ที่ฐานด้านหน้าหรือ โดยรอบฐานก็ได้ หากเป็นระฆังจะมีพื้นที่บันทึกที่ตัวระฆังหรือขอบระฆังส่วนล่าง วัสดุอื่นที่พบเช่นแผ่นทองแดง แผ่นทองเหลือง แผ่นเงิน วัสดุแผ่นบางเหล่านี้อาจใช้หุ้มพระพุทธรูปองค์เล็กหรือหุ้มเจดีย์ที่เรียกว่าทองจังโก้ บ้างก็ทำเป็นรูปเรือลำเล็ก ๆ มีอักษรจารึกอยู่โดยรอบ สำหรับอักษรที่ใช้บันทึกบนโลหะมีทั้งอักษรฝักขามซึ่งมักพบที่ฐานพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ส่วนอักษรธรรมล้านนาพบว่ามีจารึกบนวัสดุที่เป็นโลหะทุกประเภท

ระเบียบวิธีในการลำดับเนื้อหาในจารึกล้านนา

ระเบียบวิธีจารึกหมายถึงรูปแบบการจัดวางเนื้อความไว้ในแต่ละส่วนของจารึก

จารึกล้านนามีระเบียบวิธีจารึก โดยแบ่งเนื้อหาเป็นสามส่วน จะกล่าวถึงแต่ละส่วนเป็นลำดับพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ ดังนี้

1. ส่วนนำ

ส่วนนำเป็นส่วนที่บอกวันเวลา ฤกษ์ยามอันเป็นมงคลในการประกอบกิจกรรมบุญหรือในวันเวลาที่สร้างจารึก หรืออาจเป็นดวงชะตาของสิ่งปลูกสร้างที่สร้างถวายวัด โดยทั่วไปมีดวงฤกษ์เพียงหนึ่งดวงแต่จารึกบางหลักก็มีดวงฤกษ์มากกว่าหนึ่งดวง เช่น จารึกพอกคำพระเจ้าตนหลวง (ชร.2) พ.ศ. 2039 มีดวงฤกษ์ 2 ดวง และจารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง (ลป.2) พ.ศ. 2046 มีดวงฤกษ์ 3 ดวง ต่อจากดวงฤกษ์จึงเป็นการบอกวันเวลาในจารึก โดยบอกปีศักราชซึ่งส่วนใหญ่เป็นปีจุลศักราช บอกปีนักษัตรซึ่งในจารึกเรียกว่าปีขอม บอกปีแบบโบราณหรือปีหนไท บอกเดือนข้างขึ้น-ข้างแรม บอกวันซึ่งมักบอกเป็นตัวเลขแทนชื่อวัน เช่น วัน 1 หมายถึงวันอาทิตย์ วัน 2 หมายถึงวันจันทร์ นอกจากนี้อาจบอกเวลา ฤกษ์ ยาม คิติ และนาที (กรรณิการ์ วัฒนเกษม, 2554,

หน้า 295-320) อย่างไรก็ตามจารึกแต่ละหลักไม่ได้บันทึกรายละเอียดเรื่องวันเวลาจนครบถ้วน ดังกล่าวมา ในที่นี้ขอยกตัวอย่างจารึกที่มีวิธีการบอกฤกษ์ยาม เช่น จารึกวัดป่ากู่แก้ว (ลพ.25) พ.ศ. 2102 บอกฤกษ์ยามโดยไม่ระบุดิถี นาที ดังนี้ “โอกาสะ จุลศักราช 921 ตัว ในปีกัฒเม็ค เดือน 3 แรม 13 ค่ำ เม็งวันอังคาร ไทยวันดับเม็ค หรืออาจบอกโดยระบุรายละเอียดเกี่ยวกับฤกษ์ยามเช่นจารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง พ.ศ. 2099 จ.เชียงใหม่ ระบุว่า จุลศักราชได้ 918 ในปีมะโรง หนขอมพิสัยไทย ว่าปีระวายสี่ เดือนผลคุณ ไทยว่าเดือน 6 ออก 5 ค่ำ พรำได้วันจันทร์ ไทยเม็งใส่ พระจันทร์เสด็จ เข้าใกล้ันกษัตร์ฤกษ์ 25 ตัว ชื่อบูรพัทธบพ นาที 1 ตัว ดิถี 2 นาทีดิถี 18 สมเด็จ

2. ส่วนเนื้อหา

ส่วนเนื้อหาเป็นส่วนของเนื้อหาโดยเริ่มกล่าวถึงเจ้าศรัทธา เจ้าภาพ บุคคลสำคัญ ผู้ร่วมบุญหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการบุญในครั้งนี้ ซึ่งอาจเป็นพระสงฆ์ เจ้านาย หรือสามัญชนทั่วไป ตัวอย่างการกล่าวถึง เจ้าศรัทธาเช่นในจารึกเจ้าหมื่นคำเพชร พ.ศ. 2019 กล่าวว่า “เจ้าหมื่นคำเพชรมา กินเม็งนคร มาเลิกศาสนาพระธาตุเจ้าในลำปาง ให้ก่อกำแพงแปลงวิหารก็แล้วเสร็จ” หรือในบางกรณีเจ้าภาพอาจเป็นพระสงฆ์ เช่น ในจารึกจารึกวัดป่ากู่แก้ว พ.ศ. 2102 มีข้อความว่า พระสังฆเจ้า 15 พระองค์ มีมหาเถรหลวงเจ้าป่า ตนได้ 44 วัสสา แลมหาสามิเจ้าป่าแดง ตนได้ 30 วัสสา แลมหาสวนคำ 27 วัสสา เป็นประธานแก่พระสังฆเจ้า

หลังจากกล่าวถึงเจ้าภาพแล้วจึงกล่าวถึงเนื้อหาหรือรายละเอียดของกิริยาบุญนั้น ๆ เช่น การซ่อม สร้าง บูรณะ ถวายพระพุทธรูป ถวายที่ดิน ข้าวของ ผลผลิต และข้าพระ หรือข้าวัดซึ่งก็คือคนที่ถูกถวายแก้วแล้ว ซึ่งอาจเป็นข้าทาส หรือสามัญชนทั่วไป หรือเป็นข้าราชการก็ได้

ตัวอย่างจารึกที่มีการถวายที่ดิน เช่น

จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย (พะเยา) ลพ.9 พ.ศ. 1954 กล่าวถึง การซื้อที่ดินจากเจ้ามหาราชมหาเทวีเพื่อถวายวัดสุวรรณมหาวิหาร ข้อความในจารึกกล่าวว่าใช้ผู้ฉลาดกระทำพระสุวรรณมหาวิหารนี้แล้ว แก้วจึงจะให้ไปถามซื้อที่แห่งเจ้ามหาราชมหาเทวี มีด้วยคำร้อยหนึ่งเป็นคำ (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 278)

จารึกวัดเก้ายอด (พะเยา) ลพ.27 พ.ศ. 2055 กล่าวถึง พันเชิงมกลกับพวกมาฝังจารึกที่มีข้อความระบุเขตแดนที่ถวายแก้ววัดเก้ายอด ข้อความในจารึกว่า ท่านหื้อคนท่านไปกับข้าผู้หนึ่งชื่อ พันเชิงมกลเขาเจ้า 3 คนนี้ มาฝังจารึกไว้กับวัดเก้ายอดแลคำจารึกว่า แต่แดนวิหารวัดเก้ายอดเมื่อวันตกเอาคือ เวียงเป็นแดน มาวันออกเอาบ้านพระยาร่วงบ้านหมอซ้างเป็นแดน เมื่อเหนือเอาหนองอเป็นแดน มาภายได้สุมกลาด ว่าแต่ชายคาวิหารไปสี่สิบวา เป็นแดนแล (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 338)

จารีกวัดเชียงสา ชม.7 พ.ศ. 2096 กล่าวถึง พระไชยเชษฐาธิราชถวายที่ดินไว้กับ วัดเชียงสา ข้อความในจารีกว่า สมเด็จพระบรมพิตรตนสถิตเสวยราชพิภพทั้งสองแผ่นดินล้านช้าง (ล้าน) นามิจิตปสาทศรัทธาก็ได้หื้อเขตกับอาราม(วัดเชียง)สาในบ้านนางจัน บ้านเชียงสา บ้านกองแก้วทั้งมวล (หมายถึง ทั้งมวล) (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 26)

ตัวอย่างจารีกที่มีการถวายระฆัง เช่น จารีกระฆังด้านขวาพระวิหารวัดพระสิงห์ ชม.23 พ.ศ. 2172 ข้อความว่า หมื่นอินทร์ช่าง (ครู) เจ้า หล่อแดงลูกนี้หน้าหนักทอง 650000 ไว้ตีบูชา พระสิงห์เจ้า (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 91)

จารีกวัดนางหมื่น พย.6 พ.ศ. 2036 มีข้อความกำหนดให้เข้าวัดถวายน้ำมันบูชาพระเจ้า ซึ่งหมายถึงพระพุทธรูป ข้อความในจารีกกล่าวว่า (หื้อ) เขาออกน้ำมันเมื่อบูชาพระเจ้าวัดพันเลา 10,000 น้ำซูปี (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 83)

ตัวอย่างจารีกที่มีการถวายเข้าวัด เช่น

จารีกวัดศรีบุญเรือง ชม.16 พ.ศ. 2039 กล่าวถึงหมื่นญาณเทวากับบุคคลอื่น ๆ ร่วมกัน ไถ่เข้าทาสเพื่อถวายเป็นเข้าวัดเพื่อดูแลพระพุทธรูปและพระสงฆ์ ข้อความในจารีกกล่าวว่า

ไว้คนสิบสองครัว หื้อรักษาพระพุทธร เจ้าแลชาวเจ้าสงฆ์ สิบญาณขันครัวหนึ่ง เมีย 1 ลูกชาย 1 หญิง 3: เจ้าจกรครัวหนึ่ง ลูกหญิง 1 หลานชาย 1: คนหลวงครัวหนึ่ง ลูกชาย 1 หญิงสอง: นางบุญครัว 1 ลูกสองชาย: อกเทียนครัวหนึ่งลูกสองชายสองหญิง: อีทองครัวหนึ่งลูกสองชายสองหญิง: ญาณเทียนครัวหนึ่งเมีย 1 ลูกชาย 1 หญิง 1 ครัว (37) คนนี้ 822 หมื่นญาณเทวากับนักบุญทั้งหลายไว้รักษาพระพุทธรเจ้า (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 58)

จารีกวัดเชียงมั่น ชม.1 พ.ศ. 2124 มีการถวายเข้าวัดซึ่งมีทั้งสามัญชนและข้าราชการ ตำแหน่งหมื่น และล่ามหมื่น ข้อความในจารีกกล่าวว่า

ห้องหมื่นหัวเสื่อพญาหลวงเจ้าหยาดน้ำทานทั้งลูกเมีย ข้าคน ลูกขุน ชาวนา คนอยู่กับชู้ หมูไว้เป็นข้ากับวัดเชียงมั่น ชู้คนชู้แห่งหมื่นหัวเสื่อ อุ่นเรือน เมีย 2 ลูกหนึ่งชาย ข้า 20 ชาย 9 หญิง 11 คะแก้วน้อยพ่อสุด เมียหนึ่ง ลูกหนึ่งชาย ปู่จัวเมียหนึ่ง ลูกหลานหนึ่งชาย แม่จางลูกหนึ่งผู้ชาย พ่อโตวเมียหนึ่ง ลูกหนึ่งชาย ชุมล่ามหมื่นแก้วเป็นนาย หนึ่งเรือน 6 ครัว 22 คนชาย 8 หญิง 14 ลูกน้อย 4 ชายหนึ่งหญิง 3 ชุมพันขวาทำวน้อยมี 3 เรือน (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 8)

การถวายเข้าวัดนี้มักระบุชื่อเข้าวัดเหล่านั้นด้วยเพื่อระบุตัวตนและเพื่อเป็นหลักฐานต่อไป ในอนาคตหากมีการหลบหนีหรือมีเจ้านายในสมัยหลังนำคนเหล่านี้ไปใช้งานอย่างอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากงานภายในวัดจะได้เรียกตัวเข้าวัดเหล่านั้นกลับมารับใช้วัดตามเดิม เนื้อหาในส่วนนี้อาจมีชื่อของบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งในฐานะเป็นพยานรู้เห็นในการกิจกรรมบุญหรือการถวายเข้าวัด เช่น จารีกวัดช่วงชุมแก้ว พ.ศ. 2032 ที่ปรากฏชื่อพยานโดยมีพระภิกษุ คือ มหาพุกามเจ้า และมหาสามี

ศรีสุนันทกัลยาณะ พร้อมด้วยนักปราชญ์ ข้าราชการตำแหน่งพินนา แสน ร้อย ล่ามหมื่น ล่ามพัน รวมถึงประชาชนในเมือง ข้อความในจารึกมีดังนี้

มหาพุกามเจ้าแลมหาสามีสรีสุนันทกัลยาณะกับทั้งราชบัณฑิตรู้แล ถัดนั้นพินนาหลังเชียงน้อยก็รู้ แสนเขาสอยก็รู้ ร้อยนาหลัง ล่ามหมื่นก็รู้ ล่ามพัน คำคอมก็รู้ คนทั้งหลายในเมืองนี้รู้ชู้คนแล

ในกรณีจารึกที่บันทึกบนวัสดุชิ้นเล็ก เช่น พระพุทธรูปไม้ พระพุทธรูปปูน เรืองเงิน ส่วนมากเป็นการสร้างถวายวัดเป็นส่วนบุคคล ดังนั้นชื่อที่ปรากฏในจารึกจึงมีชื่อเดียวหรือชื่อคนในครอบครัวเท่านั้น ส่วนจารึกที่มีพื้นที่มากเช่นแผ่นไม้หรือแผ่นหิน สามารถบันทึกเนื้อหาได้ยาวจึงมักเป็นการบันทึกกิจกรรมบุญของคนกลุ่มใหญ่ เพราะบันทึกรายละเอียดได้มากกว่า

3. ส่วนท้าย

ส่วนท้ายของจารึกเป็นการแสดงความปรารถนาอันเนื่องในกิริยาบุญนั้น ๆ เช่น ขอให้ได้พบพระศรีอาริยมตไตรย ขอให้ได้นิพพาน ขอให้ไม่ป่วยไข้ และอาจพบว่าจารึกบางหลักมีการกำกับและตกแต่งเนื้อหาให้ทำตามคำสั่งของกษัตริย์ หรืออาจการสาปแช่งผู้ที่ละเมิดความความปรารถนาของผู้ประกอบกิจกรรมบุญด้วย เช่นในจารึกวัดศาลกัลยาณมหันตาราม พ.ศ. 2024 กล่าวว่ บุญทั้งหมดนี้หือเป็นปัจจัยแห่งกอนจักปรารถนาประหยาสัพพัญญุตญาณะนี้ ไร่นาข้าพระผู้นี้ ผู้ใดหากเอาออกจากวัดนี้หือไปไหม้ในอบายสีอันอย่าหือพัน

เนื้อหาในจารึกล้านนา

เนื้อหาสาระในจารึกล้านนาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการทำบุญในพระพุทธศาสนา มีจารึกเพียงส่วนน้อยที่มีเนื้อหาออกเหนือไปจากนี้ จารึกประตูเชียงใหม่ จารึกประตูสวนปรุงซึ่งเป็นศาลาหรือเรือนยันต์ หรือจารึกวัดถ้ำเด่นงัว จังหวัดลำปางที่มีเนื้อหากล่าวถึงระเบียบปฏิบัติต่อครวทางหรือเจ้าหน้าที่ดูแลจัดเก็บส่วย

เนื้อหาในจารึกอาจแบ่งเป็นเนื้อหาหลักและเนื้อหารอง เนื้อหาหลักคือจุดมุ่งหมายในการจารึกครั้งนั้น ๆ ซึ่งโดยทั่วไปก็คือ การทำบุญในพระพุทธศาสนามีการกล่าวถึงของ ไร่นา ภาษี ข้าวัด การบูรณะวัด สร้างวัด เป็นต้น ส่วนเนื้อหารองก็ได้แก่รายละเอียดต่าง ๆ ที่ปรากฏในจารึก เช่น ชื่อบุคคล ตำแหน่ง หน้าที่ของบุคคล วิธีการทำบุญ วิธีการจัดระเบียบสังคม ขนบ ธรรมเนียม ประเพณีซึ่งรายละเอียดเหล่านี้ทำให้ทราบถึงความคิด ความเชื่อและค่านิยมของชาวล้านนา ตัวอย่างเนื้อหารองในจารึกวัดเก้ายอด พ.ศ. 2055 จ.พะเยา ทำให้เห็นวิธีการจัดระเบียบสังคม เนื้อหาในจารึกมีการกำหนดระเบียบปฏิบัติของผู้จะมาอยู่อาศัยในหมู่บ้านเก้ายอดว่า หากใครไม่ช่วยสร้างวัดให้ยึดเรือน หากใครไม่เชื่อฟังผู้มีศีล พระภิกษุ ให้ขับไล่ออกจากหมู่บ้าน ใครดื่มเหล้า มักทะเลาะเบาะแว้ง มักอิจฉาริษยา มักเป็นเรื่องเป็นเรื่องราว มักล่วงเกินพระภิกษุ มักหวงไม้ ไม่ทำ

ประโยชน์แก่วัด ให้ขับไล่ออกไปจากหมู่บ้านเสีย หากไล่แล้วไม่ไปก็ให้บอกแก่หัวหน้าหมู่บ้าน และหากใครจะมาอยู่อาศัยในหมู่บ้านก็ให้ถามผู้เฒ่าผู้แก่ว่าสมควรให้อยู่หรือไม่ ข้อความมีดังนี้ ผูกอยู่ในบ้านเก้ายอดนี้ ผู้ใดบ่ช้อยสร้างวัด หื้อฟ้าขาวชียาดเรือนมันเส้ ผู้ใดบ่ฟังคำฟ้าขาว บ่ฟังคำมหาเถรเจ้าวัด หื้อขับหนีจากบ้านจากที่พระ ผู้ใดกินเหล้ากินยาร้าย มักผิดมักขอยท่านแรง คำท่านพาด้อยคำพาคำมาเป็นโทษเป็นโทษกลัวเกลานัก พาลอ (โจเท) ผิดชาวเจ้าชื่อบามมหาเถร มักขางที่ขางแดนขางไม้ บ่หื้อเป็นคุณแก่วัด หื้อขับมันหนีจากบ้านจากที่พระ อย่าหื้ออยู่ จำมันบ่หนี ก็หื้อกล่าวแก่หมื่นแคว้นแสนเข้าเฝ้าเมิง หื้อขับหนีตงได้ ผู้ใดจักมาอยู่ (หื้อ) ถามมหาเถรเจ้าวัด ถามทั้งผู้เฒ่าผู้แก่พร้อมกันว่าดีเยหื้ออยู่ (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 339)

ในจารึกหลักเดียวกันนี้ยังแสดงให้เห็นว่าจารึกเป็นบันทึกแสดงสิทธิในอาณาเขตของวัดตามที่ผู้ศรัทธาถวายไว้ ซึ่งมักจะกำหนดเขตแดนว่ามีไปถึงจุดใดบ้าง เนื้อหาในจารึกวัดเก้ายอด กำหนดเขตแดนของวัดไว้ว่านับตั้งแต่วิวหารวัด ทางทิศตะวันตกมีขอบเขตไปจนถึงคูเวียง ทางทิศตะวันออกมีขอบเขตไปจนถึงบ้านพระยาร่วง บ้านหมอซ้าง ทางทิศเหนือมีขอบเขตไปจนถึงหนอง ทิศใต้มีขอบเขตไปจนถึงตลาด ดังข้อความในจารึกว่า

แต่แดนวิหารวัดเก้ายอดเมื่อวันตกเอาคือเวียงเป็นแดน มาวันออกเอาบ้านพระยาร่วง บ้านหมอซ้างเป็นแดน เมื่อเหนือเอาหนอง.อ เป็นแดน มาภายใต้สุมกลาด ว่าแต่ชายควาวิหารไปสี่สิบวาเป็นแดนแล (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 338)

การบันทึกกิจกรรมบุญดังกล่าวนอกจากจะเป็นการประกาศเจตนาแล้ว เนื้อหาในจารึกยังเป็นข้อตกลงร่วมกันของชุมชน เป็นหลักฐานระบุขอบเขตพื้นที่ที่กัลปนาให้วัด เป็นหลักฐานในการถวายข้าพระซึ่งระบุชื่อข้าพระแต่ละคน พร้อมกันนั้นก็อาจระบุชื่อบุคคลที่เป็นสักขีพยาน ทั้งนี้จารึกแต่ละหลักอาจไม่ได้มีเนื้อหาครบถ้วนทุกประการดังกล่าวมา

แม้จารึกล้านนาจะมีเนื้อหาหลักที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญแต่ก็มีรายละเอียดอื่น ๆ ที่ให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความคิด วิถีชีวิตของชาวล้านนาในอดีตได้ เพราะเป็นแหล่งข้อมูลชั้นต้นที่บันทึกเหตุการณ์นั้น ๆ โดยตรง ทำให้สามารถศึกษาโลกทัศน์ของคนล้านนาผ่านเนื้อหาในจารึกได้

บทที่ 3

สารัตถะจากจารึกล้านนา

เนื้อหาในบทนี้ผู้วิจัยให้ข้อมูลจารึกล้านนาในด้านอักษร ภาษา และอายุ รวมถึงจำนวนจารึกในแต่ละสมัย จากนั้นจึงอธิบายความหมายและขอบเขตในการกำหนดสารัตถะแต่ละเรื่องแล้วจึงแสดงสารัตถะแต่ละด้านในรูปแบบตารางโดยเรียงตามลำดับอายุ

จารึกล้านนาที่ใช้ในการศึกษา เป็นจารึกที่อยู่ในช่วง พ.ศ. 1882-2500 จำนวน 526 หลัก เป็นจารึกสมัยอาณาจักรล้านนา พ.ศ. 1839-2100 จำนวน 142 หลัก คิดเป็นร้อยละ 27 เป็นจารึกล้านนาสมัยเป็นเมืองประเทศราชของพม่า พ.ศ. 2101-2317 จำนวน 41 หลัก คิดเป็นร้อยละ 8 เป็นจารึกล้านนาสมัยเป็นเมืองประเทศราชแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2318-2500 จำนวน 250 หลัก คิดเป็นร้อยละ 47 มีจารึกที่สันนิษฐานว่ามีอายุอยู่ระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 21-23 จำนวน 63 หลัก คิดเป็นร้อยละ 12 และมีจารึกที่ไม่สามารถกำหนดหรือประมาณอายุได้ จำนวน 30 หลัก คิดเป็นร้อยละ 6

จารึกล้านนาที่นำมาศึกษาบันทึกด้วยอักษรหลัก 3 ชนิด คืออักษรธรรมล้านนา อักษรฝักขาม และอักษรไทยสมัยสุโขทัย นอกจากนี้เป็นตัวอักษรชนิดอื่นซึ่งมีจำนวนน้อย เช่น อักษรไทยนิเทศ อักษรไทย มีจารึกจำนวนน้อยที่บันทึกด้วยอักษรมากกว่าหนึ่งชนิด ส่วนภาษาในจารึกที่พบมากเป็นภาษาไทย มีจารึกบางหลักที่ใช้สองภาษา เช่น ใช้ทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี

จำนวนจารึกในแต่ละจังหวัดที่มีช่วงอายุในแต่ละสมัย เป็นดังนี้

ตารางที่ 3-1 จำนวนจารึกในแต่ละสมัยของแต่ละจังหวัด

สมัย/ จังหวัด	เชียงใหม่	ลำพูน	ลำปาง	แม่ฮ่องสอน	พะเยา	เชียงราย	น่าน	แพร่	รวม
สมัยอาณาจักรล้านนา	35	26	8	1	36	23	8	5	142
อาณาจักรล้านนาสมัยเป็นเมืองประเทศราชของพม่า	16	2	6	0	2	10	5		41
ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23	2	9	0	0	38	10	1	3	63

ตารางที่ 3-1 (ต่อ)

สมัย/ จังหวัด	เชียงใหม่	ลำพูน	ลำปาง	แม่ฮ่องสอน	พะเยา	เชียงราย	น่าน	แพร่	รวม
อาณาจักรล้านนาสมัยเป็นเมืองประเทศของสยาม	63	3	13	0	0	5	150	16	250
ไม่ปรากฏช่วงอายุ	3	1	7	0	6	9	1	3	30
รวม	119	41	34	1	82	57	165	27	526

จารึกล้านนาจำนวนมากมีข้อความไม่สมบูรณ์ ทั้งยังมีลักษณะภาษาที่แตกต่างกับปัจจุบัน ทำให้ต้องสันนิษฐานและตีความ เพื่อให้การระบุสารัตถะมีความชัดเจนผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตความหมายของสารัตถะด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นกรอบความคิด

ขอบเขตความหมายของสารัตถะแต่ละด้าน

จารึกล้านนามีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ดังนั้นสารัตถะหลักจึงเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาซึ่งเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ในสังคมเข้าด้วยกัน เช่น เชื่อมโยงคนกับกิจกรรมทางศาสนามีการทำบุญซึ่งมีขอบเขตกว้างโดยอาจหมายถึงการถวายอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค หรือสิ่งอื่น ๆ ตามค่านิยมของสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ เช่นการถวายคน ถวายภาษี ที่นา ไร่ สวน เป็นต้น เชื่อมโยงคนกับความเชื่อเรื่องชาตินี้ ชาตินั้น นรก สวรรค์ ภูติ ผี เทวดา อารักษ์ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดความคิด เช่นเดียวกับที่โยกคนเข้ากับศีลธรรมซึ่งเป็นสิ่งกำหนดความรู้สึก ผิดชอบชั่วดีทั้งความเชื่อและศีลธรรมจะกำหนดพฤติกรรมของคนและแสดงออกในทางใดทางหนึ่ง ซึ่งทำให้เห็นโลกทัศน์ของบุคคลหรือของสังคมนั้น ๆ โลกทัศน์ของคนล้านนาจึงแฝงอยู่ในสารัตถะในจารึกล้านนา

จากเนื้อหาในจารึกล้านนาที่แสดงพฤติกรรมของคนล้านนาในแบบต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงแบ่งกลุ่มสารัตถะเป็นสี่กลุ่ม ดังนี้ 1. ชนชั้น 2. กฎระเบียบของสังคม 3. ธรรมชาติ 4. ความเชื่อ ศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อระบุและจัดระบบสารัตถะ ผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขต ความหมาย และวิธีการระบุสารัตถะในแต่ละด้าน ดังนี้

1. ชนชั้น

ชนชั้นและสถานภาพของบุคคลย่อมกำหนดบทบาทและหน้าที่หรือการแสดงออกซึ่งบุคลวรรณ ต้นเจียรรัตน์ (2557, หน้า 78) กล่าวถึง บทบาทและหน้าที่ว่าเป็นการแสดงออกของบุคคลตามความคิดหรือตามความคาดหวัง เมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมหนึ่ง สถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้นจะต้องมีหน้าที่ต่อผู้อื่นอย่างไร ต้องรับผิดชอบอะไรในสังคม สถานภาพเป็นสิ่งเฉพาะตัวบุคคล ทำให้บุคคลนั้นแตกต่างจากผู้อื่น (อัมพร สุคันธวิช และศรีรัฐ โกวงศ์, 2557) ทั้งนี้ ยังมีการแบ่งประเภทของสถานภาพเป็นสถานภาพโดยกำเนิด เช่น พระบรมวงศานุวงศ์ ไพร่ ข้า และสถานภาพโดยความสามารถซึ่งเป็นสถานภาพที่ได้มาภายหลัง เช่น พระสงฆ์ ข้าราชการ โดยบุคคลหนึ่ง ๆ จะมีทั้งสองสถานภาพและต้องปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบที่กำหนดไว้ในสถานภาพนั้น บุคคลจึงแสดงออกตามสถานภาพที่ตนมี ดังนั้นบทบาทจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กับสถานภาพซึ่งสอดคล้องกับการจัดระดับชั้นทางสังคม

การจัดระดับชั้นทางสังคม หมายถึง แบบแผนหรือรูปแบบของความไม่เท่าเทียมกันของบุคคลในลำดับชั้นต่าง ๆ ของสังคม มิติที่สำคัญของการจัดระดับชั้นทางสังคมก็คืออำนาจ เกียรติ และความมั่งคั่ง เป็นต้น (บุคลวรรณ ต้นเจียรรัตน์, 2557, หน้า 79) ในแต่ละสังคมย่อมมีการจัดลำดับชั้นแตกต่างกันไป

ในสังคมล้านนาก็มีการแบ่งชนชั้น พิธินัย ไชยแสงสุกุล และอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2532) แบ่งเป็นสี่ชนชั้นคือ เจ้า ขุนนาง ไพร่ และข้าหรือทาส ส่วนสวัสดิ อ่องสกุล (2544) แบ่งชนชั้นในสังคมล้านนาอย่างกว้าง ๆ เป็น สองชนชั้น คือ ชนชั้นมูลนายและพวกที่ไม่ใช่มูลนาย พวกที่เป็นมูลนาย คือ กลุ่มบุคคลที่มีอภิสิทธิ์เหนือสามัญชน ได้แก่ เจ้าเมือง หรือเจ้าหลวง เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร และเจ้านริรัตน์ ตามลำดับ ลำดับถัดมาจะเป็นบุตรหลาน ข้าราชการชั้นสูงจนถึงแก่บ้าน ส่วนพวกที่ไม่ใช่มูลนาย ได้แก่ ไพร่ ซึ่งคือ สามัญชนทั่วไปและทาส ซึ่งมีสามประเภท คือ ทาสเชลย ทาสสินไถ่ และข้าวัด

เมื่อพิจารณาจากสารัตถะในจารีก้านนา ผู้วิจัยจัดให้สังคมล้านนามีการแบ่งชนชั้นเป็น สี่ชนชั้น คือ ชนชั้นปกครอง ชนชั้นพระสงฆ์ ชนชั้นไพร่หรือสามัญชน ชนชั้นทาสและข้าวัด โดยมีกรอบความคิดเกี่ยวกับชนชั้นต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ชนชั้นปกครองประกอบด้วยมีพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ เจ้าเมือง และขุนนางระดับต่าง ๆ กลุ่มชนชั้นเจ้าและขุนนางนี้ได้รับตำแหน่งหรือเป็นข้าราชการเพื่อทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจไม่ได้มีหน้าที่ในทางใช้อำนาจปกครองก็ได้ เช่น พันจ่าหนังสือ พันต้องเต็ม ซึ่งน่าจะมีภาระหน้าที่ในการร่างและจดจารคำสั่ง หรือโองการลงในจารึก หรืออาจไม่ได้รับราชการแต่มีสิทธิเหนือสามัญชนเนื่องจากมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ ในจารีก้านนาเมื่อกล่าวถึงบุคคลกลุ่มนี้มักมี

ค่านำหน้าชื่อเป็นตำแหน่งมี เจ้าแสน เจ้าหมื่น ล่ามหมื่น เจ้าพัน ล่ามพัน พันน้อย นายร้อย นายห้าสิบ นายสิบ ล่ามบ่าว กว้าน เป็นต้น

1.2 ชนชั้นพระสงฆ์เป็นกลุ่มที่มีสถานภาพพิเศษ ได้รับการเคารพยกย่องจากชนชั้นปกครองและชนชั้นใต้ปกครอง

1.3 ชนชั้นไพร่หรือสามัญชนเป็นชนชั้นที่มีความสำคัญต่อบ้านเมืองทั้งเป็นกำลังการรบและเป็นกำลังการผลิต ไพร่ถูกกำหนดให้ผลัดเปลี่ยนกันทำงานหลวง 10 วัน แล้วจึงกลับไปทำงานของตนคือทำไร่ ทำสวน สร้างเหมืองฝาย 10 วันสลับกันไป (ประเสริฐ ฒ นคร, 2521, หน้า 5) ชนชั้นเจ้าและขุนนางคงพยายามไม่ให้คนกลุ่มนี้ลดจำนวนลง ในมังรายศาสตร์ก็มีแนวคิดสืบต่อจากคนโบราณว่า ท้าวพระยาครองเมืองได้ก็ด้วยไพร่และไพร่ก็หายากนัก ไม่ควรบังคับไพร่มาเป็นข้า (ประเสริฐ ฒ นคร, 2521, หน้า 7-8) จึงกำหนดว่า

มาตรา 1 ข้าของพระยามาอาศัยอยู่กับไพร่ เกิดลูกหญิงลูกชายจำนวนเท่าใด หากพ่อซึ่งเป็นข้าท้าวพระยาตาย หรือถึงลูกเมียไว้ ก็ไม่ควรให้ลูกไปเป็นข้าของท้าวพระยา ควรให้อยู่กับแม่เป็นไพร่เมือง เพราะว่าไพร่เมืองหาได้ยาก

มาตรา 1 ข้าของพระยามาอาศัยกินอยู่กับไพร่ในบ้านเรือนไพร่ มันยังเป็นของเจ้าแผ่นดินอยู่ให้เมียส่งข้าวห่อเมื่อถึงเวรมาทำงานให้เจ้านายคน เท่านั้นก็ดีพอแล้ว (ประเสริฐ ฒ นคร, 2521, หน้า 7-8)

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2525, หน้า 60) แบ่งไพร่เป็นสองประเภท คือ ไพร่เมืองชั้นดีและไพร่เมืองธรรมดา ไพร่เมืองชั้นดีเป็นไพร่ที่มีความรู้ ความสามารถ ได้รับยกย่องจากสังคม ได้แก่ หมอยา หมดโหรา ผู้รู้หนังสือ ผู้มีฐานะร่ำรวย มักได้รับโอกาสได้รับการแต่งตั้งให้มีตำแหน่งหน้าที่ทางราชการ ส่วนไพร่เมืองธรรมดา หมายถึง ไพร่เมืองที่ประกอบอาชีพไปตามความสามารถของตน เช่น ชาวนา ชาวสวน พ่อค้า ช่างฝีมือ ต้องเข้าเวรทำงานให้บ้านเมือง

1.4 ชนชั้นทาสและข้าวัด ในมังรายศาสตร์ระบุว่า คนจะเป็นทาสก็เพราะเหตุห้าประการ คือ ซื่อมาเป็นข้าทาส เป็นลูกของข้าทาสหรือข้าทาสที่เกิดในเรือน เต็มใจมอบตนเองเป็นข้าทาส เป็นข้าทาสเพราะทำความผิด เป็นข้าทาสเพราะเป็นเชลย (ประเสริฐ ฒ นคร, 2521, หน้า 66) นอกเหนือจากเหตุห้าประการนี้แล้วไม่ควรรับคนมาเป็นข้าทาส ได้แก่ ผู้ที่มีหนี้สินมากจะหนีไปเป็นข้าเพื่อชำระหนี้ ผู้ที่กำลังจะแพ้คดีความ ผู้ที่เป็นโจรฆ่าคนลักขโมยของ และผู้ที่ละทิ้งราชการ (ประเสริฐ ฒ นคร, 2521, หน้า 6-7) ในธรรมศาสตร์ปกรณ์กล่าวถึง เหตุของการมาเป็นข้าทาส 12 ประการ คือ เจ้าให้เป็นข้า ต้องโทษให้เป็นข้า ลักขโมย เป็นหนี้ ยากแค้นต้องอาศัยข้าวทำนกิน บ้านเมืองมีภัยจึงหนีมาพึ่ง ข้าเชลย ข้าในเรือน กลัวภัยจึงมาพึ่ง พ่อแม่ให้เป็นข้า ขาดตัวให้เป็นข้า สมควรใจเป็นข้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2551, หน้า 89)

ส่วนข้าวัดคือคนที่ถูกถวายให้แก่พระพุทธศาสนาคือให้มีหน้าที่ดูแลวัดโดยประการต่าง ๆ และถือเป็นคนของพระพุทธศาสนา ผู้ใดจะนำไปใช้งานส่วนตัวไม่ได้ อย่างไรก็ตามคนกลุ่มนี้ก็สามารถไถ่ตัวเองหรือหากคนมาทดแทนตนได้หากไม่เต็มใจที่จะเป็นข้าวัดต่อไป

2. กฎระเบียบของสังคม

กฎระเบียบของสังคมมีความหมายโดยทั่วไป หมายถึง ข้อบังคับหรือแบบแผนที่กำหนดไว้เป็นแนวปฏิบัติหรือดำเนินการ ทั้งนี้พิจารณาจากความหมายของคำว่า กฎ ซึ่งหมายถึงข้อบัญญัติหรือข้อที่บังคับให้ต้องมี การปฏิบัติตาม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 3) ส่วนคำว่าระเบียบ หมายถึงแบบแผนที่วางไว้เป็นแนวปฏิบัติหรือดำเนินการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 980)

ข้อบังคับหรือแบบแผนที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นลักษณะของกฎหมาย แต่เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการจารึกไม่ใช่การตรากฎหมายเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนอย่างป็นทางการ ดังนั้นในการพิจารณาสาระัตถะด้านกฎระเบียบของสังคม ผู้วิจัยจะมุ่งเน้นข้อบังคับหรือแบบแผนที่กำหนดวิธีปฏิบัติของคนในสังคม

3. ธรรมชาติ

ธรรมชาติมีความหมายโดยทั่วไปหมายถึง สิ่งที่เกิดและเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ หรือสิ่งที่เป็นไปเองโดยมิได้ปรุงแต่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 597-598) นอกจากนี้ ธรรมชาติ ยังมีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งรอบตัวของมนุษย์ทั้งเป็นสิ่งที่มีชีวิต ได้แก่ พืช สัตว์ สิ่งไม่มีชีวิต ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ภูเขา ผืนดิน แหล่งน้ำ ลม ไฟ

ผู้วิจัยพิจารณาสาระัตถะด้านธรรมชาติ โดยดูจากพฤติกรรมของคนล้านนาที่ปฏิบัติต่อธรรมชาติ

4. ความเชื่อ ศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือมีการดำรงอยู่จริง โดยอาศัยประสบการณ์ตรง การไตร่ตรองหรือการอนุมาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548, หน้า 12-13) เสวลักษณะ อนันตศานต์ ให้ความหมายของความเชื่อว่าเป็นการยอมรับนับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีตัวตน หรือไม่มีตัวตน ซึ่งความเชื่ออาจพิสูจน์ได้หรือไม่ได้ก็ได้ และถ่ายทอดสืบต่อกันไปในลักษณะของมรดกทางสังคมที่ทำให้ผู้คนในกลุ่มมีความรู้สึกคิดเป็นอย่างเดียวกัน (เสวลักษณะ อนันตศานต์, 2543, หน้า 257)

ความเชื่อที่ใช้ในงานวิจัยนี้คือหมายถึงการยอมรับนับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีตัวตน หรือไม่มีตัวตน อาจพิสูจน์ได้หรือไม่ได้ก็ได้ โดยอาศัยประสบการณ์ตรง การไตร่ตรองหรือการอนุมาน และถ่ายทอดสืบต่อกันไปในลักษณะของมรดกทางสังคมที่ทำให้ผู้คนในกลุ่มมี

ความรู้สึกคิดเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ความเชื่อเรื่องนรกหรือสวรรค์ เทวดา เปรต ผี ความเชื่อเรื่องกลางบอกเหตุ หรือความเชื่อทางศาสนาที่อยู่เหนือการพิสูจน์ เช่น ความเชื่อเรื่องอายุศาสตร์ 5000 ปี ศาสนาเป็นสิ่งที่สังคมยึดถือเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ในแต่ละศาสนามีรากฐานต่างกัน บางศาสนามีรากฐานมาจากสิ่งเร้นลับเหนือธรรมชาติ บางศาสนามีรากฐานมาจากวิญญูณ บางศาสนามีรากฐานมาจากเทวนิยม และส่วนศาสนาพุทธมีรากฐานมากจากอุดมคติในธรรม คือ เชื่อในผลการกระทำตามแนวคิดของศาสนา คือ เชื่อว่าจะสามารถยกระดับจิตใจ (Robertson, 1977 อ้างถึงใน ณรงค์ เส็งประชา, 2537, หน้า 98) แต่พระพุทธศาสนาในสังคมล้านนาเป็นศาสนาที่ผสมผสาน เพราะในขณะที่จุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนา คือ นิพพานแต่ก็พบว่าในคำปรารภนา ซึ่งคือ การแสดงความปรารถนาหรือการอธิษฐานหลังการทำบุญในจารึก เช่น จารึกคำอธิษฐาน อายุพุทธศตวรรษที่ 21-22 มีคำปรารภนาว่าขอให้มีความสุข ขอให้เกิดบนสวรรค์ ขอให้ปราศจากโรค มีร่างกายงดงาม (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 141-143) หรือบางครั้งก็อ้างภูติผีวิญญูณ ดังนั้นสารัตถะเกี่ยวกับศาสนาในที่นี้จึงหมายถึงพระพุทธศาสนาที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดแบบอุดมคติในธรรมกับความเชื่อ

ชนบธรรมเนียมประเพณี

ชนบธรรมเนียมประเพณีในงานวิจัยนี้ หมายถึง พิธี กิจกรรมหรือพิธีการซึ่งปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยกิจกรรมหรือการกระทำนั้นถูกกำหนดด้วยแนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนแบบแผนการประพฤติปฏิบัติที่สังคมกำหนดไว้แนวทาง ความหมายของชนบธรรมเนียมประเพณีนี้มีความหมายโดยทั่วไปในประมวลจากพจนานุกรมและการให้ความหมายของนักวิชาการ ดังนี้ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556) ให้ความหมายคำต่าง ๆ ดังนี้

ชนบ หมายถึง แบบอย่าง แผน ระเบียบ หรือกลีบ รอยที่พับ (ของสมุดข่อย หรือผ้าจีบ หรือจีวร เป็นต้น) ชั้น เช่น ชนบหิน

ธรรมเนียม หมายถึง ประเพณี แบบแผน แบบอย่าง

ประเพณี หมายถึง สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมา จนเป็นแบบแผน

ชนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี

ชนบธรรมเนียม หมายถึง แบบอย่างที่ยึดกันมา

ธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญ ถ้าฝ่าฝืนก็ไม่ถือว่าผิดหรือชั่ว

พระยาอนุমানราชชน (2517, หน้า 157) ให้ความหมายว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่คนส่วนรวมถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผน และสืบต่อกันมาจนลงรูป

เป็นพิมพ์เดียวกัน และชนบประเพณี คือ ประเพณีที่วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้โดยตรงหรือโดยปริยาย

ธวัช ปุณโณทก (2526, หน้า 195) กล่าวว่า ประเพณีมีสองความหมาย คือ ความหมายที่เป็นรูปธรรม และความหมายที่เป็นนามธรรม ความหมายที่เป็นนามธรรม หมายถึง แนวทางแห่งความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และหลักเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเป็นตัวกำหนดแบบแผนความประพฤติหรือกิจกรรมของคนในสังคม ส่วนความหมายที่เป็นรูปธรรม หมายถึง การแสดงเป็นรูปพิธี หรือการจัดกิจกรรมหรือพิธีการซึ่งปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยกิจกรรมหรือการกระทำนั้น ถูกกำหนดด้วยแนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนแบบแผนการประพฤติปฏิบัติที่สังคมกำหนดไว้

ณรงค์ เส็งประชา (2538, หน้า 74) อธิบายถึง ประเพณีว่า ประเพณีเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ประเพณีเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามความคิด ความเชื่อ ปฏิบัติเพื่อความเจริญแห่งตนและสังคม เช่น เมื่อแม่พระธรณี แม่พระคงคาได้ให้ที่อยู่อาศัย ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ไร่นา ให้ได้อาบได้กิน ดังนั้นจึงมีประเพณีลอยกระทงเพื่อแสดงการขอขมา

คำว่าชนบ ธรรมเนียม ประเพณีในงานวิจัยนี้จึงใช้เป็นคำรวม หมายถึงกิจกรรมที่นิยมปฏิบัติสืบต่อกันมาในการทำบุญ เช่น ธรรมเนียมการหยาดน้ำหรือกรวดน้ำ การตั้งความปรารถนา การสาปแช่งและการอวยพรที่มักพบในตอนท้ายจารึก ธรรมเนียมการถวายคนเพื่อเป็นข้าวัด ธรรมเนียมการสร้างวัด การถวายที่ดิน ไร่ นา สวน

การระบุสารัตถะด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยระบุจากคำหรือข้อความ ไม่ว่าจะคำหรือข้อความนั้นจะปรากฏอยู่ส่วนใดของจารึก ทั้งนี้ผู้วิจัยไม่ได้นับความถี่ของสารัตถะที่ปรากฏในจารึกแต่ละหลัก จำนวนของสารัตถะแต่ละด้านจึงไม่มีนัยสำคัญในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะแสดงตัวอย่าง การระบุสารัตถะโดยใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษแทนสารัตถะด้านต่าง ๆ ดังนี้

A = ชนชั้น

A1 = ชนชั้นปกครอง A2 = พระสงฆ์ A3 = สามัญชน A4 = ข้าวัด

B = กฎระเบียบของสังคม

C = ธรรมชาติ

D = ความเชื่อ ศาสนา ชนบธรรมเนียมประเพณี

D1 = ความเชื่อ D2 = ศาสนา D3 = ชนบธรรมเนียมประเพณี

ตารางที่ 3-2 ตัวอย่างการระบุสารัตถะจากจารึกวัดศรีบุญเรือง ชม.16 พ.ศ. 2039

บรรทัด	คำอ่าน
1	ศักราชได้ 858 ตัว ในปีระวาศสี่เดิน 11
2	ออกคำหนึ่ง ไทยวันระวาศไฉ้ เม็งวันอาทิตย์ได้ฤกษ์
3	8 ตัว ชื่อบุษยนัคนัทร มหาสามิญาณวิลาสเจ้า (A2) ตน
4	มีประหลาดลาตอาจในปริยัติศาสนาหือเอาวัดศรีบุญ
5	เริงนี้ มาถวายส่วนบุญแก่พระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้า (A1) ยินดี
6	นัก หือรูปพระพุทธรเจ้าองค์หนึ่งแสนทองมาไว้วัดศรีบุญเริงนี้
7	ไว้หน้า 500000 เบี้ย เป็นข้าบูชาพระพุทธรเจ้าทั้งชาวเจ้าสงฆ์ (D3) ไว้
8	คนสิบสองครัว (A4, D3) หือรักษาพระพุทธร เจ้าแลชาวเจ้าสงฆ์ สิบญาณ-
9	ขันครัวหนึ่ง เมีย 1 ลูกชาย 1 หญิง 3 : เจ้าขันครัวหนึ่ง ลูกหญิง 1 หลานชาย 1 : หน้า คน
10	หลวงครัวหนึ่ง ลูกชาย 1 หญิงสอง : นางบุญครัว 1 ลูกสองชาย : ออกเทียนครัวหนึ่ง
11	ลูกสองชายสองหญิง : หน้า อีทองครัวหนึ่งลูกสองชายสองหญิง : ญาณเทียนครัวหนึ่ง
12	เมีย 1 ลูกชาย 1 หญิง 1 ครัว (37) คนนี้ 822 หมั้นญาณเทวากับนักบุญ (A4)
13	ทิ้งหลายได้ไว้รักษาพระพุทธรเจ้า (D3) : พันน้อยประณ(า)ครัวหนึ่งเมีย 1 ลูกชาย 1
	หญิง 1
14	ไขสานหญิง 1 ข้าขนา (น) 11 ครัวนี้ เป็นข้าราชทานพระเป็นเจ้า :เอตทาดครัวหนึ่ง ลูก
15	สองคนหญิง 1 : อ้ายสินครัวหนึ่ง ลูกหญิง 1 สองครัวนี้ (A4) พระมหาสามิเจ้า (A2)
	หยาดน้ำไว้
16	กับพระพุทธรเจ้า (D3) :น้อยขวาครัวหนึ่ง ลูกชาย 1 หญิง 1 หลานชาย 11 ถ้วนสิ้น 350
	(A4)
17	มหาสามิเจ้า (A2) หยาดน้ำไว้กับพระพุทธรเจ้า (D3):เอนน้อยครัวหนึ่ง หลานหญิง 1 ข้า
	สามหมั้น(A4)
18	หยาดน้ำไว้กับพระพุทธรเจ้า (D3) :อารามิกทั้งหลายฝูงนี้ไว้เขาอยู่รักษาพระพุทธรเจ้าที่-
19	งชาวเจ้าชาวสงฆ์ 1 ทำการงานวัดชู้คน หือศาสนาพระพุทธรเจ้ารุ่งเรื่องต่อเท่าสิ้น 5000 ปี
	(D1) หือ

ตารางที่ 3-2 (ต่อ)

บรรทัด	คำอ่าน
20	จำริญบุญแก่ (D3) พระเป็นเจ้าทั้งสองพระองค์ (A1) ไผ่อย่างกล้วยเกล้าเขา อ่าใส่เวียก
21	บ้านเมืองแก่เขา (D3) พวกญาณคำแหง (A1) แถมรับอาชญาพระเป็นเจ้าห้อมาฝังจาริต ไว้ หมิ่น
22	วัวหัวเคียน หมิ่นขวา หมิ่นซ้าย แสนข้าวแจ่ม หมิ่นข้าวสอย หมิ่นข้าวเหม
23	หมิ่นข้าวสวนประหญา(A1) เขาฝูงนี้รู้ชู้คนแล ฯฯ

ดังนั้นจาริกวัดศรีบุญเรือง ชม.16 พ.ศ. 2039 จึงมีสารัตถะ 2 ด้าน คือ ด้านชนชั้นและ
ด้านความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี

ด้านชนชั้นปกครอง A พิจารณา ดังนี้

A1 พิจารณาคำเรียกและตำแหน่ง ประกอบด้วย “พระเป็นเจ้า” “พวกญาณคำแหง” “หมิ่น
วัวหัวเคียน” “หมิ่นขวา” “หมิ่นซ้าย” “แสนข้าวแจ่ม” “หมิ่นข้าวสอย” “หมิ่นข้าวเหม”
“หมิ่นข้าวสวนประหญา” เป็นต้น

A2 คือ พระสงฆ์ พิจารณาจาก ชื่อ “มหาสามีญาณวิลาสเจ้า” บรรทัดที่ 3 “พระมหาสามี
เจ้า” บรรทัดที่ 15 “มหาสามีเจ้า” บรรทัดที่ 17

A4 คือ ข้าวัด พิจารณาจากข้อความในจารึกว่า “ไว้คนสิบสองคร้ว” โดยมีรายชื่อข้าวัด
ตั้งแต่บรรทัดที่ 8-17

ด้านความเชื่อ ศาสนาขนบธรรมเนียมประเพณี D พิจารณา ดังนี้

D1 คือความเชื่อ กำหนดจาก “ศาสนาพระพุทธเจ้ารุ่งเรืองต่อเท่าสิ้น 5000 ปี”

บรรทัดที่ 19

D2 ผู้วิจัยกำหนดให้จารึกที่มีข้อความเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็น D2 ทั้งหมด

D3 คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีในจารึกหลักนี้พิจารณาจากธรรมเนียมการถวายคนให้
เป็นข้าวัด พิจารณาจากข้อความว่า “ไว้คนสิบสองคร้ว” บรรทัดที่ 7-8 ธรรมเนียมการ “หยาดน้ำ”
บรรทัดที่ 15-18

ภาพที่ 3-1 จารึกศรีบุญเรือง ชม.16 พ.ศ. 2039 (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 37)

ตารางที่ 3-3 ตัวอย่างการระบุสารัตถะจากจารึกวัดป่าใหม่ พย.8 พ.ศ. 2040

บรรทัด	คำอ่าน ด้านที่ 1
1	ศักราชได้ 859 ตัว ในปีเม็งใส เดือน 10 + ๒ ออก ๑๑ คำ
2	วันพุธ ไทยวนกัถเหม้า เจ้าหมื่นลอเทพศรีจุฬา(A1) มีใจศรัทธา
3	ในพระศรีรัตนตรัยเจ้าจงหื้อไปราชนามหาเถรมจรตุ
4	เจ้า (A2) ในสำนักมหาสามีสวรรสีหเจ้า (A2) มาสร้างวัดป่าใหม่ เอา
5	บุญทั้งมวลนี้เมื่อถวาย (D3) เป็นวัดพระเป็นเจ้าทั้งสองพระ
6	องค์ พระมหาเทวีเจ้า (A1) หื้อเงินมาสร้าง 500 เงิน พระเป็ –
7	นเจ้าเทศนาแก่เจ้าหมื่นล่ามนาโหราธิบดี (A1)จงหื้อ
8	คนมาถึงเจ้าพันศรีมงคลหนังสือต่างเมือง เจ้าพันเพกพ-
9	วงนำ เจ้าพันโคตพวกขัน (A1) หื้อแตงนา (D3) กับคนไว้กับวัด (A4)
10	นี้น้ำสี่แสนเป็ไว้เป็นข้าวพระพุทธเจ้าสองแสน –
11	นเป็ไว้เป็นจ้งหันชาวจเจ้า (D3) ยังอารามนี้สองแสนเป็
12	คนสามสิบครัวไว้กับอุปัฏฐาก (A4) พระพุทธเจ้าในวิหาร
13	นี้ชาวครัว ไว้กับอุโบสถห้าครัว ไว้กับหอปฏิภุกห้า
14	ครัว (A4) ไว้ที่หนวันออก ฝั่งน่าเป็นแดนหนภายใ-
15	ต้คือเวียงชั้นนอกเป็นแดน หนวันดกร้อยวา
16	เป็นแดน หนเหนือคือเวียงเป็นแดน (C) มหา
17	สามิเจ้าปาน้อย มหาเถรเจ้าป่าหลวง ม (หา) เ –
18	เถรเจ้าศรีเกิด เจ้ากุสังฆะ (A2) รู้ ปากยงหนังสือผู้หนึ่ง
19	ง หมื่นปลาผู้หนึ่งเจ้าเมืองโสมผู้หนึ่งแสน –
20	นเจ้าศิลา แสนเจ้ารัต พันหนังสือสุวรรณ พันสม
21	พุดลำพัน (A1) _____ เจ้าไทผู้ใด

ตารางที่ 3-3 (ต่อ)

บรรทัด	คำอ่าน ด้านที่ 2
1	ไว้จำเริญบุญพระเป็นเจ้าทั้งสองพระองค์หื้อมีอายุได้ร้อยชา –
2	ว ปี กับเจ้าหมื่นลอ (A1) ผู้สร้างอารามนี้กับนักบุญทั้งหลายต่อเท่า
3	ศาสนาพระพุทธเจ้าห้าพันประสาทิน (D1) ไว้คนสามสิบครวนี้ (A4) นายรังสีครว
4	หนึ่ง นายสารบุตรครวหนึ่ง พันยาครวหนึ่ง ล่ามบุญครวหนึ่ง
5	ง ศรีไวครวหนึ่ง อ้ายคำครวหนึ่ง สิบม่วงครวหนึ่ง คำหระครวหนึ่ง พ่อ
6	แสงครวหนึ่ง คำขอดครวหนึ่ง อ้ายรอกครวหนึ่ง มุขถานครวหนึ่ง
7	อ้ายโลครวหนึ่ง ไสลูกพ่อครวหนึ่ง เจ้าครวหนึ่งอิน้อยคร –
8	วหนึ่ง สาครครวหนึ่ง อดครวหนึ่ง อ้ายสอยครวหนึ่ง ทิดน้อย
9	ครวหนึ่ง จัวอวยครวหนึ่ง พ่ออ่อนครวหนึ่ง อิมิครวหนึ่ง จัว
10	ชายครวหนึ่ง พอเอี้ยครวหนึ่ง สามแพงครวหนึ่ง อ้าย
11	แก้วครวหนึ่ง ไสหล้าครวหนึ่ง พ่ออ้าวครวหนึ่ง ทิดน้อย
12	ครวหนึ่ง (A4) หมื่นยอกกินเมืองลอ (A1) ไว้่นาร้อยข้าว (D3) หนึ่ง –
13	ป็นจ้งหันพระเจ้าแต่ก่อน คนครวหนึ่งชื่ออ้าย –
14	ทา คำหลังครวหนึ่ง กินเงินพระเจ้าห้าร้อย พันนาเริน –
15	น พ่อน้อย (A4) หยาดน้ำไว้เป็นข้าพระ (D3) หมื่นใสกินเมือง
16	ลอ (A1) ไว้่นาสองร้อยข้าวเป็นจ้งหันพระเจ้า (D3) ในปีกเด้า
17	เดือน 7 ออก สองคำ วันกัตเม็ดพี่ชายสว –
18	ยรู้ (A3) เจ้าเมืองโสมรู้ พันหนังสือสุวรรณรู้ (A1) ลำพันต์ –
19	(ง) น เจ้าหมื่นผู้ใดได้มากินเมืองลอนี้จ้งยินดี
20	_____ หื้อสร้างสี่บมือ
21	หน้าหื้อมันในศาสนาพระ _____
22	ใหม่ใหญ่แถมบ่เลิกการงาน หื้อเขาหุมห –
23	อม มารักษาพระเจ้าอย่าวารี (D3) เจ้าไทผู้ใดบ่
	ได้ _____

ดังนั้นจารึกวัดป่าใหม่ พย.8 พ.ศ. 2040 จึงมีสารัตถะ 3 ด้าน คือ ด้านชนชั้น A
ด้านธรรมชาติ C และด้านความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี D

ด้านชนชั้นปกครอง A พิจารณาดังนี้

A1 พิจารณาคำเรียกที่และตำแหน่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นชนชั้นปกครอง ประกอบด้วย “เจ้าหมื่นลอเทพศรีจุฬา” ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 2 “พระเป็นเจ้าทั้งสองพระองค์ พระมหาเทวีเจ้า” ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 6 “เจ้าพันศรีมงคลหนังสือต่างเมือง เจ้าพันเพกพวงนำ เจ้าพันโคดพวงขัน” ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 8-9 “เจ้าเมืองโสมรู้ พันหนังสือสุวรรณรู้” ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 18 เป็นต้น

A2 คือ พระสงฆ์ พิจารณาจากคำที่แสดงว่าเป็นพระสงฆ์คือ “เถร” หรือ “มหาเถร” เช่น “มหาเถรธรรมครูเจ้า” ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 3-4 และ “ม (หา) เถรเจ้าศรีเกิด เจ้ากุสังฆะ” ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 17-18

A4 คือ ข้าวัด พิจารณาจากข้อความ เช่น “แตงนากับคนไว้กับวัด” ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 9 และ “คนสามสิบครัวไว้กับอุฎฐาก” ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 12

ด้านธรรมชาติ C

พิจารณาจากข้อความที่แสดงการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ เพราะแสดงให้เห็นว่าคนล้านนาเห็นว่าธรรมชาติมีประโยชน์และคุณค่าจึงนำมาใช้กำหนดเป็นเขตแดน “ไว้ที่หนวันออก ฝั่งนำเป็นแดนหนภายได้คือเวียงชั้นนอกเป็นแดน หนวันตรกร้อยวาเป็นแดน หนเหนือคือเวียงเป็นแดน” ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 14-16

ด้านความเชื่อ ศาสนาขนบธรรมเนียมประเพณี D พิจารณาดังนี้

D1 ไม่พบในจารึกหลักนี้

D2 ผู้วิจัยกำหนดให้จารึกที่มีข้อความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็น D2 ทั้งหมด

D3 คือ ขนบธรรมเนียมประเพณี พิจารณาจากธรรมเนียมการทำบุญที่มักถวายนา หรือ ผลผลิตจากนาให้แก่วัด “แตงนากับคนไว้กับวัด นี้นาสีแสนเบี้ยไว้เป็นข้าวพระพุทธเจ้าสองแสนเบี้ยไว้เป็นจ้งหันชาเจ้า” ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 9-11 “ไวันาสองร้อยข้าวเป็นจ้งหันพระเจ้า” ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 16 และธรรมเนียมการกวาดน้ำเมื่อถวายสิ่งใด ๆ ให้แก่ พระพุทธศาสนา “หยาดน้ำไว้เป็นข้าววัด” ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 15 และ รวมถึงธรรมเนียมที่ต้องงดเว้นการใช้งานข้าววัดในกิจการส่วนตัว ข้าววัดมีหน้าที่ปฏิบัติรับใช้พระพุทธศาสนาเท่านั้น “ไหมใหญ่แถบเล็กการงานหื้อเขาหุ่มหอม มาร์กษาพระเจ้าอ่าวารือ” ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 22-23

ภาพที่ 3-2 จารึกวัดป่าใหม่ พย.8 พ.ศ. 2040 ด้านที่ 1 (มุทนิธิเจมส์ เอช คับเบิ้ลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 83)

ภาพที่ 3-3 จารึกวัดป่าใหม่ พย.8 พ.ศ. 2040 ด้านที่ 2 (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 84)

ตารางที่ 3-4 ตัวอย่างการระบุสารัตถะจากจารึกวัดเก้ายอด (จังหวัดพะเยา) ลพ.27 พ.ศ. 2055

บรรทัด	คำอ่าน ด้านที่ 1
1	สิทธิสวัสดิ์ อัคร _____ วัดเก้ายอดนี้ ยังมีผ้า-
2	ขาวผู้หนึ่งชื่อว่า (A2) _____ (นัก) บุญทั้งหลายสร้าง ปีระวา
3	ยสี่ ศักราชได้ 738 วัน _____ จึง-
4	อาวัดเมื่อถวาย(D3) หื้อเป็น(บุญกุศลแก่เจ้าเหนือ)หัวเจ้าพ-
5	ญาแม่ในแลมหาเทวี (A1) _____ ผู้หนึ่งชื่อว่า
6	ลุงเจ้า เจ้าโถดแลพันธ์ (A1) _____ มาฝั่งจารึกไว้ในปี-
7	ต่ำสี่ ศักราชได้ 874 ปีหื้อ _____ เลียงเป็นเจ้าสี่หมื่นพะ-
8	ยาว (A2) ท่านหื้อคนท่านไปกับข้าผู้หนึ่งชื่อพันเชิงมงคล(A2)
9	เขาเจ้า 3 คนนี้ มาฝั่งจารึกไว้กับวัดเก้ายอดแล
10	คำจารึกว่า แต่แดนวิหารวัดเก้ายอดเมื่อวัน
11	ตกเอาคือเวียงเป็นแดน มาวันออกเอาบ้าน
12	พระยาร่วงบ้านหมอข้างเป็นแดน เมื่อเหนือ-
13	อาหนอง อเป็นแดน มาภายใต้สุมกลา-
14	ค ว่าแต่ชายคาวิหารไปสี่สิบวา เป็นแด-
15	นแล (C) เขาเจ้าทั้งสามก็หื้อปลูกในรางไม้ไว้
	คำอ่าน ด้านที่ 2
1	..ผู้อยู่ในบ้านเก้ายอดนี้ ผู้ใดบ่ช่วยสร้างวัด หื้อผ้าขา-
2	ววิจัยาเรนมันเสียวผู้ใดบ่ฟังคำผ้าขาว บ่ฟังคำมหาเด-
3	รเจ้าวัด หื้อขับหนีจากบ้านจากที่ พระผู้ใดกินเหล้ากิน
4	ยาร้าย มักผิดมักขอยท่าน แรงค่าท่านพาถ้อยพาค่า
5	มาเป็นโทษเป็นโทษกลัวเกล้านัก พาโล(โจท)ผิ
6	คชาวเจ้าชีบามหาเถร มักขางที่ขางแดนขางไม้ บ่หื้อ
7	เป็นคุณแก่วัด หื้อขับมันหนีจากบ้านจากที่พระ อย่าหื้ออยู่จำ
8	มันบ่หนี ก็หื้อกล่าวแก่หมื่นแคว้นแสนเข้าแต่่าเมือง หื้อขับ
9	บหนีตงได้ ผู้ใดจักมาอยู่หื้อถามมหาเถรเจ้าวัดถามทั้ง
10	แต่่าผู้แก่พร้อมกันว่าดีเสียหื้ออยู่ (B) ถัดนั้นเจ้าเหนือ

ตารางที่ 3-4 (ต่อ)

บรรทัด	คำอ่าน ด้านที่ 1
11	หัว (A1) <u>หื้อไว้หมากสวนหนึ่งค่า 25000 เบ็พันนาม่วง (D3) ถัดนั้น</u>
12	<u>เจ้าสีหมื่นพยาว (A1) ยินดีด้วยบุญเจ้าเหนือหัว (A1) ไคร่มัก</u>
13	<u>เป็นจิ้งหั้นแก่พระพุทธเจ้า 500 ข้าว (D3) ย้งพันนาเชียงดี</u>
14	<u>แล เจ้าเหนือหัวทั้งมหาเทวีเจ้าตนแม่ (A1) มาตั้ง</u>
15	<u>อนาบุญอันนี้ไว้ต่อเท่าศาสนา 5 พันปี (D1)แลเจ้าผู้</u>
16	<u>สังฆเถรา (A2) ทั้งหลายทั้งคนแลเทวดา (D1) เยีย (อนุ) โมท-</u>
17	<u>นาบุญด้วยทีน ผู้ใดบ่ตามคำอันนี้หื้อมันฉิบหาย</u>
18	<u>คับวายตายเป็นเปรต เป็นสัตว์ครีจจัน หื้อได้ไป</u>
19	<u>ไหม้ในนรกดีหลี ผู้ใดตามคำดังกล่าวไว้นี้หื้อ</u>
20	<u>.....ยืนตงนั๊ก เยียหน้า (เขา) (D1, D3) ชื่อ.....</u>

ดังนั้นจารึกวัดเก้ายอด (จังหวัดพะเยา) ลพ.27 พ.ศ. 2055 จึงมีสารัตถะ 4 ด้าน คือ ด้านชนชั้น A ด้านกฎระเบียบของสังคม B ด้านธรรมชาติ C และด้านความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี D

ด้านชนชั้นปกครอง A พิจารณาดังนี้

A1 พิจารณาจากคำบอกตำแหน่ง เช่น เจ้าสีหมื่น มหาเทวี “เจ้าสีหมื่นพยาว” ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 12 และ “เจ้าเหนือหัวทั้งมหาเทวีเจ้าตนแม่” ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 14

ด้านกฎระเบียบของสังคม B

พิจารณาจากข้อความที่เป็นข้อบังคับการอยู่ร่วมกันในสังคม “ฝูงอยู่ในบ้านเก้ายอดนี้ ผู้ใดบ่ช้อยสร้างวัด หื้อผ้าขาวชียาดรินมันเสีย ผู้ใดบ่ฟังคำผ้าขาว บ่ฟังคำมหาเถรเจ้าวัด หื้อจับหนีจากบ้านจากที่ พระผู้ใดกินเหล้ากินยาร้าย มักคิดมักขอยท่าน แรงด่าท่านพาถ้อยพาคำมาเป็นโทษ เป็นโทษกลัวเกล้านัก พาโล (โจท) ผิดชาวเจ้าชีบามหาเถร มักขางที่ขางแดนขางไม้ บ่หื้อเป็นคุณแก่วัด หื้อจับมันหนีจากบ้านจากที่พระ อย่าหื้ออยู่จำนบ่หนี ก็หื้อกล่าวแก่หมื่นแคว้นแสนเข้า เฒ่าเมือง หื้อจับหนีตงได้ ผู้ใดจักมาอยู่หื้อถอมมหาเถรเจ้าวัดถามทั้งเฒ่าผู้แก่พร้อมกันว่าคิเยยหื้ออยู่” ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 1-10

ด้านธรรมชาติ C

พิจารณาจากข้อความที่แสดงทัศนะของคนล้ากันว่าธรรมชาติมีคุณค่าและมีประโยชน์ โดยใช้ธรรมชาติในการกำหนดเขตแดน “แต่แดนวิหารวัดเก้ายอดเมื่อวันตกเอาคือเวียงเป็นแดน มาวันออกเอาบ้านพระยาร่วงบ้านหมอซ้างเป็นแดน เมื่อเหนือเอาหนอง อเป็นแดน มาภายใต้สุ่มกลาดว่าแต่ชายคาวิหาร ไปสี่สิบวา เป็นแดน” ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 10-15

ด้านความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี D

D1 พิจารณาจากข้อความที่ปรากฏความเชื่อเรื่องอายุพระพุทธศาสนาห้าพันปีแลความเชื่อเรื่องเทวดา เปรต เคร็งจัน นรก “ไว้ต่อเท่าศาสนา 5 พันปีแลเจ้าผู้สังฆเถราทั้งหลายทั้งคนแลเทวดา” ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 15- 16 และ “ผู้ใดบ่ตามคำอันนี้หื้อมันจับหายดับวายตายเป็นเปรต เป็นสัตว์ดิรัจฉาน หื้อได้ไปใหม่ในนรกดิหฺลี ผู้ใดตามคำดังกล่าวไว้นี้หื้อ....ยืนตงนั๊ก เขียนหน้า(เขา)” ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 17-20

D2 ผู้วิจัยกำหนดให้จารึกที่มีข้อความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาเป็น D2 ทั้งหมด

D3 พิจารณาจากธรรมเนียมการถวายสวน การถวายผลผลิตให้เป็นจ้งหัน “หื้อไว้หมากสวนหนึ่งค่า 25000 เบ้พันนาม่วง” ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 11 และ “ใครมັกเป็นจ้งหันแก่พระพุทธเจ้า 500 ข้าว” ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 12-13 และพิจารณาจากธรรมเนียมการสาปแช่งผู้ที่ละเมิดความตั้งใจของเจ้าศรัทธา “ผู้ใดบ่ตามคำอันนี้หื้อมันจับหายดับวายตายเป็นเปรต เป็นสัตว์ดิรัจฉาน หื้อได้ไปใหม่ในนรกดิหฺลี ผู้ใดตามคำดังกล่าวไว้นี้หื้อ.....ยืนตงนั๊ก เขียนหน้า (เขา)” ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 17-20

ภาพที่ 3-4 จารึกวัดเก้ายอด (จังหวัดพะเยา) ลพ.27 พ.ศ. 2055 ด้านที่ 1 (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 207)

ภาพที่ 3-5 จารึกวัดเก้ายอด (จังหวัดพะเยา) ลพ.27 พ.ศ. 2055 ด้านที่ 2 (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 208)

ตารางที่ 3-5 ตัวอย่างการระบุสารัตถะจากจารึกถ้ำเด่นจัว (3) ลป.44

บรรทัด	คำอ่าน
1	___ระวายุยเดือนแปด วันกัด้ไค้ เจ้า
2	หมื่นดินเชียง เจ้าหมื่นพิง เจ้าพันคราวชา-
3	ย(A1) รับคำเจ้าเหนือหัว (A1) แต่คราวใหญ่(A1) หื้อกิน
4	นาหกแสนไว้คนดี 20 ชายแต่(คร) วาน้อย(A1) หื้อ
5	กินนาสี่แสนไว้คนดี 14 ชาย (คร)วายังใน
6	แคว(วัน)ผู้ใด อย่าหื้อเจ้าแคว(วัน)กล้าวเกลานาย
7	(มี)า (A1) ส่งสองหาบน (ายดิน) (A1) ส่งหาบหนึ่งหนัก 14
8	00 (น้ำ) น่อย่าส่งคนใช้เจ้าหมื่น (A1) มีตร-
9	(า) กินข้าวมีมาทอะเย้หื้อกิน บมีอย่า
10	(หื้อ)กิน ผู้ใดว่าบ ฟังสือกินเหล่ากินไค้
11	(แหง) คราว หื้อผูกใส่คา เมื่อส่งเจ้าพัน
12	..วยงเชียงใหม่ หญ้าข้าง หญ้าม้าย่าหื้อ
13	..เอาใสจารึกไว้ฐู่แห่งดีแล (B)

ดังนั้นจารึกถ้ำเด่นจัว (3) ลป. 44 จึงมีสารัตถะสองด้านคือ ชั้น A1 และระเบียบ
ข้อบังคับ B

จารึกถ้ำเด่นจัวไม่มีคำหรือข้อความใดที่บ่งบอกว่าเป็นจารึกอันเนื่องในพระพุทธศาสนา
แต่กลับเป็นคำสั่งและข้อบังคับเกี่ยวกับคราวซึ่งมีหน้าที่เก็บและดูแลการขนส่งไปยังเมืองหลวง
(กรมศิลปากร, 2551, หน้า 491) จึงกำหนดเป็น B มีบุคคลที่ปรากฏในจารึกเป็นเจ้าหน้าที่ของ
บ้านเมืองจึงกำหนดเป็น A1

ภาพที่ 3-6 จารึกวัดเด่นงิ้ว (3) ลป.44 (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 161)

ตารางแสดงสารัตถะในจารึกล้านนา

อักษรย่อที่ใช้ในตารางแสดงสารัตถะ

1. อักษรย่อซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเลขทะเบียนจารึก

1.1 อักษรย่อชื่อจังหวัดต่าง ๆ ใช้ตามการกำหนดของหอสมุดแห่งชาติ

ชม. = เชียงใหม่

ชร. = เชียงราย

นน. = น่าน

พย. = พะเยา

พร. = แพร่

มส. = แม่ฮ่องสอน

ลป. = ลำปาง

ลพ. = ลำพูน

1.2 อักษรย่อตามชื่อหนังสือและวัด

ในงานวิจัยนี้ใช้จารึกจากหนังสือ 2 เล่ม และจารึกจากวัด ที่ไม่มีทะเบียนตามการกำหนดของหอสมุดแห่งชาติ ผู้วิจัยจึงกำหนดอักษรย่อ เพื่อใช้ในงานวิจัยโดยกำหนดอักษรย่อ ดังนี้

1.2.1 หนังสือประชุมจารึกล้านนา เช่น ปล.ล1.01

ปล. = หนังสือประชุมจารึกล้านนาของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ล1. = หนังสือประชุมจารึกล้านนาของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เล่ม 1 (เล่ม 1 – เล่ม 14)

01 = ลำดับจารึกเรียงตามลำดับ พ.ศ. จากน้อยไปมาก

1.2.2 หนังสือประชุมจารึกเมืองพะเยา เช่น ปพย. 01 หมายถึง หนังสือประชุมจารึกเมืองพะเยา จารึกลำดับที่ 1

1.2.3 จารึกจากวัดพระแก้ว เช่น วัดพระแก้ว 1 ชร. หมายถึง จารึกที่พบที่วัดพระแก้ว อ.เมือง จ.เชียงราย จารึกลำดับที่ 1

1.2.4 จารึกจากวัดบ้านหลู่ จ.เชียงราย เช่น บ้านหลู่ ชร.

1.2.5 จารึกจากวัดป่าหมากหน่อ เช่น วัดป่าหมากหน่อ ชร.

2. อักษรย่ออื่น ๆ เป็นอักษรย่อที่ใช้กันโดยทั่วไป เช่น พศว. หมายถึง พุทธศตวรรษ

คำอธิบายตาราง

ตารางแสดงสารัตถะในจารึกล้านนา จัดเรียงตามข้อมูล พุทธศักราช (พ.ศ.) ข้อมูลในตารางประกอบด้วย

- 2.1 ลำดับ แสดงลำดับเริ่มจากลำดับที่ 1 เพื่อนับจำนวนจารึก
- 2.2 ทะเบียน ใช้ตัวย่อแทนชื่อจังหวัดต่าง ๆ ตามด้วยตัวเลขลำดับทะเบียน โดยกำหนดตามทะเบียนจารึกของหอสมุดแห่งชาติ เช่น นน.1 หมายถึง จารึกจังหวัดนนทบุรี ลำดับที่ 1
- 2.3 ชื่อจารึก ใช้ชื่อจารึกตามการกำหนดชื่อของหอสมุดแห่งชาติโดยระบุเป็นชื่อแรก หากจารึกใดมีชื่ออื่นจะใส่ไว้ตามหลังคำว่า “หรือ” เช่น จารึกปกเวียงพยาว หรือจารึกร่องไฮ
- 2.4 อักษร/ ภาษา บอกชื่ออักษรและชื่อภาษา โดยค้นด้วยเครื่องหมาย/ หากจารึกใดใช้อักษรและภาษามากกว่าหนึ่งชนิดจะใช้เครื่องหมายค้น เช่น ฝักขาม/ ไทย หมายถึง จารึกด้วยอักษรฝักขาม ภาษาไทย
- ฝักขาม-ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี หมายถึง จารึกด้วยอักษรฝักขามและอักษรธรรมล้านนา ภาษาไทยและภาษาบาลี
- 2.5 อายุ กำหนดอายุตามข้อมูลจารึก และตามการสันนิษฐานของนักวิชาการ โดยกำหนด เป็น พ.ศ. คือ พุทธศักราช และ พศว.คือ พุทธศตวรรษ
- 2.6 สारัตถะ แสดงสารัตถะในจารึกล้านนา โดยใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษแทนความหมาย ดังนี้
- A = ชนชั้น
- A1 = ชนชั้นปกครอง
- A2 = พระสงฆ์
- A3 = สามัญชน
- A4 = ข้าวัด
- B = กฎระเบียบของสังคม
- C = ธรรมชาติ
- D = ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี
- D1 = ความเชื่อ
- D2 = ศาสนา
- D3 = ขนบธรรมเนียมประเพณี
- X = ปราบกฏสารัตถะ

ตารางที่ 3-6 สารัตถะในจารึกล้านนา

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
1	พร.1	จารึกวัดบางสนุก	ไทยสุโขทัย/ ไทย	ประมาณ 1882	X	X	X	X	-	-	-	X	-
2	ลพ.38	จารึกวัดพระยืน	ไทยสุโขทัย/ ไทย	1913	X	X	X	-	-	-	X	X	X
3	นน.1	จารึกคำปู่สวด	ไทยสุโขทัย/ ไทย	1935	-	-	-	-	X	-	X	X	X
4	ลพ.9	จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย (พะเยา)หรือจารึก วัดสุวรรณมหาวิหาร	ฝักขาม/ ไทย	1954	X	-	X	-	-	-	X	X	X
5	นน.13	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ 1	ไทยสุโขทัย/ ไทย	1969	X	-	-	-	-	-	-	X	X
6	นน.14	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาภู องค์ที่ 2	ไทยสุโขทัย/ ไทย	1969	X	-	-	-	-	-	X	X	-
7	นน.15	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดช้างค้ำ	ไทยสุโขทัย/ ไทย	1969	X	-	-	-	-	-	X	X	-
8	ปล.ล14.02	จารึกวัดต้นฝิ่ง		1987	-	-	-	-	-	-	-	X	-
9	ชม.3	จารึกเจ้าหมื่นจ๋วเชียงของ หรือจารึกเชียงของ	ฝักขาม/ ไทย	1988	X	X	-	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
10	พร.5	จารึกที่โรงเรียนแพร่พิริยาลัย(จารึกพรหม จินดาและเจ้าสมุทรมงคลฐิติ) หรือ จารึก โรงเรียนพิริยาลัย	ฝักขาม/ ไทย	1999	X	X	X	-	-	-	-	X	-
11	ชม.52	จารึกมหาเศรษฐมไตรพิตร	ฝักขาม/ ไทย	2005	-	X	-	-	-	-	-	X	X
12	ปล.ล4.01	จารึกวัดคงคัมหลุ่ม	ฝักขาม/ ไทย	2005	X	X	-	-	-	-	-	X	X
13	ชม.31	จารึกอากันตุกะอาราม	ฝักขาม/ ไทย	2010	-	-	-	-	-	-	X	X	X
14	ชร.1	จารึกวิหารจันทรอาราม หรือจารึกวัดจันทร อาราม	ฝักขาม/ ไทย	2011	X	-	-	-	-	X	X	X	X
15	ลป.15	จารึกวัดบ้านแลง	ฝักขาม/ ไทย	2011	X	-	-	-	-	-	-	X	X
16	ปล.ล1.01	จารึกวัดบ้านแล้ง หรือจารึกวัดบ้านแลง	ฝักขาม/ ไทย	2012	X	-	-	-	-	-	-	X	-
17	พย.44	จารึกเจ้าสี่หมื่นสร้างพระพุทธรูปและเจ้า มหाराชอุทิศที่นา หรือจารึกเจ้าสี่หมื่น กระทำพระ	ฝักขาม/ ไทย	2014	X	-	-	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
18	พย.47	จารึกเจ้าหมื่นเลียงมาเป็นเจ้าสีหมื่น หรือจารึกเจ้าหมื่นเลียงเป็นเจ้าสีหมื่น พยาว	ฝักขาม/ ไทย	2014	X	-	-	-	-	-	-	X	X
19	พย.52	จารึกเจ้าสีหมื่นสร้างพระพุทธรูป หรือจารึกวัดห้วยนาค	ฝักขาม/ ไทย	2014	X	-	-	-	-	-	-	X	X
20	ลพ.24	จารึกพระยาสองแควเก่า หรือจารึกพระยาสองแคว หรือจารึกบ้านหนองเต่า	ฝักขาม/ ไทย	2017	X	-	-	-	-	-	-	X	X
21	ลป.1	จารึกเจ้าหมื่นคำเพชร หรือจารึกวัดพระธาตุคำปางหลวง	ฝักขาม/ ไทย	2019	X	-	-	X	-	-	-	X	X
22	พย.45	จารึกสมเด็จพระราชาโศกราชพิงธรรมเทศนา หรือจารึกสมเด็จพระราชาโศกราชหรือจารึกบ้านสันตน์ม่วง	ฝักขาม/ ไทย	2021	X	X	-	-	-	-	-	X	X
23	ชร.33	จารึกบ้านยางหมากม่วง	ฝักขาม/ ไทย	2022	X	-	-	-	-	X	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
24	ชร.11	จารึกสร้างพระพุทธรูปวัดคอนยาง	ฝักขาม/ ไทย-บาลี	2023	X	X	X	-	-	-	-	X	-
25	ชม.24	จารึกกุ่วัดเสาหิน	ฝักขาม/ ไทย	2023	-	-	-	X	-	-	X	X	X
26	ปล.ล12.01	จารึกอารามป่าสัก	ธรรมล้านนา/ ไทย	2023	-	X	-	-	-	-	-	X	-
27	ปล.ล14.03	จารึกวัดคอนยาง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2023	X	X	X	-	-	-	-	X	X
28	ปล.ล4.02	จารึกวัดพระพันตน 1	ฝักขาม/ ไทย	2023	-	X	X	-	-	-	-	X	-
29	ปล.ล4.03	จารึกวัดพระพันตน 2	ฝักขาม/ ไทย	2023	-	X	X	-	-	-	-	X	-
30	ชร.15	จารึกฐานพระพุทธรูปปางประทับรอยพระบาท	ฝักขาม/ ไทย-บาลี	2024	-	X	-	-	-	-	X	X	X
31	ชม.178	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดศรีบุญเรือง	ฝักขาม/ ไทย	2024	-	X	-	-	-	-	-	X	X
32	ปล.ล11.01	จารึกวัดปู่เปี้ย (1-4)	ธรรมล้านนา/ บาลี	2025	-	-	-	-	-	-	-	X	-
33	พย.23	จารึกปกเวียงพยาว หรือจารึกร่องไฮ	ฝักขาม/ ไทย	2025	-	X	-	-	-	X	-	X	X
34	ปล.ล13.01	จารึกวัดศรีสุทธาวาส	ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2026	-	-	-	-	-	-	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
35	พย.5	จารึกวัดป่าเหียง	ฝักขาม/ ไทย	2026	X	-	X	X	-	-	-	X	X
36	ลพ.21	จารึกพระพุทธรูปในถ้ำ (เชียงราย) หรือจารึกคอยถ้ำพระ	ฝักขาม/ ไทย	2027	X	-	-	X	-	-	X	X	X
37	ปล.ล11.02	จารึกวัดหลวง	ธรรมล้านนา-ฝักขาม/ บาลี-ไทยยวน	2028	-	-	X	-	-	-	-	X	-
38	ชร.61	จารึกวัดพุงช้าง	ฝักขาม/ ไทย	2030	X	-	X	X	-	X	-	X	-
39	ปล.ล5.01	จารึกพิพิธภัณฑฯ น่าน	ธรรมล้านนา-ฝักขาม/ บาลี-ไทย	2030	X	-	-	-	-	-	-	X	-
40	ชม.21	จารึกวัดศาลกัลญาณมหันตารามหรือจารึกมหันตาราม	ฝักขาม/ ไทย	2031	X	X	X	X	-	-	-	X	X
41	ชม.67	จารึกวัดมหัววัน(พะเยา)	ฝักขาม/ ไทย	2031	X	-	-	X	-	X	X	X	X
42	พย.2	จารึกวัดดอนคราม	ฝักขาม/ ไทย	2031	X	-	-	X	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
43	ลพ.16	จารึกวัดต้องแต่ม(เชียงใหม่)	ธรรมล้านนา-ฝักขาม/ บาลี-ไทย	2031	X	-	-	X	-	-	-	X	X
44	ปล.ล11.03	จารึกวัดม่วงม้าใต้	ฝักขาม/ ไทย	2032	-	-	-	-	-	-	-	X	-
45	ปล.ล12.02	จารึกวัดทุ่งคูม	ธรรมล้านนา/ ไทย	2032	-	-	-	-	-	-	X	X	X
46	พย.57	จารึกสมเด็จพระมหาสมณเจ้ามหาสมณเทพสร้างพิหารวัด กลาง	ฝักขาม-ธรรมล้านนา/ ไทย	2032	-	X	-	X	-	X	-	X	X
47	ลพ.23	จารึกวัดช่วงชุมแก้ว	ฝักขาม/ ไทย	2032	X	X	-	X	-	-	-	X	X
48	พย.3	จารึกเจ้าสี่หมื่นท่าสีมาใหม่	ฝักขาม/ ไทย	2033	X	-	-	X	-	-	X	X	X
49	พย.46	จารึกเจ้าสี่หมื่นผู้เป็นปู่เลี้ยง	ฝักขาม/ ไทย	2033	X	-	-	X	-	-	X	X	X
50	มส.1	จารึกวัดศรีเกิดหรือจารึกอารามศรีเกิด	ฝักขาม/ ไทย	2033	X	X	-	X	-	-	-	X	X
51	ชม.9	จารึกวัดพวกชอด(เชียงใหม่)	ฝักขาม/ ไทย	2034	X	-	-	-	-	-	-	X	X
52	ชม.13	จารึกวัดตโปทารามหรือจารึกวัดตะโปทาราม	ฝักขาม/ ไทย	2035	X	X	X	X	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ									
					A				B	C	D			
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3	
53	พย.4	จารึกวัดวิสุทธาราม	ฝักขาม-ธรรมล้านนา/ ไทย	2035	X	X	-	-	-	-	-	-	X	X
54	พย.6	จารึกวัดนางหมื่น หรือจารึกพระเป็นเจ้าเมือง เชียงราย	ฝักขาม/ ไทย	2036	X	-	X	-	-	-	-	-	X	X
55	พย.26	จารึกวัดอารามปาน้อย	ฝักขาม/ ไทย	2037	X	-	-	X	-	-	-	-	X	X
56	ชม.62	จารึกบ้านหนองน้ำถุ้ง	ฝักขาม/ ไทย	2038	X	-	-	-	-	-	-	-	X	-
57	พย.7	จารึกวัดอารามป่าญะหรือจารึกวัดป่าญะ	ฝักขาม/ ไทย	2038	X	X	X	-	-	X	-	-	X	X
58	พย.27	จารึกเจ้าสี่หมื่นพยาวฝั่งเสมาวัดลี หรือจารึก เจ้าสี่หมื่น พยาว(วัดลี)	ฝักขาม/ ไทย	2038	X	X	-	X	-	X	-	-	X	X
59	พย.39	จารึกวัดจอยแซ	ฝักขาม/ ไทย	2038	-	X	-	X	-	-	-	-	X	X
60	ชร.2	จารึกพอกคำพระเจ้าตนหลวง หรือจารึก วัดศรีสุทธาวาส	ฝักขาม/ ไทย	2039	X	X	X	X	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
61	ชร.3	จารึกวัดปราสาท	ฝักขาม/ ไทย	2039	X	X	X	-	-	X	X	X	X
62	ชม.16	จารึกวัดศรีบุญเรือง	ฝักขาม/ ไทย	2039	X	X	-	X	-	-	X	X	X
63	พย.16	จารึกเจ้าศรีฯ	ฝักขาม/ ไทย	2039	X	-	X	X	-	-	-	X	-
64	พย.89	จารึกวัดบ้านปาน	ฝักขาม/ ไทย	2039	X	-	X	X	-	-	-	X	X
65	ลป.6	จารึกวัดบ้านด่าน	ฝักขาม/ ไทย	2039	X	-	-	X	-	-	X	X	X
66	ลป.12	จารึกวัดป่าบัง	ฝักขาม/ ไทย	2039	X	-	-	X	-	-	-	X	X
67	ลพ.10	จารึกวัดพระคำ(พะเยา)	ฝักขาม/ ไทย	2039	X	X	X	X	-	-	X	X	X
68	ชม.4	จารึกวัดแก้วหลาด	ฝักขาม/ ไทย	2040	X	-	-	X	-	-	-	X	X
69	พย.8	จารึกวัดป่าใหม่ หรือจารึกหมื่นลอเทพสร้าง วัดป่าใหม่	ฝักขาม/ ไทย	2040	X	X	X	X	-	X	X	X	X
70	พย.59	จารึกวัดหมื่นลอ	ฝักขาม/ ไทย	2040	-	-	-	-	-	X	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
71	พร.6	จารึกวิหารวัดศรีบุญเรือง หรือจารึกวัดศรีบุญเรือง	ฝักขาม/ ไทย	2040	X	X	X	X	-	-	-	X	X
72	ชร.4	จารึกพระมหาเถรนำพระพุทธรักษาจากลังกามาหริภุญชัย หรือจารึกการสืบพุทธศาสนาในลังกาทวีป	ฝักขาม/ ไทย	2041	-	X	-	-	-	-	-	X	X
73	พย.9	จารึกวัดพระยาร่วง หรือจารึกลาวจำเมืองและพญาร่วง	ฝักขาม-ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2041	-	X	-	-	-	-	-	X	X
74	ปล.ล13.02	จารึกวัดม่วงแก้ว	ฝักขาม/ ไทย	2042	X	-	-	-	-	-	X	X	-
75	ลพ.31	จารึกวัดกาน โถม	ฝักขาม/ ไทย	2042	X	-	X	X	-	-	X	X	X
76	ลพ.33	จารึกวัดกลางพยาว	ฝักขาม/ ไทย	2042	X	-	-	-	-	-	-	X	X
77	นน.2	จารึกวัดเมืองพง (วัดพระเกิด)	ฝักขาม/ ไทย	2043	X	X	X	X	-	X	-	X	X
78	ลพ.15	จารึกวัดพระธาตุหริภุญไชย มุมตะวันตกเฉียงเหนือ	ฝักขาม/ ไทย	2043	X	X	X	X	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
79	ลพ.26	จารึกวัดมหาโพธิ์	ฝักขาม/ ไทย	2043	X	-	-	X	-	-	-	X	X
80	ปล.ล11.04	จารึกวัดคอนมูน	ฝักขาม/ ไทย	2044	X	-	-	-	-	-	-	X	-
81	พย.28	จารึกเจ้าหมื่นลอมงคล	ฝักขาม/ ไทย	2044	X	-	X	X	-	-	-	X	X
82	ชร.5	จารึกวัดศรีสุทธารวาส	ฝักขาม/ ไทย	2045	X	-	X	X	-	X	-	X	X
83	ชม.175	จารึกวัดอุทุมพรอาราม	ฝักขาม/ ไทย	2045	X	-	-	X	-	-	-	X	X
84	ปล.ล13.03	จารึกดงเวียง	ฝักขาม/ ไทย	2045	-	X	-	X	-	-	-	X	-
85	ลป.7	จารึกดอยจำ	ฝักขาม/ ไทย	2045	X	-	-	X	-	-	X	X	X
86	ลพ.19	จารึกเจ้าหัวแสนญาณกัลยา (พะเยา) หรือจารึก วัดพญาร่วง	ฝักขาม/ ไทย	2045	X	-	-	X	-	-	-	X	X
87	ชม.6	จารึกมหาสามิญาณคัมภีระหรือจารึกอุโบสถ บ้านพระเนตร	ฝักขาม/ ไทย	2046	-	X	-	-	-	-	-	X	X
88	พย.10	จารึกมหาสามิเจ้าญาณเทพคุณวัดบ้านคอน	ฝักขาม/ ไทย	2046	-	X	X	X	-	-	-	X	X
89	ลป.2	จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง	ฝักขาม/ ไทย	2046	X	-	-	X	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
90	ลพ.20	จารึกวัดบุญบาน	ฝักขาม/ ไทย	2046	X	X	-	-	-	-	-	X	X
91	พย.29	จารึกเจ้าหัวแสนญาณกัลยา หรือจารึกเจ้าหัวแสน	ฝักขาม/ ไทย	2047	X	-	-	-	-	-	-	X	X
92	ปล.ล11.05	จารึกวัดเชตุพน	ธรรมล้านนา/ ไทย	2048	-	-	-	-	-	-	-	X	-
93	ลพ.22	จารึกวัดวิสุทธาราม(พะเยา)หรือจารึกวิสุทธอาราม	ฝักขาม/ ไทย	2049	X	X	-	-	-	-	-	X	X
94	ลพ.18	จารึกวัดสันมะค่า จังหวัดลำพูน	ฝักขาม/ ไทย	2050	X	X	-	X	-	-	-	X	X
95	พย.11	จารึกวัดพูปอ	ฝักขาม/ ไทย	2051	-	-	X	-	-	X	-	X	X
96	ลพ.42	จารึกบนปล่องประทีป (โคมไฟ)	ฝักขาม/ ไทย	2051	-	X	X	-	-	-	X	X	X
97	ชม.25	จารึกวัดศรีสุพรรณหรือจารึกวัดพระศรีสุพรรณอาราม	ฝักขาม/ ไทย	2052	X	X	-	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
98	ปล.ล1.02	จารึกเวียงรุ่ง	ฝักขาม/ ไทย	2053	-	-	-	-	-	-	-	X	-
99	พย.49	จารึกเจ้าพนมหาด	ฝักขาม/ ไทย	2053	X	-	X	X	-	-	-	X	X
100	ปล.ล4.04	จารึกวัดพระพันตน	ฝักขาม/ ไทย	2054	X	X	-	X	-	-	X	X	X
101	ลพ.27	จารึกวัดเก้ายอด (พะเยา)	ฝักขาม/ ไทย	2055	X	X	X	-	X	X	X	X	X
102	ลพ.34	จารึกวัดสุวรรณอาราม	ฝักขาม/ ไทย	2055	X	-	-	X	-	-	-	X	X
103	พย.1	จารึกวัดหนองกวาง	ฝักขาม/ ไทย	2056	X	-	-	-	-	X	-	X	X
104	พย.12	จารึกมหาสามิัญณสุนทรเจ้าวัดพระเกิดหรือ จารึกวัดพระเกิด	ฝักขาม/ ไทย	2056	X	X	-	-	-	-	-	X	X
105	ชร.62	จารึกพุทธอุทยานกาตา	ธรรมล้านนา/บาลี	2057	-	-	-	-	-	-	-	X	-
106	ปล.ล9.01	จารึกวัดหลวง	ฝักขาม/ ไทย	2057	X	-	-	-	-	-	-	X	-
107	พย.13	จารึกมหาเศรษฐกรรมพิรคัมภีร์ฯ วัดสิบสอง ห้อง หรือจารึกวัดสิบสองห้อง	ฝักขาม/ ไทย	2058	X	X	X	X	-	-	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
108	พย.34	จารึกการสร้างเจดีย์	ฝักขาม/ ไทย	2058	-	-	X	-	-	X	-	X	-
109	ลป.45	จารึกถ้ำเด่นจัว 4	ฝักขาม/ ไทย	2058	X	-	X	-	X	-	-	-	-
110	ปล.ล13.04	จารึกวัดบ้านโป่ง	ธรรมล้านนา/ ไทย- บาลี	2059	-	-	-	-	-	-	-	X	-
111	ลพ.8	จารึกวัดต้นผึ้ง	ฝักขาม/ ไทย	2059	X	X	X	X	-	-	-	X	X
112	ปล.ล7.01	จารึกวัดสบญาว	ฝักขาม/ ไทย	2060	X	X	-	-	-	-	-	X	X
113	พย.51	จารึกวัดสุวันณาราม หรือจารึกการบำเพ็ญบุญ ในวัดสุวันณาราม	ฝักขาม/ ไทย	2060	X	-	-	-	-	-	-	X	-
114	ปล.ล4.05	จารึกวัดพระเกิด	ฝักขาม/ ไทย	2063	X	X	X	X	-	-	X	X	X
115	พย.48	จารึกวัดควาง	ฝักขาม/ ไทย	2064	X	X	X	X	-	-	-	X	X
116	ชม.26	จารึกวัดยางหนุ่ม	ฝักขาม/ ไทย	2065	X	-	-	X	-	-	X	X	X
117	พย.14	จารึกวัดหลวง หรือจารึกวัดมหาเจดีย์หลวง	ฝักขาม/ ไทย	2065	X	X	-	-	-	-	-	X	X
118	พย.18	จารึกชิ้นส่วนของเสมา	ฝักขาม/ ไทย	2065	-	-	-	-	-	-	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
119	พย.21	จารึกสถานที่ประดิษฐานพระธาตุจารึกการ ประดิษฐานพระธาตุ	ฝักขาม-ธรรมล้านนา/ ไทย	2066	-	-	-	X	-	-	X	X	-
120	ลพ.13	จารึกหงสาวดีศรีสัตยาธิษฐาน หรือจารึกวัด พระชาติหริภุญไชย	ฝักขาม/ ไทย	2066	X	-	-	-	-	-	-	-	X
121	ลพ.29	จารึกพระเจ้าตนหลวง หรือจารึกวัดศรีโคมคำ	ฝักขาม/ ไทย	2066	-	-	-	-	-	-	-	X	-
122	ชร.36	จารึกชาวอ้ายดาบเรื่อน หรือจารึกเวียงชัย	ฝักขาม/ ไทย	2067	X	-	-	-	-	X	-	X	X
123	พร.9	จารึกวัดบุพพาราม	ฝักขาม/ ไทย	2072	X	X	X	X	-	-	-	X	X
124	ปล.ล13.05	จารึกวัดศรีดอนชัย	ธรรมล้านนา/ ไทย	2075	X	-	-	-	-	-	-	X	-
125	ปล.ล13.06	จารึกวัดบ่อหุบ	ฝักขาม/ ไทย	2076	X	-	-	X	-	-	-	X	X
126	ลพ.12	จารึกการสร้างพระมหามณฑป (พะเยา)หรือ จารึกการสร้างมณฑป หรือจารึกวัดพญา ร่วง	ฝักขาม/ ไทย	2078	X	-	-	X	-	-	-	X	X
127	ปล.ล13.07	จารึกวัดบ้านแซว	ธรรมล้านนา/ ไทย	2079	-	X	-	-	-	-	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
128	พย.15	จารึกเจ้าเมืองเซริง	ฝักขาม/ ไทย	2079	X	-	X	-	-	-	-	X	-
129	ปล.ล5.02	จารึกพิพิธภัณฑฯ น่าน	ธรรมล้านนา-ฝักขาม/ บาลี-ไทย	2080	-	-	-	-	-	-	-	X	-
130	ชม.18	จารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง	ฝักขาม/ ไทย	2083	-	-	X	X	-	X	-	X	X
131	ลพ.28	จารึกจากจังหวัดเชียงราย หรือจารึกวัดป่ารวก	ฝักขาม/ ไทย	2088	X	X	-	-	-	-	X	X	X
132	วัดบ้านหลู่ ชร.	จารึกพระยาชิตราชมন্ত্রীเจ้า	ฝักขาม/ ไทย	2090	X	X	-	-	-	X	X	X	-
133	นน.3	จารึกวัดช้างค้ำ	ธรรมล้านนา/ ไทย	2091	X	-	-	-	-	X	X	X	-
134	ชม.7	จารึกวัดเชียงสา	ฝักขาม/ ไทย	2096	X	-	-	-	-	X	-	X	X
135	ชม.20	จารึกจุลคีรี	ฝักขาม/ ไทย	2097	X	-	X	X	-	-	-	X	X
136	ลพ.57	จารึกพระเจ้าเมกุฎ	ฝักขาม/ ไทย	2098	X	-	-	X	-	-	-	X	X
137	ชม.17	จารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง	ฝักขาม/ ไทย	2099	X	X	X	X	-	-	X	X	X
138	ลพ.43	จารึกวัดป่าญางเคียงแขง	ฝักขาม/ ไทย	2100	X	-	-	X	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
139	ชม.69	จารึกอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย	ฝักขาม/ ไทย	2020- 2120	-	-	-	X	-	-	-	X	X
140	ถพ.14	จารึกวัดพระธาตุหริภุญไชย มุมตะวันตกเฉียงเหนือ	ฝักขาม/ ไทย	2025- 2050	X	-	-	-	-	-	-	X	X
141	ชร.63	จารึกวัดคูสิตาอาราม	ฝักขาม/ ไทย	2039- 2041	X	X	X	X	-	X	-	X	X
142	ชร.13	จารึกกษัตริย์ผู้เป็นธรรมิกราชาธิราช	ฝักขาม/ ไทย	2081- 2180	X	-	-	-	-	-	-	X	-
143	ชม.5	จารึกเจ้าแสนดาบเรื่อนหน่อแก้ว	ฝักขาม/ ไทย	2102	X	-	-	X	-	X	-	X	X
144	ถพ.25	จารึกวัดป่าภูแก้ว	ฝักขาม/ ไทย	2102	-	X	-	-	-	-	-	X	X
145	นน.4	จารึกวัดนิรโรคัทรอาราม	ฝักขาม/ ไทย	2108	X	X	X	-	-	-	-	X	-
146	ปล.ล12.03	จารึกวัดวิสุทธาราม	ไทยนิเทศ/ ไทย	2110	X	-	-	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
147	ปล.ล12.04	จารึกวัดวิสุทธธาราม (2)	ไทยนิเทศ/ ไทย	2110	X	-	-	-	-	-	X	X	X
148	พย.55	จารึกวัดบ้านขามเมืองป็น	ฝักขาม/ ไทย	2113	X	X	-	-	X	-	-	X	X
149	ปล.ล8.01	จารึกวัดแก้วดี	ธรรมล้านนา/ ไทย	2116	-	-	-	-	-	-	-	X	-
150	ปล.ล13.08	จารึกเขียงราย	ฝักขาม/ ไทย	2120	X	-	-	-	-	-	X	X	-
151	ชม.1	จารึกวัดเขียงมัน	ฝักขาม/ ไทย	2124	X	X	X	X	-	X	-	X	X
152	ชม.15	จารึกวัดเกตการาม	ฝักขาม/ ไทย	2124	X	-	-	X	-	-	-	X	X
153	ชม.27	จารึกหมื่นชุลนจำสร้างพระพุทธรูปหรือจารึก วัดบ้านปิง	ฝักขาม/ ไทย	2124	X	-	-	-	-	-	-	X	X
154	นน.236	จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 1) หรือจารึกวัดพระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 1)	ฝักขาม/ ไทย	2128	X	-	-	-	-	-	X	X	X
155	นน.237	จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 2) หรือจารึกวัดพระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 2)	ฝักขาม/ ไทย	2128	X	-	-	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
156	ชม.22	จารึกบนระฆังวัดพระสิงห์	ฝักขาม/ ไทย-บาลี	2129	X	-	-	-	-	-	-	X	-
157	นน.5	จารึกนางแสนพลัวสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์	ฝักขาม/ ไทย	2129	X	-	-	-	-	-	-	X	-
158	นน.19	จารึกฐานพระพุทธรูปแสนทองวัดพระธาตุ ช้างค้ำวรวิหาร	ธรรมล้านนา/ ไทย	2132	X	-	-	-	-	-	-	X	X
159	พย.53	จารึกวัดบ้านยาง	ฝักขาม/ ไทย	2138	X	X	X	X	-	-	-	X	X
160	สป.8	จารึกฐานพระพุทธรูปไสยาสน์วัดเกาะวาลูกา ราม	ฝักขาม/ ไทย	2145	X	X	-	-	-	-	X	X	X
161	ชร.6	จารึกฐานพระฤๅษีวัชเมตต	ไทย/บาลี	2147	X	X	-	-	-	X	X	X	-
162	ปล.ล1.03	จารึกคอดยุง	ธรรมล้านนา-ไทย นิเทศ-ไทยใหญ่/ไทย- บาลี	2148	X	X	-	-	-	-	X	X	X
163	ลพ.17	จารึกบ้านเชียงแล(เชียงราย)	ฝักขาม/ ไทย	2153	X	X	-	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
164	ปล.ล13.09	จารึกวัดปางหมอปวง	ธรรมล้านนา/ไทย	2155	-	X	X	-	-	-	-	X	-
165	ปล.ล12.05	จารึกวัดพระธาตุสบฝาง	ธรรมล้านนา/ไทย	2166	-	X	-	-	-	-	-	X	-
166	ชม.23	จารึกระฆังด้านขวาพระวิหารวัดพระสิงห์ หรือจารึกวัดพระสิงห์	ธรรมล้านนา/ไทย	2172	-	X	X	-	-	-	-	X	-
167	ปล.ล13.10	จารึกวัดพระธาตุจอมจ้อ	ฝักขาม/ไทย	2182	X	X	-	-	-	-	-	X	-
168	ปล.ล7.02	จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง	ฝักขาม/ไทย	2194	X	X	X	-	-	-	X	X	X
169	ลป.10	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดวิชัย	ฝักขาม/ไทย	2217	X	-	-	-	-	-	-	X	-
170	ปล.ล7.03	จารึกวัดไหล่หิน	ธรรมล้านนา/ไทย	2226	-	X	X	-	-	-	-	X	-
171	ลป.23	จารึกวัดเสลารัตนบัณฑิตราม (แผ่นเก่า)	ธรรมล้านนา/ไทย	2226	-	X	X	-	-	-	-	X	-
172	ชร.8	จารึกฐานพระพุทธรูปพระเจ้าล้านทอง	ธรรมล้านนา/ไทย	2269	X	-	-	-	-	X	X	X	-
173	วัดพระแก้ว	จารึกฐานพระพุทธรูปสาวกพระสารีบุตร	ธรรมล้านนา/ไทย	2269	X	-	-	-	-	-	X	X	X

1 ชร.

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ									
					A				B	C	D			
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3	
174	วัดพระแก้ว 2 ชร.	จารึกฐานพระพุทธรูปสาวกพระโมคคัลลานะ	ธรรมล้านนา/ไทย	2269	X	-	-	-	-	-	-	X	X	X
175	ปล.ล8.02	จารึกเชียงแสน	ธรรมล้านนา/ไทย	2269	X	-	-	-	-	-	-	X	X	X
176	ชร.9	จารึกฐานปราสาทโลหะ	ธรรมล้านนา/ไทย- บาลี	2270	X	-	-	-	-	X	-	X	X	-
177	ปล.ล7.04	จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง	ธรรมล้านนา/ไทย	2285	-	X	X	-	-	-	-	-	X	-
178	ปล.ล8.03	จารึกวัดสันป่าตึง 1	ฝักขาม/ไทย	2288	-	-	-	-	-	-	-	X	X	X
179	ปล.ล8.04	จารึกวัดสันป่าตึง 2	ฝักขาม/ไทย	2288	-	-	X	-	-	-	-	-	X	-
180	ปล.ล12.06	จารึกวัดบ้านมีดกา	ธรรมล้านนา/บาลี- ไทย	2289	-	X	X	-	-	-	-	-	X	-
181	ปล.ล8.05	จารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง รวม	ธรรมล้านนา/ไทย	2301	X	-	-	-	-	-	-	X	X	X
182	ชม.19	จารึกพระยาหลวง วชิรปราการ	ธรรมล้านนา/ไทย	2322	X	X	X	-	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
183	ปล.ล10.02	จารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง	ธรรมล้านนา/บาลี- ไทย	2323	-	-	-	-	-	-	-	X	-
184	นน.16	จารึกเจ้าอัครวรปัญญาเสริมยอดพระธาตุแช่ แห้ง	ธรรมล้านนา/ไทย- บาลี	2332	X	X	X	-	-	X	X	X	X
185	ชม.2	จารึกบนหลังกรอบไม้สักด้านปฤษฎางค์ พระ ศิลาปางทรมานช้างนาราคีรี	ธรรมล้านนา/ไทย	2333	X	X	X	-	-	-	X	X	X
186	นน.73	จารึกหลักฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยวัดพระ ธาตุแช่แห้ง	ไทย/ไทย	2333	X	-	-	-	-	-	-	X	X
187	ปล.ล2.01	จารึกวัดเชียงมั่น (สร้างบัลลังก์สำหรับ พระศิลา)	ธรรมล้านนา/ไทย	2334	-	-	-	-	-	-	-	X	-
188	นน.21	จารึกฐานพระพุทธรูปพระยาหลวงฯ วัดศรีบุญเรือง	ไทยล้านนา/ไทย	2336	X	-	-	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
189	ปล.ล5.03	จารึกวัดหัวทุ่ง	ฝักขาม-ธรรมล้านนา/ ไทย	2336	X	X	X	-	-	-	-	X	-
190	ปล.ล5.04	จารึกวัดน่าน้อย	ธรรมล้านนา/ ไทย	2336	-	-	X	-	-	-	-	X	X
191	ปล.ล5.05	จารึกวัดศรีบุญเรือง	ฝักขาม/ ไทย	2336	X	-	-	-	-	-	X	X	X
192	ปล.ล2.02	จารึกวัดพระสิงห์ (บูรณะรอยพระพุทธรบาท)	ธรรมล้านนา/ ไทย- บาลี	2337	X	X	X	-	-	-	X	X	X
193	ปล.ล5.06	จารึกวัดศรีบุญเรือง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2337	X	-	-	-	-	-	X	X	X
194	นน.55	จารึกวัดบุญยืน	ธรรมล้านนา/ ไทย	2338	X	X	X	-	-	-	X	X	X
195	ปล.ล7.05	จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง 2 (ชื่อผู้สร้าง รั้วเหล็ก)	ฝักขาม-ธรรมล้านนา/ ไทย	2339	X	X	X	-	-	-	-	X	X
196	ลป.5	จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง	ฝักขาม/ ไทย	2339	X	-	-	-	-	X	X	X	X
197	ลพ.39	จารึกวัดพระนอน	ฝักขาม/ ไทย	2339	X	X	X	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
198	นน.6	จารึกเจ้าอัครวราชสร้างวิหาร	ฝักขาม/ ไทย	2341	X	X	-	-	-	-	X	X	-
199	นน.60	จารึกขอบประคตวิหารหลวงวัดบุญยืนเวียงสา	ธรรมล้านนา/ ไทย	2343	X	X	-	-	-	-	-	X	-
200	ชม.8	จารึกสุวรรณปราสาท	ฝักขาม/ ไทย-บาลี	2347	X	-	-	-	-	-	-	X	X
201	ชม.40	จารึกพระพุทธรูปสลักบนงาช้าง	ฝักขาม-ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2347	X	-	-	-	-	-	-	X	X
202	ปล.ล2.03	จารึกเชียงใหม่ (อัญเชิญพระธาตุอมทองมา เชียงใหม่)	ฝักขาม-ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2348	X	-	-	-	-	-	X	X	X
203	ปล.ล5.07	จารึกวัดพระธาตุแช่แห้ง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2348	X	-	-	-	-	-	X	X	-
204	นน.1275	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดคอนแก้ว ต.ในเวียง 3	ธรรมล้านนา/ ไทย	2351	-	-	X	-	-	-	-	X	-
205	นน.1342	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสมุน 2	ธรรมล้านนา/ ไทย	2351	-	X	X	-	-	-	X	X	X
206	ชม.14	จารึกวัดศรีเกิด	ฝักขาม/ ไทย	2352	X	X	-	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
207	นน.1221	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดหม่อมเมือง 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2352	-	-	X	-	-	-	X	X	X
208	นน.25	จารึกฐานพระพุทธรูปสุทธานามภิกษุ หรือ จารึกฐานพระพุทธรูปวัดพญาวัด 2	ธรรมล้านนา/ ไทย	2353	-	X	-	-	-	-	-	X	-
209	ชม.12	จารึกหน้าอุโบสถวัดพระสิงห์ หรือจารึกวัด พระสิงห์	ฝักขาม/ ไทย	2354	X	X	X	-	-	-	-	X	X
210	ชม.29	จารึกวัดเชียงมั่น 2	ฝักขาม/ ไทย	2354	-	-	-	-	-	-	-	X	X
211	ปล.ล12.07	จารึกวัดพระธาตุคอกยั้ง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2355	X	X	X	-	-	-	X	X	X
212	ปล.ล2.04	จารึกเชียงใหม่ (สร้างพระแสง)	ธรรมล้านนา/ ไทย- บาลี	2355	X	-	X	-	-	-	-	X	-
213	ปล.ล8.06	จารึกวัดพวกหงส์	ธรรมล้านนา/ ไทย	2355	X	X	X	-	-	-	X	X	X
214	ปล.ล2.05	จารึกคอกยั้งพระ (ปฏิสังขรณ์วัดคอก ยั้งพระ)	ธรรมล้านนา/ ไทย	2357	X	X	X	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
215	ปล.ล2.06	จารึกวัดคอดอยแทนพระ (ชื่อผู้สร้างรั้วเหล็ก)	ธรรมล้านนา-ฝักขาม/ ไทย-บาลี	2357	X	X	X	-	-	-	X	X	-
216	นน.26	จารึกฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย หรือจารึก ฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (35, 266/2523)	ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2358	-	-	X	-	-	-	X	X	X
217	นน.40	จารึกฐานพระพุทธรูปพ่อแอสรี หรือจารึกฐาน พระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน (39, 23/2524)	ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2358	-	-	X	-	-	-	-	X	X
218	ปล.ล11.06	จารึกวัดหัวฝาย	ธรรมล้านนา/ ไทย	2360	-	-	X	-	-	-	X	X	-
219	ปล.ล11.07	จารึกวัดหัวฝาย (2)	ธรรมล้านนา/ ไทย	2360	-	-	X	-	-	-	X	X	-
220	ปล.ล5.08	จารึกวัดน่าน้อย	ธรรมล้านนา/ ไทย	2360	-	-	-	-	-	-	-	X	-
221	ปล.ล8.07	จารึกเชียงใหม่	ธรรมล้านนา/ ไทย	2360	X	X	-	-	-	-	-	X	X
222	นน.1253	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดป่าแลวหลวง 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2361	-	-	X	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ									
					A				B	C	D			
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3	
223	ปล.ล11.08	จารึกวัดข้าวแทนหลวง	ธรรมล้านนา/ไทย	2361	X	-	-	-	-	-	-	X	X	-
224	ปล.ล8.08	จารึกวัดคอยแทนพระ	ธรรมล้านนา/ไทย	2361	-	-	X	-	-	-	-	X	X	X
225	นน.9	จารึกระฆังทิศเหนือวิหารวัดพระธาตุแช่แห้ง	ฝักขาม/ไทย	2363	X	-	X	-	-	-	-	-	X	-
226	นน.10	จารึกระฆังทิศใต้วิหารวัดพระธาตุแช่แห้ง	ฝักขาม/ไทย	2363	X	X	X	-	-	-	-	X	X	-
227	นน.27	จารึกฐานพระพุทธรูปสุมนเทวราชเจ้า วัดส ถารศ	ไทยล้านนา/ไทย	2366	X	-	-	-	-	-	-	X	X	X
228	นน.61	จารึกฐานพระพุทธรูปไม้ลงรักปิดทอง หรือ จารึกฐานพระพุทธรูป วัดหัวเวียงใต้ 1	ธรรมล้านนา/ไทย- บาลี	2366	-	X	-	-	-	-	-	-	X	X
229	นน.928	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสถารศ 11	ธรรมล้านนา/ไทย	2368	-	-	X	-	-	-	-	-	X	X
230	นน.935	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสถารศ 18	ธรรมล้านนา/ไทย	2368	-	-	X	-	-	-	-	X	X	X
231	ปล.ล9.02	จารึกวัดสะแล่ง	ธรรมล้านนา/ไทย	2369	-	-	X	-	-	-	-	X	X	X
232	ชม.30	จารึกเจ้าอารามคันชะ	ฝักขาม/ไทย	2370	-	X	X	-	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
233	นน.1424	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสวนตาล 4	ธรรมล้านนา/ ไทย	2370	-	-	X	-	-	-	X	X	X
234	นน.1103	จารึกหีบธรรม วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2371	X	-	X	-	-	-	-	X	X
235	ลพ.41	จารึกที่ฐานพระพุทธรูป	ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2371	X	-	-	-	-	-	X	X	X
236	นน.927	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสภารศ 10	ธรรมล้านนา/ ไทย	2372	X	-	-	-	-	-	-	X	X
237	ปล.ล12.08	จารึกวัดบ้านกวน	ไทยนิเทศ/ ไทย	2374	X	-	-	-	X	-	-	-	X
238	นน.28	จารึกฐานพระพุทธรูปแสนอินทวิไชย หรือ จารึกฐานพระพุทธรูป พระธาตุแช่แห้ง 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2375	X	-	-	-	-	-	-	X	X
239	นน.29	จารึกฐานพระพุทธรูปนางขอด หรือจารึกฐาน พระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน (32, 82/ 2523)	ธรรมล้านนา/ ไทย	2375	-	-	X	-	-	-	-	X	X
240	ลป.3	จารึกการสร้างฉัตร	ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2375	X	X	X	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ									
					A				B	C	D			
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3	
241	นน.58	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดสภารศ	ธรรมล้านนา/ไทย- บาลี	2376	X	-	-	-	-	-	-	X	X	X
242	นน.1188	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระเกิด 5	ธรรมล้านนา/ไทย	2377	X	-	-	-	-	-	-	X	X	X
243	นน.457	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริชาดา 5	ธรรมล้านนา/ไทย	2378	-	-	X	-	-	-	-	X	X	X
244	ปล.ล9.03	จารึกวัดบรมธาตุถิ่นแดนหลวง	ธรรมล้านนา/ไทย	2378	X	-	-	-	-	-	-	X	X	-
245	ปล.ล9.04	จารึกวัดสูงเม่น	ธรรมล้านนา/ไทย	2378	X	-	-	-	-	-	-	X	X	X
246	นน.8	จารึกพระกัจจายนะมหาเถรสร้างพระไตรปิฎก หรือจารึกเมืองน่าน	ธรรมล้านนา/ไทย	2380	X	X	-	-	-	-	-	X	X	-
247	นน.456	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริชาดา 4	ธรรมล้านนา/ไทย	2380	-	-	X	-	-	-	-	-	X	X
248	ปล.ล5.09	จารึกวัดวิซุร	ธรรมล้านนา/ไทย	2380	X	X	-	-	-	-	-	X	X	X
249	นน.722	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดกอก 3	ธรรมล้านนา/ไทย	2381	-	-	X	-	-	-	-	X	X	X
250	นน.1248	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพญาภู 2	ธรรมล้านนา/ไทย	2381	X	-	-	-	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
251	นน.57	จารึกวัดสภารศ	ธรรมล้านนา/บาลี- ไทย	2382	-	-	X	-	-	-	-	X	X
252	นน.863	จารึกแพงพระไม้ วัดบุปผาราม 2	ธรรมล้านนา/ไทย	2382	X	-	-	-	-	-	X	X	X
253	นน.867	จารึกแผ่นไม้ วัดท่าล้อ 2	ธรรมล้านนา/ไทย	2382	-	-	X	-	-	-	X	X	X
254	ปล.ล9.05	จารึกวัดมหาโพธิ์	ธรรมล้านนา/ไทย	2382	X	X	X	-	-	-	X	X	X
255	ลป.4	จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง	ธรรมล้านนา/ไทย- บาลี	2382	X	-	-	-	-	-	-	X	X
256	ลป.11	จารึกวัดคะตึกเชียงม่วน	ธรรมล้านนา/ไทย	2382	X	X	X	-	-	-	-	X	-
257	นน.666	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดอรัญญาวาส 4	ธรรมล้านนา/ไทย	2383	X	X	-	-	-	-	-	X	X
258	ปล.ล5.10	จารึกวัดบุปผาราม	ธรรมล้านนา/ไทย	2383	X	-	-	-	-	-	X	X	X
259	นน.914	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพีเหนือ 1	ธรรมล้านนา/ไทย	2384	-	-	X	-	-	-	-	X	X
260	นน.916	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพีเหนือ 3	ธรรมล้านนา/ไทย	2384	-	-	X	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
261	นน.46	จารึกฐานพระพุทธรูปหนานมโน หรือจารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (2, 96/2523)	ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2386	-	-	X	-	-	-	X	X	X
262	นน.1778	จารึกไม้บ้ายุชก วัดคอนไชยพระบาท 13	ธรรมล้านนา/ ไทย	2386	X	-	-	-	-	-	-	X	X
263	นน.12	จารึกเจ้ามawangศ์ ซ่อมพระธาตุแช่แห้ง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2389	X	X	X	-	-	-	-	X	X
264	ชม.38	จารึกวัดโบสถ์ บ้านบ่อหรือจารึกวัดโบสถ	ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2390	-	X	X	-	-	-	X	X	X
265	นน.931	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสภารศ 14	ธรรมล้านนา/ ไทย	2390	-	-	X	-	-	-	X	X	X
266	นน.1612	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสบหนอง 15	ธรรมล้านนา/ ไทย	2390	-	-	X	-	-	-	X	X	X
267	ชม.177	จารึกวัดพระธาตุช้างเคิ่ง หรือจารึกวัดช้างเคิ่ง	ฝักขาม/ ไทย	2391	X	X	-	-	-	-	-	X	X
268	นน.56	จารึกหีบพระธรรมมาสแบกเทวดา หรือจารึกหีบธรรมวัดคอนชัย (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน)	ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2392	-	-	X	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ									
					A				B	C	D			
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3	
269	นน.629	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีพันต้น 1	ธรรมล้านนา/บาลี- ไทย	2393	X	-	-	-	-	-	-	-	X	X
270	ปล.ล8.09	จารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง รวม	ธรรมล้านนา/ไทย	2394	X	-	-	-	-	-	-	X	X	X
271	นน.283	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาปรือ 2	ธรรมล้านนา/ไทย	2396	X	-	-	-	-	-	-	X	X	X
272	นน.454	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 2	ธรรมล้านนา/ไทย	2396	-	-	X	-	-	-	-	X	X	X
273	ปล.ล11.09	จารึกวัดหัวฝาย	ธรรมล้านนา/ไทย	2397	X	-	-	-	-	-	-	X	X	-
274	นน.491	จารึกฐานพระพุทธรูปไม้ วัดศิริธาดา 39	ธรรมล้านนา/ไทย	2399	-	X	X	-	-	-	-	-	X	-
275	นน.77	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดศรีบุญเรือง 5	ธรรมล้านนา/ไทย	2400	-	-	X	-	-	-	-	X	X	X
276	นน.632	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโป่งคำ 2	ธรรมล้านนา/ไทย	2400	-	X	X	-	-	-	-	-	X	X
277	นน.924	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสภารศ 7	ธรรมล้านนา/ไทย	2400	X	-	X	-	-	-	-	-	X	X
278	นน.1772	จารึกไม้ปัญจก วัดคอนไชยพระบาท 7	ธรรมล้านนา/ไทย	2400	-	-	X	-	-	-	-	-	X	X
279	ปล.ล8.10	จารึกวัดป่าพร้าวใน	ธรรมล้านนา/ไทย	2400	-	X	X	-	-	-	-	X	X	X
280	ปล.ล9.06	จารึกวัดบรมธาตุถิ่นแฉกหลวง	ธรรมล้านนา/ไทย	2400	X	-	-	-	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
281	นน.653	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโป่งคำ 23	ธรรมล้านนา/ ไทย	2401	-	-	X	-	-	-	-	X	X
282	นน.59	จารึกขอบระฆัง วัดพระธาตุช้างค้ำ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติฉะเชิงเทรา)	ธรรมล้านนา/ ไทย	2402	-	X	-	-	-	-	X	X	X
283	นน.723	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดกอก 4	ธรรมล้านนา/ ไทย	2402	-	-	X	-	-	-	-	X	X
284	นน.1774	จารึกไม้บัญญัติ วัดดอนไชยพระบาท 9	ธรรมล้านนา/ ไทย	2402	-	X	-	-	-	-	X	X	-
285	ปล.ล11.10	จารึกวัดหนองเงือก 2	ธรรมล้านนา/ ไทย	2402	-	-	X	-	-	-	X	X	-
286	ปล.ล11.11	จารึกวัดหนองเงือก 8	ธรรมล้านนา/ ไทย	2402	-	-	X	-	-	-	X	X	-
287	ปล.ล5.11	จารึกวัดพระธาตุช้างค้ำ	ธรรมล้านนา/ ไทย	2402	-	X	-	-	-	-	X	X	-
288	ปล.ล5.12	จารึกวัดดอนไชย	ธรรมล้านนา/ ไทย	2403	-	-	X	-	-	-	X	X	X
289	ลพ.40	จารึกบนผนังวัดพระธาตุ	ฝักขาม/ ไทย	2403	X	X	-	-	-	-	X	X	-
290	ปล.ล12.09	จารึกวัดหมื่นเงินกอง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2405	X	X	X	-	-	-	X	X	-
291	นน.241	จารึกที่แสงพระไม้วัดคูคำ แผ่นที่ 2	ธรรมล้านนา/ ไทย	2407	-	-	X	-	-	-	X	X	X
292	ปล.ล10.03	จารึกวัดยางหลวง 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2407	-	X	-	-	-	-	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ									
					A				B	C	D			
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3	
293	ปล.ล10.04	จารึกวัดยางหลวง 2	ธรรมล้านนา/ ไทย	2407	X	-	X	-	-	-	-	-	X	-
294	นน.648	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโป่งคำ 18	ธรรมล้านนา/ ไทย	2408	-	X	-	-	-	-	-	-	X	X
295	นน.655	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโป่งคำ 25	ธรรมล้านนา/ ไทย	2408	-	X	-	-	-	-	-	-	X	X
296	นน.1101	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุแช่แห้ง 2	ธรรมล้านนา/ ไทย	2408	X	-	-	-	-	-	-	-	X	X
297	นน.1102	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุแช่แห้ง 3	ธรรมล้านนา/ ไทย	2408	-	-	X	-	-	-	-	X	X	X
298	ปล.ล9.07	จารึกจารึกวัดหลวง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2408	X	-	-	-	-	-	-	-	X	X
299	นน.32	จารึกฐานพระพุทธรูปหนานอุตตมะ หรือ จารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (34, 315/2523)	ธรรมล้านนา/ ไทย	2409	-	X	-	-	-	-	-	-	X	X
300	นน.1108	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร 6	ธรรมล้านนา/ ไทย	2409	-	-	X	-	-	-	-	-	X	X
301	นน.1167	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร 65	ธรรมล้านนา/ ไทย	2409	-	-	X	-	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
302	นน.1319	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดนาชาว 6	ธรรมล้านนา/ ไทย	2410	-	-	X	-	-	-	X	X	X
303	นน.41	จารึกฐานพระพุทธรูปสาธุเจ้ากาวิไชย หรือ จารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (7, 195/2523)	ธรรมล้านนา/ ไทย	2411	-	X	-	-	-	-	X	X	X
304	นน.42	จารึกฐานพระพุทธรูปหนานนาง หรือจารึก ฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (10, 221/2523)	ธรรมล้านนา/ ไทย	2411	-	-	X	-	-	-	-	X	X
305	นน.1143	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร 41	ธรรมล้านนา/ ไทย	2411	X	-	X	-	-	-	X	X	X
306	ปล.ล13.11	จารึกวัดศรีสุทธาวาส	ธรรมล้านนา/ ไทย	2411	-	-	X	-	-	-	X	X	X
307	นน.43	จารึกฐานพระพุทธรูปนายอรไชย หรือจารึก ฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (8, 108/2523)	ธรรมล้านนา/ ไทย	2412	-	X	-	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
308	นน.615	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสว่างอรุณ 7	ธรรมล้านนา/ ไทย	2412	-	-	X	-	-	-	X	X	X
309	นน.724	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดกอก 5	ธรรมล้านนา/ ไทย	2413	-	-	X	-	-	-	X	X	X
310	ปล.ล10.05	จารึกวัดแสนฝาง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2413	X	-	X	-	-	-	X	X	X
311	นน.286	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาปรือ 5	ธรรมล้านนา/ ไทย	2416	X	-	-	-	-	-	X	X	-
312	นน.289	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาปรือ 8	ธรรมล้านนา/ ไทย- บาลี	2416	X	X	-	-	-	-	X	X	X
313	พร.10	จารึกวัดสมเด็จ	ธรรมล้านนา/ ไทย	2416	X	X	-	-	-	-	-	X	-
314	ลป.20	จารึกรอบระฆังวัดปงสนุกเหนือ	ธรรมล้านนา/ ไทย	2416	-	X	-	-	-	-	-	X	-
315	นน.682	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดม่วงใหม่ 4	ธรรมล้านนา/ ไทย	2418	-	X	-	-	-	-	-	X	X
316	นน.866	จารึกแผ่นไม้ วัดท่าล้อ 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2418	X	X	X	-	-	-	X	X	X
317	นน.917	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดดอนชัย 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2418	-	-	X	-	-	-	X	X	X
318	ปล.ล13.12	จารึกวัดต้าหลวง(อภัยภิมุข)	ธรรมล้านนา/ ไทย	2418	X	X	-	-	-	-	X	X	-
319	นน.88	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดศรีบุญเรือง 16	ธรรมล้านนา/ ไทย	2419	-	-	X	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
320	นน.95	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดศรีบุญเรือง 23	ธรรมล้านนา/ ไทย	2419	-	-	X	-	-	-	-	X	X
321	นน.282	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาเปรื่อง 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2419	-	X	-	-	-	-	X	X	X
322	นน.284	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาเปรื่อง 3	ธรรมล้านนา/ ไทย	2419	X	X	-	-	-	-	X	X	X
323	นน.285	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาเปรื่อง 4	ธรรมล้านนา/ ไทย	2419	-	X	-	-	-	-	X	X	X
324	นน.287	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาเปรื่อง 6	ธรรมล้านนา/ ไทย	2419	X	X	-	-	-	-	-	X	X
325	นน.453	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2419	-	-	X	-	-	-	-	X	-
326	นน.611	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสว่างอรุณ 3	ธรรมล้านนา/ ไทย	2419	X	-	-	-	-	-	X	X	X
327	นน.725	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดกกอก 6	ธรรมล้านนา/ ไทย	2420	-	-	X	-	-	-	X	X	X
328	ปล.ล5.13	จารึกวัดพระธาตุช้างค้ำ	ธรรมล้านนา/ ไทย	2420	X	-	-	-	-	-	X	X	-
329	ปล.ล10.06	จารึกวัดแสนฝาง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2421	X	-	X	-	-	-	-	X	X
330	ปล.ล12.10	จารึกวัดเกตการาม	ธรรมล้านนา/ ไทย	2421	-	-	X	-	-	-	X	X	-
331	นน.1301	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดดอนแก้ว	ธรรมล้านนา/ ไทย	2424	-	-	X	-	-	-	X	X	X

ต.โนเวียง 29

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
332	ปล.ล9.08	จารึกวัดพระบาทมิ่งเมือง	ธรรมล้านนา/ไทย	2425	X	-	-	-	-	-	X	X	X
333	นน.721	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดกอก 2	ธรรมล้านนา/ไทย	2426	-	X	X	-	-	-	X	X	X
334	ปล.ล12.11	จารึกวัดหัวริน	ธรรมล้านนา/ไทย	2426	-	-	X	-	-	-	X	X	-
335	ปล.ล13.13	จารึกวัดศรีดอนชัย	ธรรมล้านนา/ไทย	2426	X	X	X	-	-	-	X	X	X
336	นน.1816	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดไหล่น่าน 12	ธรรมล้านนา/ไทย	2427	X	-	-	-	-	-	X	X	X
337	นน.33	จารึกฐานพระพุทธรูปสุริยภิกษุ	ธรรมล้านนา/ไทย- บาลี	2428	-	X	-	-	-	-	X	X	X
338	นน.1268	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุป่าแค 1	ธรรมล้านนา/ไทย	2428	-	-	X	-	-	-	-	X	X
339	นน.604	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดนาปัง 2	ธรรมล้านนา/ไทย	2429	X	-	-	-	-	-	X	X	X
340	ปล.ล11.12	จารึกวัดกองแขก	ธรรมล้านนา/ไทย	2429	-	X	X	-	-	-	-	X	-
341	ปล.ล9.09	จารึกวัดพระบาทมิ่งเมือง	ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2429	X	-	-	-	-	-	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ									
					A				B	C	D			
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3	
342	นน.34	จารึกฐานพระพุทธรูปภสมริต หรือจารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน (37, 186/2523)	ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2430	X	-	-	-	-	-	-	X	X	X
343	นน.47	จารึกฐานพระพุทธรูปสาธุเจ้าอริวงษะ หรือจารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน (1, 154/2523)	ธรรมล้านนา/ ไทย	2430	-	X	-	-	-	-	-	X	X	X
344	นน.49	จารึกฐานพระพุทธรูปนางขอดแก้ว วังสะ หรือจารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน (4, 316/2523)	ธรรมล้านนา/ ไทย	2430	-	-	X	-	-	-	-	-	X	X
345	นน.75	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดศรีบุญเรือง 3	ธรรมล้านนา/ ไทย	2430	-	-	X	-	-	-	-	-	X	X
346	นน.109	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดศรีบุญเรือง 37	ธรรมล้านนา/ ไทย	2430	-	-	X	-	-	-	-	-	X	X
347	นน.873	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดหัวนา 6	ธรรมล้านนา/ ไทย	2430	-	-	X	-	-	-	-	X	X	X
348	นน.881	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดหัวนา 14	ธรรมล้านนา/ ไทย	2430	-	X	-	-	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ									
					A				B	C	D			
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3	
349	นน.1261	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดคู่งษ์ 4	ธรรมล้านนา/ ไทย	2430	-	X	-	-	-	-	-	-	X	X
350	ปล.ล12.12	จารึกวัดพระบาทห้วยอีลิ่ง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2430	X	X	X	-	-	-	-	-	X	X
351	นน.240	จารึกที่แผงพระไม้วัดคู่ม้า แผ่นที่ 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2431	-	X	-	-	-	-	-	-	X	-
352	นน.1227	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดห้วยซ้อ 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2432	-	-	X	-	-	-	-	-	X	X
353	ปล.ล11.13	จารึกวัดข้าวแทนหลวง	ธรรมล้านนา/ ไทย- บาลี	2432	-	-	X	-	-	-	X	X	-	
354	ปล.ล13.14	จารึกวัดบ้านโป่ง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2432	X	-	-	-	-	-	-	-	X	X
355	ปล.ล9.10	จารึกวัดพระหลวง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2432	-	X	X	-	-	-	-	-	X	X
356	นน.547	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดม่วงตึ๊ด 47	ธรรมล้านนา/ ไทย	2433	-	X	-	-	-	-	-	-	X	X
357	นน.549	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดม่วงตึ๊ด 49	ธรรมล้านนา/ ไทย	2433	-	X	-	-	-	-	-	-	X	X
358	นน.879	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดห้วยนา 12	ธรรมล้านนา/ ไทย	2435	-	-	X	-	-	-	-	-	X	X
359	ปล.ล8.11	จารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง รวม	ธรรมล้านนา/ ไทย	2435	X	X	X	-	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
360	นน.50	จารึกฐานพระพุทธรูปนางขันแก้ว วังสะ หรือ จารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (14, 324/2523)	ธรรมล้านนา/ไทย- บาลี	2437	-	-	X	-	-	-	X	X	X
361	นน.51	จารึกฐานพระพุทธรูปนางผาคำ หรือจารึกฐาน พระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน (12, 310/2523)	ธรรมล้านนา/ไทย- บาลี	2437	-	-	X	-	-	-	X	X	X
362	นน.1344	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดถ้ำมตอง (2, 26/2544)	ธรรมล้านนา/ไทย	2437	-	-	X	-	-	-	X	X	X
363	ปล.ล10.07	จารึกวัดศรีบุญเรือง	ธรรมล้านนา/ไทย	2437	X	X	X	-	-	-	X	X	X
364	ปล.ล11.14	จารึกวัดหัวฝาย (1-5)	ธรรมล้านนา/ไทย	2437	-	-	X	-	-	-	-	X	-
365	นน.1104	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร 2	ธรรมล้านนา/ไทย	2439	-	X	X	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
366	นน.52	จารึกฐานพระพุทธรูปนางบัวเรียม หรือจารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (5, 162/2523)	ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2440	-	-	X	-	-	-	X	X	X
367	นน.1100	จารึกที่ธรรมาสน์ วัดพระธาตุแช่แห้ง 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2440	X	-	-	-	-	-	X	X	X
368	นน.1229	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดห้วยซ้อ 3	ธรรมล้านนา/ ไทย	2440	X	-	-	-	-	-	-	X	X
369	นน.1808	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดไหล่น่าน 4	ธรรมล้านนา/ ไทย	2440	-	-	X	-	-	-	-	X	X
370	ปล.ล11.15	จารึกวัดดอยแท่นพระ	ธรรมล้านนา/ ไทย	2440	-	X	X	-	-	-	X	X	-
371	นน.660	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโป่งคำ 30	ธรรมล้านนา/ ไทย	2441	-	X	X	-	-	-	X	X	X
372	ปล.ล12.13	จารึกวัดพระธาตุคอกยสุเทพ	ธรรมล้านนา/ ไทย-บาลี	2441	X	-	X	-	-	-	-	X	X
373	นน.1216	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดนาคา 8	ธรรมล้านนา/ ไทย	2442	-	X	-	-	-	-	-	X	X
374	นน.1765	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดเมืองราม 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2442	X	X	-	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
375	ปล.ล10.08	จารึกวัดแสนฝาง	ธรรมล้านนา/ไทย	2442	X	X	X	-	-	-	X	X	X
376	นน.605	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดนาบึง 3	ธรรมล้านนา/ไทย	2443	-	-	X	-	-	-	-	X	X
377	นน.1144	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร 42	ธรรมล้านนา/ไทย	2443	-	-	X	-	-	-	X	X	X
378	ปล.ล9.11	จารึกวัดศรีดอนคำ	ธรรมล้านนา/ไทย	2443	-	X	-	-	-	-	X	X	X
379	ปล.ล9.12	จารึกวัดศรีดอนคำ (2)	ธรรมล้านนา/ไทย	2443	-	X	-	-	-	-	X	X	X
380	นน.1274	จารึกศิลา วัดดอนแก้ว ต.ในเวียง 2	ธรรมล้านนา/ไทย	2444	X	X	X	-	-	-	-	X	X
381	ปล.ล11.16	จารึกสะพานลำเหมืองชะเง้อ	พม่า-ไทยปัจจุบัน- ธรรมล้านนา-ไทย	2445	-	-	X	-	-	-	-	X	-
382	ปล.ล8.12	จารึกวัดสันป่าติง	ธรรมล้านนา/ไทย	2445	-	-	-	-	-	-	-	X	-
383	ปล.ล10.09	จารึกวัดแสนฝาง	ธรรมล้านนา/ไทย	2446	X	-	X	-	-	-	X	X	X
384	นน.11	จารึกฉลองพระวิหารหลวงเจ้าพู่เพียง	ธรรมล้านนา/ไทย	2448	X	X	X	-	-	-	-	X	X
385	ปล.ล5.14	จารึกวัดพระธาตุแช่แห้ง	ธรรมล้านนา/ไทย	2448	X	-	X	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
386	ปล.ล12.14	จารึกวัดหมื่นสาร	ธรรมล้านนา/ ไทย	2450	-	-	X	-	-	-	X	X	-
387	ปล.ล9.13	จารึกวัดพระบรมธาตุถิ่นแดนหลวง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2451	X	-	X	-	-	-	X	X	-
388	นน.695	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดม่วงใหม่ 17	ธรรมล้านนา/ ไทย	2453	-	-	X	-	-	-	-	X	X
389	ปล.ล9.14	จารึกวัดพระหลวง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2454	-	X	X	-	-	-	X	X	X
390	นน.1712	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดฝายแก้ว 3	ธรรมล้านนา/ ไทย	2455	-	-	X	-	-	-	-	X	X
391	ปล.ล8.13	จารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง รวม	ธรรมล้านนา/ ไทย	2455	-	X	X	-	-	-	-	X	X
392	นน.720	จารึกแผ่นไม้สลักเขียนบนทอง วัดคอก 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2456	X	X	X	-	-	-	-	X	X
393	นน.1341	จารึกบนแผ่นไม้ วัดสมุน ต.คูใต้ อ.เมือง จ. น่าน 1	ธรรมล้านนา/ ไทย	2456	X	X	X	-	-	-	-	X	X
394	ลป.13	จารึกการปฏิสังขรณ์ศาลาวัดพระธาตุลำปาง หลวง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2456	X	X	X	-	-	-	-	X	X
395	ปล.ล10.10	จารึกวัดเชตุพน	ฝักขาม/ ไทย	2459	X	X	X	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
396	ปล.ล12.15	จารึกวัดสันทรายหลวง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2459	-	-	X	-	-	-	X	X	-
397	ลป.18	จารึกการสร้างวิหารวัดพระแก้วดอนเต้า	ธรรมล้านนา/ ไทย	2460	X	-	X	-	-	-	-	X	X
398	ปล.ล9.15	จารึกวัดพระธาตุช่อแฮ	ธรรมล้านนา/ ไทย	2461	X	X	-	-	-	-	X	X	X
399	ปล.ล13.15	จารึกวัดศรีสุททาวาส	ธรรมล้านนา/ ไทย	2462	-	-	X	-	-	-	X	X	-
400	นน.1246	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพรหม 17	ธรรมล้านนา/ ไทย	2463	-	-	X	-	-	-	X	X	X
401	ปล.ล12.16	จารึกวัดสันทรายหลวง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2463	-	X	X	-	-	-	X	X	-
402	นน.292	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาปรือ 11	ธรรมล้านนา/ ไทย	2464	-	-	X	-	-	-	-	X	X
403	ปล.ล11.17	จารึกวัดเกตการาม	ธรรมล้านนา/ ไทย	2464	-	-	X	-	-	-	X	X	-
404	ปล.ล12.17	จารึกวัดสันทรายหลวง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2464	-	X	X	-	-	-	-	X	-
405	ปล.ล9.16	จารึกวัดพระธาตุไฮสร้อย	ธรรมล้านนา/ ไทย	2464	X	X	X	-	-	-	X	X	X
406	ปล.ล12.18	จารึกวัดพระบาทห้วยอีลิ่ง	ธรรมล้านนา/ ไทย	2465	X	X	X	-	-	-	X	X	-
407	นน.558	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดม่วงตึ๊ด 58	ธรรมล้านนา/ ไทย	2466	-	X	-	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
408	ปล.ล12.19	จารึกวัดสันทรายหลวง	ธรรมล้านนา/ไทย	2466	-	X	X	-	-	-	X	X	-
409	ปล.ล10.11	จารึกวัดศรีนารัฐ	ธรรมล้านนา/ไทย	2467	X	-	X	-	-	-	X	X	X
410	ปล.ล12.20	จารึกวัดเชียงมั่น	ธรรมล้านนา/บาลี- ไทย	2467	-	-	X	-	-	-	-	X	-
411	ลป.17	จารึกการสร้างทุ่งศิลา	ธรรมล้านนา/ไทย	2469	X	X	X	-	-	-	X	X	X
412	ลป.39	จารึกเสาดุงหินวัดพระธาตุลำปางหลวง 1 (ติด วิหารพระเจ้าล้านทอง)	ธรรมล้านนา/บาลี- ไทย	2469	-	X	X	-	-	-	-	X	-
413	ลป.40	จารึกเสาดุงหินวัดพระธาตุลำปางหลวง 2 (ติด วิหารน้ำแต้ม)	ธรรมล้านนา/ไทย	2469	-	-	X	-	-	-	X	X	-
414	ลป.41	จารึกเสาดุงหินวัดพระธาตุลำปางหลวง 2 (ติด วิหารพระพุทธร)	ธรรมล้านนา/ไทย	2469	-	X	X	-	-	-	-	X	-
415	นน.461	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 9	ธรรมล้านนา/ไทย	2471	-	-	X	-	-	-	-	X	X
416	นน.467	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 15	ธรรมล้านนา/ไทย	2471	-	-	X	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
417	นน.630	จารึกหลังพระมหากัจจายน วัดศรีพันต้น 2	ธรรมล้านนา/ไทย	2471	X	X	X	-	-	-	X	X	X
418	นน.1243	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพรหม 14	ธรรมล้านนา/ไทย	2471	-	-	X	-	-	-	X	X	X
419	ปล.ล12.21	จารึกวัดสันทรายหลวง	ธรรมล้านนา/ไทย	2471	-	X	X	-	-	-	X	X	-
420	นน.54	จารึกฐานพระพุทธรูปนางจันดี หรือจารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน (23, 141/2523)	ธรรมล้านนา/ไทย-บาลี	2473	-	-	X	-	-	-	X	X	X
421	นน.462	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 10	ธรรมล้านนา/ไทย	2473	-	-	X	-	-	-	-	X	X
422	นน.958	จารึกแผ่นซีเมนต์ วัดมณเฑียร 1	ธรรมล้านนา/บาลี-ไทย	2473	X	-	-	-	-	-	-	X	X
423	ปล.ล12.22	จารึกวัดพระธาตุคอกยสุเทพ	ธรรมล้านนา-ไทยปู้ บัน-จีน/ไทย-จีน	2473	X	X	X	-	-	-	X	X	-
424	นน.468	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 16	ธรรมล้านนา/ไทย	2474	-	-	X	-	-	-	-	X	X
425	ปล.ล5.15	จารึกวัดจริม	ธรรมล้านนา/ไทย	2478	X	X	X	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
426	ปล.ล12.23	จารึกวัดพระธาตุคอกยสุเทพ	ไทยปัจจุบันธรรม ล้านนา/ไทย	2488	-	X	X	-	-	-	X	X	-
427	ลป.16	จารึกการปฏิสังขรณ์พระมหาชินธาตุเจ้า ลำปาง	ธรรมล้านนา/ไทย	2500	X	X	X	-	-	-	-	X	X
428	ชร.7	จารึกวัดฟ้าขาวบ้าน (วัดสุนทราราม)	ฝักขาม/ไทย	2158- 2189	X	X	X	X	-	X	-	X	-
429	ปล.ล10.01	จารึกวัดดอกเอื้อง	ธรรมล้านนา/ไทย	2250- 2450	X	-	-	-	-	X	X	X	X
430	นน.74	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดศรีบุญเรือง 2	ธรรมล้านนา/ไทย	2337	X	-	-	-	-	-	X	X	-
431	นน.7	จารึกเจ้าอัครวราชสร้างปราสาท	ธรรมล้านนา/ไทย	2340- 2343	X	X	X	-	-	-	X	X	X
432	นน.76	จารึกฐานพระพุทธรูปวัดศรีบุญเรือง 4	ธรรมล้านนา/ไทย	2446	-	X	-	-	-	-	X	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
433	นน.20	จารึกวัดพระธาตุเขาน้อย	ธรรมล้านนา/ ไทย	2449- 2456	X	X	X	-	-	X	-	X	-
434	ชม.10	จารึกพุทธศตวรรษที่ 21	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21	X	-	-	X	-	-	-	X	X
435	พย.20	จารึกพุทธรักษา หรือจารึกพระรัตนตรัย	ฝักขาม-ธรรมล้านนา/ ไทย	พศว.21	-	-	-	X	-	-	-	X	-
436	ลพ.11	จารึกสังฆราชาธรรมทิน หรือจารึกมหาเถรเจ้า ธรรมทิน	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21	X	X	X	X	-	-	-	X	X
437	ลพ.30	จารึกวัดทองแดง หรือจารึกวัดทุ่งแล้ง หรือ จารึกมหาเถรปราสาทเจ้า	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21	X	-	-	X	-	-	X	X	X
438	ลพ.32	จารึกวัดโลกตลกสังฆาราม 1 หรือจารึกโลก ตลกสังฆาราม	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21	X	-	-	-	-	-	-	X	X
439	นน.62	จารึกฐานพระพุทธรูปหิน หรือจารึกฐาน พระพุทธรูป วัดหัวเวียงใต้ 2	ธรรมล้านนา/ ไทย	พศว.21- 22	-	-	-	-	-	-	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
440	ปพย.06	จารึกมหาสุวัน (เทพมงคลเจ้า)	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	X	X	X	-	-	-	-	X	-
441	ปล.ล4.06	จารึกวัดหัวหนอง เวียงกุมกาม (ชั้นที่ 1-5)	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	X	X	X	-	-	-	-	X	X
442	พย.17	จารึกคำอธิบายฐาน	ไทยสุโขทัย/ไทย	พศว.21-22	-	-	-	-	-	-	X	X	-
443	พย.19	จารึกคำสาปแข่ง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	-	-	-	-	X	-	-
444	พย.22	จารึกมหาสังฆราชเจ้าญาณวุดหมื่นฯ	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	X	X	-	-	-	-	-	X	X
445	พย.24	จารึกพุทธศาสน์ หรือจารึกวัดพุทธศาสน์	ฝักขาม-ธรรม ล้านนา/ ไทย	พศว.21-22	-	-	-	-	-	-	-	X	-
446	พย.30	จารึกคอรระฆังหินทรายวัดลี หรือจารึกคอร ระฆังเจดีย์หินทรายวัดลี	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	-
447	พย.31	จารึกวัดพระเจ้า	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	-	-	-	-	X	X	-
448	พย.32	จารึกฐานพระพุทธรูปสำริด วัดเกษศรี	สิงหล/บาลี	พศว.21-22	-	-	-	-	-	-	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
449	พย.33	จารึกรายนุญหรือจารึกแผ่นอิฐร้อยนุญ	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	-	-	-	-	-	X	X
450	พย.37	จารึกวัดทองแสง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	X	X	-	X	-	-	X	X	X
451	พย.38	จารึกวัดคนลุง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	-	X	-	-	-	X	X
452	พย.40	จารึกวัดโลกติลกสังฆาราม	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	X	-	-	-	-	-	X	X	X
453	พย.41	จารึกฐานพระพุทธรูปชาวหมุกสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	X	-	-	-	-	-	-	X	-
454	พย.50	จารึกวัดหนองสระ	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	X	X	X	-	-	-	X	X
455	พย.54	จารึกพระนางำเมืองและพระนาร่วง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	X	-	-	-	-	-	-	-	-
456	พย.56	จารึกคามวาสีอัญญาสี่	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	X	-	-	-	-	-	X	-
457	พย.58	จารึกวัดเค้าราชสถาน	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	X	X	-	X	-	-	X	X	X
458	พย.60	จารึกฐานพระพุทธรูปพ่อนุญสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	-
459	พย.61	จารึกฐานพระพุทธรูปพระเจ้าเถรองค์ 26	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	-	-	-	-	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
460	พย.62	จารึกฐานพระพุทธรูปพระเจ้าพ่อจน	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	-
461	พย.63	จารึกฐานพระพุทธรูปพระเถรองค์	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	X	-	-	-	-	-	X	-
462	พย.64	จารึกฐานพระพุทธรูปสามเจ้าสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	-
463	พย.65	จารึกฐานพระพุทธรูปเถียงนางสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	-
464	พย.66	จารึกฐานพระพุทธรูปที่ปึงกรพ่อหลอมสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	-
465	พย.67	จารึกกรอบฐานสถูปศิลา	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	-
466	พย.68	จารึกกรอบองค์ระฆังสถูปศิลา	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	X	-	-	-	-	-	X	-
467	พย.74	จารึกด้านหลังพระพุทธรูปหินทราย	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	-	-	-	-	-	X	-
468	พย.75	จารึกฐานพระพุทธรูปพระพุทธรูปหันกร	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	-
469	พย.76	จารึกฐานพระพุทธรูปเมียนนายร้อยสวนลิสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	-
470	พย.77	จารึกฐานพระพุทธรูปพระพุทธรูปสรณัง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	-
471	พย.78	จารึกฐานพระพุทธรูปสามหมากม่วงสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	-
472	พย.79	จารึกฐานพระพุทธรูปเถาเอี้ยสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
473	พย.80	จารึกฐานพระพุทธรูปชาวจันสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	-
474	พย.81	จารึกฐานพระพุทธรูปคำก่อนสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21-22	-	-	X	-	-	-	-	X	X
475	พย.82	จารึกฐานพระพุทธรูปพันซั่มหล้าสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21-22	X	-	-	-	-	-	-	X	-
476	พย.86	จารึกลุงพระเจ้า	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21-22	X	-	-	-	-	-	-	X	-
477	พย.87	จารึกญอดเถรเจ้า	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21-22	-	X	-	-	-	-	-	X	-
478	ลพ.44	จารึกท้าวพญา	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21-22	X	-	-	-	-	-	-	X	-
479	ชร.10	จารึกถวายเป็นดินพระไสยาสน์	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21-23	-	-	-	-	-	X	-	X	-
480	ชร.12	จารึกพระศรีมหาโพธิ์	ฝักขาม/ ไทย-บาลี	พศ.21-23	-	-	-	-	-	X	-	X	-
481	ชร.19	จารึกบนดินขอมุณปีน	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21-23	-	X	-	-	-	-	-	X	-
482	ชร.20	จารึกบนแผ่นอิฐรัตนทัต	ฝักขาม-ธรรม ล้านนา/ ไทย	พศ.21-23	-	X	-	-	-	-	-	X	-
483	ชร.22	จารึกบนแผ่นอิฐพุทธสร	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21-23	-	X	-	-	-	-	-	X	-
484	ชร.23	จารึกบนแผ่นอิฐอุกขัตยปีน	ธรรมล้านนา/ ไทย	พศ.21-23	-	X	-	-	-	-	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
485	ชร.24	จารึกบนแผ่นอิฐอุทิศคนและเงินให้วัด	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-23	-	-	-	X	-	-	-	X	-
486	ชร.32	จารึกพระวชิรเถรสร้างพระพุทธรูป	ธรรมล้านนา/บาลี	พศว.21-23	-	-	-	-	-	-	-	X	-
487	ชร.35	จารึกกู่บ้านค่ายเจริญ	ไทยสุโขทัย/ไทย	พศว.21-23	-	-	-	-	-	-	X	X	-
488	ชร.37	จารึกชื่อคัมภีร์	ฝักขาม-ธรรม ล้านนา/ ไทย	พศว.21-23	-	-	-	-	-	-	-	X	-
489	ปล.ล9.17	จารึกเมืองลอง	ไทยสุโขทัย/ไทย	พศว.21-23	-	-	-	-	-	-	-	X	-
490	พร.2	จารึกแสดงผลกรรมนำสู่นิพพาน หรือจารึก เมืองลอง 2	ไทยสุโขทัย/ไทย	พศว.21-23	X	-	-	-	-	-	X	X	X
491	พร.3	จารึกอุทิศสิ่งของ หรือจารึกแพร่2	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-23	-	-	-	-	-	-	-	X	-
492	ลพ.52	จารึกเจ้าพุดพัฒเทวากร 1	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-23	X	-	-	-	-	-	-	X	-
493	ลพ.53	จารึกเจ้าพุดพัฒเทวากร 2	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-23	X	-	-	-	-	-	-	X	-
494	ลพ.54	จารึกเจ้าพุดพัฒเทวากร 3	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21-23	X	-	-	-	-	-	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
495	ลพ.55	จารึกเจ้าพุดพัฒเทวากร 4	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21-23	X	-	-	-	-	-	-	X	-
496	ลพ.56	จารึกเจ้าพุดพัฒเทวากร 5	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21-23	X	-	-	-	-	-	-	X	-
497	วัดป่าหมาก หน่อ ชร.	จารึคนางเมืองเชียงแสน วัดป่าหมากหน่อ	ฝักขาม/ ไทย	-	X	-	-	-	-	-	-	X	-
498	นน.238	จารึกการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นอุทิศเจดีย์	ฝักขาม/ ไทย	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
499	ปพย.01	จารึกวัดมหาพน (1)	ฝักขาม/ ไทย	-	-	-	-	-	-	-	X	X	X
500	ปพย.02	จารึกวัดมหาพน (2)	ฝักขาม/ ไทย	-	-	-	-	-	-	-	X	X	X
501	ปพย.03	จารึกวัดมหาพน (3)	ฝักขาม/ ไทย	-	-	-	-	-	-	-	X	X	X
502	ปพย.04	จารึกวัดมหาพน (4)	ฝักขาม/ ไทย	-	-	-	-	-	-	-	X	X	X
503	ปพย.05	จารึกวัดมหาพน (5)	ฝักขาม/ ไทย	-	-	-	-	-	-	-	X	X	X
504	ปล.ล1.04	จารึกวัดมหาสถาน	ฝักขาม/ ไทย	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
505	ปล.ล1.05	จารึกวัดห้วยหลวง	ฝักขาม-ธรรม ล้านนา/ ไทย	-	X	-	-	-	-	-	-	X	-

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
506	ปล.ล1.06	จารึกอำเภอพาน	ฝักขาม/ ไทย	-	X	-	-	-	-	-	-	X	X
507	ปล.ล13.16	จารึกเชียงราย (3)	ธรรมล้านนา-มอญ/ บาลี	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
508	ปล.ล13.17	จารึกวัดพื้นเมือง	ฝักขาม/ ไทย	-	-	X	-	-	-	-	X	X	-
509	ปล.ล13.18	จารึกวัดศรีสุทธาวาส	ไทยนิเทศ/ ไทย	-	-	-	X	-	-	-	-	X	-
510	ปล.ล13.19	จารึกวัดหมื่นไธ	ฝักขาม/ ไทย	-	X	-	-	X	-	-	-	X	X
511	ปล.ล13.20	จารึกเวียงห้า	ฝักขาม/ ไทย	-	-	X	-	-	-	-	X	X	-
512	ปล.ล14.01	จารึกวัดติโลกอาราม	ฝักขาม/ ไทย	-	X	X	-	X	-	-	-	X	-
513	ปล.ล8.14	จารึกวัดบ่อสลี	ธรรมล้านนา/ ไทย	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
514	ปล.ล8.15	จารึกวัดพระธาตุคอกสุเทพ (2)	ธรรมล้านนา/ ไทย	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
515	ปล.ล8.16	จารึกวัดพระธาตุคอกสุเทพ (3)	ธรรมล้านนา/ ไทย	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
516	ปล.ล9.18	จารึกวัดพระบรมธาตุถิ่นแฉกหลวง	ธรรมล้านนา/ ไทย	-	X	-	-	-	-	-	X	X	-
517	ปล.ล9.19	จารึกวัดพระบาทมิ่งเมือง	ธรรมล้านนา/ ไทย	-	X	-	-	-	-	-	-	X	X

ตารางที่ 3-6 (ต่อ)

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	สารัตถะ								
					A				B	C	D		
					A1	A2	A3	A4			D1	D2	D3
518	พร.12	จารึกเมืองตรอกสลอบชั้นที่สอง	ไทย/ไทย	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
519	ลป.9	จารึกวัดพระแก้วดอนเต้า	ฝักขาม/ไทย	-	X	-	-	X	-	X	-	-	-
520	ลป.14	จารึกเมืองลอง	ไทยสุโขทัย/ไทย	-	-	-	X	-	-	-	-	X	-
521	ลป.21	จารึกฐานพระพุทธรูปสัมฤทธิ์วัดปงสนุกเหนือ	ฝักขาม/ไทย	-	-	X	-	-	-	-	-	X	-
522	ลป.22	จารึกฐานพระพุทธรูปสัมฤทธิ์วัดแสงเมืองมา	ฝักขาม/ไทย	-	-	X	-	-	-	-	-	X	-
523	ลป.42	จารึกถ้ำเด่นงัว 1	ฝักขาม/ไทย	-	X	X	-	-	X	-	-	-	X
524	ลป.43	จารึกถ้ำเด่นงัว 2	ฝักขาม/ไทย	-	X	-	-	-	X	-	-	-	-
525	ลป.44	จารึกถ้ำเด่นงัว 3	ฝักขาม/ไทย	-	X	-	-	-	X	-	-	-	-
526	ลพ.45	จารึกป่ามะต๊ับเต้า	ฝักขาม/ไทย	-	-	-	-	X	-	-	-	X	-

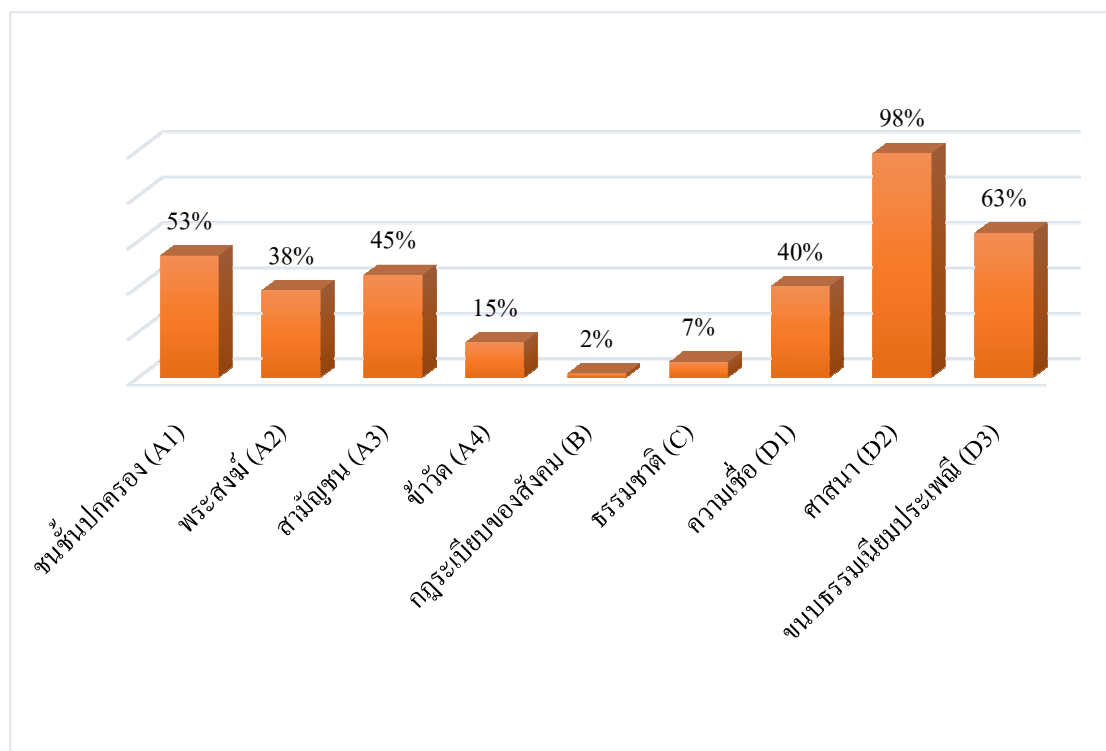
หมายเหตุ A = ชนชั้น A1 = ชนชั้นปกครอง A2 = พระสงฆ์ A3 = สามัญชน A4 = ข้าราชการ

B = กฎระเบียบของสังคม

C = ธรรมชาติ

D = ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี D1 = ความเชื่อ D2 = ศาสนา D3 = ขนบธรรมเนียมประเพณี

จากการศึกษาและจัดระบบสารัตถะในจารึกล้านนาจำนวน 526 หลัก ตามตารางแสดง สารัตถะข้างต้น ผู้วิจัยจะสรุปตามกลุ่มสารัตถะ โดยนำเสนอเป็นภาพแผนภูมิดังต่อไปนี้

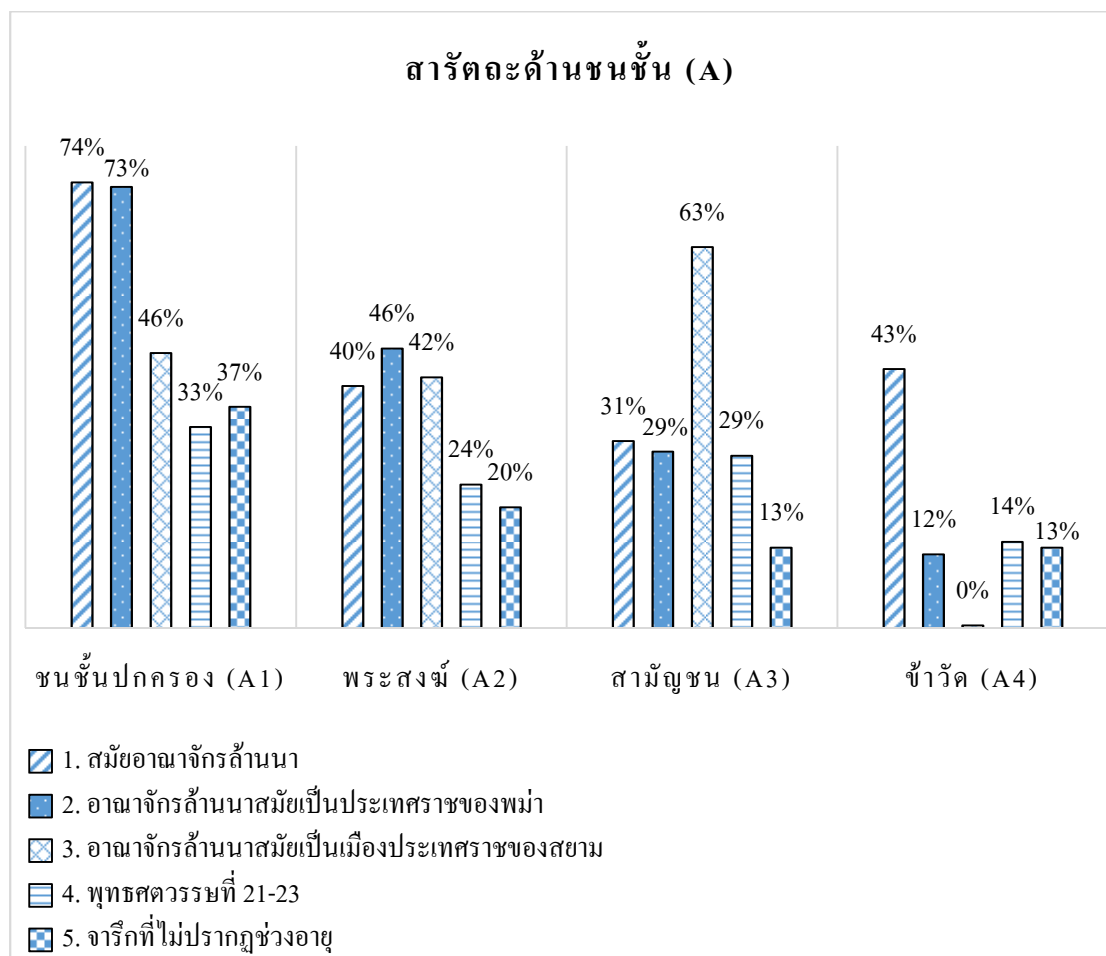

ภาพที่ 3-7 แผนภูมิแสดงสัดส่วนสารัตถะที่ปรากฏในจารึก

จากภาพที่ 3-7 จารึกล้านนาทั้งหมด 526 หลัก แสดงสารัตถะด้านชนชั้นโดยพบว่ากลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องและมีชื่อในจารึกส่วนใหญ่เป็นชนชั้นปกครอง และสามัญชนตามลำดับ ส่วนสาเหตุที่พระสงฆ์ปรากฏชื่อในจารึกน้อยกว่ากลุ่มอื่น เป็นเพราะพระสงฆ์มีสถานะเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนาซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและแสวงหาทางหลุดพ้น ส่วนเรื่องการทำบุญที่ต้องการสร้างบุญ อุทิศส่วนบุญและหวังให้ผลบุญเกื้อหนุนให้ตนได้รับผลดีประการต่าง ๆ เป็นกิจกรรมของฆราวาส แต่อย่างไรก็ตามจารึกที่ปรากฏชื่อพระสงฆ์มีส่วนร่วมในการทำบุญก็มีจำนวนถึงร้อยละ 38 ทั้งยังพบว่า จารึกบางหลักมีพระสงฆ์เป็นเจ้าศรัทธา ส่วนข้าวดจะปรากฏในจารึกในกรณีที่มีผู้ถวายจึงพบว่า มีจำนวนน้อย

สารัตถะด้านกฎระเบียบของสังคมพบในจารึกเพียงจำนวนน้อยเนื่องจากจารึกเกือบทั้งหมดเกี่ยวข้องกับการทำบุญในพระพุทธศาสนา ส่วนสารัตถะด้านธรรมชาติพบว่าในจารึกไม่ได้แสดงข้อความที่ทำให้เห็นถึงทัศนะเกี่ยวกับธรรมชาติมากนัก

สารัตถะด้านความเชื่อที่ปรากฏในจารึกล้านนาพบร้อยละ 40 ของจารึกทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับอายุพระพุทธศาสนาห้าพันปี เรื่องนรก สวรรค์ เทวดา ตามคติไตร ส่วนสารัตถะด้านขนบธรรมเนียมประเพณีพบมากในจารึกเนื่องจากการทำบุญส่วนใหญ่ มักทำเป็นรูปแบบเดียวกันจนกลายเป็นธรรมเนียม

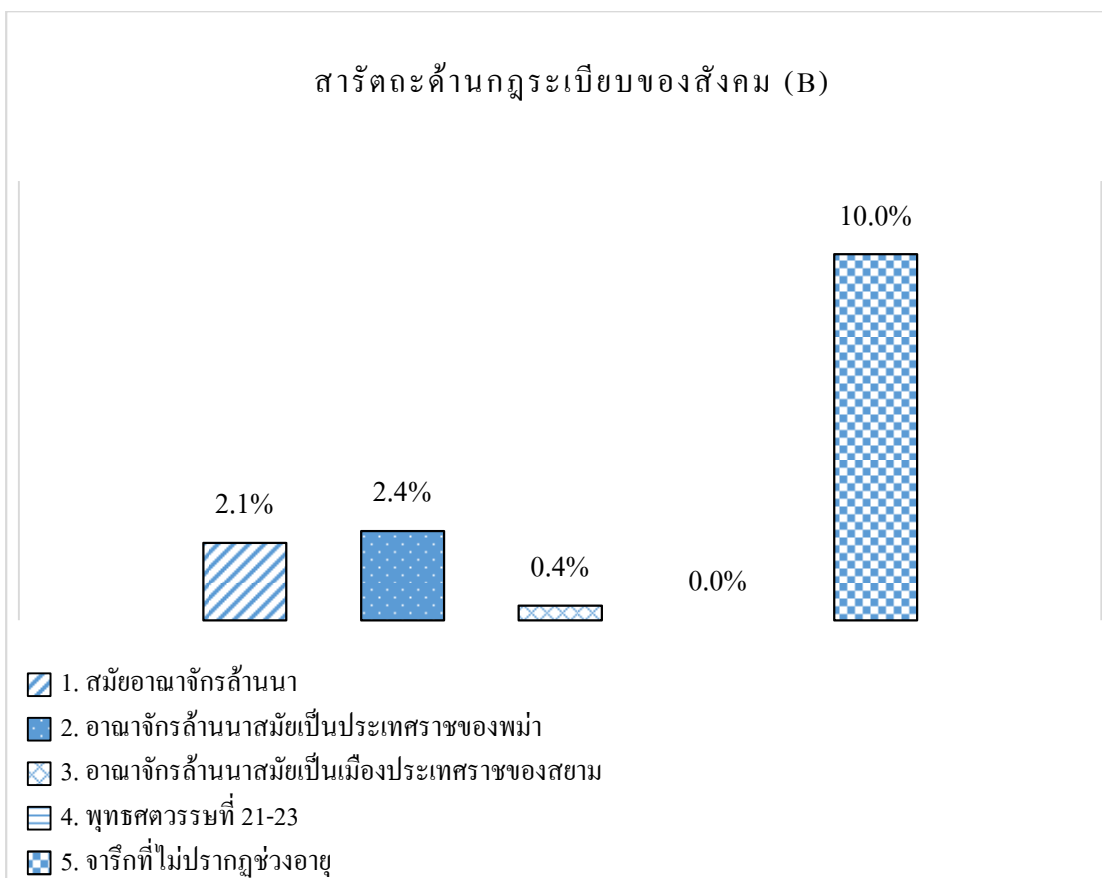

ภาพที่ 3-8 แผนภูมิแสดงสัดส่วนสารัตถะด้านชนชั้นที่ปรากฏในจารึก แบ่งตามสมัย

จากภาพที่ 3-8 แผนภูมิข้างต้นเป็นการเปรียบเทียบสัดส่วนของสารัตถะด้านชนชั้นที่ปรากฏในสมัยต่าง ๆ จะเห็นว่าสมัยอาณาจักรล้านนาและสมัยเป็นประเทศราชของพม่ามีถึงร้อยละ 74 และ 73 ตามลำดับ และลดลงในสมัยเป็นเมืองประเทศราชของสยามซึ่งปรากฏเพียงร้อยละ 46 ในขณะที่สามัญชนปรากฏในจารึกเพิ่มมากขึ้นเป็นร้อยละ 63 อาจเนื่องมาจากสมัยอาณาจักรล้านนามักมีการจัดงานบุญใหญ่ เช่น สร้างวัด ถวายที่ดิน ซึ่งมักนำโดยพระสงฆ์หรือผู้นำท้องถิ่น ประกอบกับการถวายที่ดินจะต้องขออนุญาตจากกษัตริย์เสียก่อน และเป็นธรรมเนียมว่ากษัตริย์ก็จะถวายคน

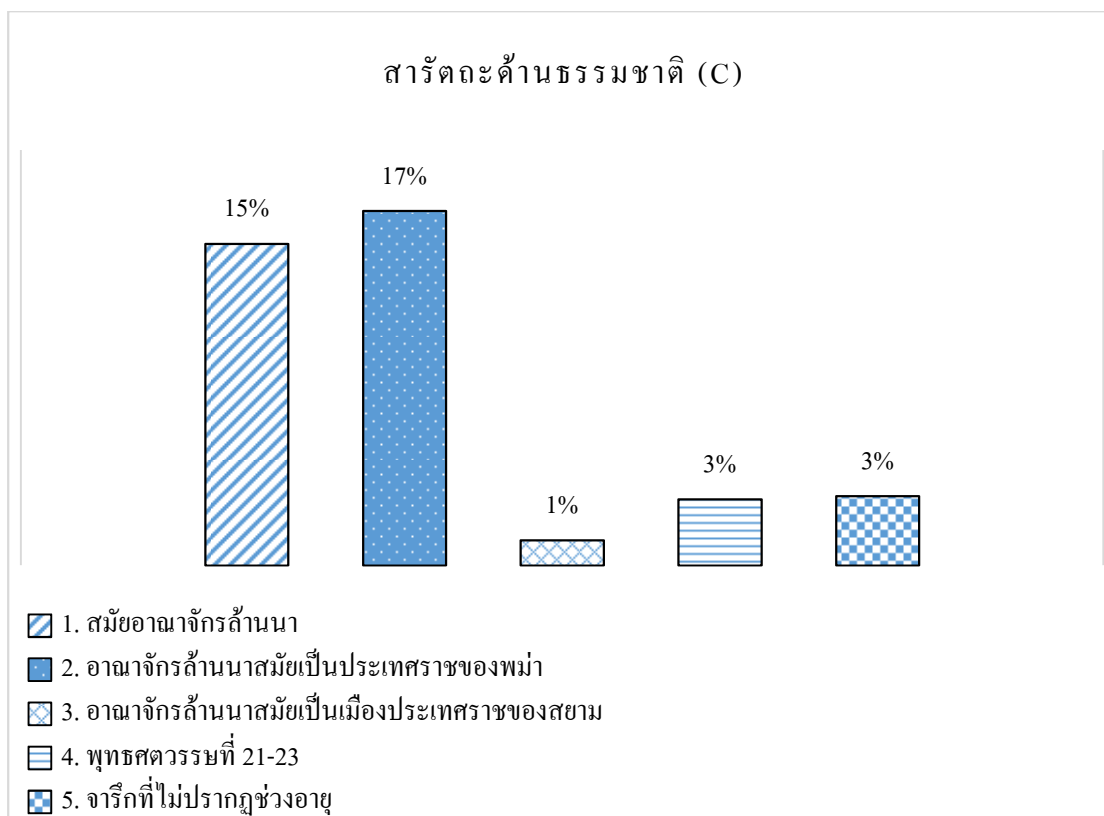
ที่คืน ภาษี เพิ่มเติม และเมื่อสร้างวัดหรือถวายที่ดินที่ขอมมาแล้วก็มีธรรมเนียมการนำบุญไปถวาย กษัตริย์คือ ไปกราบทูลให้ทรงทราบว่างานบุญนั้นสำเร็จลุล่วงแล้ว ด้วยเหตุดังนี้จึงต้องระบุชื่อ กษัตริย์ในจารึกด้วย ส่วนในสมัยที่เป็นประเทศราชของสยาม รูปแบบการทำบุญได้เปลี่ยนไป โดยนิยมถวายพระพุทธรูปไม้หรือพระธรรมคัมภีร์ ซึ่งไม่ว่าคนกลุ่มใดก็สามารถถวายได้ การบันทึก ชื่อตนเองในสิ่งของที่ถวายก็ทำได้ง่ายเช่นกัน ทำให้ชื่อของสามัญชนปรากฏในจารึกมากขึ้น

ส่วนข้าวัดปรากฏมากในจารึกสมัยอาณาจักรล้านนาคือร้อยละ 43 เนื่องมาจากเป็นธรรมเนียมที่นิยมในการทำบุญที่ต้องมีการถวายคนให้เป็นข้าวัด และปรากฏในจารึกน้อยลงในสมัย เป็นประเทศราชของพม่า อาจเนื่องมาจากสถานการณ์บ้านเมืองไม่เอื้ออำนวย มาถึงในสมัยเป็น ประเทศราชของสยาม ธรรมเนียมการถวายคนได้หมดไปจึงไม่ปรากฏข้าวัดในจารึก จากแผนภูมิ จะเห็นว่า พบข้าวัดปรากฏในจารึกที่ไม่ปรากฏช่วงอายุคิดเป็นร้อยละ 13 ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า จารึกกลุ่มนี้น่าจะมีอายุในช่วงก่อนล้านนาเป็นประเทศราชของสยาม ส่วนจารึกที่มีอายุอยู่ในช่วง พุทธศตวรรษที่ 21-23 พบว่า มีสัดส่วนลดลง สอดคล้องกับจารึกที่อยู่ในช่วงสมัยอาณาจักรล้านนา และสมัยเป็นประเทศราชของพม่า จารึกในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23 จึงน่าจะมีอายุระหว่าง ช่วงเวลาตามการสันนิษฐาน

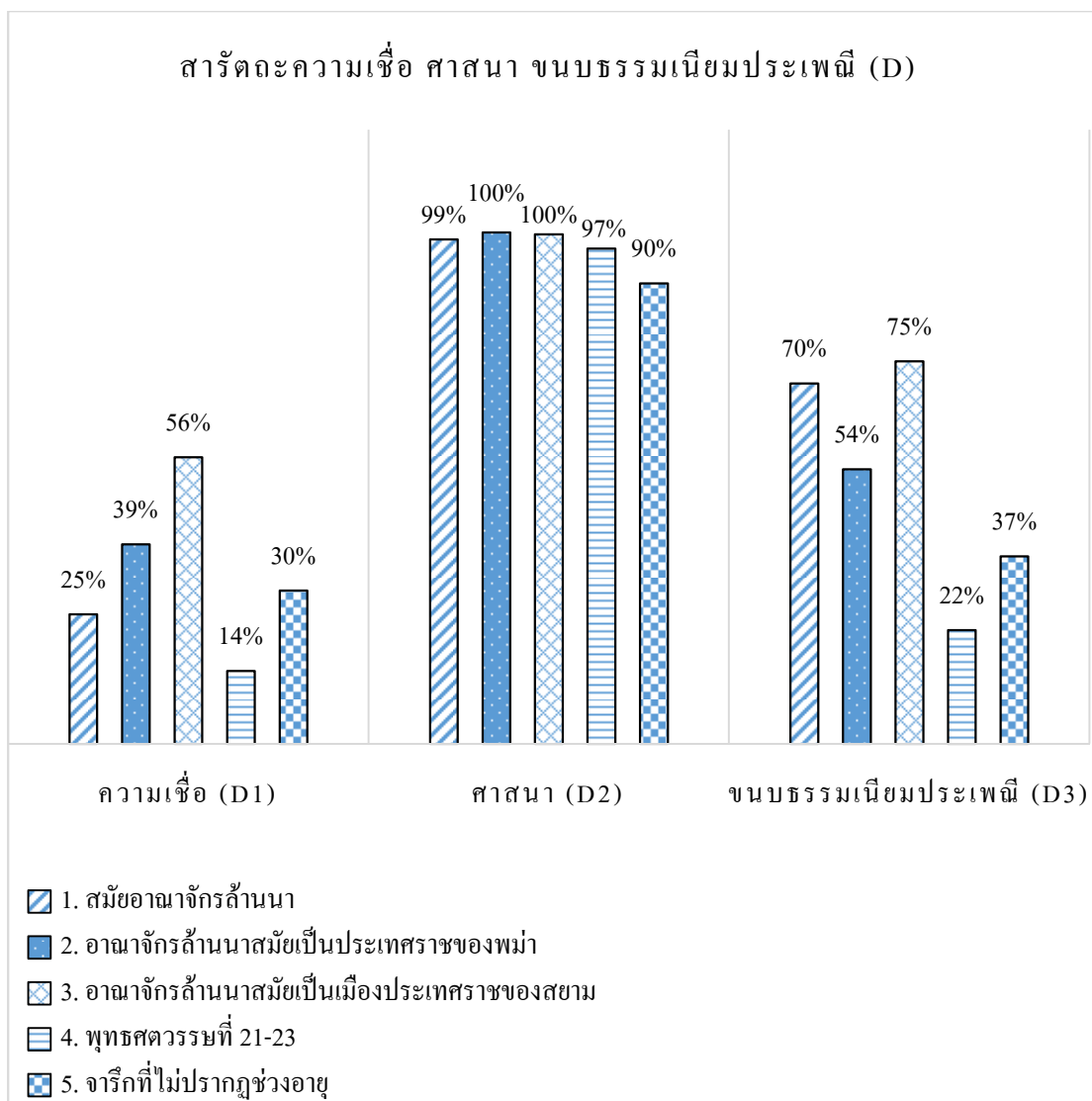
ภาพที่ 3-9 แผนภูมิแสดงสัดส่วนสารัตถะด้านกฎระเบียบของสังคมที่ปรากฏในจารึก แบ่งตามสมัย

จากภาพที่ 3-9 แผนภูมิข้างต้น พบว่า สารัตถะด้านกฎระเบียบของสังคมที่ปรากฏในจารึกแต่ละสมัยมีจำนวนน้อย สาเหตุเป็นเพราะว่า วัตถุประสงค์ของการสร้างจารึกคือ การประกาศเกียรติคุณ จากข้อมูลสารัตถะพบว่า มีจารึกบางหลักแสดงสารัตถะด้านกฎระเบียบของสังคม โดยเฉพาะ จารึกบางหลักมีสารัตถะด้านกฎระเบียบของสังคมแทรกอยู่กับเนื้อหาหลัก ในสมัยอาณาจักรล้านนาพบจารึกที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบของสังคม 3 หลัก คิดเป็นร้อยละ 2.1 ในสมัยเป็นเมืองประเทศราชของพม่าพบ 1 หลัก คิดเป็นร้อยละ 2.4 และในสมัยเป็นเมืองประเทศราชของสยามพบ 1 หลัก คิดเป็นร้อยละ 0.4 และในกลุ่มจารึกที่ไม่ปรากฏช่วงอายุ มีจารึก 3 หลัก คือ จารึกถ้ำเค็งจัว 1-3 เลขทะเบียน ลป. 42 ลป. 43 และลป. 44 ที่มีเนื้อหาเป็นกฎระเบียบของสังคม โดยคิดเป็นร้อยละ 10

ภาพที่ 3-10 แผนภูมิแสดงสัดส่วนของสารัตถะด้านธรรมชาติที่ปรากฏในจารึก แบ่งตามสมัย

จากภาพที่ 3-10 แผนภูมิสัดส่วนของสารัตถะด้านธรรมชาติข้างต้น พบว่า ในสมัยอาณาจักรล้านนามีจารึกร้อยละ 15 ที่แสดงสารัตถะด้านธรรมชาติ โดยเป็นการใช้ธรรมชาติในการกำหนดเขตแดนของวัดเช่นเดียวกับที่พบในสมัยเป็นประเทศราชของพม่า แต่ในสมัยอาณาจักรล้านนาเป็นเมืองประเทศราชของสยามพบว่ารูปแบบการทำบุญเปลี่ยนไป คนกลุ่มต่าง ๆ ไม่นิยมถวายที่ดิน ไร่นา สวนแก้ววัด ข้อความในจารึกจึงไม่ได้กล่าวถึงพฤติกรรมที่คนล้านนามีต่อธรรมชาติมากนักจึงมีจารึกจำนวนน้อยที่ปรากฏสารัตถะด้านธรรมชาติ ส่วนจารึกในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23 พบจำนวน 2 หลักคิดเป็นร้อยละ 3 ของจารึกในสมัยนี้ ขณะที่จารึกที่ไม่ปรากฏช่วงอายุพบเพียง 1 หลักคิดเป็นร้อยละ 3 เช่นกัน

ภาพที่ 3-11 แผนภูมิแสดงสัดส่วนความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ปรากฏในจารึก แบ่งตามสมัย

จากภาพที่ 3-11 แผนภูมิข้างต้นจะพบว่าจารึกในสมัยเป็นประเทศราชของพม่าและสยามเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำบุญในพระพุทธศาสนาทั้งหมด ส่วนในสมัยอาณาจักรล้านนาพบร้อยละ 99 เนื่องจากมีจารึกจำนวนหนึ่งมีสารัตถะด้านกฎระเบียบของสังคมปรากฏร่วมกับเนื้อหาหลัก

สารัตถะด้านความเชื่อ พบว่า มีเพิ่มมากขึ้นในแต่ละสมัยแต่ยังมีสัดส่วนน้อยกว่าสารัตถะด้านศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี ทั้งนี้ในสมัยอาณาจักรล้านนาเป็นประเทศราชของสยาม

มีสารัตถะด้านความเชื่อมากกว่าในสมัยอื่น ๆ โดยคิดเป็นร้อยละ 56 ความเชื่อในสมัยดังกล่าวนี้คือการการทำบุญด้วยการถวายพระพุทธรูปไม้ ซึ่งเอื้อต่อการจาริกซื้อและคำปรารภของแต่ละบุคคล ทำให้มีสัดส่วนสารัตถะด้านความเชื่อมากกว่าในสมัยอื่น ๆ เนื้อหาในคำปรารภนี้เองที่ปรากฏความเชื่อเรื่องต่าง ๆ เช่น ความเชื่อตามคติไตรภูมิ มีเปรต ยักษ์ เทวดา ท้าวจตุโลกบาล เป็นต้น

สารัตถะด้านขนบธรรมเนียมประเพณีปรากฏในจารึกสมัยอาณาจักรล้านนาและสมัยเป็นประเทศราชของสยามมีสัดส่วนใกล้เคียงกันคือร้อยละ 70 และ 75 ตามลำดับ โดยธรรมเนียมที่ปรากฏมากในสมัยล้านนาคือธรรมเนียมการถวายที่ดิน ไร่นา ถวายคน และปรากฏน้อยลงในสมัยเป็นประเทศราชของพม่าซึ่งคิดเป็นร้อยละ 54 ในสมัยเป็นประเทศราชของสยามพบว่ามีธรรมเนียมเกี่ยวกับการตั้งคำปรารภเป็นจำนวนมาก

สรุปการรวบรวมและจัดระบบสารัตถะ

เมื่อรวบรวมและจัดระบบสารัตถะที่สำคัญจากจารึกล้านนา จำนวน 526 หลักแล้วสรุปได้ดังนี้

สารัตถะด้านชนชั้น

สารัตถะด้านชนชั้นปกครองปรากฏมากในจารึกสมัยอาณาจักรล้านนาและสมัยเป็นประเทศราชของพม่า แต่ลดลงในสมัยเป็นเมืองประเทศราชของสยามในขณะที่กลุ่มสามัญชนปรากฏในจารึกเพิ่มมากขึ้นอาจเนื่องมาจากสมัยอาณาจักรล้านนามัก มีการมักมีการจัดงานบุญใหญ่ เช่น สร้างวัด ถวายที่ดิน มักมีกษัตริย์ เจ้าเมือง พระสงฆ์หรือผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้นำหรือเจ้าศรัทธา แต่ในสมัยที่เป็นประเทศราชของสยาม รูปแบบการทำบุญได้เปลี่ยนไปโดยนิยมถวายพระพุทธรูปไม้หรือพระธรรมคัมภีร์ หรือวัตถุสิ่งของอื่น ๆ ที่ไม่ว่าคนกลุ่มใดก็สามารถถวายได้ สิ่งของถวายมีพื้นที่ที่สามารถบันทึกชื่อและคำปรารภของผู้ถวายได้ง่าย ทำให้ชื่อของสามัญชนปรากฏในจารึกมากขึ้น

ส่วนสารัตถะด้านข้าวดปรากฏมากในจารึกสมัยอาณาจักรล้านนา เนื่องมาจากเป็นธรรมเนียมนิยมในการทำบุญที่ต้องมีการถวายคนให้เป็นข้าวด กลุ่มข้าวดปรากฏในจารึกน้อยลงในสมัยเป็นประเทศราชของพม่าอาจเนื่องมาจากสถานการณ์บ้านเมืองไม่เอื้ออำนวย และไม่ปรากฏธรรมเนียมการถวายคนในจารึกสมัยเป็นประเทศราชของสยาม การที่ข้าวดปรากฏในกลุ่มจารึกที่ไม่ปรากฏช่วงอายุ ทำให้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า จารึกกลุ่มดังกล่าวน่าจะมีอายุในช่วงก่อนล้านนาเป็นประเทศราชของสยามเพราะในช่วงเวลาดังกล่าว ยังมีธรรมเนียมการถวายคนให้เป็นข้าวด ส่วนจารึกที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23 พบว่า การปรากฏข้าวดในจารึกมีสัดส่วนลดลงสอดคล้องกับจารึกที่อยู่ในช่วงสมัยอาณาจักรล้านนาและสมัยเป็นประเทศราชของพม่า จารึกกลุ่มนี้จึงน่าจะมีอายุระหว่างช่วงเวลาดังกล่าวตามการสันนิษฐาน

สารัตถะด้านกฎระเบียบของสังคม

สารัตถะด้านกฎระเบียบของสังคมพบในจารีกเพียงจำนวนน้อย เนื่องจากจารีกเกือบทั้งหมดเกี่ยวข้องกับการทำบุญในพระพุทธศาสนาแต่ก็แสดงให้เห็นว่าธรรมเนียมการจารีกไม่ได้จำกัดเฉพาะเรื่องของศาสนาเท่านั้น แต่ถึงแม้เป็นเรื่องการทำบุญในพระพุทธศาสนาก็ยังมีเรื่องเกี่ยวกับกฎระเบียบแทรก ยิ่งทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาในล้านนาเป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงองค์ประกอบของสังคมเข้าด้วยกัน

สารัตถะด้านธรรมชาติ

ผู้วิจัยพิจารณาสารัตถะด้านธรรมชาติ โดยดูจากพฤติกรรมของคนล้านนาที่ปฏิบัติต่อธรรมชาติทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิต เช่น สัตว์ และสิ่งไม่มีชีวิต เช่น ป่าเขา แม่น้ำ พบว่าในจารีกส่วนใหญ่ไม่มีข้อความที่แสดงพฤติกรรมที่จะทำให้เห็นทัศนคติของคนล้านนาที่มีต่อธรรมชาติ สารัตถะด้านธรรมชาติปรากฏในจารีกน้อยมาก และเท่าที่พบเป็นการใช้ธรรมชาติในการกำหนดเขตแดนและการอุทิศผลบุญแก่สัตว์ที่ผู้อุทิศเคยใช้งาน สั่งสอน และเจียนตี อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นว่าสังคมล้านนาอยู่กับธรรมชาติอย่างผู้ที่ต่างพึ่งพาอาศัยกันและกัน

สารัตถะด้านความเชื่อ

สารัตถะด้านความเชื่อส่วนใหญ่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับอายุพระพุทธศาสนาห้าพันปี เรื่องนรก สวรรค์ เทวดา เปรต เสร็จงาน ตามคติไตรภูมิ ความเชื่อดังกล่าวนี้เพิ่มมากขึ้นในแต่ละสมัย ในสมัยอาณาจักรล้านนาเป็นประเทศราชของสยาม มีสารัตถะด้านความเชื่อมากกว่าในสมัยอื่น ๆ เนื่องมาจากมีการทำบุญด้วยการถวายพระพุทธรูปไม้ และสิ่งของถวายอื่น ๆ ซึ่งเอื้อต่อการจารีกชื่อและคำปรารภของแต่ละบุคคล ซึ่งในคำปรารภก็มักจะมีคำเชื่อเรื่องต่าง ๆ เป็นผลให้สารัตถะด้านความเชื่อปรากฏมากในจารีกสมัยล้านนาเป็นประเทศราชของสยาม

สารัตถะด้านศาสนา

จารีกล้านนาเกือบทั้งหมดมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ดังนั้นจารีกเกือบทุกหลักจึงมีสารัตถะด้านศาสนา มีจารีกจำนวนน้อยที่ไม่ปรากฏเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา แต่เป็นจารีกที่บันทึกกฎระเบียบ การที่จารีกเกือบทั้งหมดมีสารัตถะด้านศาสนาทำให้สามารถศึกษาสารัตถะในด้านอื่น ๆ ได้อีก เพราะพระพุทธศาสนาทำให้เกิดธรรมเนียม พิธีกรรม ความเชื่อ กิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมมักเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและจารีกก็บันทึกสิ่งเหล่านั้นไว้

สารัตถะด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

สารัตถะด้านขนบธรรมเนียมประเพณีปรากฏมากในจารีก เนื่องจากการทำบุญส่วนใหญ่มักทำเป็นรูปแบบเดียวซึ่งกลายเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติ ๆ สืบต่อกันมา ในสมัยล้านนามีธรรมเนียมที่ปรากฏมากคือธรรมเนียมการถวายที่ดิน ไร่นา ถวายคน และปรากฏน้อยลงในสมัยเป็นประเทศ

ราชของพม่า ส่วนในสมัยเป็นประเทศราชของสยามปรากฏธรรมเนียมเกี่ยวกับการตั้งคำปรารณา
จำนวนมาก เนื่องจากความนิยมในการระบุชื่อพร้อมทั้งคำปรารณาในวัตถุสิ่งของที่ถวาย

บทที่ 4

โลกทัศน์ของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา

การศึกษาโลกทัศน์ของล้านนาโดยใช้ข้อมูลจากจารึกซึ่งบันทึกวิถีชีวิตของผู้คนล้านนา ถ่ายทอดความคิดและบอกเล่าเหตุการณ์อย่างตรงไปตรงมา โดยไม่มีการปรุงแต่งเนื้อหา เพื่อให้มีอรรถรสเหมือนงานเขียนเชิงสร้างสรรค์อื่น ๆ จารึกเป็นถ้อยคำที่ประกาศการทำบุญ เนื้อหาในจารึกจะปรากฏทั้งกลุ่มคนชนชั้นต่าง ๆ ปรากฏเนื้อหาด้านกฎระเบียบของสังคม ด้านความเชื่อ ศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี เนื้อหาเหล่านี้สะท้อนโลกทัศน์ของคนล้านนา ดังนั้นการศึกษาโลกทัศน์ผ่านถ้อยคำในจารึกจะทำให้เข้าใจพื้นฐานความคิดของคนล้านนาที่กำหนดความเป็นล้านนาได้ชัดเจนและเป็นจริง

เนื่องจากจารึกเป็นงานเขียนที่มีลักษณะแตกต่างจากวรรณกรรมทั่วไป คือมีอักษรที่แตกต่างจากปัจจุบัน การเรียบเรียงประโยครวมถึงภาษาแตกต่างจากปัจจุบัน รวมถึงความชำรุดของจารึก อักษรลบเลือนและขาดหาย เนื้อความไม่บริบูรณ์ สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคในการทำความเข้าใจเนื้อหาในจารึก การจะทำความเข้าใจโลกทัศน์ล้านนาจากเนื้อหาในจารึก จำเป็นต้องทำความเข้าใจจารึก โดยต้องรู้จักโลกทัศน์ในการจารึกคือแนวความคิดหรือทัศนะที่คนล้านนามีต่อการจารึก เพื่อเป็นพื้นฐานการทำความเข้าใจในเนื้อหาต่อไป ดังนั้นในบทนี้จึงกล่าวถึงโลกทัศน์ในการจารึกเป็นประการแรก ประการต่อมาวิเคราะห์และสังเคราะห์โลกทัศน์จากจารึกเพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจผู้คน สังคมภูมิปัญญา และขนบธรรมเนียมประเพณีของคนล้านนา โดยผู้วิจัยจะศึกษาโลกทัศน์ในล้านนาในประเด็นต่อไปนี้ คือ 1. โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ 2. โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ 3. โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

โลกทัศน์ในการสร้างจารึก

คนล้านนาเลือกที่จะจารึกเหตุการณ์การทำบุญ จารึกกฎระเบียบไว้บนหินหรือวัสดุที่คงทนถาวรอื่น ๆ เนื่องจากคนล้านนามีทัศนะต่อการจารึก ดังนี้

ต้องการสิ่งที่คงทนถาวรเพื่อให้คำจารึกคงอยู่ถึง 5,000 ปี

เมื่อมีการทำบุญประการต่าง ๆ คนล้านนาต้องการประกาศการทำบุญนั้นให้คนทั่วไปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับรู้ โดยบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ เช่น รายชื่อข้าวด เขตแดนวัด รายการสิ่งของที่ถวาย รายละเอียดบางอย่างต้องการให้เป็นหลักฐานต่อไปในอนาคตด้วย เช่น รายชื่อข้าวด เขตแดนของวัด เมื่อบันทึกแล้วก็มักจะประกาศไว้โดยการปักหรือฝังไว้ซึ่งส่วนมากจะอยู่นอก

อาคาร เพื่อให้คนทั่วไปได้เห็น ในจารึกใช้ว่าฝงจาริด คือ ฝงจารึกให้ส่วนที่บันทึกไว้โผล่พื้นดิน ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา คนล้านนาจึงต้องการสิ่งที่คงทนถาวรในการบันทึก วัสดุอื่นเช่น ใบลาน แผ่นไม้ จึงไม่ตอบสนองความต้องการ เนื่องจากมีข้อจำกัดทางกายภาพคือไม่คงทนถาวร ไม่สามารถใช้แสดงหรือประกาศไว้ในที่โล่งแจ้งได้ ลักษณะทางกายภาพของใบลานเหมาะกับการบันทึกวรรณกรรมทางศาสนาด้วยตัวอักษรธรรมล้านนาและต้องเก็บรักษาไว้อย่างดีภายในอาคารเท่านั้น ส่วนแผ่นไม้แม้จะสามารถบันทึกข้อความเกี่ยวกับการทำบุญได้ สามารถฝังไว้ในที่โล่งแจ้งได้ เช่นเดียวกับศิลาจารึกแต่ก็ไม่คงทนถาวรเท่าศิลาจารึก ดังนั้นแล้วคนล้านนาจึงมีโลกทัศน์เกี่ยวกับการบันทึกบนศิลาจารึกว่า การบันทึกในศิลาจารึกหรือบนหินที่มีความคงทนถาวรนั้นก็เพื่อต้องการให้ข้อความและเจตนาของตนมั่นคงยาวนานจนกระทั่งสิ้นพระศาสนา คือ ห้าพันปี ตามความเชื่อเรื่องปัญจอันตรธานหรืออันตรธานห้าคือความเสื่อมสิ้นไปทั้งห้า (พระเกรียงไกร สุทฺธมโน, 2553, หน้า 9) โดยทุก ๆ หนึ่งพันปีจะมีความเสื่อมสิ้นเกิดขึ้นหนึ่งอย่างเมื่อความเสื่อมสูญอย่างที่ทำมาถึงก็สิ้นกาลพระพุทฺธศาสนา ดังนั้นในจารึกจึงมักปรากฏข้อความเช่นว่าให้มั่นคงถาวรไปจนถึง 5,000 ปี เช่น “ให้เป็นที่ถาวรกว้างขวางมั่นคงยืนยาวสืบไปภายหน้าตราบ 5000 ปี” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 216) “บุชายังพระมหาชินธาตุเจ้าตราบต่อเท่า 5000 พระวัสสา” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 265) “หื้อถาวรในพระพุทฺธศาสนา 5000 ปี” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 265) และ “ตั้งใหญ่ลูกนี้ เสี่ยงทอง 168,000 ไร่ตีบุชาพระมหาชินธาตุเจ้าตราบ 5000 พระวัสสา” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 71)

หรือแม้การบอกวันเวลาในจารึก มักจะนับวันเดือนปีที่ผ่านมาแล้วนับแต่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน และนับต่อไปว่ายังเหลืออีก กี่วัน กี่เดือน กี่ปีจึงถึงปีที่ 5,000 อันเป็นปีที่เชื่อว่าจะสิ้นศาสนา เช่น ข้อความในจารึกวัดวิสุทธาราม พย.4 พ.ศ. 2035 มีการนับวันเวลา ดังนี้ “โอกาสศักราชได้ 854 ตัว แต่พระเจ้านิพพานไปแล้ว ยังไว้ศาสนา 5,000 ปี อันพ้นไปได้ 2037 ปี อันยังจักมา 2,963 ปี” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 106)

ในจารึกมหาสามัญญาคัมภีระ ชม.6 พ.ศ. 2046 กล่าวว่า ศักราชได้ 865 ตัว ในปีกาได้เดิน 9 ออก 9 คำ วันกาบสี่ เม็งวันอาทิตย์ ศาสนาพ้นไปได้ 2047 ปี ยังจักมาภายหน้ายัง 2953 ปีแล (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 23)

ในจารึกฐานพระพุทฺธรูปพระเจ้าล้านทอง ชร.8 พ.ศ. 2269 กล่าวว่า ชัยวุฒายุสิริวิวัฒน จุฬสัถกัพพ 1088 ตัวเดือนยี่ออก 6 คำพร่าได้วัน 6 ติติ 5 นาที 49 จันทรกีนฤกษ์คาบ 22 ตัวชื่ออุตราภัทร นาที 7 ในประจิกราสี พาดลันรุ่งแล้วเข้า ยามตูดเข้าอศิศวารพุทฺธศาสนาคาล่าวงแล้ว 2,272 พระวัสสา ปลาย 7 เดือนปลาย 21 (วัน อ) นาคตวรพุทฺธศาสนายังจักมาภายหน้า 2,727

พระวัสสาปลาย 4 เดือน ปลาย 3 วันตาม ศาสนาเขต” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 20)

ในจารึกการปฏิสังขรณ์พระมหาชินธาตุเจ้าลำปาง ลป.16 พ.ศ. 2500 กล่าวว่า อตีตวรพุทธศาสนาอันคลาล่งแล้วได้ 2500 พระวัสสา อธิกาปลาย 1 เดือน ปลาย 15 วัน ปลาย 3 ยาม นับแต่นี้คืนหลังอนาคตศาสนาได้จักมาภายหน้ายังบ่น้อย ยัง 2499 พระวัสสา อธิกาปลาย 11 เดือน ปลาย 15 วัน ปลาย 13 ยามนับแต่พรุก ก็ถูกโบราณสังเกตุ เหตุเอามาบวกสมกันก็เต็ม 5000 พระวัสสาบ่เศษ (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 246)

ด้วยทัศนะเช่นนี้ ศิลาจารึกจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อบันทึกเรื่องราวอันเกี่ยวแก่ศาสนา คือ การทำบุญโดยประการต่าง ๆ มีการกัลปนาเป็นต้น คนล้านนาอาศัยความคงทนถาวรของศิลาเพื่อบันทึกสิ่งที่ต้องการให้ปรากฏไปนานเท่านั้น แนวคิดดังกล่าวนี้ปรากฏในจารึก เช่น จารึก วัดบ้านคำน ลป.6 พ.ศ. 2039 กล่าวถึงเจ้าหน้าที่รับพระราชโองการให้มาฝังจารึกซึ่งในจารึกใช้คำว่า จาริต ข้อความในจารึกกล่าวว่า “เจ้าแสนกัลยาณ เจ้าหมื่นล้ามนา โหราธิบดี เจ้าพันหนังสือ ต่างเมืองศรีมณฑล รับอาชญาพระเป็นเจ้าห้อมมาต้องจาริตฝังไว้ต่อเท่าสิ้นศาสนา (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 219-222) ในจารึกวัดสันมะค่า จังหวัดลำพูน ลป.18 พ.ศ. 2050 กล่าวว่า “เจ้าหมื่นน้อยคำ..หากรับคำมหาเทวีเจ้าห้อมฝังจาริตอันนี้ เพื่อ(จัก)อารามอันนี้มั่นต่อเท่าศาสนาพระเจ้าห้าพัน (ปี)” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 308-311)

ในจารึกเจ้าแสนดาบเรื่อนหน่อแก้ว ชม.5 พ.ศ. 2102 กล่าวว่าแต่เดิมเคยใช้ไม้เพื่อจารึกแต่ว่าผู้พึงเสียสิ้น ในครั้งนี้อจึงใช้ “หนังหิน” เพื่อให้มันคงถาวร ข้อความในจารึกกล่าวว่า

ยามนั้นพันกุมกามทั้ง 4 คนก็รู้ชู้คนแล ชาวตะขะหนึ่ง ปากหนังสือพิงตากแล้วหนึ่ง นางเจ้าแก้วคำโสหนึ่ง 3 คนนี้นำอาชญามาฝังจาริตไว้แล แต่ก่อนไซ้ไร้ไม่มีผู้รายจักเสีแล้ว บัดนี้เจ้าแสนดาบเรินลอนแหขาวไหว้พระเจ้าตนเป็นพระ ห้อมไว้หนังหินไว้ห้อมมันแล” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 19-22)

ต้องการแสดงอาญาสิทธิ์

จารึกบางหลักมีเนื้อหาที่ต้องการแสดงอาญาสิทธิ์ คือการมีพระราชโองการซึ่งอาจใช้คำว่า คำสั่ง หรืออาชญา ก็ได้ พระราชโองการของกษัตริย์หรือเจ้าเมืองอาจสั่งหรืออนุญาตให้สร้างวัดบูรณะวัด ถวายคนให้เป็นข้าวัด ถวายที่ดิน ไร่นา ภาษี หรือจัดการเกี่ยวแก่สิ่งใด ๆ ในกระบวนการทำบุญหรือการกัลปนา บางครั้งก็เป็นการแสดงอาญาสิทธิ์โดยการประกาศกฎระเบียบและข้อบังคับให้บุคคลปฏิบัติตาม

ตัวอย่างจารึกล้านนาที่แสดงให้เห็นว่าจารึกเป็นเครื่องแสดงอาญาสิทธิ์ เช่น

การแสดงอาญาสิทธิ์โดยการประกาศกฎระเบียบและข้อบังคับให้บุคคลปฏิบัติตาม มีตัวอย่างจากจารึก เช่น จารึกถ้ำเด่นจ้าว 4 ลป.45 พ.ศ. 2058 กล่าวถึงคำสั่งกษัตริย์เมืองเชียงแสนให้คราวหรือเจ้าหน้าที่จัดเก็บส่วยปฏิบัติตามคำสั่งของกษัตริย์พระองค์ก่อน ข้อความในจารึกกล่าวว่า

ปีดับไค้ เคน 7 แรม 14 คำ วัน 6 ไทยวันดับเหมา พระเป็นเจ้าอยู่หัวตนเป็นพระอยู่
ถ.งแลงญา (เม) อิง ในเมืองเชียงแสนมีพระราชกรณูนาในคราวทั้งหลายจี้ (ง) เทศนาว่าอาชญาแต่
ปู่เจ้าเมืองแม่ใน แลปู่เจ้าเมืองลกแลพ่อกูตั้งหื้อเป็นจาริดไว้แก่คราวทั้งมวลในอาณาจักรเมืองพิง
เชียงใหม่ฉันใด หื้อตามอาชญาจาริดอันนั้น อย่าลิด อย่าลวงสักอันว่าอัน เจ้าหมื่นฉู่พิง
เจ้าหมื่นฉู่สามล้าน เจ้าหมื่นคราวฉู่พิง...(๑) พกสิบดาบเรื่อนรับอาชญาพระเป็นเจ้าตนเป็นพระ
จึงหื้อต้องเป็นจาริดไว้ในคราวชู่เมืองฉันนี้แล (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 272)

ในจารึกวัดเก้ายอด(พะเยา) ลพ.27 พ.ศ. 2055 มีข้อความที่กำหนดระเบียบปฏิบัติของผู้ที่จะมาอยู่อาศัยในบ้านเก้ายอดว่า หากใครไม่ช่วยสร้างวัดให้ยึดเรือน หากใครไม่เชื่อฟังผู้มีศึลพระภิกษุ ให้ขับไล่ออกจากหมู่บ้าน คนที่ดื่มเหล้า ชอบทะเลาะเบาะแว้ง ชอบอิจฉาริชยา ชอบหาเรื่องหาราว ชอบล่วงเกินพระภิกษุ ชอบหวงที่ดินหวงไม้ ไม่ทำประโยชน์แก่วัด ให้ขับไล่ออกไปเสีย หากไล่แล้วไม่ไปก็ให้บอกแก่หัวหน้าหมู่บ้าน และหากใครจะมาอยู่อาศัยในหมู่บ้านก็ให้ถามผู้เฒ่าผู้แก่ว่าสมควรให้อยู่หรือไม่ ข้อความมีดังนี้

ฝูงอยู่ในบ้านเก้ายอดนี้ ผู้ใดบ่ช่วยสร้างวัด หื้อผ้าขาวชียาดเรื่อนมันเส้ ผู้ใดบ่ฟังคำผ้าขาวบ่ฟังคำมหาเถรเจ้าวัด หื้อขับหนีจากบ้านจากที่พระ ผู้ใดกินเหล้ากินยาร้าย มักคิดมักขอยท่านเร่งค่าท่านพาด้อยคำพาคำมาเป็นโทษเป็นโทษกลัวเกลานัก พาโล (โจเท) ผิดชาวเจ้าชื่บามมหาเถรมักขางที่ขางแดนขางไม้ บ่หื้อเป็นคุณแก่วัด หื้อขับมันหนีจากบ้านจากที่พระ อย่าหื้ออยู่จำมันบ่หนีก็หื้อกล่าวแก่หมื่นแคว่นแสนเข้าเฝ้าเมิง หื้อขับหนีตงได้ ผู้ใดจักมาอยู่ (หื้อ) ถามมหาเถรเจ้าวัดถามทั้งผู้เฒ่าผู้แก่พร้อมกันว่าดีเยหื้ออยู่ (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 339)

ต้องการให้เป็นสัญลักษณ์กำหนดเขตแดนและพื้นที่ของวัด

พื้นที่ดังกล่าวนี้อาจเป็นเขตแดนของวัด หรืออาจเป็นพื้นที่ที่ถูกถวายแก่วัด เพื่อให้คนในพื้นที่นั้น ๆ มีหน้าที่ดูแลรับใช้พระสงฆ์รวมถึงอาจเป็นพื้นที่ที่ต้องนำภาษีไปบำรุงวัด จารึกที่กล่าวถึงการฝังจารึกเพื่อเป็นสัญลักษณ์ เช่น จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย (พะเยา) ลพ.9 พ.ศ. 1954 กล่าวว่าย่อมเป็นของเจ้าสีหมันให้สร้างไว้กับพระสุวรรณมหาวิหารแล แต่บ้านฝูงนี้ นาสฝูงนี้ย่อมมีหินเสมาตราทุกอันแล (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 276-279)

ในจารึกเจ้าสีหมันพยาวฝังเสมาวัดลี พย.27 พ.ศ. 2038 กล่าวว่าเจ้าสีหมันให้เอาหินไปฝังกำหนดเขต พระเป็นเจ้าสีหมันพยาวหื้อเอาหินมาฝังกคหมายที่ดินหื้อเป็นคามเขต มีปริมณฑลได้

เจ็ดร้อยยา แล้วยกหื้อฝงหินพัทลุงสี่มาหื้อเป็นอุโบสถกับวัดลี (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิ้ลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 157-161)

ต้องการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

การจารึกบางครั้งก็เพื่อต้องการบันทึกเรื่องราวหรือสาระที่สำคัญที่ไม่ใช่คำสั่ง ไม่ใช่กฎระเบียบ ไม่ใช่ข้อบังคับ แต่ต้องการให้สิ่งที่บันทึกนั้นดำรงอยู่อย่างถาวร เพื่อให้เป็นหลักฐาน และเพื่อการจดจำ เช่น บันทึกการทำสัตย์สาบานซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญที่นอกเหนือจากการทำบุญ การบันทึกสัดส่วนของพระพุทธรูป การบันทึกรายชื่อขี้วัด การบันทึกรายชื่อพยาน การบันทึกชื่อบนฐานพระพุทธรูป บันทึกกราบรับ ร่ายจ่ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการบริจาคและที่ใช้การบูรณะซ่อมแซมวัด

ตัวอย่างการบันทึกเหตุการณ์สำคัญนอกเหนือจากการทำบุญ

เช่น เรื่องราวการสาบานของกษัตริย์ ในจารึกคำปฐมน.1 พ.ศ. 1935 เป็นจารึกที่บันทึกการกระทำสัตย์สาบานระหว่างกษัตริย์เมืองน่านและเมืองสุโขทัย ข้อความในจารึกกล่าวว่า แลปู่ดู่คังเมืองน่าน เมือง __ยว เกลือยวสนิทธอันแตกร้างเข้าในสารจารจารึกนี้ ผิดสัจจาคำ(ชื่อ ไศพาคม) พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้งหลาย อันพันไป จงอย่าให้รู้จักชื่อฝูงพระพุทธ อันจักมาปางหน้า ก็อย่าให้รู้จักศาสนาทั้ง ไศพาคมก็อย่าให้รู้จักศาสตร์ ชื่อเถรมหาเถรอันจางงจรรู้นี้เสมอดังกุดคอกแล อันหนึ่งเจ้าพระยาบงรักปู้ด้วย ใจจริงไซริ โทษอันสาบานนี้อย่าให้ได้แก่ ปู้สักอัน แคนี่คำปฐมนแล (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิ้ลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 52)

ตัวอย่างการบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ

การบันทึกรายละเอียดสัดส่วนของพระพุทธรูป เช่น การบันทึกรายละเอียดสัดส่วนของพระเจ้าตนหลวงในจารึกพระเจ้าตนหลวง ลพ.29 พ.ศ. 2066 ข้อความในจารึกระบุไว้ดังนี้ เมาลีพระเจ้าใหญ่ชากำ สูงสามศอกแลหัวกลมหลวง ผมมี 1,500 เส้น ลำนิ้ว 4 กำ ลำนิ้ว 3 กำ ลำนิ้ว 2 กำ ลำนิ้วกำลำ 1 หน้ายาว 4 วากว้าง 2 วากว้าง 3 ศอกคืบ หว่างคิ้วกว้างศอก ตายาว 3 ศอก กว้างคิ้ว ดังยาว 3 ศอกใหญ่ 6 กำ ปา (กยาว) 2 ศอก กว้างคิ้ว หูยาววอก กว้างศอก (คืบ) แล (คอก) ยาว 2 ศอกคืบ คอกกลม 3 วา บ่ายาววา 3 ศอก ลูกค้ำมี (ค) ยาว 2 วา ลูกแต่อกถึงคาง 2.... หัวนมถึงแกล 2 วา แต่สะคือ....ก 2 วา ออกกว้าง 2 วา แขน (น) (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 345)

ตัวอย่างการบันทึกกราบรับจากการบริจาค และร่ายจ่ายที่ใช้การบูรณะซ่อมแซมวัด เช่น

จารึกวัดพระธาตุเขาน้อย นน.20 พ.ศ. 2449-2456 ข้อความในจารึกกล่าวว่า ให้เลิกเรือของเก่าที่อันชำรุดเสีย แล้วโปรดทรัพย์ส่วนพระองค์กรุณาจ้างมาน ผู้ชื่อว่า หม่องยง เป็นสลา ก่อซ่อมสร้างองค์พระเจดีย์นั้นใหญ่ 3 วา 2 ศอกสี่ (ห) ถึยมัจจุรัสเสมอกันสูง

แต่ธรณีขึ้นถึง ยอด 7 วา 3 สอก ต่างเสวตฉัตร 9 ใบ ขดกำแพงออกหื้อไกลพระเจดีย์ 1 วา ด้านกว้าง 8 วา 3 สอก 6 แม่ (สี่ด้าน) เสมอกัน สูง 5 (สอก) [5 แม่] รวมสิ้นไป 3, 501 บาท กับ 87 สดางค์ อนึ่ง พระองค์ซ้า (โปรดให้สร้าง) จ้างให้ปลูกพระวิหารไว้ทิศตะวันออก พระเจดีย์เจ้า (พระวิหาร) กว้าง 4 วา 2 สอก ยาว 10 วา 2 สอก สูงแต่ธรณีขึ้น 5 วา 1 สอก (ได้โปรด) ให้ยกเอาทองคำขึ้นไปเป็นไม้ เครื่อง 1 หลัง รวมทรัพย์ซึ่งใช้จ่ายการ (ต่าง ๆ) ในการปลูกสร้างพระวิหารสิ้นไป 6, 368 บาท 25 สดางค์รวมทั้ง 2 รายเป็นเงิน 9, 870 บาท 12 สดางค์ การก่อสร้างสองรายนี้นั้น ได้ 7 ปี จึงเป็นการสำเร็จแล้วบริบูรณ์ (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 96-97)

ในจารึกสร้างวิหารที่พระธาตุแห่งหนึ่ง (แผ่นที่ 2) นน.237 เป็นการบันทึกรายจ่าย และรายการวัสดุก่อสร้าง ข้อความในจารึกว่า

“จ่ายเอาไม้พันหกร้อยเงินตัดพันหกร้อยเงิน ต้องสามร้อยห้าบาทเงิน ดินจีเจ็ดหมื่น เจ็ดพันก่อนจ่ายห้าร้อยเงิน ดินขอใหม่สี่หมื่นห้าพันก่อนค่าสี่ร้อยเงินสิ้นการปลูกร้อยห้าบาทเงิน แร่ร้านิงจ่ายท้อสะทาย 6 ร้อย 60 เงิน แร่สองรำ ปูนสองต้อ 9 ล้าน 7 แสน ค่าน้ำอ้อย 650 เงิน ค่ารัก พันสามร้อยเจ็ดบาทเฟิง เงินค่าชะหวา 500 เงิน เหล็กหลวง แสน 9 พัน 5 ร้อยน้ำ ค่าหาง 120 เงิน” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 558)

ในจารึกวัดศรีเกิด ชม.14 พ.ศ. 2352 คำจารึกด้านที่ 2 เป็นการบันทึกรายการวัสดุที่ใช้สร้างวิหาร ข้อความในจารึกกล่าวว่า “ราช 1167 ตัวปีดับเป่า เดือน 9 ออก 11 คำ วัน 6 ก็ได้ปลูกพระวิหาร (หาร) หลังขึ้นใส่รักหางค่าน้ำอ้อย ปูนทรายสทาย เสี่ยงรัก 130000 หาง 2400 คำ 12200 ปูน 3 ล้าน น้ำอ้อย 600000 เหล็กคน 15903 เล่ม” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 48)

ตัวอย่างการบันทึกรายชื้อข้าววัด

การบันทึกชื้อข้าววัดก็เพื่อให้เป็นหลักฐานต่อไปภายหน้า เช่น

จารึกวัดพระธาตุหริภุญไชย มุมตะวันออกเฉียงเหนือ ลพ.15 พ.ศ. 2043 มีการบันทึกสิ่งของถวาย รวมถึงรายชื้อข้าววัด เพื่อเป็นหลักฐานว่าได้ถวายบุคคลเหล่านี้ไว้เป็นข้าววัด ต่อไปภายหน้าบุคคลใดมาปกครองก็ห้ามใช้งานข้าววัดเหล่านี้ ข้อความในจารึกกล่าวว่า

บาตรเงินลูกหนึ่งหนัก 1,863 เงิน เงิน 5,700 ไว้เป็นมูลเอาดอกเป็นข้าวใส่บาตรบูชาพระธรรมเจ้าไวนา 2 ล้าน อันควรค่านับ กับคน 12 ครัว ทั้งลูกหลานเหลน เข้านาฝู่งนั้นไว้เป็นข้าวบูชาพระธรรม 5 แสน นายหอบีฎุกกิน 5 แสน....(คน) 10 คน กินแลคนแลแสนคน 12 ครัวนั้น นายนนทหน่อ _____ พุทธรักจิต โพิธิ 1 แก้วเสนาพุดหน่อสาม 1 ช่างอุ้นสุวัณแก้ว 1 กับคนครบเจามีเท่าใดก็ดีพระราชทานทั้งมวลฝู่งนี้ สมเด็จพระพิตรมหาราชเจ้าทั้งสองพระองค์ปลงพระราชอาชญาไว้ว่าดังนี้แลคนทั้งปวงฝู่งนี้ จุงไว้ให้เป็นอุปการักษาพระธรรมมนเทียร ให้เสถียรสืบสายไป ใครอยากลื้อเกล้าเอาใส่เวียงงานการเมืองใช้สอยไปมา แม้นท้าวพระยาใน

อนาคตกาล คือ ลูกหลานเหลนอันเป็นราชปรีมปรามาก็ดี จูงมีพระราชหฤทัยใฝ่สุทธฺิในพุทธศาสนา (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 199-300)

ตัวอย่างการบันทึกขอบเขตของวัด เช่น

จารึกเป็นบันทึกแสดงสิทธิ์ในอาณาเขตของวัดตามที่ผู้ศรัทธาถวายไว้ ซึ่งมักจะกำหนดเขตแดนว่ามีไปถึงจุดใดบ้าง เช่น จารึกวัดเก้ายอด (พะเยา) พ.ศ. 2055 กำหนดเขตแดนของวัดไว้ว่า เขตแดนของวัดนับตั้งแต่วิวหารวัด ทางทิศตะวันตกมีขอบเขตไปจนถึงคูเวียง ทางทิศตะวันออกมีขอบเขตไปจนถึงบ้านพระยาร่วง บ้านหมอช้าง ทางทิศเหนือมีขอบเขตไปจนถึงหนอง ทิศใต้มีขอบเขตไปจนถึงตลาด ข้อความในจารึกว่า แต่แดนวิหารวัดเก้ายอดเมื่อวันตกเอาคือเวียงเป็นแดน มาวันออกเอาบ้านพระยาร่วง บ้านหมอช้างเป็นแดน เมื่อเหนือเอาหนอง.อเป็นแดน มาภายใต้สุมกลาด ว่าแต่ชายคาวิหารไปสี่สิบวาเป็นแดนแล (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 338)

โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์

ข้อมูลจากจารึกชี้ให้เห็นว่าคนล้านนามีวิถีชีวิตอยู่ในกรอบของพระพุทธศาสนาซึ่งสอนเรื่องกรรมและมรรคผลนิพพาน คนล้านนามีทัศนะว่า มนุษย์มีหน้าที่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อให้ศาสนาดำรงอยู่ถึง 5000 ปี การส่งเสริมพระพุทธศาสนาจะเป็นการสร้างผลบุญเพื่อเป็นปัจจัยให้ตนได้เกิดในภพชาติหน้าและมีชีวิตอย่างที่ตนปรารถนา หน้าที่อื่นที่คนล้านนาต้องปฏิบัติก็อยู่บนพื้นฐานของพระพุทธศาสนาที่สอนเรื่อง ศีลธรรม ความกตัญญู ดังนั้นคนล้านนาจึงมีทัศนะว่า การส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ประการหนึ่งของตนนอกเหนือจากภาระหน้าที่ในทางโลก เช่น การทำมาหากิน การครองเรือน

โลกทัศน์เกี่ยวกับหน้าที่ในสังคม

ข้อมูลจากจารึกทำให้เห็นว่าการแบ่งสถานภาพและชนชั้นทางสังคมของคนล้านนานั้นมีการจัดวางให้สัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ เป็นโครงข่ายอย่างสอดคล้องกัน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนตามสถานภาพต่าง ๆ มีความเชื่อและศาสนาเป็นสิ่งที่เชื่อมโยง โดยผ่านกิจกรรมทางความเชื่อและศาสนา

การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันก็เป็นไปตามหน้าที่และหน้าที่ทางสังคม การที่สังคมล้านนามีศาสนาและความเชื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว มีบุญและบาปเป็นกรอบกำหนดความประพฤติทำให้บุคคลทุกชนชั้นดำเนินชีวิตตามสถานภาพของตนตามกรอบของศาสนาและความเชื่อ

กลุ่มคนในสังคมย่อมมีภาระหน้าที่ต่าง ๆ กันตามสถานภาพ จากข้อมูลในจารึกพบว่า สังคมล้านนาเป็นสังคมที่มีชนชั้น โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มแรกมีพระมหากษัตริย์ พระบรม

วงศานวงศ์ ขุนนาง จัดเป็นชนชั้นปกครองคนกลุ่มนี้เป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากชนชั้นที่ถูกปกครองในรูปของแรงงาน กลุ่มต่อมาเป็นชนชั้นที่ถูกปกครอง ประกอบด้วยไพร่หรือสามัญชน กลุ่มที่สามคือ พระสงฆ์เป็นกลุ่มที่มีสถานภาพพิเศษ ได้รับการเคารพยกย่องจากชนชั้นปกครอง และชนชั้นได้ปกครอง และกลุ่มที่สี่คือทาสและข้าพระซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในความควบคุมดูแลของพระสงฆ์ ชนชั้นต่าง ๆ มีภาระหน้าที่ต่อสังคมตามสถานภาพของตนเอง ดังนี้

1. หน้าที่ของชนชั้นปกครอง

พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานวงศ์และขุนนางมีหน้าที่ปกครอง ปกป้อง ดูแล ประชาชนในอาณาจักร ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกต้องทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาบ้านเมือง ในด้านการทำนุบำรุงคำชูประพุทธศาสนา ทรงถวายที่ดินไร่นา สร้างวัด สร้างวิหาร สร้างพระพุทธรูป พระพิมพ์ เป็นต้น ในขั้นตอนการประกอบกิจกรรมบุญต่าง ๆ นั้นก็พบว่าภาระหน้าที่ที่สำคัญของกษัตริย์อีกประการก็คือ การมีพระราชโองการหรือคำสั่งเกี่ยวแก่ กิจกรรมบุญนั้น ๆ ทำให้จาริกมีสถานะเป็นราชโองการอีกด้วย บุคคลผู้ได้รับคำสั่งจะฝ่าฝืนมิได้ ซึ่งนับเป็นการใช้อำนาจในทางปกครองอีกด้วย หน้าที่ด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและหน้าที่ด้านการปกครองของกษัตริย์และขุนนางมีรายละเอียดดังนี้

1.1 หน้าที่ด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

หน้าที่ของพระมหากษัตริย์ด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาจากข้อมูลในจารึกล้านนา พบมีการพระราชทานที่ดิน สร้างวัดสร้างวิหาร สร้างพระพุทธรูป พระพิมพ์ ถวายข้าพระ และบริจาคเงิน เป็นต้น ภาระหน้าที่ในการพระราชทานที่ดินเมื่อมีผู้มาขอเพื่อสร้างวัดหรือขอเพื่อเป็นจ้งหัน แก้ววัด ตัวอย่างในจารึกอารามศรีเกิด มส.1 พ.ศ. 2033 กล่าวถึง พระสงฆ์นามว่า พระมหาสามี สัทธรรมราชรัตนเจ้าขอพระราชทานที่จากมหาเทวีซึ่งสันนิษฐานว่า คือ พระมเหสีของพญาดีโลกราช หรือพระราชมารดาของพญาอดเชียงราย ข้อความในจารึกมีว่า “แล้วขอที่ผูกอุโบสถ แห่งมหาเทวีเจ้า มหาเทวีเจ้าก็ให้ที่ มหาสามีเข้ามาได้ผูกสีมา” (ฮันส์ เพนซ์, ศรีเลา เกษพรหม และอภิรดี เตชะศิริวรรณ, 2549, หน้า 286-303) จารึกชาวอ้ายดาบเรื่อน ชร.36 พ.ศ. 2067 กล่าวถึง กษัตริย์ที่มีพระราชโองการให้ผูกพัทธสีมาในวัดชาวอ้ายดาบเรื่อน “พระเจ้าตนเป็นพระ ปลงพระ (โอ) งการใส่หัวเจ้าพวกดาบเรื่อน...พันสังฆการีเชียงรายในโรงคำ หื้อผูกพัทธสีมาในวัดชาวอ้ายดาบเรื่อน” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 44) จารึกวัดวิสุทธาราม ลพ.22 พ.ศ. 2049 กล่าวถึงสมเด็จพระมหาสวามีศรีวิมะละ โปธิญาณเจ้าขออนุญาตจากพญาแก้วหรือในจารึกใช้ว่ามหาธรรมราชาธิราชเพื่อฝังจารึก

สมเด็จพระมหาสวามีศรีวิมะละ โปธิญาณเจ้า คนเป็นอธิบดีห้อมมหาเถรชัยบาลรัตนปัญญา ขออนุญาตแห่งมหาธรรมราชาธิราช เพื่อจักหื้อฝังจารึกในวัดวิสุทธารามในเม็งพะเยา หื้อถาวรใน

พุทธศาสนา 5000 ปีสมเด็จพระเป็นเจ้าทั้งสองพระองค์ที่อนุญาต (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 320-324)

ศิลาจารึกเป็นพระบรมราชโองการที่บันทึกคำสั่ง เหตุการณ์ พยานรู้เห็นไว้ มักสร้างขึ้นเมื่อมีการสร้างวัดหรือมีกิจกรรมบุญดั่งนั้น “ฝังจารึก” หรือ “ฝังจารึก” หรือการฝังจารึก จึงมีนัยที่เชื่อมโยงถึงการสร้างวัดและกิจกรรมบุญด้วย

บางครั้งกษัตริย์ก็เป็นประธานในกิจกรรมบุญ ซึ่งในจารึกใช้คำว่า “เป็นเค้า” เช่น ในจารึกวัดหัวฝาย พ.ศ. 2397 กล่าวถึง เจ้าสุริยวงศาเป็นประธานสร้างแผนพระพิมพ์ 128 องค์ มหามูลศรัทธาหมายมี ตนเป็นเจ้าสุริยวงศา พร้อมกับด้วยอรรคชายา เจ้าสมมะนา เป็นเค้าและราชบุตรา ราชบุตริ จู้น จู้น ก็ได้ริ้งสร้างแปง ยังพุทธรูปเจ้า 128 พระองค์นี้ไว้คำชู ศาสนาพระ โคตมเจ้า トラบต่อเท่า 5,000 พระวรรษา (ฮันส์ เพนซ์, ศรีเลา เกษพรหม และอภิรดี เตชะศิริวรรณ, 2549, หน้า 105-116)

เจ้าเมืองก็มีหน้าที่ด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ คือเมื่อเข้ามารับหน้าที่ปกครองดูแลเมือง หน้าที่ที่สำคัญคือการทำบุญถวายไร่นาข้าววัดให้แก่ พระพุทธศาสนา เช่นจารึกบ้านยางหมากม่วง ชร.33 พ.ศ. 2022 “หมื่นน้อยไสลูกหมื่นฝางเข้ามากินบ้าน อ้อย มีใจยินดีในศาสนาพระพุทธเป็นเจ้าหนักหนา จึงจักหื้อนา 20 ข้าว 5000 เป็นจ้งหันพระเจ้า” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 40-41)

1.2 หน้าที่ด้านการปกครอง

ภาระหน้าที่ด้านปกครองก็คือการกระทำโดยวิธีการใด ๆ ให้คนในสังคมอยู่ในกฎระเบียบเพื่อความสงบเรียบร้อย เช่นการตรากฎหมาย การกำหนดภาระหน้าที่ของคนแต่ละกลุ่ม ภาระหน้าที่ด้านการปกครองที่ได้จากข้อมูลจารึก พบว่า กษัตริย์มีภาระหน้าที่ในการมีพระราชโองการหรือออกคำสั่งอันเกี่ยวแก่การกิจกรรมบุญในครั้งนั้น ๆ เพื่อให้ผู้ที่รับคำสั่งมีอำนาจในการปฏิบัติตามพระราชโองการ รวมถึงทำให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมนั้น ๆ ไม่อาจขัดใจหรือฝืนคำสั่งได้ แต่ในทางปฏิบัติแล้วเนื่องจากคำสั่งดังกล่าวเป็นคำสั่งอันเนื่องในกิจกรรมบุญ ดังนั้นบุคคลที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ขุนนางผู้รับคำสั่งจนกระทั่งข้าวัดที่ถูกถวายจึงยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามพระราชโองการ

พระบรมราชโองการที่ปรากฏในจารึกล้านนาสังเกตจากการใช้คำ เช่น คำว่า “ปลงพระราชอาชญา” คือมีพระราชโองการ ในจารึกวัดพระศรีสุพรรณอาราม ชม.25 พ.ศ. 2052 กล่าวถึงพระเมืองแก้วและพระนางโป่งน้อยพระราชมารดา มีพระราชประสงค์จะสร้างวัดศรีสุพรรณ จึงมีพระราชโองการให้เจ้าหมื่นหลวงจ่าคำนำสร้างวิหารและประดิษฐานพระพุทธรูป

สมเด็จพระพุทธพระมหาราชเจ้า เจ้าเมืองพิงเชียงใหม่ และพระราชมารดาหาเทวีเจ้า

หน้าที่ของพระสงฆ์ด้านอื่นๆ นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยา เช่น พระสงฆ์อาจทำงานด้านอื่น ๆ ได้ด้วย เช่น ช่างไม้ ช่างก่อสร้าง ปั้นอิฐ ปั้นปูน เพราะพบหลักฐานว่ามีอิฐที่พระสงฆ์เป็นผู้ปั้น ชื่อในจารึกน่าจะเป็นชื่อพระ เนื่องจากขึ้นต้นว่า ฐ ซึ่งหมายถึง พระสงฆ์ ในจารึกบนแผ่นอิฐยุคขัตติยปีน ชร.23 พุทธศตวรรษที่ 21-23 “ฐกขัตติยปีน” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 37) แม้เป็นเพียงการปั้นอิฐก้อนเดียว แต่ก็สันนิษฐานได้ว่า น่าจะมีการร่วมมือกันภายในชุมชนเพื่อปั้นอิฐสำหรับก่อสร้างศาสนสถาน เนื่องจากมีการพบหลักฐานจารึกบนแผ่นอิฐก้อนอื่น ๆ อีก เช่น จารึกบนดินขอยุณานิปีน ชร.19 จารึกบนแผ่นอิฐรัตนทัฬหุ ชร.20 และจารึกบนแผ่นอิฐพุทธสร ชร.22 ซึ่งทั้งหมดมีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21-23 (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 34-36) พระภิกษุยังเป็นผู้ตกแต่งหีบธรรมที่ชาวบ้านสร้างถวายวัดด้วย เช่น ในจารึกวัดสภารศ นน.57 พ.ศ. 2382 กล่าวว่

ดวงเป็นเค้าและภรรยาผู้ชื่อว่านางแพงและบุตรา บุตรี นัตตา นัตติ ทาสา ทาสี สัมพันธกุล วงศาทั้งมวล จึงมาริจนยังหิดลुकนี้ไว้ อันจิตเขียนไปด้วยรัก หาง ยางเฝ้า เอาผิวใหม่ สุวรรณคำแดง แสงเรืองเรือ...เทพสรภิกษุเป็นผู้ริจนา...(ฮันส์ เพนซ์, พรรณเพ็ญ เกรือไทย และศรีเลา เกษพรหม, 2544, หน้า 91)

3. หน้าที่ของสามัญชน

สามัญชนหรือไพร่เป็นกลุ่มคนที่มีหน้าที่เป็นหน่วยผลิต สร้างผลิตผลทางการเกษตร เพื่อเลี้ยงชุมชน แต่มีสิทธิ์ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับชนชั้นอื่น ๆ และนับเป็นบุคคลกลุ่มสำคัญในการทำนุบำรุงวัดในชุมชน เนื่องจากเป็นคนกลุ่มใหญ่และใกล้ชิดวัด จึงมีบทบาทสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น สร้างวัด สร้างพระ รวมถึงการสร้างจารึก

ข้อมูลจากจารึกแสดงให้เห็นว่าคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่ถูกถวายให้เป็นข้าวัดด้วยเช่นกัน แต่บุคคลที่ถวายคนกลุ่มนี้ได้ต้องเป็นกษัตริย์ เจ้าเมือง เช่น ในจารึกวัดปราสาท ชร.3 พ.ศ. 2039 กล่าวถึงพญาแก้วและพระมารดาคือนาง ไปงน้อยมอบหลายคำคือลานทองที่บันทึกคำสั่งให้ถวายคนสิบครอบครัว “เจ้าพันต่างเมืองศรีมงคลเอาวัดปราสาทเมื่อถวายแก่สมเด็จพระเป็นเจ้าทั้งสองพระองค์ มีศรัทธาปลงอาชญาหื้อหลายคำมาไว้คนสิบครัว” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 6-8)

สามัญชนที่มีตำแหน่งการปกครองในระดับล่างเช่นแสน หมื่น หรือผู้ที่มีฐานะร่ำรวย ก็สามารถถวายคนให้เป็นข้าวัดได้ เช่น จารึกวัดฟ้าขาวบ้าน (วัดสุนทราราม) ชร.7 พ.ศ. 2158-2159 กล่าวถึงบุคคลที่มีตำแหน่งแสน และหมื่นพร้อมกับครอบครัวถวายคนให้เป็นข้าวัด ไว้คนกับ 5 เรือนหนึ่งครัว 52 คน ชาย 25 หญิง 27 แสนวัดจันทาหนึ่งเรือน หมื่นไมตรีโหมคำหนึ่งเรือน 6 ชาย 6

ยิง หมิ่นข่างแก้วมาลุน 3 เรือน 17 ชาย 19 ยิง นางเสนห์หนึ่งคร้ว 1 ชาย 2 ยิงไว้สวนหมากบ้าน
ชุมแสงกับ (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 17-19)

การถวายคนแก่วัดพบว่าเมื่อถวายแล้วสามารถใช้เงินได้ตัวออกมาได้หรือซื้อคนไว้เป็น
ข้าพระแทนก็ได้หากคนไม่ประสงค์จะเป็นข้าวัดต่อไป ดังปรากฏในจารึกสมเด็จพระมหาสมณเจ้ามหาสมณญาณเทพ
สร้างพิหารวัดกลาง พย.57 พ.ศ. 2032 คือ “หื้อเอาค่ามาซื้อผู้ใหม่(ไว้เป็น)...ดั่งเก่า” (มูลนิธิเจมส์
เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 207-209) คือหากใคร ไม่สมัครใจที่จะอยู่เป็นข้าวัดให้นำเงิน
เท่าค่าตัวมาไถ่คนไว้แทน เช่นเดียวกับในจารึกมหาสมณเจ้าญาณเทพคุณวัดบ้านดอน พย.10 พ.ศ.
2046 ว่า “พิว่าผู้ใดบ่สู้อยู่รักษาพระเจ้า บ่สู้อยู่รักษาหอบิฎกอื่น หื้อเอาค่าคิงมันผู้นั้นออกมาไถ่คนไว้
แทนมันดั่งเก่า” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 127) จารึกวัดศรีสุทธาราวาส ชร.5
พ.ศ. 2045 ก็กล่าวถึงการไถ่เงินทดแทนบุคคลที่ไม่ต้องการเป็นข้าพระ “เขา...ยนี้ไว้เป็นข้าพระเจ้า
ที่นี้แล พิว่าเขาบ่อยู่หื้อเอาเงินออกมา” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 6-8)

4. หน้าที่ของข้าวัด

บุคคลที่ถูกถวายเป็นทานแก่วัด จากหลักฐานในจารึกพบว่าใช้เรียกทั้ง ข้าวัด ข้าพระ หรือ
คนทาน ก็ได้ ในจารึกอารามศรีเกิด มส.1 พ.ศ. 2033 ใช้คำว่า คนทาน “เจ้าเมืองแล้วจึงให้คนทาน
ผู้หนึ่ง ชื่อพันน้อย” (ฮันส์ เพนซ์, ศรีเลา เกษพรหมและอภิรดี เตชะศิริวรรณ, 2549, หน้า 286-303)
เช่นเดียวกับจารึกเจ้าสีหมื่นทำสีมาใหม่ พย.3 พ.ศ. 2033 ก็ใช้ว่า คนทาน “เจ้าสีหมื่นว่าเขสนี้คนทาน
คาย หื้อเขาอยู่รักษาพระพุทเจ้า” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 104-105)
ในจารึกวัดแก้วหลาด ชม.4 พ.ศ. 2040 ใช้ว่า “ข้าพระ” “เจ้าหมวกคำพลอยหื้อล่ามจัน
เป็นข้าพระวัดแก้วหลาด” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 16-18)

ข้าพระมีหน้าที่เป็นหน่วยผลิตของวัด และคอยดูแลรับใช้พระสงฆ์ ทำความสะอาดโบสถ์
เจดีย์ วิหาร ตักน้ำล้างเท้าพระสงฆ์ เก็บเกี่ยวผลผลิต ทำอาหารถวายพระสงฆ์ หรืองานอื่น ๆ ภายในวัด
ข้าพระเหล่านี้มาจากชนชั้นข้าทาส เนื่องจากข้าพระที่ถูกถวายแก่วัดแล้วถือว่าเป็นสมบัติของ
พระพุทศาสนาซึ่งใครจะนำไปใช้ในกิจการอื่นไม่ได้ เช่น ในจารึกวัดวิสุทธิาราม พย.4 พ.ศ. 2035
กล่าวถึงลุงของเจ้าเมืองเชียงรายกับเจ้าพันเค้าเมืองพ่อน้อย ให้เจ้าหน้าที่มาฝั่งจารึกและกล่าวว่า
ให้ปฏิบัติตามคำสั่งในจารึก คือ อย่าเอาข้าพระไปใช้งานส่วนตัว ให้ข้าพระอยู่ในวัดตามคำสั่งของ
ลุงเจ้าเมือง ข้อความในจารึกว่า

ลุงพระเป็นเจ้าเมืองเชียงรายกับเจ้าพันเค้าเมืองพ่อน้อยหื้อคนมาฝั่งหินจารึกไว้ในวัด
วิสุทธิารามเพื่อหื้อมันแก่สา (สนา)...ไปอย่ากลัวเกล้าคนหมุ่นไว้ตามอาชญาลุงพระเป็นเจ้าเทอญ
(มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 106-107)

นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีการสาปแช่งผู้ละเมิดกลับไปไว้อย่างรุนแรง เช่น ข้อความในจารึกเจ้าหัวแสนญาณกัลยา (พะเยา) ลพ.19 พ.ศ. 2045 มีใจความว่า หากไม่ถวายคนไว้เป็นข้าพระตาม อาชญาและหากละเมิดคำสั่งก็ขอให้ตนรกร ข้อความในจารึกว่า “เจ้าไทยผู้โคบไว้คนในจารึกอันนี้ตามอาชญาพระเป็นเจ้าตนเป็น(เค้า) และมล้างเสย หื้อมันฉิบหายตายตนรกร” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 314)

โลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน

เนื้อหาในจารึกล้านนาแสดงให้เห็นว่าคนล้านนาอยู่ร่วมกัน โดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สังคมแบบพุทธทำให้คนล้านนาอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน มีความสมานสามัคคีกัน แต่ก็เป็นธรรมชาติของทุกสังคมที่จะมีคนที่ไม่พึงประสงค์ ดังนั้นแต่ละสังคมจึงมีกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันซึ่งคนในสังคมอาจรู้ได้ด้วยธรรมเนียมปฏิบัติ หรือบางครั้งอาจรับรู้จากลายลักษณ์อักษรก็ได้ สังคมล้านนาก็เช่นเดียวกันที่บางชุมชนอาจต้องออกกฎระเบียบเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เมื่อมีงานบุญคนล้านนาต่างร่วมมือร่วมใจกัน โดยแบ่งเป็น “ศรัทธาภายนอก” หมายถึง ฆราวาส และ “ศรัทธาภายใน” หมายถึงพระสงฆ์

จารึกล้านนายังแสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างวัดกับชุมชน เมื่ออ่านเนื้อความจากจารึกจะได้ภาพรวมว่าชุมชนเป็นผู้ที่เกื้อกูลวัดโดยการถวายเงินทอง ข้าวของ ที่ดิน ไร่ นา ภาษี และข้าววัด โดยข้อเท็จจริงแล้ววัดและชุมชนก็ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันซึ่งนอกจากวัดจะเป็นที่พึ่งทางใจแก่คนในชุมชนแล้ว วัดยังเป็นที่พึ่งเรื่องการเงินได้ด้วย โดยการให้ชาวบ้านกู้ยืมเงินจากวัดและให้เสียดอกเบี้ยและหากไม่สามารถชดใช้เป็นเงินได้ก็สามารถชดใช้เป็นแรงงานได้ด้วย

ตัวอย่างจารึกที่มีกฎระเบียบการอยู่ร่วมกัน

จารึกล้านนาส่วนหนึ่งเป็นบันทึกที่กำหนดระเบียบปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม เช่น ในจารึกวัดเก้ายอด (พะเยา) ลพ.27 พ.ศ. 2055 ซึ่งกำหนดระเบียบปฏิบัติของผู้ที่จะมาอยู่อาศัยในบ้านเก้ายอดว่า หากใครไม่ช่วยสร้างวัดให้ยึดเรือน หากใครไม่เชื่อฟังผู้มีศีล พระภิกษุให้ขับไล่ออกจากหมู่บ้าน ใครดื่มเหล้า มักทะเลาะเบาะแว้ง มักอิจฉาริษยา มักเป็นเรื่องเป็นเรื่องราว มักล่วงเกินพระภิกษุ มักหวงไม้ ไม่ทำประโยชน์แก่วัด ให้ขับไล่ออกไปเสีย หากไล่แล้วไม่ไปก็ให้บอกแก่หัวหน้าหมู่บ้าน และหากใครจะมาอยู่อาศัยในหมู่บ้านก็ให้ถามผู้เฒ่าผู้แก่ว่าสมควรให้อยู่หรือไม่ ข้อความมีดังนี้

ฝูงอยู่ในบ้านเก้ายอดนี้ ผู้โคบช้อยสร้างวัด หื้อผ้าขาวชียาดเรือนมันเส้ ผู้โคบฟังคำผ้าขาวบฟังคำมหาเถรเจ้าวัด หื้อขับหนีจากบ้านจากที่พระ ผู้ใดกินเหล้ากินยาร้าย มักคิดมักขอยท่านแรง ค่าท่านพาถ้อยคำพาคามาเป็นโทษเป็นโทษกั้วเกลานัก พาโล (โจเท) ผิดชาวเจ้าชียามมหาเถร มักขางที่ขางแดนขางไม้ บ่หื้อเป็นคุณแก่วัด หื้อขับมันหนีจากบ้านจากที่พระ อย่าหื้ออยู่ จำมันบ่หนี ก็หื้อ

กล่าวแก่หมื่นแคว้นแสนเข้าเฝ้าเมือง หื้อจับหนิงได้ ผู้ใดจักมาอยู่(หื้อ)ถามมหาเถรเจ้าวัด ถามทั้งผู้เฝ้าผู้แก่พร้อมกันว่าดีเยหื้ออยู่ (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 339)

ตัวอย่างจารึกที่ปรากฏการยืมเงินวัด

วัดที่มีการกลบนามากย่อมมีข้าวของเงินทองเพียงพอสำหรับช่วยเหลือคนที่ตกยาก แต่เนื่องจากการเอาทรัพย์สินเงินทองของถวายที่เป็นสมบัติของพระศาสนาเป็นบาป การช่วยเหลือก็ถูกจัดจึ่งเป็นรูปแบบการหีบยืม และอาจไม่ต้องชดใช้เป็นเงินตราเช่นที่ยืมไปแต่ชดใช้เป็นแรงงานก็ได้ เช่น ในจารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง ชม.17 พ.ศ. 2099 บันทึกเรื่องการยืมเงินพระธาตุในหลายกรณี เช่น ยืมเงินพระธาตุ 1200 รวมกับเงินค่าไถ่หลานจากข้าวัดอีก 600 รวมเป็นเงิน 1800 แต่ชดใช้แรงงานแทนการชำระเงิน บางคนยืมเงินพระธาตุไปจ่ายค่ารักษาพยาบาลภรรยา บางคนยืมเงินไปทำศพ ยกตัวอย่างเป็นบางส่วนจากจารึก เช่น

1. เขานี้เค้าหอกหมื่นน้อยตระการได้เอาเงินพระธาตุเจ้า 1200 เงิน ไถ่สิบดอก ชางเป็นข้าหลาน ค่าหลาน 600 เงินเป็น 1800 เงินไว้เอาการต่าง
2. ถ่ามบุญนอง 1 เรือน เมีย 1 ซื่อ หลาน 1 หญิง เค้าถ่ามนาหลังสามล้านไปสู่ชาวหัวเถียนอยู่บ่ได้ มาเอาเงินพระธาตุเจ้า ไถ่เมียกับใช้หนี้ 633 เงิน
3. ถ่ามรัดประหยา 1 เรือน เมีย 1 ซื่อลูก 3 ชาย 1 เค้าชาวพวงน้ำพระมหาเทวีเข้ามาสู่หลานเถรสิน เอาเงินพระธาตุเจ้า 500 เงิน
4. ประหยาวิเศษ 1 เรือนเมีย 1 คู่ เค้าสิบดาบคำหัวเถียนมาเอาเงินพระธาตุเจ้า 500 เงิน
5. หยา 1 ร่มเมีย 1 เค้าหน่อหนองลักกินปลาเอาเงินพรานแก้ว เสียอยู่บ่ได้ มาเอาเงินพระธาตุเจ้า 500 เงิน
6. ดอกหล้า 1 ร่มเมีย 1 เค้าข้าพันหนองคุกมาเอาเงินพระธาตุเจ้า 500
7. บุญรังสี 1 ร่มเมีย 1 ลูก 1 หญิง เค้าพรานคราวทำยาถูบพ่อค้าเรือใหม่มาเอาเงินพระธาตุเจ้า 500
8. แก้วสุชา 1 ร่มลูก 1 หญิง เค้าข้ามงคลหอกหื้อทานแก่พระราชโมพื่ออยู่บ่ได้ มาเอาเงินพระธาตุเจ้า 500
9. แก้ว 1 ร่ม เมีย 1 เค้าชาน่านชาวหน้าคำไถ่มาเป็นเมียป่วยเมืองหื้อหมอยาหายหาสั่งเสียบ่ได้ มาเอาเงินพระยีนเจ้าตนได้ 500
10. มงคล 1 ร่ม เมีย 1 ลูก 1 หญิง เค้าข้าร้อยหมื่นตระการมาเอาเงินพระธาตุเจ้า 500
11. สามสอย 1 ร่ม เมีย 1 ลูก 2 ชาย 1 เค้าข้าพระหนองคูมาเอาเงินพระธาตุเจ้า 500
12. แก้ว 1 ร่ม เมีย 1 ซื่อแม่ 1 พ่อเค้าข้าหมื่นดินแก้วหยาดน้ำไว้เป็นข้าพระธาตุเจ้าเอาเงิน 500 ไถ่แก้วมา

13. ยี่เล่า 1 ร่ เมีย 1 สู้เมีย เล้าข้าพระบาทป่าวรามาเอาเงินพระธาตุเจ้า 500

14. สี่ซั้มา 1 ร่ เมีย 1 สู้ เล้าข้าสงฆราชาจอมทองจักตาย สั่งเอาค่าสงสการ เอาเงินพระธาตุเจ้า 500 ” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 62-64)

ตัวอย่างจารึกที่แสดงความร่วมมือร่วมใจกันของคนในสังคม เช่น

ในจารึกวัดกะตึกเชียงม่วน ลป.11 พ.ศ. 2382 กล่าวถึงการร่วมมือร่วมใจกันสร้างวิหาร โดยมีเจ้าเมือง พระสงฆ์ และกลุ่มคนผู้มีศรัทธาในจารึกใช้ว่าศรัทธา นักศิลปินกบฏ และดินจອງรอง วัดคือคนดูแลวัดและพระสงฆ์หรืออาจหมายถึงผู้อุปถัมภ์วัดหรือศรัทธา วัด ข้อความในจารึกกล่าวว่า

มหาปถมมูลศรัทธาหนภายในมีสาธุเจ้าธัญชัย....อันเป็นเจ้าอารามาริราชาธิปัตติวัดกะตึกที่นี้เป็นเค้า แลศิษยานุศิษย์แลชูคนชูคน แลศรัทธาภายนอกหมามีเจ้าอุปราชาหอหน้าคำแสน เป็นเค้า ดิดกับด้วยองค์หน่อตนแลอัครราชเทวีผู้เค้าร่วมด้วย トラบต่อเท่ารอดผู้เป็นปลาย แลราชบุตราบุตริผู้ชูคน แลศรัทธา นักศิลปินกบฏดินจອງรองวัดทั้งหลายได้พร้อมกันด้วยก่อรังสร้างแปลงยังพระวิหารหลังนี้ (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 233)

ในจารึกการปฏิสังขรณ์ศาลา วัดพระธาตุลำปางหลวง ลป.13 พ.ศ. 2456 กล่าวถึง คนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งพระสงฆ์ ข้าราชการ และประชาชน ร่วมกันปฏิสังขรณ์ศาลา ข้อความในจารึกกล่าวว่า

เหตุนี้แลหมามีประถมมูลศรัทธาผู้เข้าทั้งหลายทั้งสองคณา ทั้งภายในหมามีพระครูธรรมจินดาณีเจ้าคณะใหญ่เมืองนครลัมปางเป็นเจ้าอารามวัดสวนดอกนูปปาวารามเป็นเค้า พร้อมด้วยพระครูเจ้าคณะแขวงทั้งหลายชูแขวงแล พระฐานาชูตน แลเจ้าหัวหมวดชูองค์ เจ้าธิการชูวัด พร้อมสิกขาลูกศิษย์ชูตน หนภายนอกหมามีพระองค์พ่อเจ้าบุญวาทวงษามานิตเป็นเค้า พร้อมด้วยเจ้าพระยาสุวันทราชเสนาหลวงประจำเมืองนครลัมปาง แลเจ้าสวาริต แลเจ้าบุรีเจ้าราชบุตรเจ้าราชปิตตวงษา แลเจ้านายท้าวพระยาข้าราชการทั้งปวง แลบุตราบุตริราชภูรชายหญิงได้พร้อมกันปฏิสังขรณ์ศาลา (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 239)

โลกทัศน์เกี่ยวกับพยาน

จารึกล้านนาจำนวนมากกล่าวถึงพยานเมื่อมีการทำบุญ เช่น การกัลปนาที่ดินแก่วัด การถวายข้าพระ เพื่อเป็นการยืนยันการทำบุญในครั้งนั้น ๆ คนล้านนาจึงได้กำหนดสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุคคลขึ้นเป็นพยานรับรู้

พยาน หมายถึง หลักฐานเครื่องพิสูจน์ข้อเท็จจริง ผู้ที่รู้เห็นเหตุการณ์หรือข้อเท็จจริงที่ใช้เป็นหลักฐานเครื่องพิสูจน์ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 805) ศิลาจารึกซึ่งเป็นคำสั่ง ข้อบังคับ และระเบียบปฏิบัติ จึงนับเป็น “พยานเอกสาร” คือเอกสารที่อ้างเป็นพยานหลักฐาน เนื่องจากระบุ

เหตุการณ์ ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ส่วนพยานที่ถูกระบุชื่อในจารึกเป็นผู้รับรู้เหตุการณ์และข้อเท็จจริง โดยตรงจึงนับเป็น “พยานบุคคล”

“พยาน” ในกฎหมายมั่งรายศาสตร์คือผู้ที่ช่วยยืนยันความถูกต้อง โดยในหมวดลักษณะ ซ่อนอำ และลัก กล่าวหาหากพบสิ่งของมีค่าตกหล่นให้บอกเพื่อนบ้านให้ทราบไว้ พร้อมทั้งนำของ ไปให้ ทำเช่นนั้นนอกจากจะไม่ถูกกล่าวหาว่าจงใจแอบซ่อนของ ยังได้รับรางวัลครึ่งหนึ่งของราคา ของด้วย แต่หากขณะที่ยึดของได้ ไม่บอกกล่าวแก่ผู้อื่นในบริเวณนั้นให้รู้เห็นจะได้รับรางวัลเพียง หนึ่งในสาม เพราะเท่ากับปิดบังซ่อนเร้นจนต้องถูกทวงถาม (ประเสริฐ ณ นคร, 2521, หน้า 55) การบอกกล่าวแก่ผู้อื่นให้ร่วมรู้เห็นด้วยก็เพื่อยืนยันความบริสุทธิ์ใจว่าไม่ได้มีเจตนาปิดบังซ่อนเร้น หรือลักขโมยนั่นเอง

พยานที่เป็นบุคคลในจารึกล้านนามีทั้งพระภิกษุ ข้าราชการท้องถิ่น และประชาชนทั่วไป ในจารึกบางหลักอาจจะมีคนทั้งสามกลุ่มร่วมกัน ในบางหลักอาจมีเพียงสองกลุ่ม หรืออาจมีคนเดียว กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็ได้ เช่น จารึกวัดช่วงชุมแก้ว ลพ.23 พ.ศ. 2032 ที่ปรากฏพยานจากหลายกลุ่ม มีพระภิกษุ คือ มหาพุทกามเจ้า และมหาสามีสรีสุนันท์กัลยาณะ พร้อมด้วยนักปราชญ์ มีข้าราชการ ตำแหน่งพันนา แสน ร้อย ล่ามหมื่น ล่ามพัน และมีประชาชนในเมือง ข้อความในจารึกมีดังนี้

มหาพุทกามเจ้าแลมหาสามีสรีสุนันท์กัลยาณะกับทั้งราชบัณฑิตรู้แล ถัดนั้นพันนาหลังเชียง น้อยก็รู้ แสนเขาซอยก็รู้ ร้อยนาหลัง ล่ามหมื่นก็รู้ ล่ามพัน คำคอมก็รู้ คนทั้งหลายในเมืองนี้รู้ชู้คนแล (คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กรมศิลปากร, 2551, หน้า 327)

ในจารึกชาวอ้ายดาบเรื่อน ชร.36 พ.ศ. 2067 พบว่ามีระบุพยานเป็นจึงเมืองทั้งสี่ ซึ่งหมายถึง อำมาตย์ผู้ใหญ่สี่นายเทียบได้กับตำแหน่งจตุสดมภ์ “หือผูกพัทธสีมาในวัดชาวอ้าย ดาบเรื่อนจึงเมืองทั้งสี่ เจ้าพัน เจ้าเมือง ปากรัด พัน..”(มูลนิธิเจมส์ เอช คับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 44)

ตัวอย่างจากจารึกดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าจารึกล้านนาเป็นทั้ง คำสั่ง ข้อบังคับ และระเบียบปฏิบัติอันเกี่ยวกับการถวายที่ดิน ทรัพย์สิน และข้าพระ ฯลฯ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ ผลประโยชน์ สิทธิ และหน้าที่ของคนที่เกี่ยวข้อง การกระทำใด ๆ ที่ขัดกับความในจารึกจึงถือ เป็นการละเมิดอำนาจกษัตริย์หรือเจ้าเมือง อย่างไรก็ตามก็ยังพบว่า มักมีการละเมิดคำสั่งบ่อยครั้ง ดังนั้นเพื่อเป็นหลักประกันว่าไม่มีใครกล้าละเมิดคำสั่ง ในการจารึกจึงระบุชื่อพยาน เพื่อให้ สามารถตรวจสอบได้ภายหลังหากมีการละเมิดคำจารึก

ความสำคัญของการระบุพยานในจารึก

การถวายที่ดิน ไร่นา สิ่งของ และข้าคนแก่วัด เป็นเรื่องสำคัญมาก โดยเฉพาะที่ดิน สังคม ล้านนาถือว่าที่ดินทั้งหมดเป็นของกษัตริย์ ดังนั้นหากจะมีการถวายวัดต้องมีการขออนุญาตจาก

กษัตริย์ อีกทั้งที่ดิน ไร่นาบางแห่งเป็นนาประจำตำแหน่งเรียกว่านาขุม สำหรับให้ข้าราชการไว้ทำกินเมื่อยังรับราชการ แต่หากตายหรือพ้นจากราชการ หรือหากไม่ได้ทำประโยชน์ใด ๆ นานนั้นก็ตกเป็นของกษัตริย์ดั้งเดิม ข้าราชการจะนำนาขุมไปถวายวัดโดยผลการไม่ได้ จะให้ได้ก็แต่เพียงภาษีค่านา ยกเว้นจะขอหรือซื้อจากกษัตริย์ (ประเสริฐ ฒ นคร, 2521, หน้า 109-110) เหตุการณ์เช่นกล่าวมานี้อาจเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ต้องมีการระบุนาขุมไว้ในจารึก เพื่อเป็นเครื่องยืนยันว่า ที่ดิน ไร่นาที่ถวายแก่วัดนั้นได้กระทำโดยถูกต้องแล้ว มิได้ลักลอบถวาย หรือนำที่ดินของผู้อื่นมาถวายวัด ส่วนข้าคน และเงินทองจัดว่าเป็นของติดตัว ข้าราชการคนใดจะถวายวัดก็สามารถทำได้ ดังในมังรายศาสตร์กล่าวถึงของที่ไปกับตัว คือ เงินทองแก้วแหวน ช้างม้า ข้าหญิงชาย ว่า “มันจะให้ทานวัตถุเหล่านี้แก่พระธรรมพระสงฆ์ หรือสั่งไว้ให้แก่ญาติพี่น้อง ก็ให้ได้” (ประเสริฐ ฒ นคร, 2521, หน้า 109) สาเหตุที่ต้องมีพยานเมื่อถวายสิ่งของที่ติดตัวเหล่านี้ ก็เป็นเพราะว่ามักมีการฝ่าฝืนคำจารึกโดยนำข้าพระไปใช้ส่วนตัว อีกทั้งข้าพระบางคนที่ไม่ต้องการเป็นข้าพระ อาจบิดพลิ้วหลบหนี ทำให้ต้องมีการระบุนาขุมเพื่อใช้สืบสวนในภายหลัง

ศิลาจารึกจึงเป็นพยานเอกสารที่ช่วยยืนยันเหตุการณ์ และข้อเท็จจริงอื่น ๆ ในจารึกเป็นต้นว่า ขอบเขตของวัด จำนวนทรัพย์สินที่ได้ถวายวัด ชื่อและจำนวนของข้าพระ ค่าตัวของข้าพระแต่ละคน รวมถึงพยาน

รูปแบบการอ้างถึงพยานมักระบุไว้ตอนท้ายของจารึก อาจใช้คำว่า “ก็รู้” “สักขีพยาน” หรือ “สักขี” เพื่อแสดงว่าคนเหล่านั้นเป็นผู้รู้เห็นเหตุการณ์ในช่วงเวลานั้น เช่น จารึกดอยจำ ลป.7 พ.ศ. 2045 กล่าวไว้ว่า

ราหุจรินเมษ ห้องวิเศษพฤษภ พบพฤษภคืออยู่ พร้อมเป็นคู่เมณุน ขุนพระเสาร้อยยู่หัน ขึ้นให้เป็นสักขีชายบน หนภายต่ำล้ำมนุษย์วิสัย ไกรเป็นเค้าน้ำน้ำสมเด็จบพิตรพระเป็นเจ้าหากเป็นอาทิ ห้องพระราชมณตรี มีพันโคด พวกขัน หมั้นน้อยคำชุลนจุลาต้องเต็ม เจ้าร้อยดงเด็กชาย หมายถึงเป็นสักขีพยานในเขตทาน (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 224-225)

จารึกจากจังหวัดเชียงราย ลพ.28 พ.ศ. 2088 กล่าวว่า “ชาวเจ้าทั้งหลายเป็นสักขี มีต้นว่ามหาสังฆราชาศรีปีฎกอดมญาณเทพาเจ้าปารวณี่” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 341) จารึกวัดวิสุทธาราม พย.4 พ.ศ. 2035 ว่า “เจ้าหมื่นนาหลังสีพัดก็รู้ เจ้าเม็งดอมก็รู้ นายคราวก็รู้ ล่ามปากนาเรินเหนือก็รู้” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 107) และจารึกเจ้าหมื่นลอมงคล พย.28 พ.ศ. 2044 ว่า “เจ้ามหาสามมีเจ้าปาน้อยรู้ มหาสามมีเจ้าศรีขุมรู้ มหาสามมีเจ้าขอบแจ้งรู้ มหาเถรเจ้าป่าหลวงรู้ มหาเถรเจ้าศีเกิดรู้” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 163-164)

พยานในจารึกย่อมมีความสำคัญในฐานะผู้รู้เห็นเหตุการณ์โดยตรง ถ้าหากเกิดข้อขัดแย้งเกี่ยวกับข้าพระ ขอบเขตของวัด หรือที่ดิน ไร่นา ของวัดก็สามารถสอบสวนจากพยานบุคคลที่มีชื่อ

ในจารึกได้ แต่พยานบุคคลเหล่านั้นก็จำกัดด้วยช่วงอายุซึ่งต้องตายไปในที่สุด ดังนั้นความในจารึกหรือตัวจารึกเองที่มีความมั่นคงถาวรกว่า จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพยานเอกสาร ซึ่งถึงแม้บางครั้งไม่ได้มีการระบุพยานบุคคลไว้ในจารึก ก็ยังสามารถใช้ข้อความในจารึกเป็นหลักฐานได้

ดั่งกรณีเจ้าสีหิ้นผู้เป็นปู่เลี้ยงพระเจ้ายอดเชียงราย พ.ศ. 2031-พ.ศ. 2039 สร้างสีมาใหม่เพื่อทดแทนสีมาเดิม เจ้าสีหิ้นก็ให้ปฏิบัติตามคำจารึกที่มีมาแต่เดิมของพระเจ้าสามฝั่งแกนและพระชนนี

สิ่งที่เจ้าสีหิ้นให้ปฏิบัติตามคำจารึกเดิมก็คือ ให้ข้าพระที่มีมาแต่เดิมก็อยู่เป็นข้าพระตามเดิม ความปรากฏในจารึกเจ้าสีหิ้นผู้เป็นปู่เลี้ยง พย.46 พ.ศ. 2033 ว่า

เจ้าสีหิ้นผู้เป็นปู่เลี้ยงพระเป็นเจ้า เจ้าเม็งผิงมาकिनเมืองพญาเว สืบเจ้าสีหิ้นผู้เป็นอาวเลี้ยงปู่พระมาแต่โบราณ จึงหันสีมาอันหักพร้าเมื่อนาน จึงหื้อจารออกใส่สีมาใหม่ จักใคร่หื้อเสถียร หื้อจำเนียรเมื่อหน้า ต่อเท่าศาส (นา)...ทั้งมหาราชะมหาเท (วี)...สินทกตกในเน...จวบสามแก้ว ลูกผ้า (ขาว)..หลานเชียงศรีธา เจ้าสีหิ้นผู้เป็น (ปู่) เลี้ยงพระ ว่าเขานี้เค้าคนข้าพระแต่ก่อนไว้รักษาพระพุทธรเจ้าดั่งเก่า เจ้าขุนผู้ใดอย่าเอาคนกับนากล้วย 30 ข้าวนี้ออกจากพระเจ้าสักอัน เจ้าขุนผู้ใดอากรรมเอาคนกับนากนี้ออกไซริ้ เป็นขุนอย่ามันยี่น โดยดั่งคำสาบานไว้ในสีมาอันเก่านี้หื้ออันเท่าวันไว้ต่อชั่วลูกหลานเหลน (มูลนิธิเจมส์ เอช คับเบิ้ลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 187-188)

หากจารึกระบุพยานบุคคลและพยานเหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่ก็สามารถสอบสวนจากพยานบุคคลเหล่านั้นได้โดยตรง เช่น ในจารึกวัดควาง พย.48 พุทธศตวรรษที่ 21-22 (มูลนิธิเจมส์ เอช คับเบิ้ลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 190-191) มีกรณีเจ้าเมืองคนใหม่เอาข้าพระไปใช้งาน ความทราบถึงพระเมืองแก้ว (ในประชุมจารึกเมืองพะเยา ระบุอายุจารึกหลักนี้ว่า พ.ศ. 2064 ซึ่งตรงกับสมัยพระเมืองแก้ว) จึงให้เจ้าหน้าที่ คือ เจ้าพันหนังสือต่างเมืองมาสอบสวน โดยถามพยานรู้เห็น คือ แสนเข้า พันสุวรรณหนังสือ เจ้าเมืองปากกรด ปากพันหนังสือ เจ้าหมื่นหนังสือ ซึ่งต่างก็ให้การว่าข้าพระที่ถูกนำไปใช้นั้นเป็นข้าพระมาก่อน โดยมหาเถรลงกาถวายไว้ให้เป็นข้าพระ ผลการสอบสวนคือให้ข้าพระกลับมาเป็นข้าพระดังเดิม ข้อความในจารึกว่า

เมื่อหมื่นขุนมาकिनเมืองพญาเว ลูกมันผู้สินออกกินนาคด้วยหมื่นแจ่มมาเทิงหมื่นท้าวพระเป็นเจ้าหื้อเจ้าพันหนังสือต่างเมืองมาแต่งเมืองวัดควาง ผู้สินกับอยู่ท่อมเทศหมื่น เขานี้ลูกหลานไสหรวย เค้าข้ามมหาเถรลงกาหยาดน้ำไว้เป็นข้าพระวัดควางเจ้า เจ้าพันหนังสือต่างเมืองถามแสนเข้า.อม พันสุวรรณหนังสือ เจ้าเมืองปากกรด ปากพันหนังสือ เจ้าหมื่น(หนังสือ) 7 เขาว่า..ก็เท่ารู้ว่าเป็นข้าพระเจ้า แต่เมื่อใดมาอันแล อันมาकिनด้วยเจ้าแคว้นนี้ หากใครมาकिनแลมาकिनตาย เจ้าไทผู้ใดบ่จำเขา เจ้าพันต่างเมืองแต่งว่า เขาเค้าข้ามมหาเถรลงกาหยาดน้ำหื้อเป็นข้าพระเจ้าตาย หื้ออยู่เป็นข้า+พระ+ดั่งเก่า

หมากพระเจ้าอันปากเท่าเอาออกนั้น หื้อไว้แก่พระเจ้าดั่งเก่า

โลกทัศน์ที่สะท้อนจากพยาน คือ สังคมล้านนาเป็นสังคมที่ดำรงอยู่ในกรอบของความเชื่อและกฎระเบียบของสังคม ในจารีกล้านนาอ้างอิงถึงทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุคคลเพื่อเป็นพยานการอ้างอิงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนล้านนากับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นมีอำนาจในการรับรู้และให้คุณให้โทษได้ ดังนั้นการอ้างพยานที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ร่วมรับรู้กิจกรรมบุญจึงเป็นเครื่องยืนยันการกระทำที่พึงงาม ส่วนการอ้างบุคคลต่าง ๆ เพื่อเป็นพยานจะเกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบของสังคม ดังนั้น “พยาน” จึงเป็นวิถีที่แสดงโลกทัศน์ของคนล้านนาในแง่ของความเชื่อและการจัดระเบียบทางสังคม

โลกทัศน์เกี่ยวกับการศึกษาและการสืบต่อภูมิปัญญา

สารัตถะจากจารีกล้านนาแสดงให้เห็นว่าคนล้านนาเป็นผู้เจริญแล้วทั้งทางสติปัญญาและภูมิปัญญา การจารึกข้อความต่าง ๆ ต้องมีความรู้ด้านอักษร ภาษา และโหราศาสตร์ ผู้แต่งเนื้อความในจารึกจึงน่าจะเป็นพระสงฆ์หรืออาจเป็นผู้ที่บวชเรียนแล้วเพราะการศึกษาเล่าเรียนในสมัยโบราณต้องเรียนที่วัด คนที่บวชเรียนอย่างน้อยก็ต้องก็้อ่านเขียนอักษรธรรมล้านนาได้เนื่องจากเป็นอักษรที่ใช้สำหรับเขียนพระธรรมคำสอน และน่าจะได้เรียนรู้อักษรฝักขามควบคู่กันไปด้วย เนื่องจากพบจารึกที่บันทึกด้วยอักษรฝักขามเป็นจำนวนมากซึ่งแสดงว่าคนล้านนานิยมใช้อักษรฝักขามมากเช่นกัน ในจารีกล้านนายังแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งมีความรู้ทางด้านภาษามากพอสมควร ทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี สังเกตจากข้อความบางตอนในจารึกมีใช้คำที่เลือกสรรแล้ว บางแห่งใช้คำที่คล้องจองกันและพบว่า จารึกบางหลักมีรูปแบบทางฉันทลักษณ์ จารึกบางหลักใช้ภาษาไทยร่วมกับภาษาบาลี จารึกบางหลักใช้ภาษาบาลีตลอดทั้งหลัก นอกจากความรู้เรื่องอักษรและภาษาแล้ว คนล้านนาโดยเฉพาะผู้จารึกต้องมีความรู้ทางด้านโหราศาสตร์ เพราะจารีกล้านนาจำนวนมากจะบันทึกวันเดือนปีไว้ในตอนต้น การรู้จักวันตามปฏิทินอาจไม่นับว่าเป็นความรู้ในเรื่องโหราศาสตร์แต่ในจารีกรบุดิถี นาที ฤกษ์ ทั้งยังบอกวันเวลาเป็นสามระบบ โดยเรียกวันเวลาแบบไทยโบราณหรือเรียกว่าระบบปีหนไท เช่น วันกัศเหมา และเรียกวันแบบมอญเช่น เม็งวัน 6 ซึ่งตรงกับวันศุกร์ และเรียกปีแบบขอมซึ่งในจารึกมักใช้ว่า “ขอมพิสัย” หมายถึง แบบขอมซึ่งมักใช้เรียกคู่กับปีหนไท ตัวอย่างเช่น “ศักราชได้ 1319 ปีระกาสน่ากำโพชคามตามขอมพิสัย ไทยภาษาว่าปีเม็งเร้า” หมายถึง จุลศักราชที่ 1389 เรียกปีตามแบบขอมตรงกับปีระกา เรียกแบบปีหนไทว่าปีเม็งเร้า ซึ่งระกา ตรงกับคำว่า เร้า ส่วนคำว่า เม็ง เป็นคำแสดงตัวเลขท้ายศักราช ตรงกับ เลข 9 ปัจจุบันใช้ว่า นพศก ความรู้เหล่านี้ปรากฏในจารึกทุกช่วงสมัย แสดงให้เห็นว่าคนล้านนามีระบบการถ่ายทอดและสืบต่อภูมิปัญญาอย่างดีเยี่ยม

ภูมิปัญญาด้านโหราศาสตร์

จารึกการสร้างพระมหามณฑป (พะเยา) ลพ.12 พ.ศ. 2078 ในจารึกบ่งบอกว่าต้องเป็นฝีมือของผู้ที่มีความรู้ความสามารถทั้งด้านการคำนวณ วัน เดือน ปี ทั้งด้านภาษาไทยและภาษาบาลี และสามารถใช้ถ้อยคำที่สละสลวย โดยกล่าวถึงวัน เดือน ปี ฤกษ์ ยาม อย่างละเอียดโดยบอกทั้งปีจุลศักราช บอกปีนักษัตรแบบขอมคือมะเมีย บอกปีนักษัตรแบบพม่าคือปีหนไทคือ ปีดับเม็ด บอกเดือนแบบจันทรคติ อาษาฒ คือเดือน 8 บอกเดือนแบบภาคกลางคือเดือน 9 บอกวันเดือนขึ้นด้วยคำว่า ออก บอกชื่อวันแบบมอญด้วยเลข 6 คือวันศุกร์ บอกชื่อวันแบบพม่าคือวันรวงเม็ด และยังบอกคติคือ บอกจำนวนวันทางจันทรคติ บอกเศษของคติคือนาทีคติ บอกฤกษ์ และบอกเวลาแบบล้านนา คือ ยามตูดเช้า ข้อความในจารึกกล่าวว่า “ศรีสวัสดิศักราชได้ 897 ตัวในปีมะแม ไทยว่าปีดับเม็ด เดือนอาษาฒ ไทยว่าเดือน 9 ออก 12 คำ เม็งวัน 6 ไทยรวงเม็ด คิติ 10 ตัว นาทีคติ 50 ตัว ริก 14 ตัว นาทีริก 2 ตัว ยามตูดเช้า” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 289-290)

ในจารึกเจ้ามหาหงส์ ซ่อมพระธาตุแช่แห้ง นน.12 พ.ศ.2389 แสดงความสามารถด้านโหราศาสตร์เป็นอย่างดี มีการคำนวณจำนวนวัน จำนวนยาม จำนวนนาที จำนวนถุณับตั้งแต่เริ่มพุทธศักราช ข้อความในจารึกมีดังนี้

ศรีศรีสิทธิวิวิธวิจิตร พหลมงคลสวัสดิ์ปีติ อภิวัตนบพระรัตนมหาชินธาตุจุลศักราชได้ 1208 ตัวในมะเมียสนำกัมโพชขอมพิสัยเข้ามาในวสันตฤดูเชษฐเอกทศกวารัตถ์ไกลไทยภาษา ว่า ระบายสง่า เดือน 9 แรม 11 คำ พร่าว่าได้วันศุกร์ไทยกตสยามแตรคำจันทร์ จรมณยุคติ เสด็จเข้าเทียม นักชดฤกษ์ถักหน่วยถ้วน 3 ชื่อมคสิร์ฤกษ์เริงฤทธิ ส (ถิ) ตอยุในปรสอาโปกระวายสีตติถิ 26 นาทีตติถิมิ 34 นาทีฤกษ์ 24 อติศวรพุทธศาสนากลา ล่วงแล้วได้ 2,390 พระวัสสา สังขยา จาด้วยฤดู ว่าได้ 7,170 ฤดู สังขยา จาด้วยเดือนได้ 28,680 เดือน สังขยาจาด้วยอุโบสถได้ 57,360 อุโบสถ จาด้วยวัน ว่าได้ 70,700 วัน สังขยาจาเป็น (ยา) มว่า ได้ 573,600 ยาม สังขยาจาเป็นนาทีว่าได้ 34,416,000 นาทีอนาคต (ว) รพุทธศาสนอันจักมาภายหน้ายังบ่น้อย ยัง 2,610 พระวัสสาสังขยาจาด้วยฤดูได้ 7,830 ฤดูสังขยาจาเป็นเดือนได้ 30,320 เดือน สังขยาจาด้วยอุโบสถได้ 60,640 อุโบสถ จาเป็นวันได้ 909,600 วัน สังขยาจาเป็นยามได้ 7,276,800 ยาม สังขยา จาเป็นนาทีว่าได้ 436,608,000 ลูกนาที 531 (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 80-81)

ตัวอย่างการใช้ภาษาบาลี เช่น

จารึกพุทธอุทยานคาถา ชร.62 พ.ศ. 2057 จารึกด้วยภาษาบาลีทั้งหลัก มีเนื้อความภาษาบาลีดังนี้

ศักราชได้ 876 ตัว ยทา หเว ปาตุกวณฺติ ชมฺมา อาคาปิโน ฉายโต พฺราหฺมณฺสฺส อตฺสฺส กงฺขา วปยฺนฺติ สพฺพายโต ปชานาติ สเหตุชฺมมํ ยทา หเว ปาตุกวณฺติ ชมฺมา อาคา ปิโน ฉายโต พุ

ราหุมนศส อตสสกงขา วปยนติ สพุพา ยโต ขยั ปจฺจนัน อเวทียทา หเว ปาตุภวันติ ฐมฺมา อาตปิ
 โน ฉายโต พุราหุมนศส วิฐุบยั ติฏฐติ มารเสนั สรุโยวโสภาส ยมนตฺติลิกขั // เทวา ภูมฺภูฏกา โลเก สน
 ติ ที่ฆายุกา กิร สกัลปิ มหากปฺปิ เย เทวา อธิ ติฏฐ ฐเรอิมศส โลห พุทฺธศส เสเก (มสคั) มยยั
 ปุณฺณมตฺติ อยฺณมฺปิ ทานสีลาทิกั ม ม ตตฺถาติ เท วนิกาเย ที่ฆายเก มหิธิเคน ตน สพุเพน ปุณฺณ
 อุปฺชเชยโยปปาดโก (โธ ต เมน ส.ฏ.ฐ.โต โยค ฐมฺมาโต เอสงฺฆายนฺโต ยาว เทวาปฺช
 เชยฺย คเม ฐนส.ารั)

มีคำแปลว่า

เมื่อใดกรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของ
 พราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะมารู้แจ้งธรรมว่าเกิดแต่เหตุ เมื่อใดกรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์
 ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะมารู้ความสิ้นแห่ง
 ปัจจัยทั้งหลาย เมื่อใดกรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ พราหมณ์นั้นย่อมกำจัด
 มารและเสนา ค้ำรงอยู่ได้จุพระอาทิตย์อุทัยกำจัดความมืด ทำอากาศให้สว่างฉะนั้น เทพดาที่สิง
 สถิตอยู่ในภพพื้นดินยังมีอยู่ในโลก ทราบว่าเทพดาเหล่าที่สิงสถิตอยู่ที่นี้มีอายุยืนได้ข้ามหากัปปี
 ทั้งสิ้น ในการสร้างพระพุทธรูปด้วยโลหะองค์นี้ขอบุญกุศลส่วนนี้จึงมีแก่ข้าพเจ้า แม้นบุญกุศล
 อย่างอื่น เช่น ทานศีล เป็นต้น ข้าพเจ้าก็ได้สร้างสมไว้ในหมู่เทพดาที่มีอายุยืน มีฤทธิมาก ด้วยบุญ
 กุศลทั้งหมดนี้ ขอข้าพเจ้าได้ไปเกิดเป็นเทพดาเกิด (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534,
 หน้า 48-49)

ในจารึกเจ้าอัครราชสร้างปราสาท (วัดบุญยืน) นน.7 ใช้ภาษาบาลีเขียนคำปรารภ
 ไว้ตอนท้ายจารึก ข้อความภาษาบาลีพร้อมคำแปลว่าดังนี้

อิมินา มหาภูทาทเนน ยาว นิพานํ ติกฺขปฺลฺโย ชวนปฺลฺโย หาสปฺลฺโย วิสารทปฺลฺโย
 สตุตฺตโมชฺชงฺโก นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ นิจฺจํ

มีคำแปลว่า

ด้วยอานิสงส์กรรมมอบถวายกุฎาคารหลังนี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้เป็นผู้ที่มีปัญญาอาจหาญ
 เกลียวฉลาด คล่องแคล่ว และให้ได้โพชฌงค์ 7 ทราบเท่าถึงพระนิพพานที่เป็นสุขอย่างยิ่งโดยเที่ยง
 แท้ (คำแปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยโดย: เกษียร มะปะโม) (จารึกเมืองน่าน, โครงการวิจัย
 พ.ศ. 2551-2552)

จารึกวันฉลองพระวิหารหลวงเจ้าปู่เพียง (วัดพระธาตุแช่แห้ง) นน.11 พ.ศ.2448 บันทึก
 ภาษาบาลีไว้ตอนท้ายจารึก

อิมินา ปุณฺณกมฺมํ ผลํ ปฏิสงฺขารณํ อนฺโต สาสเนน โขตกานิ ยาว ปญฺจสทฺสวาสฺसानิ ยาว
 พุทฺธสาสนํ ติญฺญเชฺยยาม วาปน อิมินา สพุทฺธตฺถุทานานิ อเกฺษฺช อสาธารณํ สพุทฺธโลกิย โลกุตฺตร
 สมฺปตฺติเน ยาว สพุทฺธปญฺจตฺถยานิ ยาว มคฺคผลนิพฺพาน ปริโยसानิ ปจฺจโย โหตุ โน
 (จาริกเมื่อน่าน, โครงการวิจัย พ.ศ. 2551-2552)

มีคำแปลว่า

ด้วยบุญกรรมนี้ ขอผลแห่งการปฏิสังขรณ์ (พระวิหาร) ไว้ในพระศาสนาและผลแห่งกุศล
 ที่ได้ถวายสรรพวัตถุทั้งหลายทั้งปวงอันไม่เฉพาะทั่วไปแก่ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งเราทั้งหลายตั้ง
 ประารถนาเพื่อให้พระพุทฺธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและดำรงอยู่ตราบเท่าถึง 5,000 ปี ขออานิสงส์แห่งบุญ
 กรรมนี้ จงเป็นไปเพื่อให้ได้สมบัติทั้งส่วน โลกุตฺรทั้งปวง ซึ่งมีมรรคผลนิพพาน อันเป็นญาณ
 เครื่องบรรลุลหรรณของพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าเป็นที่สุด เป็นปัจจัยแก่เราทั้งหลายด้วยเทอญ (เพิ่ม
 มีเต็ม: เรียบเรียงคำอ่าน, สมาน วงศ์ไพโรภรณ์: ให้คำปริกษา-แปล) (จาริกเมื่อน่าน, โครงการวิจัย
 พ.ศ. 2551-2552)

จาริกมหาวงศ์ฯ ซ่อมพระธาตุแช่แห้ง นน.12 พ.ศ. 2389 มีคำภาษาแทรกในเนื้อหาตอนที่
 1 และ เขียนไว้ตอนท้ายจาริกตอนที่ 2 ดังนี้

ตอนที่ 1 อยสรทิมนวิสติหตฺถิ คฺรุอฏฺฐนหฺตุตฺ สตฺตสทฺสพฺนุชนํ คฺรุปญฺจนหฺตุตฺ
 สตฺตสทฺสทฺเวสท ปญฺจปาทมฺภกํ

มีคำแปลว่า

การบูรณะพระมหาชินธาตุเจ้าครั้งนี้ ใช้เหล็กล้อมรอบยาว 29 ศอก คิดเป็นน้ำหนัก
 8 นหฺตุ ใช้เครื่องผูก 7 พัน คิดเป็นน้ำหนัก 5 นหฺตุ ใช้เสาดอหม้อ (ลำต้าย) จำนวน 7,205 ต้น
 (ผู้แปล: นายเกษียร มะปะโม) (จาริกเมื่อน่าน, โครงการวิจัย พ.ศ. 2551-2552)

ตอนที่ 2 นิพฺพานปจฺจโย โหตุ อิมินา ปุณฺณกมฺเมเน อหฺมปิ ยาว พุทฺธํ อปฺปตฺโต สํสาเร สํ
 สฺรณฺโตมาจตุราบาย อฺปฺปชฺเชยฺยํ กุทาจนํ เทเวสุ มนุสฺเสสุ อฺปฺปชฺชมานเวสุ สํ ภเว จตฺถิ สมฺปตฺติเกหิ
 สมฺปนฺโน สทฺธาสิลจาคสฺตฺหิริโอดตฺปฺปปญฺญาสงฺขาเตน สตฺตอริยชนเนน สมฺปนฺโน ทสฺปญฺญกิริยา
 วตฺถุ กตฺวา อนาคเต วิริยาธิโก โปธิสฺสโต อริยเมตฺเตยฺยพุทฺธสนฺติเก จตฺปติสมฺภิทาทอริยคฺคุณํ
 ปฏฺิณฺฑฑฺธิ (อรภนฺติปาทุรนยํ) เอวํ ปตฺตนา สมฺชฺฉนฺตุ เม นิจฺจํ ชฺวํ

มีคำแปลว่า

ด้วยบุญกรรมนี้ ขอจงเป็นปัจจัยให้ได้บรรลุถึงพระนิพพาน ตราบใดที่ข้าพเจ้ายังไม่ได้
 ตรัสรู้เป็นพระพุทฺธเจ้า เมื่อยังท่องเที่ยวไปอยู่ในวัฏสงสาร ก็ขออย่าให้ได้ไปเกิดในอบายภูมิทั้ง

4 เลข ไม่ว่าในกาลไหน ๆ ก็ตาม หากจะยังไปเกิดในเทวโลกและมนุษย์โลกอีกต่อไป ก็ขอให้ถึงพร้อมด้วยประโยชน์สมบัติทั้ง 4 ประการในภพที่เกิด พร้อมทั้งให้สมบูรณ์ด้วยอริยทรัพย์ทั้ง 7 ประการ คือ ศรัทธา ศีล จาคะ สุตะ หิริ โอตตปปะ และปัญญา อีกด้วย ให้ได้เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ยิ่งด้วยความเพียรในอนาคต บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 10 ประการให้ครบสมบูรณ์ ให้ได้ระดับคุณแห่งพระอริยะมีปฏิสัมภทา 4 เป็นต้น ในสำนักของพระอริยมงคลไตรยพุทธเจ้า (อรกันติปาทุรณยสูตร) ขอความปรารถนาอย่างนี้จงสำเร็จแก่ข้าพเจ้าเป็นนิตย์ คือ ตลอดไป (ผู้แปล: นายสุวัฒน์ โภพลรัตน์) (จารึกเมืองน่าน, โครงการวิจัย พ.ศ. 2551-2552)

ตัวอย่างจารึกที่มีถ้อยคำสละสลวย เช่น

จารึกวัดคู่อุ่เสาหิน ชม.24 มีถ้อยคำจารึกเป็นคำคล้องจอง ข้อความมีดังนี้
 นาสองร้อย 50 ข้าว แลทั้งตัววัว เพื่อได้ชมข้าว ทั้งหัวแลเข้า ให้เป็นน้ำอุ่นน้ำร้อน แลดูบรรเทา
 คนใดมาเถลา บาปร้ายหนักหนา คนใดมากวน แลลวนเสมา ตายลงเบ็งจา จุ่งต้องอเวจี ออกมาเป็น
 เสด รูปร้ายแสนทวี ดูยักจิมิ ยิ่งเพียรล่าตาล คนใดแลไว้ หื้อได้ตำนาน ด้วยใจเชิงคาน บกั้วบ่
 กวน เจ้านั้นขุนธรรมจักปล้นบริบวณ บ่มีแผวน แก่ท่ (าน)สักยาม จักเห็นพระเจ้า ที่____ (ตาม)
 แพบทาวพระเมตไคย คำกู (ด้าน)ไว้ จุงให้เป็นพระใจ ราพึงเห็น ไกล (ช้) วน้ำชั่วหลังดูราทั้งหลาย
 หลึง ชาย (จัก) หวัง ฟังคำกูฟัง (หื้อ) ตั้ง (เสมา) หินศิลาบาท ประเป็นตราจุงหมั่นอย่าคลา ต่อห้าพัน
 ปีเท่าวันตนเอง (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 92-93)

ในจารึกแผ่นไม้ วัดท่าล้อ 1 นน.866 พ.ศ. 2418 ใช้คำคล้องจองอย่างสละสลวยดังนี้
 ได้ถวายพระกุศลถึงนางธร (ณี) แลศรีธุดามาศย์ ทั้งนักปราชญ์แลนายหนังสือ ตนจื้อบุญแลเจ้าบาป
 ทั้งนางนาฏ ไช้เมกขรา กับทั้งพระยาอินทาสุนทรที่เจ้าฟ้าทั้ง พระยาพรหม 3 หน้า ใส่สร้อยสังวาลย์
 ทั้งยมบาลตนสุภาพ ทั้งครุฑนาคน้ำแลไอศวรร พระยาบาปเคราะห์ทั้งมวลถึงเกตุ กับทั้งท้าวเวสสุวรรณ
 วรรณ ปัญจสิกขาเทวบุตร ตนเล็งเลียบโลกกุมมารปัญจโศค โมทนาทานกับทั้ง จตุโลกบาลาบาล 4
 ท้าว ชมชื่นย้าวโมทนาทาน (จารึกเมืองน่าน, โครงการวิจัย พ.ศ. 2551-2552)

โลกทัศน์เกี่ยวกับขนบ ธรรมเนียม ประเพณี

สารัตถะจากจารึกทำให้เห็นทัศนะเกี่ยวกับขนบ ธรรมเนียม ประเพณีของคนล้านนา
 หลายประการ จารึกยังแสดงให้เห็นว่าคนล้านนาก็มีขนบประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น ใน
 จารึกวัดพระคำ (พะเยา) ลพ.10 พ.ศ. 2039 กล่าวถึงพระมหาเทวีสิริรัตนจักรวรรดิประสงคจะนำ
 ลูกหลานของข้าวดพร้อมทั้งที่คืนไร่นาจาที่ปู่ทวดของตนเคยถวายไว้กับวัดกลับมาถวายให้เป็น
 ของวัดเช่นเดิมอีกครั้ง จึงมอบหมายให้เจ้าหมื่นอาดคราว เพกประหลูฯ กับนายศรีมงคล
 นำพระราชโองการไปมอบให้ถึงเจ้าเมืองพะเยาเพื่อให้ปฏิบัติตามราชโองการ เข้าเมืองพะเยารับ

พระราชโองการแล้วจึงให้ชุมนุม “ไม้เท้าเก้าเมือง” หมายถึงผู้อาวุโสในบ้านเมือง พร้อมทั้งหัวหน้าข้าพระชุมนุมกันเพื่อจะได้ปฏิบัติตามประเพณี เมื่อ “ไม้เท้าเก้าเมือง” ทั้งหลายเห็นว่าดีแล้วจึงเห็นควรให้ฝังจารึกไว้ ข้อความในจารึกกล่าวว่า

พระราชโองการสมเด็จพระมหาเทวีศรีรัตนจักรวรรดิ พระราชมาตา มาถึงปู่พระเจ้า เจ้าเมืองญี่พยาวท่งฝุ่นทั้งหลาย.....เจ้าหมื่นอาดคราวผู้เป็นอาทิหื้อเพกประหญามากับนายศรีมงคล ถือพระราชองกานพระมหาเทวีเจ้ามาถึงปู่พระเจ้า เจ้าเมืองญี่พยาว ที่นั่นเจ้าเมืองพยาวท่งรับรองครบพระราชองการพระมหาเทวีเจ้า ให้ชุมนุมไม้เท้าเก้าเมือง ทั้งหลาย เป็นต้นว่า หมื่นอุดมนาหลัง แลพันนาทั้งหลาย พันเจ้าเมืองศรีพัด พันสุวรรณต้องแถม พันนิลหนังสือแคว้น พันฉาง ทั้งหลาย พันหนังสือพื้นเมือง หมื่นปล้ำคำรองลูกขา พันนนประหญาเชิงคติหลวงนายพ่อน้อย เป็นนายแก่ข้าพระทั้งหลาย ศรีมงคลคนพระมหาเทวีเจ้า เพกประหญา คนเจ้าหมื่นอาดคราวทั้งหลายถวายพรพร้อมกันว่าดี ตามถ้อยพระราชเสาวนีย์พระองการชู้อัน ให้อุดมบัณฑิตริจนาพิจิตรวจา ขึ้นจารึกฝังเสมามาให้ไว้ตาม โบราณมีเมื่อก่อน (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 282-284)

ในจารึกพระยาหลวงวชิรปราการ ชม.19 พ.ศ.2322 มีการกล่าวหลายครั้งว่าควรปฏิบัติตามจาริตประเพณี ซึ่งยิ่งแสดงให้เห็นถึงความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีของคนล้านนาที่ไม่เคยเสื่อมคลาย ข้อความในจารึกกล่าวว่า

นิมนต์พระสังฆเจ้าพระท่ามกลพุทธาภิเษกอธิเรกสุทธเบิกจลองตามคลองจาริตประเวณีแล้วได้อาบองค์สรงเกษสุคน โททกแล้วบัวรวมล จึงรำเพิงถึงโบราณประเวณีมีแต่เช่นเท้าพระยาปลวีสสรทั้งหลายอันเป็นแล้วสืบมาแต่ก่อน....จึงได้โอกาสหยาดน้ำถวายเป็นทานเหมียดไว้ให้แก่พระมหาชินธาตุเจ้าตามอันเป็นแล้วมาแต่ก่อน บ่หื้อหยุดหย่อนผ่อนเสียดราชประเวณีแห่งท้าวพระยาตนเป็นเจ้าปลวีสสรอันเป็นอาทิก็มิกสืบสืบมาแต่ก่อน บ่หื้ออนละเสียดสักคนแท้ดีหลี (ง) จนเมื่อภายหลังรำเพิงเหตุนั้นเจ้าปลวีสสรอันจักเป็นสืบสืบไปภายหน้าจึงหื้อรำเพิงปฏิบัติตามโบราณประเวณีท้าวพระยาเจ้าปลวีสสรทั้งหลายอันเป็นแล้วแต่ก่อนแท้ดีหลี (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 75-76)

สอดคล้องกับข้อความในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ที่แสดงให้เห็นว่าคนล้านนาคิดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี และมีทัศนคติว่าควรปฏิบัติเช่นที่บรรพบุรุษเคยกระทำมา ข้อความในพื้นที่เมืองเชียงใหม่กล่าวว่า

“ส่วยไรอันมีปีกแคว้นเจ้าตนใดขุนผู้ใด ก็หื้อส่วยผู้นั้นเทอะ เป็นต้นว่า งาข้างหายนายข้างหล่น เฝ็งซาบมาบมื่นทั้งหลาย อันเกิดมีในเขตแดนเจ้าขุนตนใด ก็ถวายเจ้าขุนตนนั้นสืบสืบมาแต่เช่นเจ้าราชแสนพู่ ท่านก็สืบเอาประเวณีแต่เช่นมังรายเจ้าตนปู่ท่านนั้นมาตั้งไว้ ทรายต่อเท้ามาถึงพระญาอดิโลกราชเจ้านี้ ท่านก็ปลบประเวณีทั้งหลายผู้นี้เสียดอันแล” (พื้นที่เมืองเชียงใหม่, 2546, หน้า

101) แม้กระทั่งในสมัยที่พม่าปกครองล้านนา กษัตริย์พม่าเองก็ยอมรับว่าคนล้านนามีประเพณีที่สืบทอดกันมา จึงให้ปฏิบัติต่อไปเช่นเดิม “พระเจ้าฟ้ามังทราท่านก็มีพระราชอาชญาว่า ปักแคว่นเขตแดนทั้งมวล อันทั่วพระญามหากษัตริย์เจ้าทั้งหลาย ฝูงอันเป็นมาแล้วแต่ก่อนนั้น หากท่านไว้กับที่ใด พระองค์เราเป็นเจ้าของไว้ที่นั่น เป็นดังราชปเวณีแก่เจ้าพระยาทั้งหลายฝูงนั้นบอรวมวล” (พื้นเมืองเชียงใหม่, 2546, หน้า 108)

ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ที่ปรากฏในจารึกล้านนาจากเกิดขึ้นเนื่องมาจากคติการทำบุญในพระพุทธศาสนา เช่น การสร้างวัด บูรณะวัด การหยาดน้ำหรือการกรวดน้ำ การประกาศพระราชโองการเกี่ยวกับการทำบุญ รวมถึงธรรมเนียมการฝังจารึก ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

ธรรมเนียมการสร้างวัด บูรณะปฏิสังขรณ์วัด

เมื่อกษัตริย์ขึ้นปกครองแผ่นดินหรือเมื่อเจ้าเมืองขึ้นครองเมืองก็มักจะมีการทำบุญเพื่อความเป็ยสิริมงคล อีกทั้งยังเป็นการแสดงตนในฐานะพุทธศาสนิกที่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา การทำบุญอาจทำตั้งแต่การสร้างวัดใหม่ บูรณะวัดพร้อมทั้งฝังสีมาใหม่ เช่นจารึกเจ้าสีหมันทำสีมาใหม่ พย.3 พ.ศ. 2033 กล่าวถึงเจ้าสีหมันมาครองเมืองพะเยา เห็นสีมาเก่าทรุดโทรมจึงให้รื้อออกแล้วฝังสีมาใหม่ “เจ้าสีหมันผู้เป็นปู่เลี้ยงพระเป็นเจ้าเมิงพิง มากินเมิงพญาว สืบเจ้าสีหมันผู้เป็นอาวเลี้ยงปู่พระ(แต่)โบรา เห็นสีมาหักคร่ำหักเมินไป จึงหื้อจามออกใส่สีมาใหม่” (มุลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 104-105) ในจารึกเจ้าสีหมันพญาฝังสีมาวัดลี พย.27 พ.ศ. 2038 “เจ้าสีหมันพญาหื้อเอาหินมาฝังกคหมายที่ดินหื้อเป็นคามเขต ก็ปริมณฑลได้เจ็ดร้อยวา แล้วก็หื้อฝังหินพัทสีมาหื้อเป็นอุโบสถไว้กับวัดลี” (มุลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 157-161)

การทำบุญเนื่องในโอกาสที่ขึ้นครองเมืองนอกจากการสร้างวัดฝังสีมาแล้วยังพบว่ามีกรสร้างพระพุทธรูปอีกด้วย เช่น จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพญาภู องค์ที่ 1 นน.13 พ.ศ. 1969 “สมเด็จพระยาสารสาสมเสวยราชย์ในันนทปุระ สถาบสมเด็จพระเป็นเจ้าหื้อองค์ เพราะจักให้คงในศาสนาหื้อพันปี” (มุลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 87)

ธรรมเนียมการหยาดน้ำ

คำว่า หยาดน้ำเป็นคำภาษาไทยถิ่นเหนือ ตรงกับคำว่า กรวดน้ำ ในภาษาไทยภาคกลาง คำว่า “หยาดน้ำ” ที่ปรากฏในจารึกที่เก่าที่สุดในงานวิจัยนี้ คือ จารึกเจ้าหมันเลี้ยงมาเป็นเจ้าสีหมัน พย.47 พ.ศ. 2014 ตามข้อความในจารึกว่า “บ้านนี้ (มหา) ราชเทวีหยาดน้ำ โอยทานให้แก่พระเจ้า” (มุลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 189)

ในพจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง ให้ความหมายคำว่า “หยาดน้ำ” ว่าหมายถึง หลั่งน้ำในการทำบุญ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, หน้า 599) ส่วนคำว่า “กรวดน้ำ” ตามความหมายใน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. 2554 หมายถึง แผ่นส่วนบุญด้วยวิธีหลังน้ำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 18) ดังนั้นทั้งคำว่าหยาดน้ำและกรวดน้ำจึงมีความหมายเหมือนกัน คติความเชื่อเรื่องการหยาดน้ำนี้ ตามความธรรมเนียมแต่โบราณของชาวอินโดจีนมีพิธีหลังน้ำ ที่เรียกว่า ตรีปนณะ คือการหลังน้ำเพื่อให้น้ำนั้นกลายเป็นสิ่งที่ตนปรารถนา หรือเพื่อเป็นการแสดง กตัญญูตเวทิต์ หรือเพื่อแสดงว่ายกให้ก็ได้ (ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาและประเพณีบางอย่าง, 2515, หน้า 189-197) ส่วนความเชื่อเรื่องกรวดน้ำตามคติพุทธ ปรากฏในพุทธประวัติว่า พระเจ้าพิมพิสารหลังน้ำในคราวที่ถวายสวนเวฬุวันแก่พระสงฆ์ ข้อความในพระไตรปิฎกตอน ทรงรับพระเวฬุวันเป็นสังฆิกาวาส ระบุว่า “เราพึงถวายสวนเวฬุวันแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้า เป็นประมุข ดังนี้ ลำดับนั้น จึงทรงจับพระสุวรรณภิงคาร ทรงหลังน้ำน้อมถวายแด่พระผู้มี พระภาคด้วยพระราชดำรัสว่า หม่อมฉันถวายสวนเวฬุวันนั้นแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระพุทธเจ้าข้า” (พระไตรปิฎก เล่มที่ 4 พระวินัยปิฎก เล่มที่ 4 มหาวรรค ภาค 1, 2550)

การหยาดน้ำเมื่อถวายข้าวัดไว้แก่พระพุทธรูป เช่นในจารึกอารามศรีเกิด มส.1 พ.ศ. 2033 กล่าวถึงพระสงฆ์ถวายข้าวัดไว้อุปัฏฐากพระอุโบสถ พระมหาเจดีย์ และพระพุทธรูป ข้อความ ในจารึกกล่าวว่า

เขาทั้งหลาย...พระมหาสามิเจ้า (บริจาค) ครัว 1 มหาญาณเจ้า (บริจาค) ครัว 1 ...รังสีครัว 1 ปู่เหมครัว 1 บุคสังเทพครัว 1 พ่อน้อยครัว 1 ธรรมจินดาครัว 1 ขุนครัว 1 2 ครัวนี้อุปัฏฐากอุโบสถ เชียงบุญครัว 1 อุปัฏฐากพระมหาเจดีย์ อินครัว 1 อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าวัด นายคำคง 4 ครัว นี้ หยาดน้ำไว้ (ฮันส์ เพนซ์, ศรีเลา เกษพรหมและอภิรดี เตชะศิริวรรณ, 2549, หน้า 286-303)

ในจารึกวัดปราสาท ชร.3 พ.ศ. 2039 มีการถวายคน 10 ครอบครัว แล้วจึงหยาดน้ำ ข้อความในจารึก กล่าวว่า

“เจ้าหมื่นเชียงแสนคำล้านหื้อหมื่นเนหม ก้อนเมื่อถึงเจ้าหมื่นสามล้าน เจ้าหมื่นครูเทพ เจ้าพันต่างเมืองศรีมงคลเอาวัดปราสาทเมื่อถวายแก่สมเด็จพระเป็นเจ้าทั้งสองพระองค์ มีศรัทธาปลงอาชญา หื้อหลายคำมาไว้คนสิบครัว ทิดจันครัวหนึ่ง จินดาครัวหนึ่ง จุลาครัวหนึ่ง สีลหรณีครัวหนึ่ง แก้วหลวงครัวหนึ่ง บุญรักษาครัวหนึ่ง ผ้าขาวทองครัวหนึ่ง ทิดอัครครัวหนึ่ง หยาดน้ำตกแผ่นดิน เจ้าขุนผู้ใดอย่ากลัวเกล้าไต่การบ้านการเมืองแก่เขาสักอัน” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 6-8)

ในจารึกจากจังหวัดเชียงราย ลพ.28 พ.ศ. 2088 มีการหยาดน้ำเมื่อถวายลูกเมียและข้าทาส เพื่อดูแลรักษาพระพุทธรูปและเจดีย์ ข้อความในจารึกกล่าวว่า

ในปีดับสี่ เดือน 8 ออกสิบเอ็ด วันเต้ายี่ เม็งวัน 4 ริก 15 ตัว ภูหยาดน้ำตกแผ่นดิน ไว้เมีย ภูผู้หนึ่งชื่อนางคำ ลูกภูหญิงหนึ่งชื่อนางจำปา เด็กหญิงสองคน ข้าชายผู้หนึ่ง ไว้เขานี้หื้อรักษา

พระพุทธรูปเจ้า ทั้งเจ็ดในถ้ำที่นี้แล (คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กรมศิลปากร, 2551, หน้า 341-343)

จารึกวัดหนองกวาง พย.1 พ.ศ. 2056 กล่าวถึงการถวายบ้าน สวนหมาก และนา การถวายบ้านในที่นี้อาจหมายถึง หมู่บ้านที่มีหน้าที่ดูแลรักษา อุปัฏฐากวัด ขอความในจารึกที่กล่าวถึงการหยาดน้ำมีดังนี้ “...จึงจักหื้อบ้านหื้อหมากหื้อนา 30 ข้าว ต่า 9000 เบ้ ตามเมื่อเจ้าหมื่นมหาหื้อแต่ก่อน จึงหยาดน้ำตกแผ่นดิน” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิ้ลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 99-101)

ธรรมเนียมในการประกาศพระราชโองการเกี่ยวกับการทำบุญ

โองการหรือคำสั่งนี้ ในจารึกใช้คำที่หลากหลาย ได้แก่ “พระราชอาชญา” “อาชญา” “พระราชโองการ” “โองการ” “คำสั่ง” “เทศนา “จำทูนมาใส่หัว” “พระราชบ้นฑูรใส่หัว” “ใส่กระหม่อมจอมขวัญ” ซึ่งเมื่อผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับพระราชโองการแล้วต้องปฏิบัติตามเพราะถือเป็นอาญาสิทธิ์ หากละเมิดคำสั่งจะถูกสาปแช่งให้ตกนรก ดังในจารึกเจ้าหัวแสนญาณกัลยา (พะเยา) ลพ.19 พ.ศ. 2045 มีใจความว่าหากไม่ถวายคนไว้เป็นข้าพระตาม “อาชญา” และหากละเมิดคำสั่งก็ขอให้ตกนรก ขอความในจารึกว่า “เจ้าไทยผู้ใดบ่ไว้คนในจารึกอันนี้ตามอาชญาพระเป็นเจ้าตนเป็น (เกล้า) และมล้างเสีย หื้อมันฉิบหายตายตกนรก” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 314)

ตัวอย่างจารึกที่ใช้คำในความหมายว่า “พระโองการ”

ในจารึกการสร้างพระมหามณฑป (พะเยา) ลพ.12 พ.ศ. 2078 ใช้คำว่า “จำทูนมาใส่หัว” กล่าววว่า “มีพระราชองการหื้อชววยอดขนานดาบเรื่อนจำทูนมาใส่หัวเจ้าขุนเมืองพยาวเชียงคองหื้อปลกมหมามณฑป” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 314)

ในจารึกวัดวิสุทธาราม พย.4 พ.ศ. 2035 ใช้คำว่า “อาชญา” เนื้อหากล่าวถึงลุงของเจ้าเมืองเชียงรายกับเจ้าพันเค้าเมืองพ่อน้อย ให้เจ้าหน้าที่มาฝังจารึกและกล่าวว่าให้ปฏิบัติตามคำสั่งในจารึกคืออย่าเอาข้าพระไปใช้งานส่วนตัว ให้ข้าพระอยู่ในวัดตามคำสั่งของลุงเจ้าเมือง ขอความในจารึกมีดังนี้

ลุงพระเป็นเจ้าเมืองเชียงรายกับเจ้าพันเค้าเมืองพ่อน้อยหื้อคนมาฝังหินจารึกไว้ในวัดวิสุทธารามเพื่อหื้อมันแก่สา (สนา)...ไปอย่ากลัวเกล้าคนหมุ่นี้ไว้ตามอาชญาลุงพระเป็นเจ้าเทอญ (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิ้ลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 106-107)

ในจารึกวัดพระคำ (พะเยา) ลพ.10 พ.ศ. 2039 ใช้คำว่า “องการ (โองการ)” “...ผู้ใดแลบ่ทำตามล่านาพระองค์ ผู้ใดแลโดยตาม ประทศความพระภูมิ ผู้นั้นสวัสดิ ได้เสวยสุขในเมิงสวรรค...” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 285) ส่วนในจารึกวัดกานโถม ลพ.31 พ.ศ. 2042 ใช้คำว่า “คำกูสั่ง” คือ “คำสั่ง” ดังข้อความว่า “เสนาอำมาตย์ จำบ้าน จำเมือง ฟื่น้องกูก็ดี สมณพราหมณ์ก็ อ่ยามล้างคำกูสั่งนี้ ผู้ใดมล้างคำกูนี้หื้อถูกบาปปัญจานันตริยกรรมดังเทวทัตอันมล้างสั่งนี้”

(กรมศิลปากร, 2551, หน้า 352)

ในจารึกจุลศิริ ชม.20 พ.ศ. 2097 กล่าวถึง พระราชโองการของกษัตริย์ ในจารึกใช้คำว่า “พระราชบัณฑูรใส่หัว” ข้อความในจารึกมีดังนี้

ข้าพระหม่ออันเป็นเชื้อแต่ฝ่าขวานั้นไว้หื้อได้อยู่ปฏิฐากเฝ้าแทนพระธาตุเจ้า ในสุวรรณจุลศิรินี้ (ดังเก่า) ดั่งนั้นอย่าหื้อขุนปก ขุนแก้วน ไต่การศึกษาเวียกสักอัน ว่าฉนั้นนี้ จึงมีพระราชบัณฑูรใส่หัว เจ้าหมื่นข่มดาบเรือน คำน้อย 1 หมื่นต้องแต่้มซ้าย สุชน พวกดาบเรือน ดิกปัญญา 1 พันต้องแ (ตัม)...(กรมศิลปากร, 2551, หน้า 77-81)

ในจารึกวัดพระธาตุช้างเค่ง ชม.177 พ.ศ. 2391 ใช้คำว่า “พระบัณฑูรใส่หัว” ข้อความในจารึกกล่าวว่า “พระเป็นเจ้าตนชื่อแก้วเนื่องมา อัครชายาชื่อศรีบุญยวงมีจิตต์ปสาท เป็นปฐมมหามูลศรัทธาอันยิ่ง จึงมีพระบัณฑูรใส่หัวนายนายกษุคนหนภายในมีครุบาทีลามณีเป็นเค้า” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 156)

ขั้นตอนการรับพระราชโองการคือ เมื่อมีพระราชโองการ หรือพระราชอาชญาแล้ว อาจต้องสั่งการต่อในหลายระดับเนื่องจากมีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ผู้รับในแต่ละระดับจะดำเนินการตามคำสั่งที่ได้รับ เช่น จารึกวัดต้องแต่้ม (เชียงแสน) ลพ.16 พ.ศ. 2031 แสดงขั้นตอนการรับพระราชโองการในหลายระดับ คือ พันญากิตติพร้อม นางสาวคำร้อย นางยอลงกาย กราบทูล มหาราชเทวีว่ามีพ่อของตนได้สร้างวัดพันต้องแต่้มไว้ที่เมืองเชียงแสน บัดนี้พันญากิตติต้องการถวายวัดนี้ให้เป็นบุญกุศลแก่มหาราชเทวีและพระราชโอรส มหาราชเทวีมีความยินดีจึงถวายนามูลค่าหกแสนเบี้ย ถวายคน 15 ครอบครัว ถวายไม้สักให้สร้างวิหาร หอพระธรรม ในการนี้จึงมีพระอาชญาหรือราชโองการให้พ่อเจ้าหมื่นญาดาบเรือน ลุงพระเจ้าเจ้าเมืองครอง เจ้าหมื่นสามล้านจุพามณี เจ้าแสนอโสกเจ้าเมืองนคร เจ้าหมื่นหนังสือ ปู่เลี้ยงพระเป็นเจ้า เจ้าหมื่นโสมจา เจ้าหมื่นเจ็ดเชียงแสน เมื่อเจ้าหน้าทั้งหลายรับพระราชโองการแล้วจึงหมอบหมายให้ล่ามรัดดาบเรือนไปเอานา เอาคนที่พันพ่อน้อยหนังสือต่างเมือง พันพ่อน้อยหนังสือต่างเมืองรับพระราชโองการแล้วจึงบอกกล่าวแก่ปากสาครและพวกกลหนังสือให้รับพระราชโองการ จากนั้นจึงมอบพระราชโองการแก่ปากเปง โยและปากขนาน ให้มาเอานาที่พันนาม่วนให้ได้หกแสนเบี้ย พร้อมคน 15 ครอบครัว หากมีคนไม่พอก็ให้หาเพิ่มเติมอีก จากนั้นเจ้าหมื่นญาดาบเรือนจึงให้ชาวท้าวดาบเรือนมาฝังจารึกไว้ ข้อความในจารึกมีดังนี้

พระเป็นเจ้าเจ้าแผ่นดิน นรินทรมาดามหาราชเทวี มเหสีตนเป็นเหง้าเจ้าธรณี ปีมิงเม็ดเดินเจียงพันญากิตติและแม่เจ้าสาวคำร้อย นางยอลงกายพระเป็นเจ้าไหว้พระเป็นเจ้าว่ายังมีวัดพ่อคู่ข้าพันต้องแต่้มสร้างในมิงเชียงแสน น่องข้าพันญากิตติมาหื้อข้าถวายหื้อเป็นวัดพระเจ้า

แม่ลูก พระเป็นเจ้าแม่ลูกก็ยินดีด้วยบุญหื้อไว้หน้าหกแสนเบี้ย คน 15 ครั้ว หื้อไม้สักแปลงพิหารทั้งหอ ปิฎก หื้อพ่อเจ้าหมื่นญาคาบเร็นรับอาชญาพระเป็นเจ้าทั้งสองลุงพระเจ้าเจ้าเมืองครอง เจ้าหมื่นสามล้านจุฬามณี เจ้าแสนอโสก เจ้าเมืองนคร เจ้าหมื่นหนังสือ ปู่เลี้ยงพระเป็นเจ้า เจ้าหมื่นโสมจา เจ้าหมื่นเจ็ดเชียงแสนรู้ เจ้าหมื่นญาคาบเร็นรับอาชญาพระเป็นเจ้าแม่ลูกแล้วหื้อล่ำมรดคียบเร็นนำพันญาติคดีไปเอานา เอาคนแห่งพันพ่อน้อยหนังสือต่างเมือง พันหนังสือต่างเมืองรับอาชญาพระเป็นเจ้าแล้วว่า แก่ปากสาครแล พวกลกหนังสือ หื้อรับเอกอาชญาพระเป็นเจ้า แล้วหื้อหนังสือมาแก่ปากเปงโญ ปากขนาน หื้อเอานายังพันนาม้วน หื้อหกแสนเบี้ยคน 15 ครั้ว ในญาติพันต้องบ่พอ หื้อหาแถม เจ้าหมื่นญาคาบเร็นหื้อชาวท้าวดาบเร็นมาฝังจารัดไว้ในปีเปลกสันศักราชได้ 850 ทศ ในเดือน 8 ออกสิบสี่ค่ำ วันเมืองเมืง เมืองวันเสาร์รัก 17 ชื่ออนุราชะ ไว้เบี้ยหกแสน (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 302-304)

บางครั้งพระราชโองการที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะเรื่องการถวายคนให้กับวัดจะถูกบันทึกใน “หลาบ” ซึ่งหมายถึงแผ่นโลหะที่ทำให้แบน ยาวคล้ายใบลานใช้ในการจารึก หากทำด้วยแผ่นเงินเรียกว่าหลาบเงินหรือหิริญบัตร หากทำด้วยทองเรียกว่าหลาบคำหรือสุพรรณบัตร ในจารึกวัดดอนคราม พย.2 พ.ศ. 2031 ซึ่งมีข้อความเกี่ยวกับหลาบว่า “พระมหाराชเทวีเจ้าแผ่นดินหื้อล่ำมบุญเด็กชายกับพันคำคนแม่คิงพระกับคนเจ้าหมื่นจำบ้านหื้อเอาตราหลาบคำมาถึนางเมืองพญา” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 102-103)

ในจารึกวัดปราสาท ชร.3 พ.ศ. 2039 มีข้อความระบุถึงหลาบคำ ว่า เจ้าหมื่นเชียงแสนคำล้านหื้อหมื่นเนหมก้อนเมื่อถึเจ้าหมื่นสามล้าน เจ้าหมื่นครุเทพ เจ้าพันต่างเมืองศรีมงคลเอาวัดปราสาทเมื่อถวายแก่สมเด็จพระเจ้าทั้งสองพระองค์ มีศรัทธาปลงอาชญา หื้อหลาบคำมาไว้คนสิบครั้ว (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 6-8)

ในจารึกวัดวิสุทธิาราม พ.ศ. 2110 มีเนื้อหากล่าวถึงสมเด็จพระมหाराชเทวี เจ้าราชวิสุทธิครองเมืองเชียงใหม่ระหว่าง พ.ศ. 2107-2121 มีพระราชโองการให้จารึกคำสั่งบนตราหลาบเงินในจารึกใช้คำว่า “หื้อแบ่งตราหลาบเงิน” คือทำหลาบเงิน สั่งให้ถวายชาวละแวกและชาวไทยให้เป็นข้าวัดในวัดวิสุทธิาราม ในจารึกเรียกข้าวัดกลุ่มนี้ว่า “ข้าราชทาน” พร้อมกันนี้ก็ห้ามไม่ให้ผู้มีอำนาจในท้องถิ่นนำคนเหล่านี้ไปทำงานหลวง ข้อความในจารึกกล่าวว่า

สมเด็จพระมหाराชเทวีบรมบพิตรพระเป็นเจ้าอยู่หัว คนเป็นพระสถิตโรง จึงปลงพระราชอาชญาไล่หัว แสนหลวงดาบเร็นดวง หมื่นหลวงเซา หมื่นต้องแต่มียิวาหื้อแบ่งตราหลาบเงินดวงนี้ ไว้รักษาชาวรากราน กองขรูน ป่ารวก อมขรูด แปะบก ใน 3 ยางนี้ ทั้งละแวกทั้งไทย เขาหากเป็นข้าราชทานมาเฝ้าวัดราชวิสุทธิาราม (ฮันส์ เพนซ์ และคณะ, 2550, หน้า 149-155)

ในจารึกบ้านกวน พ.ศ. 2374 กล่าวถึงเจ้าพุทธวงศ์ครองเมืองเชียงใหม่ระหว่าง

พ.ศ. 2369-2389 มีราชโองการจารึกไว้ในหลายเงินมอบไว้ให้แก่ชาวลัวะเพื่อเป็นหลักฐานว่า คนลัวะเหล่านี้เป็นข้าพระมาตั้งแต่สมัยพ่อแม่ ไม่ต้องทำงานหลวงแต่จ่ายเป็นเงินค่าส่วยและค่าเช่าแทน และห้ามนำคนเหล่านี้ไปใช้ในกิจการอื่น

สมเด็จพระบพิตรพระเป็นเจ้าอยู่เกล้าอยู่หัว คนชื่อมังราวิเชียรปรากฏ เป็นเค้าเจ้ามหาอุปราชนราธิบดีศรีสุวพรรณ ฝ่ายหน้าหอคำ คนได้ฟ้าเพงบารมี มีบุญสมภาร เตชะฤทธิอันมากหากตั้งอยู่ในทศวรรษธรรม ได้มีพระราชอาชญาปลงทานยังหลายเงินหน้าจิตตราหางดวงนี้ ใส่กระหม่อมจอมขวัญ หมั้นกำว้าง และขุนดวง ล่ามพัน ล่ามหู ในลัวะตอสลู ผุ่งนี้ แต่เช่นปีติพาแห่งเขาทั้งหลาย สืบสืบตามตามมา ขวบแต่เช่นฟ้าสุทโธ ขวบ (ปี) เป็นเงินเนื้อ เขา 100 เงินดอกค่าคาน 300 มาเข้าราชโกศจุปี ครั้นได้ยื่นส่วยถวายเขาแล้ว ลดเวียกปลดการ น้ำลือกศึกไกล รังมือที่อกริ้ว ก่อรวบแปงเวียง ขุดคือที่อถาง คาค้านบ้านปิง ส่งหาบส่งคราว หล้าช่างหล้าม้า อันบ่ม่นริดแมนคลองแห่งเขาทั้งหลาย อย่าหื้อท้าวพระยา ขุนบ้าน พ่อเมือง ขุนปึก นายแคว่น ขุนบ้าน นายที่ ท้าวมาลุน ขุนมาใหม่ อย่าได้ข่มเวียกเต็กการเขาทั้งหลาย ไว้หื้อเขาทั้งหลายได้เอียะไรใส่สวน เก็บส่วยรวมเขา มาเข้าราชโกศพระองค์เรา หื้อด้วนหื้อเต็ม อย่าหื้อเหยวแห่งสุญเสีย ได้มีอาชญาตั้งไว้ฉนี้ หั้นแล (อินส์ เพนซ์ และคณะ, 2550, หน้า 217-222)

เมื่อรับพระราชโองการแล้ว เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจึงนำพระราชโองการไปบันทึกในศิลาจารึกเพื่อเป็นการประกาศพระราชโองการพระราช เช่น ในจารึกวัดอุทุมพรอาราม ชม.175 พ.ศ. 2045 ระบุว่า

สมเด็จพระบพิตรพระมหาเทวีเจ้าอยู่หัวหื้ออาชญาแก่น้องพระเป็นเจ้าแลเจ้าพว(ก)ญาณะคงคาต้องแถมแลเจ้าพันเขาพุดอาชญาพระเป็นเจ้าหื้อนายไสผู้นิง เจ้าสิบคำดาบเรินผู้ 1 กำอาชญาพระเป็นเจ้าคนแม่ มาถึงเจ้าพันเจ้าพันนาหลังญาณะวิสารอดหื้อมาฝิงจารึก (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 153-154)

หลายคำ หรือพระราชโองการนี้ถือเป็นอาญาสิทธิที่กษัตริย์ และเจ้าเมืองผู้ทรงธรรมทั้งหลายต่างก็ต้องยึดถือปฏิบัติ ไกรศรี นิมนานเหมินท์ (2521, หน้า 66-73) ระบุว่าได้พบจารึกบนใบลาน ซึ่งนายหนาน หลวงยาวิชัย ปวนใจชม เป็นผู้เก็บรักษาไว้ จารึกในใบลานของหนาน หลวงยาวิชัย กล่าวถึงชาวบ้านที่เฝ้ารักษาวัดวิสุทธิธรรม ตามพระราชโองการของพระวิสุทธิเทวี ได้ถูกพระเจ้าสุทโธทรมหาราชกษัตริย์มอญที่ยกทัพลงมาตีเมืองฝาง เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน แล้วได้สั่งให้อพยพอาชวบ้านไปยังพม่า (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2546, หน้า 114-117) แต่ชาวบ้านคัดค้านว่าได้รับความคุ้มครองตามหลายคำหรือพระราชโองการของเจ้าราชวิสุทธิหรือพระนางวิสุทธิเทวี จึงได้ถวายฎีกาต่อพระสุทโธทรมหาราช เพื่อขอผ่อนผัน พระเจ้าสุทโธทรมหาราชทรง “หาผู้เฝ้าผู้แก่อันรู้ริตบ้านคลองเมืองมาถามดู” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2546, หน้า 115) จากนั้น “ท่านได้ตรัสตรองริต

คลองเมืองแจ้งแล้ว พระเจ้าสุทโธธัมมราชเจ้าท่านก็มีพระราชอาชญากรณณาว่า เขตแคว้นแดนที่ทั้งมวลฝูงอันทั่วพระญามหากระสัตรเจ้าทั้งหลาย ทานไว้กับอารามทั้งหลายมาแต่ก่อนนั้น มีฉันใด พระองค์เราได้เป็นเจ้าแล้วก็จักทานไว้ด้วย ดังทั่วพระญาทั้งหลายฝูงอันเป็นก่อนนั้นแล เขตแคว้นแดนเมืองทั้งมวลเป็นปึกแคว้นเขตแดนเจ้านายคนใดก็หื้อยื่นถวาย (เจ้านาย) คนนั้นเทอะ”

(นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2546, หน้า 115-116)

เนื้อหาในจารึกยังกำหนดกฎระเบียบว่าเมื่อถวายข้าววัดให้เป็นคนของพระพุทธศาสนาแล้ว ไม่ว่าจะใครก็ตามไม่มีสิทธิ์นำข้าววัดเหล่านั้นไปใช้และจะลบล้างคำสั่งใด ๆ ที่บันทึกไว้ไม่ได้ เช่น ในจารึกจารึกวัดวิสุทธิธรรม (พะเยา) ลพ.22 พ.ศ. 2049 กำหนดว่าห้ามนำข้าววัดไปใช้ไม่ว่าจะเป็นงานส่วนตัวหรืองานของบ้านเมือง มีข้อความในจารึกว่า “คนอันเฝ้าปฎักก็ตีญาติเถรเจ้าก็ตีไผอย่าใช้การบ้านการเมือง ไว้รักษามหาเถรเจ้ากับปฎักตามอาชญา” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 320-324)

ธรรมเนียมการฝังจารึก ฝังเสมา และฝังหินกำหนดเขตแดน

ในการสร้างวัด การถวายที่ดิน หรือการจารึก โองการ มักใช้หินในการทำเสมา ใช้หินปักเป็นเขตแดน และใช้หินเพื่อทำจารึกประกาศโองการให้คนทั่วไปรับรู้ กิจกรรมดังกล่าวจึงกลายเป็นธรรมเนียมว่า เมื่อใดที่ต้องฝังเสมา กำหนดเขตแดน หรือจารึกเป็น โองการเมื่อต้องการประกาศหรือบันทึกคำสั่งประการต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำบุญ

การฝังจารึกนี้เป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่ง โดยก่อนที่จะฝังจารึกมีขั้นตอนต่าง ๆ ในการจารึกโองการของเจ้าเมือง โดยเริ่มจากเมื่อพระมหากษัตริย์หรือเชื้อพระวงศ์มีพระประสงค์จะสร้างวัด สร้างวิหาร ถวายข้าพระ หรือสิ่งอื่นใด จะมีพระราชโองการไปยังเจ้าหน้าที่ เช่น คาบเรื่อน พันต้องแถมเพื่อให้มีหน้าที่จัดทำจารึก ตัวอย่างเช่น ในจารึกจุลศิริ ชม.20 พ.ศ. 2097 ที่กล่าวถึงพระราชโองการที่มีไปยัง คาบเรื่อน พันต้องแถม ว่า

ที่นี้พระเป็นเจ้าคนเป็นพระ ก็มีราชศรัทธา จึงใคร่หื้อ ข้าพระหม้อนเป็นเชื้อแต่ฟ้าชาวนั้นไว้หื้อ ได้อยู่อยู่ปฎักเฝ้าแหนพระธาตุเจ้า ในสุวรรณจุลศิรินี้ (ดงเก่า) ดั่งนั้นอย่าหื้อขุนปก ขุนแคว้นใส่การศึกษาการเวียงสักอัน ว่าฉันนี้ จึงมีพระราชบัณฑูรใส่หื้อ เจ้าหมื่นข่มคาบเรื่อน คำน้อย 1 หมื่นต้องแถมซ้าย สุขน พวกคาบเรื่อน ดิกปัญญา 1 พันต้องแถม (แถม)...(กรมศิลปากร, 2551, หน้า 77-81)

จารึกหลายหลักกล่าวถึงการฝังจารึกที่บันทึกโองการหรือคำสั่งไว้ให้คนทั่วไปรับรู้ เช่น จารึกพอกคำพระเจ้าตนหลวง ชร.2 พ.ศ. 2039 ระบุว่า “พระมหาเทวีเจ้าหื้อคำมาพอก แล้วเอาคนกับวัดแต่เก่ามาไว้กับพระเจ้าตนหลวง แลหื้อต้องจารึกไว้ห้องพระเจ้าตนหลวง” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 3-5)

ธรรมเนียมการฝังหินเพื่อบอกเขตแดน เช่น จารึกเจ้าสี่หมื่นพยาวฝังเสมาวัดลี พย.27

พ.ศ. 2038 กล่าวว่า เจ้าสีหมื่นให้เอาหินไปฝังกำหนดเขต “พระเป็นเจ้าสีหมื่นพวยวหื้อเอาหินมาฝัง
กุดหมายที่ดินหื้อเป็นคามเขต มีปริมณฑลได้เจ็ดร้อยวา แล้วก็หื้อฝังหินพัทธสีมาหื้อเป็นอุโบสถกับ
วัดลี” (มุณฑิณีเจมส์ เอช ดับเบิ้ลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 157-161)

จารึกถวายเป็นที่ดินพระไสยาสน์ ชร.10 พุทธศตวรรษที่ 21-23 “เมต(ตโย โยน ทามิ) วัน
ออกเป็นเขต...วันตกจูดินมาดา จูดินท่ารอก โอกาสกับพระไสยาสน์เจ้าตราบเท่าห้าพันวัสสาแล”
(มุณฑิณีเจมส์ เอช ดับเบิ้ลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 25) ในจารึกวัดหนองกวาง พย.1 พ.ศ. 2056
กล่าวถึง รายละเอียดหลายอย่างทั้งคำสั่ง ระบุพยาน ห้ามนำข้าพระไปใช้ และยังบอกขอบเขตที่ดิน
ของวัดอีกด้วย “ภายในออกขอบหนองกวางต่อที่บ้านล้อมเป็นแดน ภายเหนือบ้านญาเทพเป็น
แดน ภายวันตกทางหลวงเป็นแดน ภายใต้วัดหนองกวางเก่าเป็นแดน”
(มุณฑิณีเจมส์ เอช ดับเบิ้ลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 99-101)

ธรรมเนียมการสืบต่อความเป็นข้าพระ

ธรรมเนียมการถวายคนให้เป็นข้าวัดผู้ถวายมักสั่งห้ามไม่ให้ นำคนเหล่านั้นไปใช้งาน
ส่วนตัว หรือบางครั้งกล่าวคำถวายไว้ว่าเป็นข้าพระของพระพุทธรูปศาสนาตลอดห้าพันปี
นอกจากนี้ยังสาปแช่งผู้ที่ละเมิดคำสั่งดังกล่าว เมื่อเวลาผ่านไปข้าพระก็อาจหนีหายบ้างหรือมีเจ้า
เมืองนำไปใช้งานบ้าง หากมีจารึกบันทึกรายชื่อข้าพระและพยานรู้เห็นไว้ก็ติดตามข้าพระเหล่านั้น
กลับมาได้ง่าย เมื่อเจ้าเมืองขึ้นครองเมืองใหม่ก็มักสำรวจไพร่พลประกอบกับต้องการสิริมงคล
จึงต้องสร้างและบูรณะวัดวาอาราม การนำข้าพระที่กระจัดกระจายสูญหายกลับมาหรือสืบหา
ลูกหลานข้าพระแต่เดิมให้มาทำหน้าที่ดูแลวัดดังกล่าวจึงเป็นธรรมเนียมประการหนึ่ง ตัวอย่างเช่น
จารึกจุลศิริ ชม.20 พ.ศ. 2097 ระบุว่าให้เชื้อสายของข้าพระแต่เดิมมาดูแลพระธาตุ

ที่นี้พระเป็นเจ้าตนเป็นพระ ก็มีราชศรัทธา จึงใคร่หื้อ ข้าพระหม้อนเป็นเชื้อแต่ฟ้าชาวนั้น
ไว้หื้อได้อยู่ปฏิญาณเฝ้าแทนพระธาตุเจ้า ในสุวรรณจุลศินี่(ดังกล่าว) ดังนั้นอย่าหื้อขุนปก ขุนแคว้น
ไต่การศึกการเวียงสักอัน ว่าฉันนี้ จึงมีพระราชบัญชาใส่หัว เจ้าหมื่นข่มดาบเรือน คำน้อย 1 หมื่น
ต้องแค้นซ่าย สุชน พวกดาบเรือน ดิกปัญญา 1 พันต้องแค้น)...(คณะกรรมการชำระ
ประวัติศาสตร์ไทย กรมศิลปากร, 2551, หน้า 77-81)

จารึกพอกคำพระเจ้าตนหลวง ชร.2 พ.ศ. 2039 กล่าวถึงการนำข้าพระเก่าที่เคยดูแลวัดให้
กลับมาทำหน้าที่เหมือนเดิม “พระมหาเทวีเจ้าหื้อคำมาพอก แล้วเอาคนกับวัดแต่เก่ามาไว้กับ
พระเจ้าตนหลวง แลหื้อต้องจารึกไว้ห้องพระเจ้าตนหลวง

ในจารึกบ้านกวน พ.ศ. 2374 ข้อความกล่าวถึงคนลาวซึ่งเป็นข้าพระมาตั้งแต่สมัยพ่อแม่
คนกลุ่มนี้ไม่ต้องทำงานหลวงแต่จ่ายเป็นเงินค่าส่วยและค่าเช่าแทน และห้ามนำคนเหล่านี้ไปใช้
ในกิจการอื่น ข้อความในจารึกกล่าวว่า

สมเด็จพระบรมพิตรพระเป็นเจ้าอยู่เกล้าอยู่หัว คนชื่อมั่งราวีเชียรปราการ เป็นเค้าเจ้ามหาอุปราชนราธิบดินทร์สุวรรณ ฝ่ายหน้าหอคำ คนได้ฟ้าเพงบารมี มีบุญสมภาร เตชะฤทธิอันมากหากตั้งอยู่ในทศราชธรรม ได้มีพระราชอาชญาปลงทานยังหลาเงินหน้าจิตตราหางดวงนี้ ใส่กระหม่อมจอมขวัญ หมิ่นคำวัง และขุนดวง ล่ามพัน ล่ามหู ในลัวะตอสลู ผุงนี้ แต่เช่นปีคูปิตาแห่งเขาทั้งหลาย สืบสืบตามตามมา ขวบแต่เช่นฟ้าสุทโธ ขวบ (ปี) เป็นเงินเนื้อ เขา 100 เงินดอกค่าคาน 300 มาเข้าราชโกศจปี ครั้นได้ยื่นส่วยถวายเขาแล้ว ลดเวียกปลดการ น้ำลือกศึกไกล รังมือที่อคร้ว ก่อรวบเปงเวียง ขุดคือที่อถาง คาค่านป้านปิง ส่งหาบส่งกราว หล้าช่างหล้าม้า อันบ่ม่นริดแมนคลองแห่งเขาทั้งหลาย อย่าหื้อท้าวพระยา ขุนบ้าน พ่อเมือง ขุนปึก นายแคว่น ขุนบ้าน นายที่ ท้าวมาลุน ขุนมาใหม่ อย่าได้ข่มเวียกเต็กการเขาทั้งหลาย ไว้หื้อเขาทั้งหลาย ได้เยียะไรใส่สวน เก็บส่วยรวมเขา มาเข้าราชโกศพระองค์เรา หื้อด้วนหื้อเต็ม อย่าหื้อเหี่ยวแห้งสูญเสีย ได้มีอาชญาตั้งไว้ฉนั้นนี้ หั้นแล (สันส์ เพนธ์ และคณะ, 2550, หน้า 217-222)

โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ

ธรรมชาติคือสภาวะของสิ่งทั้งหลายรอบตัวมนุษย์ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มนุษย์ยังเกี่ยวข้องกับสิ่งรอบตัวทั้งทางตรงและทางอ้อม คนล้านนาเองก็มีทัศนะต่อสิ่งรอบตัวโดยมีศาสนา และความเชื่อเป็นพื้นฐาน วิถีชีวิตของคนล้านนาจึงอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อเป็นไปตามธรรมชาติส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของคนล้านนาเองเพื่อให้ตนอยู่ในสภาวะแวดล้อมในแบบที่ตนพึงพอใจ คนล้านนาสามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติแต่ขณะเดียวกันก็รู้จักบุญคุณและเห็นคุณค่าของธรรมชาติด้วยเช่นกัน ทำให้คนล้านนาอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน

ศาสนาทำให้คนล้านนามีจิตใจที่ละเอียดอ่อน ชอบความเรียบร้อยงดงาม วัฒนาอารามไม่เพียงแต่จะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพบูชายังควรเป็นสถานที่ที่สงบ ร่มเย็น และสวยงาม แสดงทัศนะของคนล้านนาว่าความเรียบร้อยสวยงามจะช่วยส่งเสริมความน่านับถือศรัทธาด้วย จากข้อมูลในจารึกจะเห็นว่าเมื่อสร้างสิ่งใดถวายพระพุทธรูปศาสนาก็มักจะประดับตกแต่งให้สวยงาม เช่นในจารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง ลป.4 พ.ศ. 2382 กล่าวถึงพระอัครราชเทวีสร้างบัลลังก์นั่งสำหรับพระสงฆ์ประดับด้วยแก้วและคำแดงดูสวยงาม คำแดง หมายถึง ทองคำที่สุกปรัง ในที่นี้น่าจะหมายถึง ปิดทองและประดับด้วยแก้ว ข้อความในจารึกกล่าวว่า “อัครราชเทวีราชบุตรานูตรีราชวงสาชู้ตนแลที่น้องชู้ชู้คน บังเกิดเจตนาศรัทธาขอดยิ่ง จึงได้สร้างยังชองนั่งสังฆาประจิตรริสนาแล้วด้วยแก้วแลคำแดงแสงเรืองเรืองงาม” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 212)

ในจารึกหลายหลักปรากฏข้อความที่เจ้าศรัทธาปรารถนาถึงความหมั่นหมอง ความชำรุดทรุดโทรมของวัดวาอารามจึงต้องการบูรณะซ่อมแซมให้เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธาอีกครั้ง เช่น ในจารึกวัดศรีเกิด ชม.14 พ.ศ. 2352 กล่าวถึง พระสงฆ์ในทาวิริยวังโสพร้อมกับญาติโยมเห็นพระพุทธรูปในวัดป่าตาลน้อยตากแดดตากฝนมานานจึงต้องการสร้างวิหารเพื่อเป็นที่ประดิษฐาน ข้อความในจารึกว่า “นันทาวิริยวังโสเป็นเค้า แลสาธุเจ้ากาวิละปัญโญชฎิลวังโสเป็นศาสนูปถัมภกทั้งสี่ยกมเจ้าชู้ตนมาเล็งเห็นยังพระพุทธรูปราชน พิมพ์รูปเจ้า ตนชื่อแข่งคมตั้งอยู่วัดป่าตาลน้อยนอกแจ่งกู๋เรื่องแดดร้อน ฝนร่านานแต่เช่นพระดีโลกราชเจ้า” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 46)

ในจารึกเจ้าม้าวางศัฯ ซ่อมพระธาตุแช่แห้ง นน.12 พ.ศ. 2389 มีการกล่าวปรารถนาถึงความชำรุดทรุดโทรมหมั่นหมองของเจดีย์ และศาลาจึงต้องการซ่อมแซมประดับประดาให้สวยงามให้เป็นที่เคารพศรัทธาของคนและเทวดาคือ ข้อความในจารึกกล่าวดังนี้

ทั้งพระวรวงศ์สมเด็จพระบรมบพิตรองค์ทรงพระนามวามหาวงศวรราชานราธิบดินทร์องค์สถิตพิสมัยในวรัชยนั้นเทพบุรินครราชธานีที่นี้ วรวงศ์ท่านก็มาเลงหันยอดพระมหาชินธาตุเจ้าหลังหลวงก็หกพังตก หลังพระแช่แห้งน้อยก็คด พระหารหลวงแลศา (ลา) บาตร บริเวณพระธาตุแลประตูขง แลศาลานางอ้อยก็เป็นชราชิม (พ) พัง เหตุนี้ท่านจึงทรงพระราชศรัทธาจึงแผ่พระราชกุศล เถิงมหาชาติยราชวงศานุวงศ์แลอัครมหาเสนาอำมาตย์ แสนหมื่น ท้าวหาญคามโกชกรัฐประษานราชชู้ตนชู้คน แล้ววรวงศ์ท่านก็เสด็จยตรามาสถิตอยู่ตำหนักทรงช้างยีพร้อมกับด้วยอัครราชเทวีศรีกัญญาชาติยราชวงศา แลเสนาอำมาตย์ชู้ตนชู้คน ทานจึงมีพระราชอาชญาหาเอาตัวช่างก่อธาตุช่างเหล็ก ช่างช่างเคิง ช่างเงิน ช่างคำ ช่างไม้ ทั้งหลายเข้ามา แลไ้มนันต์คณะสงฆ์เจ้าในจักรวรรดิเมิงทั้งมวลเข้ามาเมตตาปฏิสังขรณ์สร้างแปลงซ่อมแซมยังพระมหาชินธาตุเจ้าทั้งสองหลังจึงได้สร้างจุลพระเจดีย์ 4 หลัง ต่างเหนือปลาก (ออก) หลวงพระธาตุ ทั้งสี่ด้าน แล้วก็ซ่อมแซมยังพระวิหารหลวงแลศาลาบาตร บริเวณพระธาตุประตูขงศาลานางอ้อยเป็นที่บริบูรณ์แล้ว (มุลินธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 82-83)

สภาพแวดล้อมของคนล้านนาประกอบด้วยภูเขา ต้นไม้ สายน้ำ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไป ด้วยความพิเศษของธรรมชาติเช่นนี้จึงพบว่า คนล้านนาใช้ธรรมชาติเป็นหลักหมายกำหนดเขตแดน เช่น ในจารึกวัดหนองกวาง พย.1 พ.ศ. 2056 บอกขอบเขตที่ดินของวัดด้วย “ภายในออกขอบหนองกวางต่อเข้าบ้านล้อมเป็นแดน ภายเหนือบ้านญาเทพเป็นแดน ภายวันตกทางหลวงเป็นแดน ภายใ้วัดหนองกวางเก่าเป็นแดน” (มุลินธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 99-101)

โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

โลกทัศน์เกี่ยวกับศาสนา

คนล้านนามีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติที่สร้างปรากฏการณ์ต่าง ๆ ให้เกิดความพิศวง และไม่สามารถหาคำอธิบายได้ และเมื่อมีความเชื่อจากศาสนาผสมผสานก็ยิ่งทำให้ปรากฏการณ์นั้น ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ประกอบกับวรรณกรรมทางศาสนา เช่น ไตรภูมิที่ปลุกฝังความเชื่อเรื่อง นรก สวรรค์ พระอินทร์ พระพรหม ทำจตุโลกบาล ฯลฯ เป็นต้น การผสมผสานเช่นนี้ทำให้ความเชื่อ เดิมที่เป็นเรื่องเหนือธรรมชาติยังมีน้ำหนักเพราะสามารถอธิบายเชื่อมโยงเข้ากับเรื่องบุญกรรม ภพชาติ ปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติก็กลายเป็นปฏิหาริย์และความศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกโยงเข้ากับศาสนา ในแง่นี้พระพุทธศาสนาของคนล้านนาไม่ได้เป็นเพียงลัทธิที่สอนให้เข้าใจธรรมชาติ เพื่อความหลุดพ้นแต่ศาสนายังเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจบางประการที่จะช่วยเหลือตนให้อยู่ในชาตินี้อย่างมีความสุขและเกิดในชาติหน้าอย่างที่ปรารถนาไว้

ศาสนาเป็นที่พึ่งและยกระดับจิตใจ

ศาสนาย่อมเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคน ซึ่งตามแนวทางของพระพุทธศาสนาย่อม ต้องอาศัยพระธรรมคำสอนเพื่อกล่อมเกลาคิดใจและจิตวิญญาณ แต่การบำเพ็ญภาวนาและปฏิบัติ ธรรมตามแนวพุทธเพียงอย่างเดียวไม่ช่วยให้มนุษย์เป็นสุขได้ เพราะหนทางแห่งปัญญาเป็นเรื่องยาก ที่คนทั่วไปจะปฏิบัติให้เกิดผลได้ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องพึ่งพาอาศัยพิธีกรรมซึ่งตอบสนองความต้องการทางจิตใจได้รวดเร็วกว่า พิธีกรรมต่าง ๆ เกิดจากการผสมผสานความเชื่อ โดยมี พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลาง เช่น ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ วิญญาณ บุญกรรมที่เชื่อว่าส่งต่อ แก่กันได้ แต่ตามหลักพระพุทธศาสนา บุญก็คือความดี ความสุขอันเกิดจากกาย วาจาและใจ

คนล้านนาที่เชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาแบบผสมผสานจึงนิยมทำบุญ ทั้งนี้ก็เพื่อ ประโยชน์ของตนคือได้รับความสบายใจจากการเสียดสละหรือทำบุญนั้น ทั้งยังได้อธิษฐานหรือ ตั้งคำปรารถนาประการต่าง ๆ ตามที่ตนต้องการ เช่นนี้ก็ถือได้ว่าศาสนาได้เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ประโยชน์ประการต่อมาคือ การได้อุทิศส่วนกุศลเพื่อระลึกถึงและแสดงความอาลัยแก่ผู้ล่วงลับก็ นับเป็นการบำบัจฉจิตใจของคนที่สูงยึดยให้คลายความเศร้าโศกเสียใจอีกด้วย ประการต่อมาคือ การได้ทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่ดีคือ การได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เมื่อปฏิบัติแล้วก็เกิด ความภาคภูมิใจจึงนับเป็นการยกระดับจิตใจ จากข้อมูลจารึกล้านนาก็พบว่า คนล้านนาชอบกระทำ บุญ ถวายที่ดิน ถวายไร่ นา ลูกเมีย ถวายสิ่งจำเป็นและสิ่งที่ดีคิดว่าจะเอื้อประโยชน์แก่วัดและแก่ พระสงฆ์ ดังนั้นจารึกล้านนาเกือบทั้งหมดจึงแสดงให้เห็นว่าคนล้านนามีจิตใจที่เชื่อมั่นศรัทธา ในพระพุทธศาสนา ซึ่งย่อมส่งผลให้คนล้านนามีจิตใจดีงามตามคติของพระพุทธศาสนา

จารึกวัดบ้านด่าน ลป.6 พ.ศ. 2039 กล่าวถึงคนที่เป็นข้าวดว่ามี คนเงินและ คนยินดี

คนเงิน น่าจะหมายถึง มีกลุ่มคนที่ถูกถวายให้เป็นข้าวัดเพราะซื้อมา ไถ่มา คือเป็นกลุ่มคนที่มีค่าตัว ส่วน คนยินดี น่าจะหมายถึง กลุ่มคนที่เต็มใจเป็นข้าพระเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนา ข้อความในจารึกกล่าววว่า

คนมีครวทิดนคนหนึ่งทิดพุดหนึ่ง อ้ายหน่อหนึ่ง สามเพิงหนึ่ง ฉูหลวงหนึ่ง อ้ายสินหนึ่ง โมกหนึ่ง นางกองหนึ่ง แก้วหนึ่ง ทำรัดหนึ่ง คนเงินเท่านี้แล หมูคนยินดี ชาวจันหนึ่ง ฉูละหนึ่ง ลิบจับหนึ่งอ้ายหายหนึ่ง หล้าแดนหนึ่ง หงหนึ่ง ปู้หล้าหนึ่ง พุดหนึ่ง ทิดสักหนึ่ง ปู้เหมหนึ่งแก้วรั่งหนึ่ง อ้ายชีหนึ่ง อ้ายหวนหนึ่งสินน้อยหนึ่ง ปู้เจ็ดหนึ่ง อ้ายเหริงหนึ่งลิบพายหนึ่ง หน่อพินหนึ่ง ฉูน้อยหนึ่ง สามส้อยหนึ่ง นางเพิงหนึ่ง นางก้อนหนึ่งนางหลอยหนึ่ง สามวอกหนึ่ง ไสเหิงผู้หนึ่ง ทิดเงินหนึ่ง (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 221-222)

จารึกล้านนาส่วนมากสร้างขึ้นเนื่องมาจากความเชื่อทางศาสนาในเรื่องการทำบุญให้ทาน ซึ่งมีรูปแบบหลากหลาย ทั้งนี้รูปแบบที่ปรากฏในจารึกล้านนาเป็นลักษณะที่เรียกว่าการกัลปนา คือ การอุทิศถวายหรือมอบสิ่งต่าง ๆ เช่น ข้าทาส ที่ดิน สัตว์ สิ่งของเครื่องใช้แก่ศาสนสถาน หรือการอุทิศบุญกุศลแก่ผู้ล่วงลับ (ศิริสาร เหมือน โปธิทอง, 2549, หน้า 70)

ความเชื่อเรื่องการกัลปนาปรากฏหลักฐานอย่างน้อยตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ. 236-273) แห่งอินเดีย ดังมีข้อความจารึกลงบนศิลาตามส่วนประกอบต่าง ๆ บริเวณสตูปสาญจี ซึ่งสร้างขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จารึกเหล่านั้นเป็นชื่อของผู้มีจิตศรัทธาซึ่งบริจาคเงินหรือสิ่งอื่น เช่น บริจาคศิลาเพื่อใช้ประกอบเป็นส่วนต่าง ๆ ของสตูป โดยจารึกชื่อตนเอง หรือชื่อสกุล เพื่อเป็นสักขีพยานการประกอบกุศล ในสมัยเดียวกันนี้พระเจ้าอโศกทรงส่งพระมหินทรเถระราชบุตร และพระสังฆมิตตาเถรีพระราชธิดาพร้อมกับคณะไปสืบทอดพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกาซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ (พ.ศ. 236-302) (ปิยนาด บุนนาค, 2534, หน้า 57-59)

การสืบทอดพระพุทธศาสนาครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงที่มาของความเชื่อความศรัทธาเรื่องพระมหาธาตุ พระศรีมหาโพธิ และการทำบุญให้ทานที่ปรากฏชัดเจนในประเทศศรีลังกา กล่าวคือ พระสังฆมิตตาเถรีนำกิ่งพระศรีมหาโพธิมาถวายพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ ซึ่งทรงโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกไว้ที่เมืองอนูราชปุระ นอกจากนี้ยังมีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ และบาตรของพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานที่ภูปารามเจดีย์ อีกทั้งยังปรากฏว่าพระมหินทรเถระทรงแสดงธรรมเรื่องแปดวัตถุและวิมานวัตถุ โปรดพระมหาลีของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะอีกด้วย (ปิยนาด บุนนาค, 2534, หน้า 57-59)

แนวคิดและพฤติกรรมเรื่องการกัลปนาในล้านนาน่าจะได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาผ่านอารยธรรมมอญโดยมีหลักฐานในศิลาจารึกภาษามอญที่กล่าวถึงกษัตริย์ของหริภุญไชยนคร

โปรดให้สร้างปูชนียสถานและอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในนครหริภุญไชย (ระวีวรรณ ภาคพรต, 2526, หน้า 43) แต่ขาดหลักฐานจากศิลาจารึกที่จะทำให้เห็นความสืบเนื่องของแนวคิดดังกล่าวในด้านนา เนื่องจากศิลาจารึกภาษามอญดังกล่าวมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 ซึ่งหลังจากนี้ไม่ปรากฏศิลาจารึกที่พอจะเป็นหลักฐานที่แสดงถึง ความเชื่อมโยงแนวคิดดังกล่าว จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 19 คือในสมัยพระยาเกือนา (พ.ศ. 1898-พ.ศ. 1928) ด้านนาจะได้รับแนวคิดเรื่องการกัลปนาอีกครั้งโดยผ่านมาจากสุโขทัย ดังมีหลักฐานจากศิลาจารึกจารึกวัดพระยืน ลพ.38 พ.ศ. 1913 เป็นเครื่องยืนยันว่าพระเจ้าเกือนานิมนต์พระสุมนเถระจากสุโขทัยเพื่อมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ด้านนา การรับพระพุทธศาสนาในครั้งนี้ก็น่าจะรับเอาความคิด ความเชื่อ และธรรมเนียมประเพณีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาใช้ในด้านนาด้วย

กัลปนา มีนัยที่เกี่ยวข้องกับ ทาน คือต่างเป็นคำเรียกการแสดงพฤติกรรมการประกอบคุณงามความดีโดยการให้ การกัลปนาเป็นการให้เพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ขณะกัลปนา ก็จะอธิษฐานขอให้ตนเองได้รับอานิสงส์อย่างใดอย่างหนึ่งด้วย ดังจะพบว่าเนื้อความในจารึกด้านนาที่มีการกัลปนาจะมีการจารึกคำอธิษฐานถึงสิ่งที่ปรารถนา จะได้จากกัลปนานั้นด้วย

เป้าหมายที่แท้จริงของการให้ทานโดยเฉพาะอามิสทาน คือ การให้สิ่งของเป็นทาน มี ดอกไม้ รูปเทียน อาหาร การสร้างถาวรวัตถุ ศาลาปฏิบัติ วิหาร ปูชนียสถาน เป็นต้น เป็นการให้เพื่อลดความโลภ ความตระหนี่ เป็นการแสดงออกถึงความโอบอ้อมอารี อย่างไรก็ตามผู้ให้ทานมักจะปรารถนาผลหรืออานิสงส์ของการให้ทานนั้นช่วยให้ตน หรือคนใกล้ชิดพ้นจากความเจ็บไข้ ความทุกข์ยาก หรืออาจจะอธิษฐานให้ผู้ล่วงลับได้ไปสู่สุคติภูมิ นอกจากนี้แล้วการให้ทานยังเป็นการสั่งสมบุญบารมี เพื่อความหลุดพ้นหรือนิพพาน ตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตามความคิดความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนาก็ยังต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความเชื่อในด้านนา ดังปรากฏว่าในด้านนามีคัมภีร์อานิสงส์ตามแบบฉบับของตนเอง เช่น คัมภีร์อานิสงส์ด้านนา ซึ่งแม้เนื้อหาบางส่วนอาจอ้างอิงจากพระไตรปิฎก แต่ก็มีส่วนที่เพิ่มเติมตามความเชื่อของท้องถิ่นเอง เช่นเนื้อหาในศิลาจารึกวัดดอกเอื้อง ประมาณ พ.ศ. 2250-2450 กล่าวถึงพระพุทธเจ้าขณะมีพระชนมายุ 79 พระชันษา เสด็จมาที่ด้านนาพร้อมด้วยพระสาวก 500 รูป รวมทั้งพระอานนท์ และพระเจ้าอนุรุทธ ทรงพุทธทำนายสถานที่ต่าง ๆ ที่จะบรรจุพระธาตุของพระองค์ในอนาคต ระหว่างเดินทางทรงแวะลำปาง ดอยสุเทพ และดอยตุง ข้อความบางส่วนในจารึกมีดังนี้

จารึกแผ่นที่ 1

พระพุทธเจ้า.....อายุแก่ได้ 79 พรรษา อยู่ในป่าอิสิป (ตะนะ).....(ขึ้นมาทาง) แม่ปิงโดยอัน
ลำดับปัจฉิมจิตมาถึงลำปาง ไว้.....แล้วขึ้นมา (ไว้) เกศราคุเสน 1 ในคอยเก็งหัวเคียน.....
แล้วพระก็เลียบฝั่งแม่ระมิงมาเหนือ ยั้ง(พัก)

จารึกแผ่นที่ 2

...แล้วพระ (พุทธเจ้า) ก็มา(บ้าน)ม่วงเน็ง (ใน) เมืองขอดฟ้านพร้าว อธิษฐานไว้ (พระ)
ธาตุแล้วยังอยู่ร่วมไม้ร่วงต้น 1 อธิษฐานไว้ (พระ) ธาตุ 7 องค์ที่นั่น...แล้วพระ (พุทธเจ้า) ก็มา
ขึ้นสู่คอยอัน 1 (ใกล้คอยตุง) แล้วนั่งเหนือหินก้อน 1 อว่ายหน้าไปทิศ (ตะ)วันตก แล้วก็ทำ (นาย)
.... (ฮันส์ เพนซ์ และ ศรีเลา เกษพรหม, 2548, หน้า 83-92)

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ของการกลับมาไม่มีกล่าวไว้ใน
พระพุทธศาสนา แต่ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการให้ทานในทางพระพุทธศาสนามีกล่าวไว้ 5
ประการ คือ

1. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักของคนหมู่มาก
2. สัปบุรุษย่อมคบหาเขา
3. กิตติศัพท์อันงามของเขาย่อมเลื่องลือไป
4. ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากกรรมของกุศลหัตถ์
5. เมื่อตายไปแล้วผู้ให้ทานย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ความเชื่อและความนิยมในการให้ทานนี้มาจากการได้เห็นตัวอย่างความประพฤติกของ
ตัวละครในชาดกเรื่องต่าง ๆ ซึ่งเป็นรูปธรรมมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการที่คนล้านนานิยม
ฟังเทศน์ชาดกเรื่องเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะเวสสันดรชาดกเพราะเป็นชาติที่พระ โพธิสัตว์บำเพ็ญ
บารมีบริบูรณ์ทั้ง 10 อย่าง พระเวสสันดรบำเพ็ญทานบารมีก่อนจะบรรลุโพธิญาณเป็นสมเด็จ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในชาติต่อมาเป็นเหตุให้ชาดกเรื่องนี้ กลายเป็นแบบอย่างของการบำเพ็ญทาน
ของพุทธศาสนิกชนล้านนาสืบมา

ศาสนาเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

พื้นที่ของศาสนาคือพื้นที่ทางนามธรรมคือความเป็นศาสนาและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ คือ
เขตแดนที่กำหนดให้เป็นของศาสนา พื้นที่ของศาสนานี้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คนล้านนาให้ความ
เคารพศรัทธาดังนั้นการละเมิดพื้นที่ของศาสนาโดยประการต่าง ๆ เช่น การใช้ผลประโยชน์จาก
สิ่งที่เป็นของพระพุทธศาสนาในคตินทางพุทธธรรมถือว่าเป็นบาป ส่วนคตินทางโลกเป็นสิ่งที่สังคม
ไม่ยอมรับเพราะถือเป็นการดูหมิ่นและก้าวล่วงสิ่งที่ผู้คนนับถือศรัทธา

ห้ามหาประโยชน์จากพืชผลที่เป็นของวัด เช่น ในจารึกเจ้าแสนดาบเรื่อนหน่อแก้ว ชม.5 พ.ศ. 2102 มีการห้ามไม่ให้เอาต้นไม้ในที่นี้คือหมากเลือก หมากเตเรียน ข้อความในจารึกกล่าวว่า “หมากเลือกก็ดี หมากเตเรียนก็ดี หมากสาดก็ดีอย่าหื้อเอา ว่าบ่ฟังหื้อซัดคก” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 19-22)

ห้ามเอาคนของวัดไปใช้งานส่วนตัว เช่น

จารึกเจ้าสีหิ้นทำสีมาใหม่ พย.3 พ.ศ. 2033 มีข้อความว่าเจ้าสีหิ้นผู้ครองเมืองพะเยา ถวายคนเพื่อให้มีหน้าที่ดูแลพระพุทธรูป และถวายนาเพื่อให้เก็บเกี่ยวมาบำรุงวัด ห้ามนำข้าวัด และนาที่ถวายไว้ไปใช้งานอย่างอื่นนอกจากกิจการของวัด ข้อความในจารึกกล่าวว่า “เจ้าสีหิ้นว่า เขาคณนี้ทานคาย หื้อเขาอยู่รักษาพระพุทธรเจ้า เจ้าขุนผู้ใดอย่าได้เอาคนกับนानीออกจากพระพุทธรเจ้า สักอัน เจ้าขุนผู้ใดอาธรรมเอาคนกับนानीออกไซริ้ เป็นเจ้าขุนอย่ายิ้น เจ้าขุนผู้ใดบ่เอาคนกับนानी ออกไซริ้ หื้อเป็นเจ้าขุนยิ้น โดยดั่งคำพรไว้ในสีมาเก้านี้ หื้อแผ่ชั่วลูกหลานแล” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 105)

จารึกวัดศรีบุญเรือง ชม.16 พ.ศ. 2039 กล่าวว่า “ไผ่อย่ากลัวเกล้าเขา” หมายถึงห้ามไม่ให้ ครอบงำข้าวัด อย่าใส่เวียกใส่การก็คืออย่าเอางานอื่นให้เขาทำ ข้อความในจารึกกล่าวว่า “หื้อศาสนา พระพุทธรเจ้ารุ่งเรืองต่อเท่าสิ้น 5000 ปี หื้อจำริบุญญแก่พระเป็นเจ้าทั้งสองพระองค์ ไผ่อย่ากลัวเกล้า เขา อย่าใส่เวียกบ้านเมืองแก่เขา พวกญาณคำแหงแลมรับอาชญาพระเป็นเจ้าหื้อมาฝังจาริตไว้” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 59) ในจารึกวัดเมืองพง (วัดพระเกิด) นน.2 พ.ศ. 2043 มีข้อความห้ามใช้ งานข้าวัดว่าชาวกลองให้ข้าวัดเพิ่มเติม 20 ครว เจ้าเมืองอย่าใช้ข้าวัดเหล่านี้ทำงาน แม้งานของคน “กู” คือพระมหाराชเทวีเองก็อย่าให้ทำ ข้อความในจารึกกล่าวว่า “ชาวกลองทานเหลือกว่านี้หื้อรอม เอาไป 20 (ครว)...แลเจ้าแก้วนอย่าใช้การเขา การกูก็อย่าถูก ไว้หื้อกับวัดแล” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 57-59)

จารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง ชม.17 พ.ศ. 2099 มีข้อความห้ามเจ้าเมืองเกณฑ์ข้าวัดไปทำ ไปรบหรือรักษาบ้านเมือง แม้วบ้านเมืองเกิดสงคราม ห้ามนำข้าวัดไปใช้งานเป็นคนส่งส่วย การตัดหญ้าให้ช้างให้ม้าก็ห้ามทำ งานอื่นใดก็ห้ามทำทั้งสิ้น ให้อยู่รักษาพระธาตุไปตลอดห้าพันปี ข้อความในจารึกกล่าวว่า

ว่าตั้งแต่แรกแต่ขึ้นไปเมื่อหน้า ข้าพระวัดจอมทองมีเท่าใด หื้อไว้รักษาพระมหาธาตุเจ้า จอมทองตราบต่อเท่าสิ้นศาสนา อย่าหื้อท้าวพระยาขุนบ้านขุนเมืองขุนแสนขุนหมื่นเจ้าปวกเจ้าแก้วน ผู้ใด อย่าป่าวเขาไปอื่นไปเลิก ชื่อแมนเสิกมาตคเมืองก็อย่าป่าวมารบมารักษาเวียง อย่าป่าวเวียกป่าว การ อย่าใส่ส่วยโรอย่าหื้อส่งคราวยกคราวยน้ำคราวยบ้านคราวยที่สักอัน อย่าป่าวหื้ออยู่มือที่อครว

เอาหญ้าข้างม้า คนท้าวพระยานายบ้านนายเมืองจำบ้าน ลูกข้า คนเจ้าคนไทไปเข้าบ้านเรือนชายคาด บ้านคาดเมือง ไปจัดไปเลียบ ลูกข้าอย่าถอนออกจากพระมหาธาตุเจ้าอย่าป่าวเมื่อนั่งช่วง ขึ้นคอย ตั้งขจรตรงพระแก้วพระสิงห์การเมืองเยื้องใดก็ดี อย่าหื้อป่าวเขาสักอัน ไว้หื้อเขาอยู่อุปถาก พระมหาธาตุเจ้าช้วนชูคิ่นเป็นนิจกาลอย่าขาดตราบต่อเท่าห้าพันพระวสา (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 61-62)

ความเชื่อเรื่องอายุพระพุทธศาสนา

ในจารึกล้านนาปรากฏความเชื่อเรื่องอายุพระพุทธศาสนา โดยน่าจะมาจากความเชื่อเรื่อง ปัญจอันตรธานหรืออันตรธานห้า คือความเสื่อมสิ้นไปทั้งห้าดังได้กล่าวไว้ในหัวข้อโลกทัศน์ ในการสร้างจารึก

ความเชื่อเรื่องอายุพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมหลายประการซึ่งจะกล่าว ในหัวข้อต่อไป ในที่นี้จะกล่าวถึงแต่เพียงข้อความในจารึกที่แสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องอายุ พระพุทธศาสนาที่ปรากฏในจารึกล้านนา

นอกจากการสร้างศิลาจารึกที่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคนล้านนาต้องการให้คงทนคู่กับคำ จารึกไปตลอดห้าพันปีแล้ว คนล้านนายังบันทึกความเชื่อนี้ในวัสดุอื่น ๆ เช่น พระพุทธรูปไม้ ส่วนในกรณีที่จารึกไว้ที่ฐานพระพุทธรูปและสิ่งของถวายอื่น ๆ ก็เพื่อเป็นการแสดงคนว่าเป็น ผู้ถวาย ประกอบกับแสดงเจตนาว่าถวายไว้เพื่อบูชาพระพุทธศาสนาตลอดห้าพันปี ซึ่งก็ยังคงแสดง ให้เห็นแนวคิดที่ต้องการให้เจตนาของตนยาวนานตลอด 5000 ปี เช่น จารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน นน.40 พ.ศ. 2358 แสดงเจตนาว่าการสร้างพระพุทธรูปนี้เพื่อ เป็นเครื่องบูชาพระพุทธศาสนาตราบ 5000 ปี ข้อความในจารึกกล่าวว่า “พุทธรูปองค์นี้ พ่อแอสรี เป็นเกล้ากว่าพ่อแม่ (แล)ภริยา บุตราบุตรลูกหลานทั้งมวล สร้างไว้บูชาพระพุทธศาสนา 500 (0) พระวัสสา” (จารึกเมืองน่าน, โครงการวิจัย พ.ศ. 2551-2552) และในจารึกฐานพระพุทธรูป วัดส ถารศ 21 นน. 938 พ.ศ. 2474 แสดงความเชื่อเช่นเดียวกันว่า “ศรัทธาอินทภิกขุสร้างพระ (พุทธ) ลำริดเจ้าองค์นี้ไว้เป็นที่ไหว้แลบูชาแก่คนแลเทวดาทั้งหลายตราบ (50)00 วัสสาแท้ดีหลี” (จารึก เมืองน่าน, โครงการวิจัย พ.ศ. 2551-2552)

โลกทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อ

ชาวล้านนาเชื่อถือสิ่งเหนือธรรมชาติโดยเชื่อว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นสามารถคล บันดาลให้เกิดผลดีผลร้ายแก่การดำเนินชีวิตได้ คนล้านนายังเชื่อว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นย่อม สถิตย์อยู่กับธรรมชาติรอบ ๆ ตัว ดังนั้น ภูเขา ป่าไม้ ต้นไม้ บ้านเรือน แม้แต่ข้าวของเครื่องใช้ก็จะมิ อำนาจเหนือธรรมชาตินี้แฝงอยู่ ประกอบกับความเชื่ออันเนื่องในศาสนา เช่น สวรรค์ นรก นางฟ้า เทวดาที่คนล้านนาก็เชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติเช่นกัน การผสมผสานกันของความเชื่อเดิมกับ

ความเชื่อใหม่ที่อยู่ในศาสนาทำให้คนล้านนาเชื่อถือในอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น ความเชื่อถือนั้น จึงส่งผลต่อพฤติกรรมจนกำหนดวิถีชีวิตของชาวล้านนา

ทัศนะเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสิ่งเหนือธรรมชาตินี้ เห็นได้จากการอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นพยานรับรู้การกระทำบุญในครั้งนั้น ๆ พยานที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ หรือสิ่งอื่นใดที่คนเชื่อถือ ศรัทธา ยกย่อง ยำเกรง ก็สามารถนำมาอ้างเป็นพยาน ดังนั้น “พยาน” จึงได้แสดงโลกทัศน์ของคนล้านนาที่ยอมรับอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าจะสามารถรับรู้และยืนยันการกระทำอันดีงาม ยืนยันศีลธรรมและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของผู้คนที่กระทำบุญ การเชื่อและยอมรับอำนาจเหนือธรรมชาตินี้ย่อมเป็นการกำหนดแนวคิดและวิถีชีวิตของคนล้านนาให้เป็นคนที่น่าอ่อนน้อมกับสรรพสิ่ง ดังจะพบว่า สิ่งรอบตัวของคนล้านนาไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ อาคารบ้านเรือน ไร่นา ข้าวของเครื่องใช้ ฯลฯ ล้วนแต่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำอยู่

ความเชื่อเรื่องการสาปแช่ง อวยพร

คนล้านนาเชื่อว่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติที่ทรงพลังและมีอำนาจลึกลับ สามารถคลบับคนาลสิ่งดีและร้ายได้ เพื่อป้องกันรักษาเจตนาที่ได้อธิษฐานหรือตั้งใจไว้คนล้านนาจึงมักสาปแช่งผู้ที่คิดจะล่วงละเมิดเจตนาของตน เช่น เมื่อถวายคนก็มีเจตนาเพื่อให้เป็นข้าวัดดูแลรักษาพระพุทธศาสนาไปตลอดห้าพันปี เพื่อเป็นการป้องกันคนที่คิดนำข้าพระไปใช้ในกิจการอื่น จึงสาปแช่ง และบางครั้งก็อวยพรหากบุคคลใดปฏิบัติตามคำจารึก

ตัวอย่างจารึกที่มีคำสาปแช่งและคำอวยพร เช่น

จารึกวิหารจันทาราม ชร.1 พ.ศ. 2011 แสดงความเชื่อเกี่ยวกับการสาปแช่งและการอวยพรว่า “โผมากินนี้บไว้ดังคำกว่านี้คาย หื้อมันคับมันวาย อย่าหื้อมันได้...เป็นขุน อย่าหื้อมันได้หันหน้า...ตริย เจ้าตนจักมาเป็นพระ...ผู้ใดตั้งคำกว่านี้ ขุน...ดวงนัทิน หื้อมัน...(หื้อสมฤทธิคำ)” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 1-2) ในจารึกเจ้าหมื่นเลียงมาเป็นเจ้าสี่หมื่น พย.47 พ.ศ. 2014 กล่าวคำสาปแช่งและอวยพรแก่ผู้ปฏิบัติตามไว้ว่า “ผีผู้ใดหากเอาออกจากพระเจ้า อย่าให้มันเป็นเจ้าเป็นขุนสักเทื่อ เมื่อตายให้ตกหม้ออเพจี ผู้ใดยินดี (มีใจศรัท) ธานุโมทนาด้วยไซริ ให้ผาถน (า) สร้างสมบัติในเมิงคนเมิงฟ้า ให้ได้คังใจมัททุก ๆ เมื่อทอวัน” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 189) จารึกวัดศาลกัลญาณมหันตาราม ชม.21 พ.ศ. 2031 กล่าวคำสาปแช่งผู้ที่ถอนข้าพระและไร่นาคือเอาข้าพระและไร่นาออกจากการเป็นสมบัติของวัดว่าให้ไปตกในอบายทั้งสี่ประกอบด้วย นรก เปรต เดรัจฉาน และอสุรกาย ข้อความในจารึกว่าดังนี้ “ไร่นาข้าพระฝูงนี้ผู้ใดหากเอาออกจากวัดนี้ หื้อ ไปไหม้ในอบายทั้งสี่อันอย่าหื้อพัน” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 82-88)

จารึกเจ้าสี่หมื่นทำสีมาใหม่ พย.3 พ.ศ. 2033 มีข้อความว่าเจ้าสี่หมื่นผู้ครองเมืองพะเยา ถวายคนเพื่อหื้อมีหน้าทีดูแลพระพุทธรูป และถวายนาเพื่อให้เก็บเกี่ยวมาบำรุงวัด ห้ามนำข้าวัด

และนาที่ถวายไว้ไปใช้งานอย่างอื่นนอกจากกิจการของวัด สัปแช่งไว้ว่าหากเจ้าเมืองคนใดละเมิดเจตนาที่เอาคนกับนาไปใช้ในกิจการอื่นก็ขออย่าได้เป็นเจ้าของขุนยืนนาน และหากเจ้าเมืองคนใดปฏิบัติตามเจตนาของพระองค์ก็ขออวยพรให้ได้เป็นเจ้าของขุนยืนนาน ข้อความในจารึกกล่าวว่า “เจ้าสี่หมื่นว่าเขาคณีนีทานคาย หื้อเขาอยู่รักษาพระพุทธเจ้า เจ้าขุนผู้ใดอย่าได้เอาคนกับนานี้ออกจากพระพุทธเจ้าสักอัน เจ้าขุนผู้ใดอาธรรมเอาคนกับนานี้ออกไซริ้ เป็นเจ้าขุนอย่ายืน เจ้าขุนผู้ใดเอาคนกับนานี้ออกไซริ้ หื้อเป็นเจ้าขุนยืนโดยคังคำพรไว้ในสีมาเก้านี้ หื้อแผ่ชั้วลูกหลานแล” (มุลินธิเจมส์ เอช ดับเบิ้ลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 105)

จารึกวัดยางหนู่ม ชม.26 พ.ศ. 2065 “แต่นี้เมื่อหน้า คนก็คินาก็ดีอันกับวัดยางหนู่มนี้ ไผอย่าเอาออก ผิผู้ใดหากเอาออกหื้อมันตายตกอวิจิณา (รก ผิ) ไว้ตามอาชญาที่หื้อได้....” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 100-101) จารึกหลักนี้น่าจะมีคำอวยพรต่อท้ายว่า หากทำตามคำสั่งแล้ว จะได้รับผลดีอย่างไรอย่างหนึ่งแต่ข้อความส่วนนี้เสียหายไป

ความเชื่อเรื่องวิญญาณ

คนล้านนาเชื่อว่าคนและสัตว์มีวิญญาณที่สามารถรับรู้ว่าคุณข้างหลังมีความรัก ความอาลัย สามารถรับส่วนกุศลที่แผ่เผ่าจากการทำบุญอุทิศให้ได้ การทำบุญเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ยังมีชีวิตอยู่กับผู้ที่ล่วงลับ โดยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลมีจุดประสงค์ 3 ประการ คือ 1. แสดงความรักความอาลัยต่อผู้ล่วงลับ 2. เพื่อตอบแทนบุญคุณเสมือนว่าผู้ล่วงลับยังมีชีวิตอยู่ 3. เพื่อที่ผลบุญจะส่งให้ผู้ล่วงลับไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่า (สิทธิ บุตรอินทร์, 2523 หน้า 71)

ตัวอย่างการอุทิศผลบุญแก่คนและสัตว์

ในจารึกบนหลังกรอบไม้สักด้านปฤษฎางค์พระศิลาปางทรมานช้างนาราคีรี ชม.2 พ.ศ. 2333 กล่าวถึง การทำบุญอุทิศแก่พ่อแม่ ญาติพี่น้อง รวมถึงสรรพสัตว์มี ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น ที่เคยฆ่า เคยตี เคยฝึกสอนให้มารับส่วนบุญ แล้วขอให้สิ้นเวรสิ้นกรรมต่อกัน ข้อความในจารึกกล่าวว่า ด้วยกุศลบุญนี้ หื้อไปโปรดถึงพ่อแม่แม่เจ้าพ่อแลครูบาเจ้าชวน พ่อเจ้าชื่อพระยาสุรวิชัย แม่เจ้าชื่อนางพิมพา พ่อเจ้าทั้งแม่ชื่อน้อยโนรด แม่แต่านางก้อน เมียชื่อนางยอดเรือน นางสิงนางสุทธรรมลูกสองคน ญาติตระกูลพายพ่อพายแม่มีอวาตพ.อวาพอเรียงนางสิงนางคำ นางกม ลุงอ้าย ลุงเต็อขวัญมอยน้อยเกแลเมียลูกผู้ตายนั้นดีหลี อันหนึ่งแผ่รอดสรรพสัตว์ทั้งหลายอันได้คัมภีร์ติกาได้ฆ่าได้ตีได้ฝึกสอน มีช้างม้าวัวควายเป็นต้น จูงมารับเอาราชกุศลนี้ แล้วหื้อหายยังเวรานุเวรแก่กันตั้งแต่วันนี้ไปเป็นแดน สรรพสัตว์ทั้งมวลจูงชวนกันมาโมทนาดีหลีเด (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 12-13)

ในจารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง ลป.5 พ.ศ. 2339 กล่าวถึง การอุทิศผลบุญแก่ครูบาอาจารย์ ปู่ย่า พ่อแม่แม่แต่ว่า คือ พ่อตาแม่ยาย ญาติพี่น้อง สรรพสัตว์ทั้งหลายมีช้าง ม้า วัว ควายก็

ให้ได้รับส่วนบุญนี้ แล้วอย่าได้จองเวรต่อกัน และขอให้ถึงนิพพานทุกตัว ข้อความในจารึกกล่าวว่า
 อัน 1 ก็อุทิศไปเถิงครูบาอาจารย์เป็นเค้าปู่ย่าพ่อแม่แม่เต่าพวยแม่ตระกูลวงศาญาติผู้
 ชูคน จูงโมทนาเอาบุญนี้ชูคนเทอะ สรรพสัตว์ตัวใหญ่ตัวน้อยอันผู้ข้าทั้งหลายได้กำจัดมาตี มีคน
 เป็นต้น และสัตว์น้อยใหญ่ช้างม้าวัวควาย หื้อมารับเอาส่วนบุญนี้แล้วหื้อได้เสวยสุขชูตัว อัน 1 ก็
 แปรปรายรอดช้างม้าวัวควายสัตว์เลี้ยงชูตัว หื้อหายจากเวรานุเวรแก่กัน แล้วจงได้เถิงนิพพาน
 ชูตัวเถอะ (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 218)

ความเชื่อในปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถอธิบายได้

ในจารึกพระยาหลวงวชิรปราการ พ.ศ. 2322 กล่าวถึงพระยาหลวงวชิรปราการ
 นิมนต์พระสงฆ์ให้มาอาราธนาพระมหาชินชาตหรือพระบรมสารีริกธาตุเพื่อมาประดิษฐาน
 ในปราสาททอง เมื่ออาราธนาเป็นครั้งที่สามพระมหาชินชาตจึงเสด็จมาปรากฏในปราสาททอง
 จารึกยังบรรยายต่อไปว่าเหตุการณ์นี้ทำให้พระยาหลวงวชิรปราการมีความปิติยินดีเป็นอันมาก จน
 ขนลุกทั้งตัว พระองค์จึงมีความเชื่อถือและศรัทธา (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 70-76)

ในจารึกจารึกเจ้าอัครวารปัญญา โสริยเสริมยอดพระธาตุแช่แห้ง นน.16 พ.ศ. 2332 แสดงความเชื่อเกี่ยวกับ
 ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติกล่าวว่า

เจ้าอัครวารปัญญา คนมีบุญคุณวิบุลสมภาร กฤดาธิการ พิศาลศักดิ์ภาวนาภาวติเรกอนเณก
 เดชาฤทธานันทพห (ล) ฤทธิฤทธิคุณบรมยศปราเกียรต์ สติรสถิตพิชิตพิชัยภัยสีมา อาณารัฐ
 พิพิพัทธสุขสมบัติ ศรีบริพัตร อัครวารปัญญา แลบิดา มาดา อัครชา (ยา) ราชบุตราบุตริชูคน แล
 ราชวงศาเจ้าชูตน ขุนแสน ขุนหมื่น ท้าวหาญ รัฐประชา บ้านเมืองทั้งมวลชูคน หนภายในมีเจ้าอา
 รามาธิบดีตนชื่อ อริยวัง โสริยชัยเจ้าชูตน ครอบเจ้าอรินทร์ศิษย์เจ้าชูตน แลพระสังฆเจ้าในเมืองน่านชู
 ตน สามเณรในเมืองน่านชูงศ์มาเถิงหัน ยังพระมหาชินชาตเจ้าเป็นอันชินชรา หักยอดไป จึงบังเกิด
 กุศลผลพลประสาทจิตวิวิธสุทธศรัทธาอันเป็นอสังขาริกเจตนารมณได้มารีรังสร้างแปลง ต่อ
 ยอดขึ้นแถมสอก.....พร้อมมานข้าว ใหญ่ออกแถม 4 นิ้วมือ ใส่เก็งแถมสองใบเป็น 9 ใบในเมื่อวัน
 เดือน 3 เพ็ง ชักยนต์หงส์เอาเก็งขึ้นต่างนั้นได้หันอัจฉริยะ 5 ประการ..ได้ยืมเสียงประคองเสียงนกบิน
 อัน 1 หันได้หันงูตัว 1 ตามหลัง พระน้อย 1 กับหายไปในขณะที่ เมื่อยามจักเอาเก็งขึ้นต่างนั้นแท้ได้
 หัน 3 ประการ เป็นอันบริสุทธ์หมดไสนักอัน 1 ดาวยังฟ้าก็ปรากฏหันยามเมื่อกลางวันเที่ยงนั้น
 ลิ่งเดียว อัน 1 เทวดาทั้งหลายก็ปรายข้าวตอกดอกไม้เทียนทิพย์บูชาเป็นอันมากนักแล จึงเป็นอัจฉริย
 5 ประการเพื่ออันแล ท่านจึงตั้งคำปณิธานปรารถนาว่า ขอหื้อข้าได้เป็นพระยาจักรราชตน 1 พ้าเพ็ง
 ยังทานศีลภาวนาไปใจ ๆ トラบได้เถิงนิพพานเป็นที่แล้วดีหลี ในคำมักคำปรารถนาแห่งผู้ข้า
 ทั้งหลาย หากได้ตั้งไว้ในชวณฤทัยมิโดยประ-การฉันใด จูงอุดมสมฤทธิบริมวลแก่ผู้ข้า
 (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 90-93)

ความเชื่อตามคติในไตรภูมิ

เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องไตรภูมิเป็นเป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นเพื่อให้อธิบายที่มาของมนุษย์ โลก แคนสวรรค์ แคนนรก ดินแดนที่สรรพสัตว์ทั้งหลายเช่นเปรต อสุรกาย และสัตว์ตามจินตนาการอาศัยอยู่ และแดนนิพพาน อย่างไรก็ตามความเชื่อเหล่านี้คนล้านนาอาจจะรับมาจากวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน

จารึกอากันตุกะอาราม ชม.31 พ.ศ. 2010 กล่าวถึงหมื่นจำบ้านเป็นประธานในสร้างอากันตุกะอารามเพื่อให้เป็นที่พำนักสงฆ์ โอกาสนี้จึงอุทิศผลบุญไปยังสรรพสัตว์ ดังนี้

“อากันตุกะอารามอันนี้กับทั้งบริวารทั้งมวลนี้ หมื่นจำบ้านกับนักบุญทั้งหลายแปลงที่เป็นที่อยู่ เพื่อให้อุสุขสำราญแก่เจ้าภิกษุสงฆ์ อะนมาแต่ทิศสิบอันกับเทวดาแลคนสัตว์ทั้งหลายจึงเป็นประโยชน์ต่อเท่าได้นิพพานแก่ท้าวพญาเจ้าเมืองเชียงใหม่ ท้าวพญาในจักรพาลแก่คนทั้งหลายฝูงได้พระทำฝูงบ่ได้กระทำแก่เทวดา อินทร์ พรหม นาค สัตว์นรก เปรต ติรัจฉาน อสุรกาย ชาวเจ้าทั้งหลายผราณาดังหรือ จงสัมฤทธิ์ดังนั้น” (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 114)

จารึกวัดปราสาท ชร.3 พ.ศ. 2039 ปรากฏคติไตรภูมิโดยกล่าวถึง ยักษ์ รากษส ปิศาจ กุมภัณฑ์ คนธรรพ์ มนุษย์ นาค พรหม เป็นต้น ข้อความในจารึกกล่าวว่า “โอกาสสาธุสัพบุรุษ พุทธสาวกสัตไตรสรณัม บวรอุดม อากมวิวิธวิจิตร สุจริตอนเนก ประเจกนานับประการ โภชาติบุญชมาน ภมาภุมนิสสิต ยักษ์ คนธรรพ์ มนุษย์ ภูซงค์ พระสงฆ์ สุรา สุรินทร์ อินทร์ พรหมอภิพรหม อุดมนิกายทั้งหลาย” (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 6)

จารึกวัดพระธาตุหริภุญไชย มุมตะวันออกเฉียงเหนือ ลพ.15 พ.ศ. 2043 กล่าวถึงการอุทิศส่วนบุญให้แก่ พระอินทร์ พระพรหม ยมราช ท้าวจตุโลกบาล รวมถึงเทวดาที่พิทักษ์รักษาเมืองหริภุญไชย ข้อความในจารึกกล่าวว่า

สมเด็จพระธรรมิกราชเจ้ากับพระอัครราชมาดาบพิตร ก็อุทิศพระราชกุศลผลโกฐาสอันบ่ออาจคณาได้ ให้แต่สมเด็จพระบิดามหาอัยกะอัยยิกา แลเทพคณามีอาทิว่า อินทร์พรหมยมราช จตุโลก (บาล) แลเทพดาตนเป็นประธานในหริภุญชบุรี จุ๋มมีปรีดีปรา (โมทย์) อนุโมทนา และมาช่วยรักษาพุทธศาสนาในสถานที่นี้ (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 301)

ในจารึกวัดช้างค้ำ นน.3 พ.ศ. 2091 ปรากฏคติไตรภูมิ ดังนี้

ส่วนพระมหากุศลผลบุญอุตุราสีอันพระบพิตรพญาเจ้าได้กฤดาธิการทั้งมวลนี้ไซ้พระชกัให้จำ เรณูถวายเป็นแก่เทพดาอินทร์พรหมยมราชและท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 อันเป็นที่บำนักสักขีแก่บาป และบุญ คุณและโทษ บิให้โหดหายกรรมทั้งสุบรรณครุฑ ภูซงค คนธรรพ์ นาค อิศวรมวลหมู่คู่คุณารมณัและอุดมราชพันธุ์พงสาวงศาทั้งหลายเป็นต้นว่าพ่อและแม่ ปู่ ย่าตายายลุงป้าหน้าอาอาวพี่น้องลูกหลานเหลน หลิดหลี่ บุญนี้พระ ช ก็ถวายเป็นแก่เทพดาทั้งหลายอัน อยู่ในอนันต์พล

จักราพาฬทั้งมวล เป็นต้นว่าอากาศเทพดา รุกขเทพดา ภูมเทพดา ปีพตเทพดาและเทพดาอันรักษา
ศาสนาพระพุทธเจ้าและเทพดาอันรักษาสา (รี) ริกธาตุพระพุทธเจ้าและสรรพสัตว์ (ทั้งมวล) ลวงบน
มีภวัคพรหมเป็นที่สุด ลวงขวางมือนันต์ (มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, 2534, หน้า 59-60)

การจะทำความเข้าใจ โลกทัศน์ล้านนาต้องทำความเข้าใจจารึก ซึ่งคนล้านนามีทักษะต่อ
การสร้างจารึกว่าต้องการให้จารึกคงทนถาวร เจตนาของตนจะได้มั่นคงยืนนานด้วยเช่นกัน
ดังนั้นจึงมีการสร้างจารึกด้วยหิน การฝังจารึกเป็นการประกาศให้คนทั่วไปได้รับรู้จึงต้องฝังไว้นอก
ชายคาซึ่งหินสามารถทนแดดฝนได้ ดังนั้นสิ่งที่เหมาะจะนำมาสร้างจารึกคือหิน นอกจากนี้คนล้านนา
ยังใช้จารึกเป็นเครื่องหมายกำหนดเขตแดนอีกด้วย จารึกใช้เป็นทั้งประกาศคือ ประกาศ
เรื่องราวการทำบุญ และเป็นบันทึกเพราะบันทึกกราบชื่อข้าววัด บันทึกกราบชื่อพยาน บันทึกกราบการ
สิ่งของถวาย เป็นต้น

คนล้านนามีวิถีชีวิตอยู่ในกรอบของพระพุทธศาสนาซึ่งตามพุทธปรัชญาแล้วศาสนาพุทธ
สั่งสอนให้มุ่งสู่มรรคผลนิพพาน คนล้านนามีทักษะว่ามนุษย์ต้องมีหน้าที่ต่อศาสนา ดังนั้นจึง
พบว่าบุคคลชนชั้นต่าง ๆ มีหน้าที่อย่างเดียวกันคือทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการค้ำจุน
ให้ศาสดาคำรงอยู่ถึง 5000 ปี การที่จารึกล้านนาคือมีเรื่องราวการทำบุญไว้มากมายย่อมแสดงว่า
ชาวล้านนามีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง คนล้านนาอยู่ร่วมกันในสังคม โดยมี
วัดเป็นศูนย์กลาง มีปฏิสัมพันธ์กันผ่านกิจกรรมการทำบุญซึ่ง วัดได้รับผลประโยชน์มากมาย
จากการทำบุญของชุมชน ดังนั้นวัดจึงมีหน้าที่ต่อชุมชนในด้านที่คือการช่วยเหลือจุนเจือด้านการเงิน
วิถีชีวิตของคนล้านนาจึงอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปตามธรรมชาติและจากการสร้างสรรค์ของ
คนล้านนาเองเพื่อให้อยู่ในสภาพแวดล้อมในแบบที่ตนพึงพอใจ คนล้านนารู้จักบุญคุณและเห็น
คุณค่าของธรรมชาติทำให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน

คนล้านนามีทักษะว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นสามารถคลบแคลงให้เกิดผลดีผลร้ายแก่
การดำเนินชีวิตได้ ความเชื่อเดิมผสมผสานกับความเชื่ออันเนื่องในพระพุทธศาสนาที่สามารถให้
คำตอบเรื่องที่มาของมนุษย์และสรรพสัตว์ได้ ทำให้คนล้านนายังเชื่อถือในอำนาจเหนือธรรมชาติ

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทสรุป

การศึกษาวิจัยเรื่องจารึกล้านนา: สวรรค์และโลกทัศน์ ใช้ข้อมูลจารึกล้านนาจากจารึกที่มีการอ่านแปลและตีพิมพ์แล้วในหนังสือดังนี้ คือจารึกล้านนาภาค 1 เล่ม 1-2: จารึกจังหวัดเชียงราย น่าน พะเยา แพร่ จารึกล้านนาภาค 2 เล่ม 1-2: จารึกจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 1-14 และประชุมจารึกเมืองพะเยารวมถึงสำเนาจารึกจากภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และจารึกอื่น ๆ ที่เข้าถึงได้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสืบค้น รวบรวมและจัดระบบสวรรค์ที่สำคัญที่ปรากฏในจารึกล้านนา เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์โลกทัศน์ของชาวล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 และเพื่ออนุรักษ์ สืบสาน ส่งต่อและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาล้านนาที่ปรากฏในจารึกไว้เป็นมรดกและทุนทางสังคมให้แก่ชาวล้านนาและสังคมไทยโดยรวม จากการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปโดยรวม ดังนี้

1. การสืบค้น รวบรวมและจัดระบบสวรรค์ที่สำคัญที่ปรากฏในจารึกล้านนา การรวบรวมจารึกล้านนาที่อ่านและแปลในหนังสือต่าง ๆ จัดทำขึ้นจากหลายหน่วยงาน มีหลักและวิธีในการถ่ายทอดคำจารึกที่แตกต่างกัน มีวิธีการกำหนดชื่อจารึกที่แตกต่างกัน ทั้งทั้งกำหนดอายุจารึกบางหลักไม่ตรงกันอีกด้วย การรวบรวมจารึกจึงต้องตรวจสอบอย่างถี่ถ้วน ผู้วิจัยจึงใช้ข้อมูลการกำหนดชื่อและเลขทะเบียนของหอสมุดแห่งชาติเป็นหลัก แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีการจารึกจำนวนมากที่ไม่มีอยู่ในข้อมูลของหอสมุดแห่งชาติ จารึกกลุ่มนี้จึงไม่มีทะเบียนและหลายหลักมีชื่อซ้ำกันซึ่งอาจทำให้ผู้สนใจอื่น ๆ สืบค้นได้ยาก เพราะไม่มีทะเบียนกลางในการกำหนดเรียก ในงานวิจัยนี้ไม่ได้กำหนดทะเบียนหรือชื่อใหม่แก่จารึกที่อ่านและแปลแล้ว ยังคงใช้ชื่อเดิมและอ้างหนังสือที่รวบรวมจารึกนั้น โดยกำหนดเป็นตัวอักษรย่อ เพื่อให้ตรวจสอบและอ้างอิงได้ นอกจากนี้แล้วยังมีจารึกที่ยังไม่มีการอ่านและตีพิมพ์ซึ่งผู้วิจัยตั้งชื่อตามลักษณะจารึก คือจารึกฐานพระพุทธรูปพระโมคคัลลานะ และจารึกฐานพระพุทธรูปพระสารีบุตร ประดิษฐานภายในอุโบสถวัดพรแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ส่วนจารึกนางเมืองเชียงแสน วัดป่าหมากหน่อ สมบัติของวัดป่าหมากหน่อ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยตั้งชื่อตามสาระสำคัญของจารึกบวกกับแหล่งที่พบจารึกเพื่อให้ระบุหลักศิลาจารึกได้ง่าย

จารึกล้านนาในงานวิจัยนี้มีจำนวน 526 หลัก มีจำนวนจารึกแยกตามสมัยดังนี้คือ จารึก

ที่สร้างในสมัยอาณาจักรล้านนามีจำนวน 142 หลัก (ร้อยละ 27) จารึกที่สร้างในสมัยล้านนาเป็นพระราชของพม่ามีจำนวน 41 หลัก (ร้อยละ 8) จารึกที่สร้างในสมัยล้านนาเป็นเมืองพระราชของสยาม จำนวน 250 หลัก (ร้อยละ 47) จารึกที่ประมาณอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23 จำนวน 63 หลัก (ร้อยละ 12) และจารึกที่ไม่สามารถประมาณอายุได้คือไม่ทราบอายุจำนวน 30 หลัก (ร้อยละ 6)

ด้านวัสดุ พบว่า จารึกจำนวน 526 หลัก สร้างจากวัสดุต่าง ๆ กัน ดังนี้ สร้างจากหิน จำนวน 204 หลัก (ร้อยละ 39) สร้างจากไม้จำนวน 187 หลัก (ร้อยละ 36) สร้างจากโลหะ จำนวน 86 หลัก (ร้อยละ 16) สร้างจากดินเผา 16 หลัก (ร้อยละ 3) สร้างจากปูนหรือซีเมนต์ 10 หลัก (ร้อยละ 2) และไม่ปรากฏข้อมูล จำนวน 23 หลัก (ร้อยละ 4)

ด้านตัวอักษรที่ใช้บันทึก พบว่า มีจารึกล้านนาส่วนมากบันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนาเพียงชนิดเดียว มีจำนวน 259 หลัก (ร้อยละ 49.2) รองลงมาคือบันทึกด้วยอักษรฝักขามเพียงชนิดเดียว จำนวน 223 หลัก (ร้อยละ 42.4) และบันทึกด้วยอักษรไทยสุโขทัยเพียงชนิดเดียวจำนวน 11 หลัก (ร้อยละ 2.1) นอกเหนือจากนี้เป็นจารึกที่บันทึกด้วยอักษรชนิดอื่น และจารึกที่บันทึกโดยใช้ตัวอักษรมากกว่าสองชนิด

ด้านภาษา พบว่า จารึกล้านนาที่จารึกด้วยภาษาไทยจำนวน 470 หลัก (ร้อยละ 89) จารึกด้วยภาษาบาลี จำนวน 6 หลัก (ร้อยละ 1) และจารึกทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีจำนวน 47 หลัก (ร้อยละ 8) นอกเหนือจากนี้จารึกด้วยภาษาอื่น ๆ

ด้านสารัตถะ พบว่า สารัตถะด้านชนชั้นปกครองปรากฏมากในจารึกสมัยอาณาจักรล้านนา คิดเป็นร้อยละ 74 ของจารึกทั้งหมดในสมัยนี้ และสมัยเป็นพระราชของพม่า (ร้อยละ 73) แต่ลดลงในสมัยเป็นเมืองพระราชของสยาม (ร้อยละ 46) ในขณะที่สมัยเป็นเมืองพระราชของสยามกลุ่มสามัญชนปรากฏในจารึกเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสมัยอาณาจักรล้านนากษัตริย์ เจ้าเมือง พระสงฆ์หรือผู้นำท้องถิ่นมักเป็นผู้นำหรือเจ้าศรัทธาในการทำบุญ แต่ในสมัยที่เป็นพระราชของสยาม รูปแบบการทำบุญได้เปลี่ยนไปโดยคนทั่วไปไม่ว่าชนชั้นใดนิยมถวายพระพุทธรูปไม้หรือพระธรรมคัมภีร์ หรือวัตถุสิ่งของอื่น ๆ สิ่งของถวายเหล่านี้สามารถบันทึกชื่อและคำปรารณาของผู้ถวายได้ง่าย ทำให้ชื่อของสามัญชนปรากฏในจารึกมากขึ้น ส่วนสารัตถะด้านข้าวัดปรากฏมากในจารึกสมัยอาณาจักรล้านนา เนื่องมาจากเป็นธรรมเนียมนิยมในการทำบุญที่ต้องมีการถวายคนให้เป็นข้าวัด กลุ่มข้าวัดปรากฏในจารึกน้อยลงในสมัยเป็นพระราชของพม่าอาจเนื่องมาจากสถานการณ์บ้านเมืองไม่เอื้ออำนวย และไม่ปรากฏธรรมเนียมการถวายคนในจารึกสมัยเป็นพระราชของสยาม

การที่ข้าวัดปรากฏในกลุ่มจารึกที่ไม่ปรากฏช่วงอายุ ทำให้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าจารึก

กลุ่มดังกล่าวน่าจะมีอายุในช่วงก่อนล้านนาเป็นประเทศราชของสยามเพราะในช่วงเวลาดังกล่าว ยังมีธรรมเนียมการถวายคนให้เป็นข้าวัด ส่วนจารึกที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23 พบว่า การปรากฏข้าวัดในจารึกมีสัดส่วนลดลงสอดคล้องกับจารึกที่อยู่ในช่วงสมัยอาณาจักรล้านนา และสมัยเป็นประเทศราชของพม่า จารึกกลุ่มนี้จึงน่าจะมีอายุระหว่างช่วงเวลาดังกล่าวตาม การสันนิษฐาน

สารัตถะด้านกฎระเบียบของสังคมพบในจารึกเพียงจำนวนน้อย เนื่องจากจารึกเกือบทั้งหมดเกี่ยวข้องกับการทำบุญในพระพุทธศาสนาแต่ก็แสดงให้เห็นว่าธรรมเนียมการจารึกไม่ได้จำกัดเฉพาะเรื่องของศาสนาเท่านั้น

ผู้วิจัยพิจารณาสารัตถะด้านธรรมชาติ โดยดูจากพฤติกรรมของคนล้านนาที่ปฏิบัติต่อธรรมชาติทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิต เช่น สัตว์ และสิ่งไม่มีชีวิต เช่น ป่าเขา แม่น้ำ พบว่าในจารึกส่วนใหญ่ไม่มีข้อความที่แสดงพฤติกรรมที่จะทำให้เห็นทัศนคติของคนล้านนามีต่อธรรมชาติ สารัตถะด้านธรรมชาติปรากฏในจารึกน้อยมาก และเท่าที่พบเป็นการใช้ธรรมชาติในการกำหนดเขตแดน และการอุทิศผลบุญแก่สัตว์ที่ผู้อุทิศเคยใช้งาน สั่งสอน และเมียนติ อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นว่าสังคมล้านนาอยู่กับธรรมชาติอย่างผู้ที่ต่างพึ่งพาอาศัยกันและกัน

สารัตถะด้านความเชื่อส่วนใหญ่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับอายุพระพุทธศาสนาห้าพันปี และความเชื่อตามคติไตรภูมิ เช่น เรื่องนรก สวรรค์ เทวดา เปรต เตรงจنان

สารัตถะด้านศาสนา พบว่า จารึกล้านนาเกือบทั้งหมดมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มีจารึกจำนวนน้อยที่บันทึกกฎระเบียบและไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา การที่จารึกเกือบทั้งหมดมีสารัตถะด้านศาสนาทำให้สามารถศึกษาสารัตถะในด้านอื่น ๆ ได้ เพราะพระพุทธศาสนาทำให้เกิดธรรมเนียม พิธีกรรม ความเชื่อ

สารัตถะด้านขนบธรรมเนียมประเพณีปรากฏมากในจารึก เนื่องจากการทำบุญส่วนใหญ่ มักทำเป็นรูปแบบเดียวกัน ซึ่งกลายเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติ ๆ สืบต่อกันมา ในสมัยล้านนามีธรรมเนียมที่ปรากฏมากคือ ธรรมเนียมการถวายที่ดิน ไร่นา ถวายคน และปรากฏน้อยลงในสมัยเป็นประเทศราชของพม่า

2. การศึกษาโลกทัศน์ล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-ต้นพุทธศตวรรษที่ 25

การศึกษาโลกทัศน์ล้านนาในงานวิจัยนี้ใช้ข้อมูลจากจารึกล้านนาซึ่งมีเนื้อหาเฉพาะด้านที่เกี่ยวกับศาสนา ผู้วิจัยจึงศึกษาโลกทัศน์ใน 3 ด้าน เพื่อให้ครอบคลุมพฤติกรรมของคนล้านนา และเพื่อการทำความเข้าใจคนล้านนา รวมถึงสังคม ภูมิปัญญา และขนบธรรมเนียมประเพณี จึงใช้คนล้านนาเป็นศูนย์กลางในการศึกษาดังนี้ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์

ข้อมูลจากจารึกชี้ให้เห็นว่าคนล้านนามีวิถีชีวิตอยู่ในกรอบของพระพุทธศาสนาซึ่งตามพุทธปรัชญาแล้วเป็นการสั่งสอนให้มุ่งสู่บรรพตนิพพาน คนล้านนามีทัศนะว่ามนุษย์ต้องมีหน้าที่ต่อศาสนาดังนั้นจึงพบว่า บุคคลชนชั้นต่าง ๆ มีหน้าที่อย่างเดียวกันคือ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการค้ำจุนให้ศาสนาดำรงอยู่ถึง 5000 ปี กษัตริย์มีหน้าที่พระราชทานที่ดินเพื่อสร้างเป็นวัด บุคคลชนชั้นอื่น ๆ ก็อาจถวายสิ่งใด ๆ ตามกำลังศรัทธา ข้าวัดเองเมื่อถูกถวายแก่วัดก็มีหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายไว้เช่น ดูแลพระพุทธรูป ศาลา วิหาร หรืออุปัฏฐากพระสงฆ์ หน้าที่ในการบำรุงศาสนาเป็นหน้าที่ตามความศรัทธา การที่จารึกล้านนาบันทึกมีเรื่องราวการทำบุญไว้มากมายย่อมแสดงว่าชาวล้านนามีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

คนล้านนาอยู่ร่วมกันในสังคมโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง มีปฏิสัมพันธ์กันผ่านกิจกรรมการทำบุญซึ่งมักร่วมแรงร่วมใจบริจาคถวายทานโดยไม่แบ่งแยกชนชั้น วัดได้รับผลประโยชน์มากมายจากการทำบุญของชุมชน ดังนั้นวัดจึงมีหน้าที่ต่อชุมชนในด้านที่นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนศีลธรรม คือการช่วยเหลือจนเจือด้านการเงิน หากบุคคลใดมีปัญหาเรื่องเงินก็สามารถหยิบยืมเงินวัดได้โดยอาจชดใช้ด้วยแรงงานก็ได้

จารึกล้านนาสะท้อนว่าคนล้านนาให้ความสำคัญกับการศึกษาเรียนรู้ ข้าวัดไม่ได้มีหน้าที่เพียงทำงานรับใช้พระสงฆ์ อาจเรียนรู้งานอื่น ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อวัดเช่นเรียนตีทองจังโก คือ แผ่นโลหะใช้หุ้มเจดีย์ ความรู้ของคนล้านนาที่ปรากฏในจารึกมีหลากหลาย เช่น ความรู้ด้านอักษร ภาษา และโหราศาสตร์ ความรู้เหล่านี้มีประโยชน์ในการบันทึกกิจกรรมการทำบุญ ผู้จารึกเองก็ได้แสดงความรู้ความสามารถผ่านอักษรและภาษา ความรู้เหล่านี้ปรากฏในจารึกทุกช่วงสมัยในล้านนา แสดงให้เห็นว่าคนล้านนามีระบบการถ่ายทอดและสืบต่อภูมิปัญญาอย่างดีเยี่ยม เห็นได้จากการยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีของคนล้านนา ซึ่งธรรมเนียมที่ปรากฏในจารึกก็ล้วนแต่เป็นธรรมเนียมอันเกี่ยวเนื่องกับการทำบุญ ได้แก่ ธรรมเนียมการหยาดน้ำหรือกรวดน้ำ ธรรมเนียมการสร้างวัด ธรรมเนียมการประกาศราชโองการ ธรรมเนียมการฝังจารึก ธรรมเนียมการสืบต่อการเป็นข้าพระ

โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ

ธรรมชาติคือ สิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มนุษย์จึงเกี่ยวข้องกับสิ่งรอบตัวทั้งทางตรงและทางอ้อม คนล้านนาเองก็มีทัศนะต่อสิ่งรอบตัวโดยมีศาสนาและความเชื่อเป็นพื้นฐาน วิถีชีวิตของคนล้านนาจึงอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปตามธรรมชาติ ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของคนล้านนาเองเพื่อให้อยู่ในสภาวะแวดล้อมในแบบที่ตนพึงพอใจ คนล้านนาสามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ แต่ขณะเดียวกันก็รู้จัก

บุญคุณและเห็นคุณค่าของธรรมชาติด้วยเช่นกัน ทำให้คนล้านนาอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน

โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

ด้านโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ พบว่าชาวล้านนาเชื่อถือสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยมีทัศนะว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นสามารถคลั่งคลุ้มให้เกิดผลดีผลร้ายแก่การดำเนินชีวิตได้ และเชื่อว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นย่อมสถิตย์อยู่กับธรรมชาติรอบ ๆ ตัว ดังนั้น ภูเขา ป่าไม้ ต้นไม้ บ้านเรือน แม้แต่ข้าวของเครื่องใช้ก็จะมีอำนาจเหนือธรรมชาตินี้แฝงอยู่ ความเชื่อดังกล่าวเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนาเมื่อผสมผสานกับความเชื่ออันเนื่องมาจากคติไตรภูมิ เช่น สวรรค์ นรก นางฟ้า เทวดาและกับความเชื่ออันเนื่องในพระพุทธศาสนาที่สามารถให้คำตอบเรื่องที่มาของมนุษย์และสรรพสัตว์ที่อยู่ในจินตนาการ ก็ยิ่งทำให้คนล้านนาเชื่อถือในอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น ศาสนาในล้านนาก็มีลักษณะเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าเมื่อมีการทำบุญคนล้านนามักมีธรรมเนียมว่าต้องตั้งคำปรารภนาเพื่อขอสิ่งที่ยังขาดอยู่ หรือขอสิ่งที่ตนปรารถนาทั้งที่สำเร็จในชาตินี้และชาติหน้า แม้การหลุดพ้นหรือนิพพานซึ่งต้องอาศัยการปฏิบัติที่ปรากฏอยู่ในคำปรารภนา ดังนี้แล้วพระพุทธศาสนาในล้านนาจึงเป็นศาสนาแบบเน้นพิธีกรรม

3. อนุรักษ์ สืบสาน ส่งต่อและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่ปรากฏในจารึกไว้เป็นมรดกและทุนทางสังคมให้แก่ชาวล้านนาและสังคมไทยโดยรวม

สังคมมนุษย์เจริญก้าวหน้าได้เพราะมีการส่งสมความรู้และภูมิปัญญาจากอดีต ความรู้ในอดีตอาจนำมาต่อยอดให้ได้ความรู้ใหม่ หรืออาจสืบทอดความรู้และภูมิปัญญาจากอดีต แต่ความรู้บางอย่างก็สูญหายไปเพราะไม่ได้บันทึกไว้หรือขาดการสืบทอด จารึกเป็นเอกสารประเภทหนึ่งที่บันทึกความรู้และภูมิปัญญาของอดีตเอาไว้ ได้แก่ ความรู้และภูมิปัญญา ด้านตัวอักษร ภาษา ขนบ ธรรมเนียม ประเพณี การกรวดน้ำ การตั้งคำปรารภนา การทำบุญ โดยการถวายพระพุทธรูป ถวายที่ดิน ถวายพระธรรมคัมภีร์ ธรรมเนียมประเพณีเหล่านี้ควรค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์ โดยการปฏิบัติสืบต่อไป พร้อมทั้งส่งเสริมให้เยาวชนเรียนรู้และปฏิบัติ เพราะเป็นกิจกรรมที่ช่วยกล่อมเกลาจิตใจให้รู้จักความเคารพ ศรัทธาเพื่อให้มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคลที่ปฏิบัติย่อมรู้จักการเสียสละ เป็นการขัดเกลาจิตใจให้ละความโลภ รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นอันเป็นค่านิยมที่คนในสังคมพึงมี และสังคมก็พึงส่งเสริมให้ทุกคนมีค่านิยมเช่นนี้ นอกจากนี้ธรรมเนียมประเพณีดังกล่าวยังเอื้อให้คนในสังคมได้มีปฏิสัมพันธ์กัน สามารถสร้างความสมัครสมานสามัคคีในสังคมทำให้สังคมสงบสุขร่มเย็น

อภิปรายผล

การศึกษาโลกทัศน์เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นงานศึกษาเกี่ยวกับโลกทัศน์จึงนิยมศึกษาโลกทัศน์สามด้าน คือ ศึกษาโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ ศึกษาโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และศึกษาโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

การศึกษาโลกทัศน์ของล้านนามีผู้ที่ศึกษามาก่อนแล้ว โดยเป็นการศึกษาโลกทัศน์จากข้อมูลวรรณกรรมล้านนา ผู้วิจัยจึงขอกล่าวถึงงานศึกษาโลกทัศน์ล้านนาที่มีการศึกษามาก่อนแล้วนี้ เพื่อจะนำไปสู่การอภิปรายผล

งานศึกษาโลกทัศน์ล้านนาที่สำคัญคือ การศึกษาเรื่องโลกทัศน์ชาวไทยลานนาของ สิทธิ บุตรอินทร์ งานศึกษานี้ใช้ข้อมูลจากงานเขียนประเภทวรรณกรรมจากที่บันทึกในใบลานและสมุดข่อย เช่น เรื่องโคลงปู่สอนหลาน ตำนานเมืองเชียงใหม่ คร่าวสี่บทและคำจ่มของพระยาพรหมโวหาร ผลสรุปจากการศึกษาพบว่าความคิดความเชื่อของชาวล้านนาที่ปรากฏทั่วไป เป็นความคิดความเชื่อที่ผิวเผิน ไม่ได้ถือเป็นสารัตถะแท้จริง สารัตถะที่แท้จริงหรือที่เป็นแก่นของความคิดความเชื่อของชาวล้านนามาจากพุทธปรัชญา งานสร้างสรรค์หรือผลผลิตจากภูมิปัญญาทั้งหลายเกิดจากพุทธปรัชญาทั้งสิ้น ความคิดความเชื่ออื่น ๆ ที่นอกเหนือจากพุทธปรัชญาเป็นเพียงปัจจัยเสริมเท่านั้น

งานศึกษาที่สำคัญต่อมาคืองานวิจัยของเรณู อรรถาเมศร์ ศึกษาโลกทัศน์ชาวล้านนาไทย จากวรรณกรรมที่ปริวรรตแล้วจำนวน 10 เรื่อง เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ คร่าวซอหงส์ผาคำ มังรายศาสตร์ โวหารลานนา ผลการศึกษาพบว่าเพศชายเป็นใหญ่และมีความสำคัญมากกว่าเพศหญิง ยกเว้นการใช้ชีวิตในครอบครัวที่ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงต้องรับผิดชอบร่วมกัน ในด้านการเมืองคนล้านนามีทัศนะว่าผู้ปกครองต้องมีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ คุณสมบัติ รูปสมบัติ และทรัพย์สมบัติ นอกจากนี้ยังพบว่าล้านนามีชนชั้นทางสังคม 3 ชั้นชั้นคือ ผู้ปกครอง ไพร่ และข้า ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นมีความเป็นระเบียบคือทุกชนชั้นมีบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพของตน ในด้านโลกทัศน์ที่คนล้านนามีต่อธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ พบว่าชาวล้านนาให้ความสำคัญกับธรรมชาติมากจนถือว่าธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และเชื่อว่าสิ่งเหนือธรรมชาติสามารถควบคุมชีวิตได้

งานศึกษาต่อมาคืองานศึกษาของพระนพบุรี มหาวรรณ ศึกษาภาพสะท้อนโลกทัศน์ชาวล้านนาในนวนิยายของมาลา คำจันทร์ ศึกษาโลกทัศน์จากนวนิยาย 7 เรื่อง วิเคราะห์โลกทัศน์จากตัวละคร ฉาก บทสนทนา และทัศนะของผู้เขียน โดยใช้เกณฑ์ 4 ด้านคือ โลกทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาซึ่งพบว่าจุดเด่นของชาวล้านนาคือชอบทำบุญ โลกทัศน์เกี่ยวกับการปกครอง พบว่า

ชาวล้านนาเคารพยำเกรงผู้ปกครอง โลกทัศน์เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี พบว่าชาวล้านนาคิดมั่น
ในวัฒนธรรมประเพณีและใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ส่วนโลกทัศน์เกี่ยวกับการอบรมสั่งสอน
พบว่าชาวล้านนาคิดมั่นในคำสอนของพระพุทธศาสนาและคำสอนของผู้อาวุโส

ผลงานทั้งสามเรื่องล้วนเป็นการศึกษาโลกทัศน์ล้านนาจากวรรณกรรม แม้ว่าวรรณกรรม
จะสามารถสะท้อนโลกทัศน์ของสังคมผ่านผู้แต่ง แต่โดยลักษณะของวรรณกรรมที่มีวัตถุประสงค์
ให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านได้ซาบซึ้ง ให้เชื่อถือ ให้เชื่อฟัง ให้ปฏิบัติตาม วรรณกรรมจึงผ่านกระบวนการ
สร้างสรรค์มาแล้วเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวมา ทักษะที่ผู้แต่งมีต่อสิ่งต่าง ๆ ย่อมถูก
ปรุงแต่งเพื่อให้วรรณกรรมมีอรรถรสมากน้อยตามลักษณะของวรรณกรรม

ในงานวิจัยนี้ ศึกษาโลกทัศน์ของคนล้านนาจากจารึกจำนวน 526 หลักซึ่งจารึกถือเป็น
หลักฐานชั้นต้นประเภทงานเขียนที่บรรยายวิถีชีวิตในด้านการทำบุญเป็นหลัก ผู้บันทึกได้รู้ได้เห็น
และมีส่วนร่วมในเหตุการณ์จริง ๆ ลักษณะการบอกเล่าปราศจากอคติและการปรุงแต่ง จึงถือว่า
จารึกเป็นหลักฐานที่ให้ข้อเท็จจริงมากที่สุด ทำให้จารึกมีความน่าเชื่อถือ ดังนั้นพฤติกรรม
ของคนล้านนาที่บรรยายไว้ในจารึกจึงน่าจะแสดงโลกทัศน์ของคนล้านนาได้ชัดเจนที่สุด

งานวิจัยนี้ศึกษาโลกทัศน์ของคนล้านนาจากจารึกล้านนาที่มีเนื้อหาจำกัดเฉพาะเรื่อง
การทำบุญในพระพุทธศาสนา ดังนั้น โลกทัศน์ของคนล้านนาในงานวิจัยนี้จึงเป็น โลกทัศน์ที่จำกัด
อยู่ในกรอบของพระพุทธศาสนา กล่าวคือทักษะที่คนล้านนามีต่อโลกนี้อยู่บนพื้นฐานความคิด
ความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โลกทัศน์ล้านนาที่พบในงานวิจัยนี้ไม่ได้ขัดแย้ง
หรือแตกต่างกับงานศึกษาโลกทัศน์ทั้งสามเรื่องแต่กลับเป็นการเติมเต็ม โลกทัศน์ที่มีการศึกษา
มาแล้วในเรื่องของความคิดความเชื่ออันเนื่องในพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องกรรม เรื่องชาติภพ
เรื่องการทำบุญ ขนบประเพณี อีกทั้งผลงานทั้งสามเรื่องศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่เป็นวรรณกรรมซึ่ง
เป็นเนื้อหาที่ถูกสร้างสรรค์และเรียบเรียงขึ้นอย่างเป็นระบบ สร้างสรรค์ขึ้นบนพื้นฐานที่หลากหลาย
ตามวัตถุประสงค์ ทำให้สามารถศึกษาโลกทัศน์ได้ในหลายแง่มุม เช่น โลกทัศน์เรื่องเพศ
เรื่องครอบครัวและเครือญาติ เรื่องการเลือกคู่ เรื่องการครองเรือน เรื่องการสร้างบ้าน
เรื่องอาหารการกิน ซึ่งงานวิจัยนี้ไม่พบโลกทัศน์ดังกล่าวเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านเนื้อหา

โลกทัศน์ของคนล้านนาจากจารึกแสดงให้เห็นว่าแก่นแท้ของความคิดความเชื่อของคน
ล้านนามาจากพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากคนล้านนานับถือศาสนาแบบที่ต้องพึ่งพาพิธีกรรม
พระพุทธศาสนาของคนล้านนา จึงเป็นศาสนาแบบพิธีกรรม เป็นศาสนาแห่งความเชื่อไม่ใช่
เพื่อศาสนาที่ค้นหาเหตุผลการหลุดพ้น คนล้านนาทำบุญอุทิศที่ดินทรัพย์สินเงินทองเป็นจำนวนมาก
เพื่อสั่งสมบุญให้ไปสู่ภพภูมิหน้าที่เชื่อว่าจะดีกว่าภพภูมินี้ตามคำปรารภหรือความปรารถนาที่ได้
ตั้งไว้เมื่อถวายทาน แม้จะพบว่าคนล้านนามุ่งหวังนิพพานตามปรัชญาพุทธศาสนา แต่วิธีการให้ได้

นิพพานคือการถวายทานและอธิษฐานขอให้ได้นิพพาน อย่างไรก็ตามพระพุทธรูปศาสนาแบบพิธีกรรมนี้ก็ทำให้คนล้านนาอยู่ในครรลองของศีลธรรม มีจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักบาปบุญคุณโทษ และอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสมัครสมานสามัคคีโดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นศูนย์กลางของชุมชน

ศาสนาเป็นศูนย์กลางของธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมของคนล้านนาคือด้วยเช่นกัน ธรรมเนียมต่าง ๆ เกิดขึ้นเนื่องในการทำบุญ และคนล้านนาก็ยึดถือธรรมเนียมอย่างเคร่งครัด สามารถสืบทอดต่อมาได้ยาวนาน แสดงลักษณะของคนล้านนาว่าเป็นผู้ที่ยึดมั่นศรัทธาในศาสนา และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ

คนล้านนามีทัศนคติต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น เทพ เทวดา ผีป่าอารักษ์ ที่ประจำอยู่ในสถานที่หรือสิ่งต่าง ๆ ว่าสามารถคลั่งคลั่งเรื่องดีเรื่องร้ายได้ แต่มักจะให้ผลดีมากกว่าผลร้าย ความเชื่อว่ามีผีหรือเทพสถิตอยู่ในที่ต่าง ๆ ทำให้คนล้านนามีลักษณะอ่อนน้อมถ่อมตนและเห็นคุณค่าของธรรมชาติเพราะมีทัศนคติว่าเมื่ออ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติแล้ว ตนจะได้รับประโยชน์จากธรรมชาตินั้น โดยผีหรือเทวดาที่สถิตอยู่นั้นเป็นผู้คลั่งคลั่ง

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจจะศึกษาต่อไป

1. ควรศึกษาโลกทัศน์จากจารึกอีสาน-ล้านช้าง และเปรียบเทียบกับโลกทัศน์จากจารึกล้านนาเนื่องจากทั้งสองอาณาจักรมีความเกี่ยวข้องกันในทางประวัติศาสตร์ มีภาษาและวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน
2. ควรศึกษาจารึกฐานพระพุทธรูปของแต่ละจังหวัดในภาคเหนือ เพราะจารึกฐานพระพุทธรูปเกี่ยวข้องใกล้เคียงกับคนทุกระดับชั้น มีข้อความที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาและโลกทัศน์ทำให้รายละเอียดของเห็นทัศนคติในแต่ละพื้นที่
3. ควรศึกษาการใช้ภาษาในจารึกล้านนาทั้งด้านคำ ด้านความหมาย และไวยากรณ์ เพราะการใช้ภาษาในจารึกแตกต่างกับการใช้ภาษาในปัจจุบัน หรือจัดทำฐานข้อมูลประเภทของคำในจารึกล้านนา เช่น คำนาม คำกริยา คำลงท้าย เพื่อให้สามารถสืบค้นสืบค้นได้ง่าย และเป็นประโยชน์ในการศึกษาพัฒนาการของคำ และความหมาย
4. ควรศึกษารูปแบบการจารึกในจารึกล้านนาอย่างละเอียด เพื่อให้เห็นขนบและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจารึกในแต่ละสมัย

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2515). *ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาและประเพณีบางอย่าง (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ขุนศึกษาการพิศิษฏ์)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดีธรรสาร.
- กรมศิลปากร. (2526). *จารึกสมัยสุโขทัย (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง 700 ปี ลายสือไทย)*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2527). *จารึกสมัยสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2551). *จารึกล้านนาภาค 2 เล่ม 1-2: จารึกจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรรณิการ์ วิมลเกษม. (2526) *อักษรฝักขามที่พบในศิลาจารึกภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กรรณิการ์ วิมลเกษม. (2527). *อักษรฝักขามที่พบในศิลาจารึกภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กรรณิการ์ วิมลเกษม. (2554 ก). *จารึกฐานปราสาทโลหะวัดวิชุน เมืองหลวงพระบาง ในการประชุมสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสภา วันที่ 4 พฤศจิกายน 2557*. (หน้า 295-320). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสภา.
- กรรณิการ์ วิมลเกษม. (2554). *ศักราช ศก ปี วัน เดือน ฤกษ์ และยามในจารึกล้านนา. ดำรงวิชาการ, 1(1), 295-320.*
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนิยดา ทาสุนทร. (2524). *รายงานการวิจัยเรื่อง การวิวัฒน์ของรูปอักษรธรรมล้านนา*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2533). *การศึกษาข้อมูลจากจารึก ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสารนิเทศ ลักษณะพิเศษ หน่วยที่ 1-7 สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*. (หน้า 25-28). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- กำธร สติรกุล. (2527). *ลายสือไทย 700 ปี (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- กิริติกานต์ บุญฤทธิ. (2551). *โลกทัศน์ในรวมบทกวีนิพนธ์ ม้าก้านกล้วย ของไพพรรินทร์ ขาวงาม* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ไกรศรี นิมมานเหมินท์. (2521). *ศิลปล้านนาไทย*. ม.ป.ท.

- ขนิษฐา อลังกรณ์. (2551). *การศึกษาวเคราะห์การทำงานในจารึกนครวัดสมัยพระนคร*.
การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเขมรศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ขาม จาตุรงค์กุล. (2545). *การออกแบบตัวอักษรและภาพสำเร็จรูปในรูปแบบเลขนิตปี่อีสาน*.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2544). *วัฒนธรรม
พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกถัมภ์และภูมิปัญญา จังหวัดน่าน*. (ปรุงศรี วัลลิโกดม
และคนอื่นๆ, บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและ
จดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
- คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กรมศิลปากร. (2551). *จารึกล้านนา ภาค 2, จารึก
จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- คณินิจ จันทร์กระวี. (2533). *ลักษณะอักษรและอักขรวิธีไทยในพุทธศตวรรษที่ 24 ตอนต้น*.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เครือวัลย์ จันทร์สมวงษ์. (2530). *หน่วยเสียงภาษาสุโขทัยจากจารึก*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จรรยารัตน์ รัตนกร. (2535). *โลกทัศน์ชาวอีสานจากวรรณกรรมคำสอน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต, วิชาเอกไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จารึกเมืองน่าน: *การศึกษาด้านอักขรวิทยาและสารัตถะ* (โครงการวิจัย พ.ศ. 2551-พ.ศ. 2552).
กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (อยู่ในระหว่างดำเนินงานวิจัย).
- จารุวรรณ ชรรณวัตร. (2523). *โลกทัศน์ทางการเมืองจากวรรณกรรมอีสาน*. กรุงเทพฯ:
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- จำเริญ แสงดวงแข. (2523). *โลกทรรศน์ชาวไทยภาคใต้ที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็ก*. กรุงเทพฯ:
กรุงสยามการพิมพ์.
- จิรพัฒน์ อุปถัมภ์. (2557). *ล้านนาศึกษา*. กรุงเทพฯ: สุตรไฟศาลบิวเดอร์.
- จรี จุลละเกศ. (2518). *มานุษยวิทยาเบื้องต้น*. พระนคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ชญานุตม์ จินดารักษ์. (2546). *การเชื่อมโยงความในจารึกล้านนา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชัยณรงค์ โคตะนนท์. (2533). *อุดมคติเกี่ยวกับผู้นำในวรรณกรรมอีสานประเภทวรรณกรรมคำสอน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ชัยสิทธิ์ พิศเพ็ง. (2539). *การวิเคราะห์โลกทัศน์ในเรื่องสั้นของอัศศิริ ธรรมโชติ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ณรงค์ เส็งประชา (2538). *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (ม.ป.ป.). *จารึกวัดพระยืน*. เข้าถึงได้จาก http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=188
- ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง ภาคปริวรรต ลำดับที่ 9. (2519). เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทรงพันธ์ ศรีอ่อนคง. (2546). *ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยต่อระบบข้าพระภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทศพล อาจหาญ. (2542). *ข้าโอกาสพระธาตุพนม อำเภอพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เทพรัตน์ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. (2521). *จารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาตะวันออก, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เทียมจันทร์ หมั่นสระเกษ. (2542). *การศึกษาโลกทัศน์ในจารึกสุโขทัย*. วิทยานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชนพร แดงขาว. (2548). *การศึกษาวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชวีช ปุณโณทก. (2522). *วรรณกรรมอีสาน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ชวีช ปุณโณทก. (2526). *คู่มือปฏิบัติวัฒนธรรม*. ม.ป.ท.
- ชวีช ปุณโณทก. (2530). *ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว*. กรุงเทพฯ: คุณพินอักษรกิจ.

- ชวีช ปุณ โณทก. (2541). *การอ่านจารึกสมัยต่าง ๆ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธิดา สาระยา. (2523). กัลปนากับการขยายตัวของชุมชน. *วารสารเมืองโบราณ*, 7(1), 86-95.
- นพชัย แดงดีเลิศ. (2542). *จารึกทวารวดี: การศึกษาเชิงอักษรวิทยา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นฤมิตร สอดสุข. (2543). *วิจัยไทยศึกษา ไทย-จีนศึกษา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นลินี เหมนิธิ. (2512). *อักษรไทยในจารึกสมัยอยุธยาที่พบในประเทศไทย*. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาโบราณคดี, คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นวลศิริ วงศ์ทางส์ดี. (2528). *ชุมชนโบราณในเขตล้านนา*. เชียงใหม่: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นัยนา โปร่งธูระ. (2525). *อักษรธรรมล้านนา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2546). *พื้นเมืองเชียงแสน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- บรรลือ ขอรวมเดช. (2533). *รูปแบบศิลปะบนแผ่นภาพจารึกลายเส้นเรื่องชาดกของวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุญชู ภูศรี. (2550). *การศึกษาโลกทัศน์แบบพุทธของชาวอีสานในวรรณกรรมเรื่อง สังขอมชาด*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- โบราณวัตถุและศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี) มรดกวัฒนธรรมแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น*. (ม.ป.ป.). ม.ป.ท.
- ประชาภิกรจักร์, พระยา. (2516). *พงสาวดารโยนก*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- ประชุมพงสาวดารภาคที่ 61*. (2479). (พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพนางชื่น ราชพินิจจัย เมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ.2479). พระนคร: อักษรโสภณ.
- ประชุมพงสาวดารภาคที่ 10*. (2461). เรื่องราชวงษปกรณ พงสาวดารเมืองน่าน (จัดพิมพ์ในงานปลงศพ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ๆ). กรุงเทพฯ: โสภณพิพรรฒชนากร.
- ประเสริฐ ฒ นคร และปวงคำ ต้อยเขียว. (2537). *ตำนานมูลศาสนา เชียงใหม่ เชียงตุง*. กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
- ประเสริฐ ฒ นคร. (2521). *มังรายศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

- ประเสริฐ ณ นคร. (2549). *ประวัติศาสตร์เบ็ดเตล็ด รวมบทนิพนธ์เสาหลักทางวิชาการของศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ประเสริฐ เข้มกลิ่นฟุ้ง. (2529). *การจัดระเบียบทางสังคม*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปวเรศวรียาลงกรณ์, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยา. (2534). *ขอมและไทยโบราณ อักษรจารึกในเสาศิลา ณ เมืองสุโขทัย และอภินิหารการประจักษ์*. กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการมรดกของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ปัญญา บริสุทธี. (2523). *โลกทัศน์ของคนไทย วิเคราะห์จากวรรณคดีคำสอนสมัยสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ปิยฉัตร สินธุสะอาด. (2542). *สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึง ต้นพุทธศตวรรษที่ 23*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปิยนาด บุญนาค. (2534). *ความขัดแย้งที่สำคัญระหว่างกระทรวงต่าง ๆ ในสมัยปฏิรูป (พ.ศ. 2435-2453): การวิเคราะห์เชิงทฤษฎี*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พงษ์ศักดิ์ นิลวร. (2553). *ร่องรอยพุทธศาสนาสมัยทวารวดีบริเวณลุ่มแม่น้ำลพบุรี-ป่าสักศึกษาจากหลักฐานทางโบราณคดีประเภทศิลปกรรมและจารึก*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เพชร สุวรรณภานัน. (2544). *โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ในประเทศไทย: เพลงโคราช*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิก.
- พระ โชติภิญโญกุล. (2554). *โลกทัศน์ของชาวไทยเชื้อสายมอญที่ปรากฏในพิธีกรรมงานบวช: กรณีศึกษาบ้านนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พรใจ เต็มวาริ. (2534). *การเปลี่ยนแปลงความมั่นคงในการถือครองที่ดินในประวัติศาสตร์ของสังคมชนบทภาคเหนือ กรณีศึกษาหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์มนุษยวิทยามหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา, คณะมนุษยวิทยาและสังคมวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรรณเพ็ญ เครือไทย. (2534). *จุดสารคลังข้อมูลจารึกล้านนา ฉบับที่ 3*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พรรณเพ็ญ เครือไทย. (2535). *จุดสารคลังข้อมูลจารึกล้านนา ฉบับที่ 4*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรรณเพ็ญ เครือไทย (2536). *จุดสารคลังข้อมูลจารึกล้านนา ฉบับที่ 5*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรรณเพ็ญ เครือไทย. (2545). *อักษรไทยนิเทศ*. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.
- พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. (2521). *โลกทัศน์ทางการเมืองของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: วิเคราะห์จากวรรณกรรมโบราณ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- พระเกรียงไกร สุทฺธมโน. (2553). *การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาอันตรายในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไตรปิฎก เล่มที่ 4 พระวินัยปิฎก เล่มที่ 4 มหาวรรค ภาค 1. (2550). *ทรงรับพระเวฬุวันเป็นสังฆิกาวาส*. เข้าถึงได้จาก http://84000.org/tipitaka/pitaka_item/v.php?B=4&A=1216&Z=1357&pagebreak=0
- พระนพบุรี มหาวรรณ. (2549). *ภาพสะท้อนโลกทัศน์ชาวล้านนาในนวนิยายของมาลา คำจันทร์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการสอนภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระโพธิธรรมาจารย์. (2554). *จามเทวีวงศ์*. (แพ ตาละลักษณ์ และสิทธิ โฉมจันทน์, แปล). กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- พระมหาสุเทพ พรหมเลิศ. (2542). *คำยืมในจารึกไทยอีสาน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระมหาสุระเวช วัชรโร. (2553). *ศึกษาวิเคราะห์โลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องพระยากันคาก*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระรัตนปัญญาเถระ. (2515). *ชินกาลมาลีปกรณ์* (แสง มนวิฑูร, แปล). พระนคร: โรงพิมพ์สามมิตร.
- พระรัตนปัญญาเถระ. (2540). *ชินกาลมาลีปกรณ์*. (แสง มนวิฑูร, แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พินัย ไชยแสงสุขกุล และอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2532). *กฎหมายล้านนาโบราณ: วิเคราะห์ระบบโครงสร้างและเนื้อหาบทบัญญัติที่จารในใบลาน ภาค 2*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์. (2525). *อักษรธรรมอีสาน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เพ็ญสิริ สอนสารี. (2539). *การศึกษาวิเคราะห์โลกทัศน์ในโคลงบ้าน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสารมิตร.
- ภานุพันธุ์ สยังกุล. (2548). *คำไวยากรณ์ในจารึกอีสานระหว่างพุทธศักราช 1957 ถึง 2466*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มณเฑียร ผาทอง. (2537). *จารึกสุโขทัย: การวิเคราะห์สารัตถะและสัมพันธ์ภาพ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มูณิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน. (2534). *จารึกล้านนาภาค 1 เล่ม 1-2: จารึกจังหวัดเชียงราย น่าน พะเยา แพร่*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- ยิ่งยง พิลาโท. (2535). *โลกทัศน์ของกวีที่ปรากฏในวรรณกรรมนิราศต่างแดนในช่วง พ.ศ. 2492-2535*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย (กลุ่มวรรณคดี), บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ยุบลวรรณ ต้นเขียวรัตน์. (2557). *มนุษย์กับสังคม*. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- จรูญ คลอวุฒินันท์. (2538). *คำไวยากรณ์ในจารึกล้านนา พ.ศ. 1954-2100*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รวี สิริอิสสระนันท์. (2557) *ตำนานมูลศาสนา*. นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- ระวีวรรณ ภาคพรต. (2526). *การกล่าวนาในล้านนาไทยตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 20-22*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตสุณี ลินธุสิงห์. (2532). *วรรณคดีที่ศนา*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2548). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2551). *ธรรมศาสตร์ปกรณ จากัวยแบ่งค้วตระกูล ผัวเมียพ่อแม่ลูก*.
กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิม
พระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- เรณู อรรถาเมศร์. (2528). *โลกทัศน์ชาวล้านนาไทยจากวรรณกรรม*. ปริญญาโทศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วราภรณ์ ใจดี. (2550). *โลกทัศน์ในเรื่องสั้นของบินหลา สันกาลาคีรี*. สารนิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วราภรณ์ ตูนา. (2543). *โลกทัศน์ในวรรณกรรมอีสานเรื่องสังข์ศิลป์ชัย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (กลุ่มมนุษยศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วันทนี ม่วงบุญ. (2532). *คำยืมในจารึกสุโขทัย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชา
จารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วาสนา แสงสิทธิ์. (2528). *คำไวยากรณ์และลักษณะโครงสร้างประโยคในจารึกสมัยสุโขทัย*.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2523). *จริยศาสตร์เบื้องต้น: มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม*. กรุงเทพฯ:
อักษรเจริญทัศน์.
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์. (2518). *วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- วิยะดา ตานี. (2544). *การเชื่อมโยงความในจารึกสุโขทัย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิไลวรรณ ขนิษฐานนท์. (ม.ป.ป.) *ธรรมเนียมการจารึกเรื่องกษัตริย์ในอดีต ลังกา พม่า เขมร
กับศิลปจารึกหลักที่ 1 ใน ภาษาจารึก ภาควิชาภาษาตะวันออก 20 ปี*. ม.ป.ท.
- วิกิพีเดีย. (2558 ก). *ภาคเหนือ (ประเทศไทย)*. เข้าถึงได้จาก [https://th.wikipedia.org/wiki/
ภาคเหนือ_\(ประเทศไทย\)](https://th.wikipedia.org/wiki/ภาคเหนือ_(ประเทศไทย)).
- วิกิพีเดีย. (2558 ข). *เขตการปกครองของประเทศไทย*. เข้าถึงได้จาก
[http://www.wikiwand.com/th/ภาคเหนือ_\(ประเทศไทย\)](http://www.wikiwand.com/th/ภาคเหนือ_(ประเทศไทย)).
- ศรีเลา เกษพรหม และอภิรดี เตชะศิริวรรณ. (2552). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 14 ศิลปจารึกสมัย
พระเจ้าติโลกราช*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ศรีเลา เกษพรหม, อภิรดี เตชะศิริวรรณ, และศราวุธ ศรีทา. (2547). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 7 จารึกในจังหวัดลำปาง*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศรีเลา เกษพรหม, อภิรดี เตชะศิริวรรณ, และศราวุธ ศรีทา. (2548). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 9 จารึกในจังหวัดแพร่*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศรีเลา เกษพรหม. (2542). มังพละสะแพก ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ* (เล่ม 10 ภัคดีราชกิจ, พระยา-ขอย). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542.
- ศรีวิไล ดอกจันทร์. (2528). *ทฤษฎีและปฏิบัติการวรรณคดีศึกษา*. เชียงใหม่: ภาควิชามัธยมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). *พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2551). *ศิลปะเมืองเชียงแสน: วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมสมัยกับหลักฐานทางโบราณคดีและเอกสารทางประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ศิริวรรณ กาญจน โหติ. (2532). *การสร้างคำในศิลาจารึกอีสานช่วง พ.ศ. 2073-พ.ศ. 2466*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง. (2549). *การกัลปนาในจารึกสมัยสุโขทัย อโยธยา และธนบุรี-รัตนโกสินทร์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สถาพร อรุณวิลาศ. (2539). *คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สนธยา พลศรี. (2553). *หลักสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สนิท สมัครการ. (2518). *วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2537). *โลกทัศน์ของสุนทรภู่*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สมหมาย เปรมจิตต์ และปวงคำ ด้อยเขียว. (2519). *ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง ภาคปริวรรต ลำดับที่ 9*. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สรเชต วรคามวิชัย. (2531). *วิถีชีวิตของชาวอีสาน (ใต้) จากศิลาจารึก*. กรุงเทพฯ:

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สรสวดี อ่องสกุล. (2534). คำกล่าวถือน้ำสัจจาของเจ้าเมืองตอนบน (พ.ศ. 2354). (ปริวรรต) ใน *หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนาจากเอกสารคัมภีร์ใบลานและพับหนังสือ* (หน้า 78-82).

เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สรสวดี อ่องสกุล. (2536). *หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา จากเอกสารคัมภีร์ใบลานและพับสา*.

เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สรสวดี อ่องสกุล. (2539). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

สรสวดี อ่องสกุล. (2544). *ประวัติศาสตร์ล้านนา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

สรสวดี อ่องสกุล. (2546). คำมะเกด้าเมืองเชียงแสน ใน *ปริวรรต ตรวจสอบ และวิเคราะห์. พื้นเมือง เชียงแสน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

สายสวาท ปัจวิทย์. (2549). *แนวโน้มของนโยบายการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับโลกทัศน์เกี่ยวกับ สันติภาพในพื้นที่ชายแดนสามจังหวัดภาคใต้*. คุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรคุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สายันต์ ไพรชาญจิตร. (2545). *รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณี การทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน*. กรุงเทพฯ: ภาควิชา การพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558 ก). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8*. เข้าถึงได้จาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=90>

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558 ข). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10*. เข้าถึงได้จาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=90>.

สิทธิ บุตรอินทร์. (2523). *โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา*. กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์.

สินชัย กระบวนแสง. (2518). *ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยจากศิลาจารึก*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุจิตต์ วงศ์เทศ. (2557). *สุวรรณภูมิ สังคมวัฒนธรรม*. เข้าถึงได้จาก <http://www.sujitwongthes.com/suvarnabhumi/2014/06/suvarnabhumi-society-culture12062557/>

สุจิตร์ วงษ์เทศ. (2538). *ประชุมจารึกเมืองพะเยา*. กรุงเทพฯ: มติชน.

- สุจิตรา อ่อนค้อม. (2545). *ปรัชญาเบื้องต้น (Introduction to philosophy)* (พิมพ์ครั้งที่ 6 ฉบับปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ: อักษรวิพัฒน์.
- สุเชาว์ พลอยชุ่ม. (2541). *พระเกียรติคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (พระองค์เจ้าฤกษ์) วัดบวรนิเวศ*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2525). *วรรณคดีวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุธารัตน์ พงษ์แก้ว. (2535). *การวิเคราะห์โลกทัศน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของอังคาร กัลยาณพงศ์*. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ. (2521). *โลกทรรศน์ชาวไทยภาคใต้*. สงขลา: ศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ สงขลา.
- สุนทรী พิรุณสาร. (2524). *อักษรขอมสมัยพระนคร*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภณ สมจิตศรีปัญญา. (2530). *โลกทัศน์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากหนังสือก้อม: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหนองหล่มอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุภาภรณ์ คงศิริรัตน์. (2553). *การศึกษาพระโลกทัศน์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขา*. คุษฎีนิพนธ์ศิลปศาสตรคุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สุมาลี แก่นการ. (2548). *โลกทัศน์ของเทียนวรรณ*. ปรินญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุรณี แก้วกลม. (2523). *อักษรขอมที่ใช้บันทึกภาษาไทย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาตะวันออก, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เสาวภา ไพทยวัฒน์. (2525). *โลกทัศน์ของคนไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416 ใน วรรณนาการสังคมไทยในรอบ 200 ปี*. (หน้า 28-32). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2543). *ทฤษฎีคติชนและวิธีการศึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- อนันต์ ทรงวิทยา. (2524). *ลักษณะอักษร และอักษรวิธีในจารึกสมัยสุโขทัย*. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อนุমানราชชน, พระยา. (2517) *การศึกษาศิลปะและประเพณี*. ม.ป.ท.
- อนุสรณ์ คำ ทองคำวรรณ ในงานพระราชทานเพลิงศพ. (2512). พระนคร: โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2534). *โลกทัศน์อีสาน*. กภาพสินธุ์: ประสานการพิมพ์.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2537). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2538). *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่
รัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2475*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2519). สภาพของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมลานนาไทย. *วารสารศิลปกรรม*
19(5), 23-37.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2525). *ล้านนาไทยศึกษา*. เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์
วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, และเดวิด เค. วย้อจ (2547). *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์มบุคส์.
- อัมพร สุคันชวณิช และศรีรัช โกวงศ์. (2557). *มนุษย์กับสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อาภรณ์ ชีวะเกรียงไกร. (2552). ส่องกล้องเศรษฐกิจ. *ไทยรัฐ*, 32(11422), หน้า 16.
- อำนาจ ยอดทอง. (2556). *ความสำคัญของโลกทัศน์ทางศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ต่อ
การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน*. นครปฐม: ภาควิชามนุษยศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2547). *พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง*. เชียงใหม่:
ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุษณีย์ ชงไชย. (2540). *จารึกและตำนาน หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนา
ลังกาวงศ์*. เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฮันส์ เพนซ์ และศรีเลา เกษพรหม. (2546). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 6 จารึกในพิพิธภัณฑ์
เชียงใหม่ ภาคที่ 2*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฮันส์ เพนซ์ และศรีเลา เกษพรหม. (2548). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 10 จารึกในจังหวัดเชียงใหม่
ภาคที่ 2*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- อันส์ เพนซ์, พรรณเพ็ญ เครือไทย, และศรีเลา เกษพรหม. (2540). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 1 จารึกในพิพิธภัณฑฯ เชียงแสน*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อันส์ เพนซ์, พรรณเพ็ญ เครือไทย, และศรีเลา เกษพรหม. (2541). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 2 จารึกพระเจ้ากาวิละ*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อันส์ เพนซ์, พรรณเพ็ญ เครือไทย, และศรีเลา เกษพรหม. (2542). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 3 จารึกในพิพิธภัณฑฯ ลำพูน*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อันส์ เพนซ์, พรรณเพ็ญ เครือไทย และศรีเลา เกษพรหม. (2543). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 4 จารึกในพิพิธภัณฑฯ เชียงใหม่*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อันส์ เพนซ์, พรรณเพ็ญ เครือไทย, และศรีเลา เกษพรหม. (2544). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 5 จารึกในพิพิธภัณฑฯ น่านและจารึกเมืองน่านที่น่าสนใจ*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อันส์ เพนซ์, ศรีเลา เกษพรหม, และศราวุช ศรีทา. (2547). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 8 จารึกในจังหวัดแพร่*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อันส์ เพนซ์, ศรีเลา เกษพรหม และอภิรดี เตชะศิริวรรณ. (2549). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 11 จารึกในจังหวัดเชียงใหม่ ภาค 3*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อันส์ เพนซ์, ศรีเลา เกษพรหม และอภิรดี เตชะศิริวรรณ. (2550). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 12 จารึกในจังหวัดเชียงใหม่ ภาค 4*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Cook, B. F. (1987). *Greek inccriptions*. London: British Museum.
- Fickle, D. H. (1989). *Images of the buddha in Thailand*. Singapore: Oxford University Press.
- Griswold, A.B.. (1967). *Dated buddha images of Norther Siam*. Switzerland: Artibud Asiae,
- Griswold, A. B. (1960). *Five chieng sen bronzes of the eighteenth century in arts asiatiques*. Paris: Presses Universitaires de France..
- Hand, W. D. (1965). Status of European and American legend study. *Current Anthropology*, 6, 439-446.
- Marshall, J. Hurbert, S., & Foucher, A. (1982). *The monuments of sanchi V.I. Dehli*: Swati Publication.
- Pierre, M. G. (1976). *Contribution la connaissance de la civilisation laotienne d'aprs l'pigraphie du royaume de Vientiane: XVe-XIXe sicles*. Thèse de doctorat de 3è cycle, Université Paris VII.
- Stratton, C. (2004). *Buddhist sculpture of Nothern Thailand*. Chiang Mai: Silkworm Books.

ภาคผนวก

บัญชีจารึกล้านนา

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
1	ชม.1	จารึกวัดเชียงมั่น	ฝักขาม/ ไทย	2124	หินทราย/ รูปใบเสมา
2	ชม.2	จารึกบนหลังกรอบไม้ สักด้านปฤษฎางค์ พระ ศิลาปางทรมานช้าง นาราคีรี	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2333	ไม้สัก/ กรอบ หลังพระพุทธรูป ศิลา ปางทรมาน ช้างนาราคีรี
3	ชม.3	จารึกเจ้าหมื่นจ๋วเชียง ของ หรือจารึกเชียงของ	ฝักขาม/ ไทย	1988	หินทราย/ รูปใบเสมา
4	ชม.4	จารึกวัดแก้วหลอด	ฝักขาม/ ไทย	2040	หินทราย/รูปใบ เสมา
5	ชม.5	จารึกเจ้าแสนดาบเรือน หน่อแก้ว	ฝักขาม/ ไทย	2102	หินทราย/ รูปใบเสมา
6	ชม.6	จารึกมหาสามิญาณคัมภี ระหรือจารึกอุโบสถ บ้านพระเนตร	ฝักขาม/ ไทย	2046	หินทราย/ รูปใบเสมา
7	ชม.7	จารึกวัดเชียงสา	ฝักขาม/ ไทย	2096	หินทราย/ รูปใบเสมา
8	ชม.8	จารึกสุวรรณปราสาท	ฝักขาม/ ไทย-บาลี	2347	ไม้สัก/ รูปใบเสมา
9	ชม.9	จารึกวัดพวกขอด (เชียงราย)	ฝักขาม/ ไทย	2034	หินทราย/ รูปใบเสมา

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
10	ชม.10	จารึกพุทธศตวรรษที่ 21	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21	หินทราย/ แผ่น
11	ชม.12	จารึกหน้าอุโบสถวัด พระสิงห์ หรือจารึกวัด พระสิงห์	ฝักขาม/ ไทย	2354	หินทราย/ รูปใบเสมา
12	ชม.13	จารึกวัดตโปทารามหรือ จารึกวัดตะโปทาราม	ฝักขาม/ ไทย	2035	หินทราย/ รูปใบเสมา
13	ชม.14	จารึกวัดศรีเกิด	ฝักขาม/ ไทย	2352	หินทราย/ รูปใบเสมา
14	ชม.15	จารึกวัดเกตการาม	ฝักขาม/ ไทย	2124	หินทราย/ รูปใบเสมา
15	ชม.16	จารึกวัดศรีบุญเรือง	ฝักขาม/ ไทย	2039	หินทราย/ รูปใบเสมา
16	ชม.17	จารึกวัดพระธาตุ ศรีจอมทอง	ฝักขาม/ ไทย	2099	หินทราย/ รูปใบเสมา
17	ชม.18	จารึกวัดพระธาตุศรี จอมทอง	ฝักขาม/ ไทย	2083	หินทราย/ รูปใบเสมา
18	ชม.19	จารึกพระยาหลวง วชิร ปราการ	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2322	ไม้สัก/ รูปใบเสมา
19	ชม.20	จารึกจุลคีรี	ฝักขาม/ ไทย	2097	หินทราย/ รูปใบเสมา
20	ชม.21	จารึกวัดศาลกัลยาณม หันทารามหรือจารึกม หันทาราม	ฝักขาม/ ไทย	2031	หินทราย/หลัก สี่เหลี่ยม
21	ชม.22	จารึกบนระฆังวัดพระ สิงห์	ฝักขาม/ ไทย-บาลี	2129	โลหะ/รูประฆัง

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
22	ชม.23	จารึกระฆังด้านขวาพระ วิหารวัดพระสิงห์ หรือ จารึกวัดพระสิงห์	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2172	ตำริด/ ขอบระฆัง
23	ชม.24	จารึกคู่วัดเส้าหิน	ฝักขาม/ ไทย	2023	หินทราย/รูปใบ เสมา
24	ชม.25	จารึกวัดศรีสุพรรณหรือ จารึกวัดพระศรีสุพรรณ อาราม	ฝักขาม/ ไทย	2052	-
25	ชม.26	จารึกวัดยางหนุ่ม	ฝักขาม/ ไทย	2065	- / รูปใบเสมา
26	ชม.27	จารึกหมื่นชลุนจำสร้าง พระพุทธรูปหรือจารึก วัดบ้านปิง	ฝักขาม/ ไทย	2124	หินทราย/รูปใบ เสมา
27	ชม.29	จารึกวัดเชียงมั่น 2	ฝักขาม/ ไทย	2354	- /รูปใบเสมา
28	ชม.30	จารึกเจ้าอารามคันธาระ	ฝักขาม/ ไทย	2370	-
29	ชม.31	จารึกอาคันตุกะอาราม	ฝักขาม/ ไทย	2010	-
30	ชม.38	จารึกวัดโบสถ์ บ้านบ่อ หรือจารึกวัดโบสถ	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2390	-
31	ชม.40	จารึกพระพุทธรูปสลัก บนงาช้าง	ฝักขาม- ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2347	ไม้/ รูปใบเสมา
32	ชม.52	จารึกมหาเถรสังฆกรรม ไตรปิตร	ฝักขาม/ ไทย	2005	หินทราย/ รูปใบเสมา

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
33	ชม.62	จารึกบ้านหนองน้ำคู้	ฝักขาม/ ไทย	2038	-
34	ชม.67	จารึกวัดมหาวัน(พะเยา)	ฝักขาม/ ไทย	2031	หิน/ รูปใบเสมา
35	ชม.69	จารึกอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย	ฝักขาม/ ไทย	2020- 2120	หินทราย/ รูปใบเสมา
36	ชม.175	จารึกวัดอุทุมพรอาราม	ฝักขาม/ ไทย	2045	ปูนหล่อ/เศษ ชิ้นส่วน
37	ชม.177	จารึกวัดพระธาตุช้าง เค็ง หรือจารึกวัดช้าง เค็ง	ฝักขาม/ ไทย	2391	แผ่นไม้
38	ชม.178	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีบุญเรือง	ฝักขาม/ ไทย	2024	รอบฐาน พระพุทธรูป
39	ชร.1	จารึกวิหารจันทรอาราม หรือจารึกวัดจันทร อาราม	ฝักขาม/ ไทย	2011	หินทราย/รูปใบ เสมา
40	ชร.2	จารึกพอกคำพระเจ้าตน หลวง หรือจารึกวัด ศรีสุทธาวาส	ฝักขาม/ ไทย	2039	หิน/รูปใบเสมา
41	ชร.3	จารึกวัดปราสาท	ฝักขาม/ ไทย	2039	หินทราย/รูปใบ เสมา
42	ชร.4	จารึกพระมหาเถรนำ พระพุทธรูศาสนาจาก ลังกามาหริภุชชัย หรือ จารึกการสืบพุทธ ศาสนาในลังกาทวีป	ฝักขาม/ ไทย	2041	หินทราย/หลัก สี่เหลี่ยม
43	ชร.5	จารึกวัดศรีสุทธาวาส	ฝักขาม/ ไทย	2045	-

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
44	ชร.6	จารึกฐานพระฤๅษีวัช มฤค	ไทย/บาลี	2147	ตำริด/ฐานพระ ฤๅษีวัชมฤค
45	ชร.7	จารึกวัดฟ้าขาวป่า (วัดสุนทราราม)	ฝักขาม/ ไทย	2158- 2189	หินชนวน/ รูปใบเสมา
46	ชร.8	จารึกฐานพระพุทธรูป พระเจ้าล้านทอง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2269	โลหะ/ ฐานพระพุทธรูป
47	ชร.9	จารึกฐานปราสาท โลหะ	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2270	โลหะ/ รูปปราสาทฐาน สี่เหลี่ยม
48	ชร.10	จารึกถวายเป็นดินพระ ไสยาสน์	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 23	หินทราย/ หลักสี่เหลี่ยม
49	ชร.11	จารึกสร้างพระพุทธรูป วัดคอนยาง	ฝักขาม/ ไทย-บาลี	2023	หินทราย
50	ชร.12	จารึกพระศรีมหาโพธิ์	ฝักขาม/ ไทย-บาลี	พศว.21- 23	หินชนวน/ แผ่นรูปไข่
51	ชร.13	จารึกกษัตริย์ผู้เป็น ธรรมิกราชาธิราช	ฝักขาม/ ไทย	2081- 2180	หินทราย/ รูปเสมา
52	ชร.15	จารึกฐานพระพุทธรูป ปางประทับรอยพระ บาท	ฝักขาม/ ไทย-บาลี	2024	ดินเผา/ แผ่น
53	ชร.19	จารึกบนดินขออนุญาต ป่า	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 23	ดินเผา/ แผ่น สี่เหลี่ยมผืนผ้า
54	ชร.20	จารึกบนแผ่นอิฐรัตน ทัณฑ์	ฝักขาม- ธรรม ล้านนา/ ไทย	พศว.21- 23	ดินเผา/ แผ่น สี่เหลี่ยมผืนผ้า
55	ชร.22	จารึกบนแผ่นอิฐพุทธ สร	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 23	ดินเผา/ แผ่น สี่เหลี่ยมผืนผ้า

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
56	ชร.23	จารึกบนแผ่น อิฐรูปขัณฑ์	ธรรม ล้านนา/ ไทย	พศ.21- 23	ดินเผา/ แผ่น สี่เหลี่ยมผืนผ้า
57	ชร.24	จารึกบนแผ่นอิฐอุทิศ คนและเงินให้วัด	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21- 23	ดินเผา/ แผ่น สี่เหลี่ยมผืนผ้า
58	ชร.32	จารึกพระวชิรเถรสร้าง พระพุทธรูป	ธรรม ล้านนา/ บาลี	พศ.21- 23	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
59	ชร.33	จารึกบ้านยางหมาก ม่วง	ฝักขาม/ ไทย	2022	หินทราย/ รูปใบเสมา
60	ชร.35	จารึกที่บ้านค่ายเจริญ	ไทยสุโขทัย/ ไทย	พศ.21- 23	หิน
61	ชร.36	จารึกชาว้ายคาบเรือ หรือจารึกเวียงชัย	ฝักขาม/ ไทย	2067	หิน
62	ชร.37	จารึกชื่อคัมภีร์	ฝักขาม- ธรรม ล้านนา/ ไทย	พศ.21- 23	หิน
63	ชร.61	จารึกวัดพุง	ฝักขาม/ ไทย	2030	หิน/ รูปใบเสมา
64	ชร.62	จารึกพุทธอุทยานคาถา	ธรรม ล้านนา/ บาลี	2057	สำริด/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
65	ชร.63	จารึกวัดคูสิดาอาราม	ฝักขาม/ ไทย	2039- 2041	หินทราย/ รูปใบเสมา
66	วัดพระแก้ว 1 ชร.	จารึกฐานพระพุทธรูป สาวกพระสารีบุตร	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2269	สำริด/ ฐาน พระพุทธรูป
67	วัดพระแก้ว 2 ชร.	จารึกฐานพระพุทธรูป สาวกพระโมคคัลลานะ	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2269	สำริด/ ฐาน พระพุทธรูป
68	วัดบ้านหลู่ ชร.	จารึกพระยาชิตราช มนตรีเจ้า	ฝักขาม/ ไทย	2090	หิน

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
69	วัดป่าหมาก หน่อ ชร.	จารึกนางเมืองเชียง แสน วัดป่าหมากหน่อ	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่นหิน
70	นน.1	จารึกคำปู่สวด	ไทยสุโขทัย/ ไทย	1935	หินทราย/ แผ่นสี่เหลี่ยม
71	นน.2	จารึกวัดเมืองพง (วัด พระเกิด)	ฝักขาม/ ไทย	2043	หินชนวน/ รูปใบเสมา
72	นน.3	จารึกวัดช้างค้ำ	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2091	หินทราย/ รูปใบเสมา
73	นน.4	จารึกวัดนิรโรคัณฑ์ อาราม	ฝักขาม/ ไทย	2108	หินทราย/ รูปใบเสมา
74	นน.5	จารึกนางแสนพลัว สร้างพระพุทธรูป ไสยาสน์	ฝักขาม/ ไทย	2129	หินทราย/ รูปใบเสมา
75	นน.6	จารึกเจ้าอัครวราช สร้างวิหาร	ฝักขาม/ ไทย	2341	หินชนวน/ รูปใบเสมา
76	นน.7	จารึกเจ้าอัครวราช สร้างปราสาท	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2340- 2343	หินชนวน/ แผ่นสี่เหลี่ยม
77	นน.8	จารึกพระกัญจนมหา เถรสร้างพระไตร ปิฎก หรือจารึกเมืองน่าน	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2380	หินชนวน
78	นน.9	จารึกระฆังทิศเหนือ วิหารวัดพระธาตุแช่ แห้ง	ฝักขาม/ ไทย	2363	สำริด/ ระฆัง
79	นน.10	จารึกระฆังทิศใต้วิหาร วัดพระธาตุแช่แห้ง	ฝักขาม/ ไทย	2363	สำริด/ ระฆัง
80	นน.11	จารึกฉลองพระวิหาร หลวงเจ้าปู่เพียง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2448	หินชนวน/ รูปใบเสมา

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
81	นน.12	จารึกเจ้ามโหฬารศรี ช่อม พระธาตุแช่แห้ง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2389	หินชนวน/ ใบ เสมายอดแหลม
82	นน.13	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพญาภู องค์กรที่ 1	ไทยสุโขทัย/ ไทย	1969	โลหะ/ ฐาน พระพุทธรูปปาง ลีลา
83	นน.14	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพญาภู องค์กรที่ 2	ไทยสุโขทัย/ ไทย	1969	โลหะ/ ฐาน พระพุทธรูป ปางลีลา
84	นน.15	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดช้างค้ำ	ไทยสุโขทัย/ ไทย	1969	โลหะ/ ฐาน พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
85	นน.16	จารึกเจ้าอัครดวรวปญญ เสริมยอดพระธาตุแช่ แห้ง	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2332	หินชนวน/ รูปใบเสมา
86	นน.19	จารึกฐานพระพุทธรูป แสนทองวัดพระธาตุ ช้างค้ำวรวิหาร	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2132	สำริด/ ฐาน พระพุทธรูปปาง มารวิชัย
87	นน.20	จารึกวัดพระธาตุเขา น้อย	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2449- 2456	หินชนวน/ รูปใบเสมา
88	นน.21	จารึกฐานพระพุทธรูป พระยาหลวงฯ วัดศรีบุญ เรือง	ไทยล้านนา/ ไทย	2336	สำริด/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
89	นน.25	จารึกฐานพระพุทธรูป สุทธานามภิกษุ หรือ จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพญาวัด 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2353	ไม้ ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ประทับยืน

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
90	นน.26	จารึกฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย หรือจารึก ฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (35, 266/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2358	ไม้ ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ
91	นน.27	จารึกฐานพระพุทธรูป ศุมนเทวราชเจ้า วัดส ถารศ	ไทยล้านนา/ ไทย	2366	สำริด/ฐาน พระพุทธรูปปาง มารวิชัย
92	นน.28	จารึกฐานพระพุทธรูป แสนอินทวิไชย หรือ จารึกฐานพระพุทธรูป พระธาตุแช่แห้ง 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2375	ไม้ ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
93	นน.29	จารึกฐานพระพุทธรูป นางขอด หรือจารึกฐาน พระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (32, 82/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2375	ไม้ ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ปางประทับยืน ห้อยพระหัตถ์ทั้ง สองแนบพระ วรกาย
94	นน.32	จารึกฐานพระพุทธรูป หนานอุตตะมะ หรือ จารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (34, 315/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2409	ไม้ ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
95	นน.33	จารึกฐานพระพุทธรูปสุ รียภิกษุ	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2428	ไม้ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
96	นน.34	จารึกฐานพระพุทธรูป ภสมรุต หรือจารึกฐาน พระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (37, 186/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2430	ไม้ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
97	นน.40	จารึกฐานพระพุทธรูป พ่อแอสรี หรือจารึกฐาน พระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (39, 23/2524)	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2358	ไม้/ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
98	นน.41	จารึกฐานพระพุทธรูป สาธุเจ้ากาวิไชย หรือ จารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (7, 195/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2411	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
99	นน.42	จารึกฐานพระพุทธรูป หนานนาง หรือจารึก ฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (10, 221/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2411	ไม้ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
100	นน.43	จารึกฐานพระพุทธรูป นายอโรไชย หรือจารึก ฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (8, 108/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2412	ไม้ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
101	นน.46	จารึกฐานพระพุทธรูป หนานมโน หรือจารึก ฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (2, 96/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2386	ไม้ ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
102	นน.47	จารึกฐานพระพุทธรูป สาธุเจ้าอริวงสะ หรือ จารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (1, 154/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2430	ไม้ ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
103	นน.49	จารึกฐานพระพุทธรูป นางขอดแก้ว ว่างสะ หรือจารึกฐาน พระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (4, 316/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2430	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูปประทับ นั่งสมาธิราบ ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
104	นน.50	จารึกฐานพระพุทธรูป นางขันแก้ว วังสะ หรือ จารึกฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (14, 324/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2437	ไม้ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ประทับนั่งปาง สมาธิ
105	นน.51	จารึกฐานพระพุทธรูป นางผาคำ หรือจารึกฐาน พระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (12, 310/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2437	ไม้ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
106	นน.52	จารึกฐานพระพุทธรูป นางบัวเรียม หรือจารึก ฐานพระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (5, 162/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2440	ไม้ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ประทับนั่งสมาธิ ปางมารวิชัย
107	นน.54	จารึกฐานพระพุทธรูป นางจันดี หรือจารึกฐาน พระพุทธรูป พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน (23, 141/2523)	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2473	ไม้ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
108	นน.55	จารึกวัดบุญยืน	ธรรม ล้านนา/ไทย	2338	หีบไม้

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
109	นน.56	จารึกหีบพระธรรมมาส แบกเทวดา หรือจารึก หีบธรรมวัดคอนชัย (พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน)	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2392	ไม้/ หีบ พระธรรม
110	นน.57	จารึกวัดสภารศ	ธรรม ล้านนา/ บาลี-ไทย	2382	หีบไม้
111	นน.58	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสภารศ	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2376	ไม้ลงรักปิดทอง/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
112	นน.59	จารึกขอบระฆัง วัดพระ ธาตุช้างค้ำ (พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติน่าน)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2402	โลหะ/ขอบระฆัง
113	นน.60	จารึกขอบประตูวิหาร หลวงวัดบุญยืนเวียงสา	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2343	แผ่นไม้/ขอบบาน ประตูส่วนบน วิหารหลวง (อุโบสถ)
114	นน.61	จารึกฐานพระพุทธรูป ไม้ลงรักปิดทอง หรือ จารึกฐานพระพุทธรูป วัดหัวเวียงใต้ 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2366	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
115	นน.62	จารึกฐานพระพุทธรูป หิน หรือจารึกฐาน พระพุทธรูป วัดหัวเวียง ใต้ 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	พศว.21- 22	หิน/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
116	นน.73	จารึกหลังฐาน พระพุทธรูปปางมาร วิชัยวัดพระธาตุแช่แห้ง	ไทย/ ไทย	2333	พระพุทธรูป ปางมารวิชัยฐาน รูปช้าง
117	นน.74	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีบุญเรือง 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2337	สำริด/ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย สมาธิราบ
118	นน.75	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีบุญเรือง 3	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2430	ไม้/ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
119	นน.76	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีบุญเรือง 4	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2446	ไม้/ พระพุทธรูป นั่งห้อยพระบาท (ปางป่าเลไลย์)
120	นน.77	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีบุญเรือง 5	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2400	ไม้/ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
121	นน.88	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีบุญเรือง 16	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2419	ไม้/ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
122	นน.95	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีบุญเรือง 23	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2419	ไม้/ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
123	นน.109	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีบุญเรือง 37	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2430	ไม้/ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย ทอง-หลังฐาน ชาด
124	นน.236	จารึกสร้างพิหารที่พระ ธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 1) หรือจารึกวัดพระธาต แช่แห้ง (แผ่นที่ 1)	ฝักขาม/ ไทย	2128	แผ่น ไม้

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
125	นน.237	จารึกสร้างพิหารที่พระ ธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 2) หรือจารึกวัดพระธาตุแช่ แห้ง(แผ่นที่ 2)	ฝักขาม/ ไทย	2128	แผ่น ไม้
126	นน.238	จารึกการสร้าง พระพุทธรูปเพื่อเป็น อุทิศเจดีย์	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่น ไม้
127	นน.240	จารึกที่แขวงพระไม้วัดกู่ คำ แผ่นที่ 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2431	แขวงพระพิมพ์
128	นน.241	จารึกที่แขวงพระไม้วัดกู่ คำ แผ่นที่ 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2407	แขวงพระพิมพ์
129	นน.282	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาเปื้อง 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2419	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
130	นน.283	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาเปื้อง 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2396	ไม้/ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
131	นน.284	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาเปื้อง 3	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2419	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูปปาง มารวิชัย
132	นน.285	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาเปื้อง 4	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2419	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
133	นน.286	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาเปรื่อง 5	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2416	ไม้/ฐาน พระพุทธรูปปาง มารวิชัย
134	นน.287	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาเปรื่อง 6	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2419	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
135	นน.289	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาเปรื่อง 8	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2416	ไม้/ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
136	นน.292	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดบ้านนาเปรื่อง 11	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2464	ไม้/ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
137	นน.453	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2419	ไม้/ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
138	นน.454	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2396	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
139	นน.456	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 4	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2380	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
140	นน.457	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 5	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2378	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
141	นน.461	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 9	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2471	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
142	นน.462	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 10	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2473	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
143	นน.467	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 15	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2471	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
144	นน.468	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศิริธาดา 16	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2474	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
145	นน.491	จารึกฐานพระพุทธรูป ไม้ วัดศิริธาดา 39	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2399	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
146	นน.547	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดม่วงคั้ง 47	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2433	ดิน/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
147	นน.549	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดม่วงคั้ง 49	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2433	ดิน/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
148	นน.558	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดม่วงคั้ง 58	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2466	ดิน/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
149	นน.604	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดนาป่าง 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2429	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
150	นน.605	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดนาป่าง 3	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2443	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางไสยาสน์
151	นน.611	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสว่างอรุณ 3	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2419	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
152	นน.615	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสว่างอรุณ 7	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2412	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
153	นน.629	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีพันต้น 1	ธรรม ล้านนา/ บาลี-ไทย	2393	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป
154	นน.630	จารึกหลังพระมหากัจ จายน วัดศรีพันต้น 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2471	จารึกหลังพระ มหากัจจายนะ
155	นน.632	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโป่งคำ 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2400	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
156	นน.648	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโป่งคำ 18	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2408	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
157	นน.653	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโป่งคำ 23	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2401	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางเปิดโลก

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
158	นน.655	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโป่งคำ 25	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2408	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
159	นน.660	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโป่งคำ 30	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2441	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
160	นน.666	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดอรุณญาวาส 4	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2383	ไม้/ฐาน พระพุทธรูปปาง มารวิชัย
161	นน.682	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดม่วงใหม่ 4	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2418	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
162	นน.695	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดม่วงใหม่ 17	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2453	ไม้/ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
163	นน.720	จารึกแผ่น ไม้สลักเขียน บนทอง วัดกอก 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2456	จารึกแผ่น ไม้สลัก เขียนบนทอง
164	นน.721	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดกอก 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2426	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
165	นน.722	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดกอก 3	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2381	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
166	นน.723	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดกอก 4	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2402	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
167	นน.724	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดกอก 5	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2413	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
168	นน.725	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดกอก 6	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2420	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
169	นน.863	จารึกแผ่นพระไม้ วัดนุ ปศาราม 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2382	แผ่นพระไม้/ ปางเปิดโลก/ ยืนบนเศียรช้างดำ ในซุ้มยอด ปราสาท 5 ชั้น
170	นน.866	จารึกแผ่นไม้ วัดท่าล้อ 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2418	แผ่นไม้/ รูปไบเสมา
171	นน.867	จารึกแผ่นไม้ วัดท่าล้อ 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2382	แผ่นไม้/ มีรูป พระปิดทอง 2 องค์/ ไบเสมา บนแท่น
172	นน.873	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดห้วยนา 6	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2430	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
173	นน.879	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดห้วยนา 12	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2435	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
174	นน.881	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดห้วยนา 14	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2430	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
175	นน.914	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพีเหนือ 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2384	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
176	นน.916	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพีเหนือ 3	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2384	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
177	นน.917	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดดอนชัย 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2418	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
178	นน.924	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสภารศ 7	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2400	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
179	นน.927	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสภารศ 10	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2372	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
180	นน.928	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสภารศ 11	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2368	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
181	นน.931	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสภารศ 14	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2390	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
182	นน.935	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสภารศ 18	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2368	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
183	นน.958	จารึกแผ่นซีเมนต์ วัด มณเฑียร 1	ธรรม ล้านนา/ บาลี-ไทย	2473	แผ่นซีเมนต์/ คล้ายใบเสมา
184	นน.1100	จารึกที่ธรรมาสน์ วัด พระธาตุแช่แห้ง 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2440	แผ่นไม้(ผนัง ธรรมาสน์)/ สี่เหลี่ยม/ ลงรักเขียนทอง
185	นน.1101	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุแช่แห้ง 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2408	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
186	นน.1102	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุแช่แห้ง 3	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2408	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
187	นน.1103	จารึกหีบธรรม วิ คพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2371	หีบธรรม
188	นน.1104	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2439	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
189	นน.1108	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร 6	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2409	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
190	นน.1143	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร 41	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2411	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
191	นน.1144	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร 42	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2443	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
192	นน.1167	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร 65	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2409	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
193	นน.1188	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระเกิด 5	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2377	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางเปิดโลก
194	นน.1216	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดนาคา 8	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2442	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
195	นน.1221	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดหมอเมือง 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2352	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
196	นน.1227	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดห้วยซ้อ 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2432	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
197	นน.1229	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดห้วยซ้อ 3	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2440	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
198	นน.1243	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพรหม 14	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2471	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
199	นน.1246	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพรหม 17	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2463	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
200	นน.1248	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพญาภู 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2381	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
201	นน.1253	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดป่าแลวหลวง 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2361	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
202	นน.1261	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดคู่งษ์ 4	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2430	บุเงิน/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
203	นน.1268	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดพระธาตุป่าแดด 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2428	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
204	นน.1274	จารึกศิลา วัดคอนแก้ว ต.ในเวียง 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2444	จารึก (ศิลา)/ ศิลา สี่เหลี่ยมอยู่ ในฐานไม้
205	นน.1275	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดคอนแก้ว ต.ในเวียง 3	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2351	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
206	นน.1301	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดคอนแก้ว ต.ในเวียง 29	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2424	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
207	นน.1319	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดนาชาว 6	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2410	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป/ ปางมารวิชัย
208	นน.1341	จารึกบนแผ่นไม้ วัด สมุน ต.คูใต้ อ.เมือง จ. น่าน 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2456	จารึกบนแผ่นไม้
209	นน.1342	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสมุน 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2351	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
210	นน.1344	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดถ้ำตอง (2, 26/2544)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2437	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
211	นน.1424	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสวนตาล 4	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2370	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
212	นน.1612	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดสบหนอง 15	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2390	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
213	นน.1712	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดฝายแก้ว 3	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2455	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
214	นน.1765	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดเมืองราม 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2442	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางห้าม แก่นจันทน์

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
215	นน.1772	จารึกไม้บัญญัติ วัดคอน ไชยพระบาท 7	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2400	ไม้บัญญัติ
216	นน.1774	จารึกไม้บัญญัติ วัดคอน ไชยพระบาท 9	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2402	ไม้บัญญัติ
217	นน.1778	จารึกไม้บัญญัติ วัดคอน ไชยพระบาท 13	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2386	ไม้บัญญัติ
218	นน.1808	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดไหล่น่าน 4	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2440	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
219	นน.1816	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดไหล่น่าน 12	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2427	ไม้/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
220	พย.1	จารึกวัดหนองกวาง	ฝักขาม/ ไทย	2056	หินชนวน/ แผ่นสี่เหลี่ยม
221	พย.2	จารึกวัดดอนคราม	ฝักขาม/ ไทย	2031	หินทราย/ รูปใบเสมา
222	พย.3	จารึกเจ้าสี่หมื่นท่าสิมา ใหม่	ฝักขาม/ ไทย	2033	หินทราย/ หลักสี่เหลี่ยม
223	พย.4	จารึกวัดวิสุทธาราม	ฝักขาม- ธรรม ล้านนา/ ไทย	2035	หินทราย/ รูปใบเสมา
224	พย.5	จารึกวัดป่าเหียง	ฝักขาม/ ไทย	2026	หินทราย/ หลักสี่เหลี่ยม
225	พย.6	จารึกวัดนางหมื่น หรือ จารึกพระเป็นเจ้าเมือง เชียงราย	ฝักขาม/ ไทย	2036	หินทราย/ หลักสี่เหลี่ยม

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
226	พย.7	จารึกวัดอารามป่าญะ หรือจารึกวัดป่าญะ	ฝักขาม/ ไทย	2038	หินทราย/ รูปใบเสมา
227	พย.8	จารึกวัดป่าใหม่ จารึก หมื่นลอเทพสร้างวัดป่า ใหม่	ฝักขาม/ ไทย	2040	หินทราย/ รูปใบเสมา
228	พย.9	จารึกวัดพระยาร่วง หรือ จารึกลาวงำเมืองและ พญาร่วง	ฝักขาม- ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2041	หินทราย/ รูปใบเสมา
229	พย.10	จารึกมหาสามีเจ้าญาณ เทพคุณวัดบ้านดอน	ฝักขาม/ ไทย	2046	หินทราย/ รูปใบเสมา
230	พย.11	จารึกวัดพูปอ	ฝักขาม/ ไทย	2051	หินทราย/ รูปใบเสมา
231	พย.12	จารึกมหาสามีญาณ สุนทรเจ้าวัดพระเกิด หรือจารึกวัดพระเกิด	ฝักขาม/ ไทย	2056	หินทราย/ รูปใบเสมา
232	พย.13	จารึกมหาเถรสังฆกรรม พิรคัมภีร์ฯ วัดสิบสอง ห้อง หรือจารึกวัดสิบ สองห้อง	ฝักขาม/ ไทย	2058	หินทราย/ หลักสี่เหลี่ยม
233	พย.14	จารึกวัดหลวง หรือ จารึกวัดมหาเจดีย์หลวง	ฝักขาม/ ไทย	2065	หินทราย/ รูปใบเสมา
234	พย.15	จารึกเจ้าเม็งเซริง	ฝักขาม/ ไทย	2079	หินทราย/ รูปใบเสมา
235	พย.16	จารึกเจ้าศรีฯ	ฝักขาม/ ไทย	2039	หินทราย/ หลักสี่เหลี่ยม

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
236	พย.17	จารึกคำอธิษฐาน	ไทยสุโขทัย/ ไทย	พศ.21- 22	หินทราย/ รูปใบเสมา
237	พย.18	จารึกชิ้นส่วนของเสมา	ฝักขาม/ ไทย	2065	หินทราย/ ชิ้นส่วนของ ใบเสมา
238	พย.19	จารึกคำสาปแช่ง	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21- 22	หินทราย/ แผ่น
239	พย.20	จารึกพุทธรักษา หรือ จารึกพระรัตนตรัย	ฝักขาม- ธรรม ล้านนา/ ไทย	พศ.21	หินทราย/ ชิ้นส่วนของ ใบเสมา
240	พย.21	จารึกสถานที่ ประดิษฐานพระธาตุ จารึกการประดิษฐาน พระธาตุ	ฝักขาม- ธรรม ล้านนา/ ไทย	2066	หินทราย/ รูปใบเสมา
241	พย.22	จารึกมหาสังฆราช เจ้าผญาวัดหมื่นฯ	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21- 22	หินทราย/ รูปใบเสมา
242	พย.23	จารึกปกเวียงพยาว หรือ จารึกร่องไฮ	ฝักขาม/ ไทย	2025	หินทราย/ หลักสี่เหลี่ยม
243	พย.24	จารึกพุทธศาสน์ หรือ จารึกวัดพุทธศาสน์	ฝักขาม- ธรรม ล้านนา/ ไทย	พศ.21- 22	หินทราย/ แผ่นสี่เหลี่ยม
244	พย.26	จารึกวัดอารามป้าน้อย	ฝักขาม/ ไทย	2037	หินทราย/ รูปใบเสมา
245	พย.27	จารึกเจ้าสี่หมื่นพยาวฝั่ง เสมาวัดลี หรือจารึกเจ้า สี่หมื่น พยาว (วัดลี)	ฝักขาม/ ไทย	2038	หินทราย/ รูปใบเสมา
246	พย.28	จารึกเจ้าหมื่นลอมงคล	ฝักขาม/ ไทย	2044	หินทราย/ รูปใบเสมา

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
247	พย.29	จารึกเจ้าหัวแสนญาณ กัลยา หรือจารึกเจ้าหัว แสน	ฝักขาม/ ไทย	2047	หินทราย/ หลักสี่เหลี่ยม
248	พย.30	จารึกคอรระฆังหินทราย วัดลี หรือจารึกคอรระฆัง เจดีย์หินทรายวัดลี	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ชิ้นส่วนคอรระฆัง เจดีย์
249	พย.31	จารึกวัดพระเจ้า	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ แผ่นสี่เหลี่ยม
250	พย.32	จารึกฐานพระพุทธรูป สำริด วัดเกษศรี	สิงหล/ บาลี	พศว.21- 22	สำริด/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
251	พย.33	จารึกรอยบุญหรือจารึก แผ่นอิฐร้อยบุญ	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ แผ่น สี่เหลี่ยม
252	พย.34	จารึกการสร้างเจดีย์	ฝักขาม/ ไทย	2058	หินทราย/ เสาสี่เหลี่ยม
253	พย.37	จารึกวัดทองแสง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	-
254	พย.38	จารึกวัดคนดุง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ รูปใบเสมา
255	พย.39	จารึกวัดจอยแซ	ฝักขาม/ ไทย	2038	หินทราย/ รูปใบเสมา
256	พย.40	จารึกวัดโลกติลกสังฆา ราม	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ รูปใบเสมา
257	พย.41	จารึกฐานพระพุทธรูป ชาวหมุกสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	สำริด/ ฐาน พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
258	พย.44	จารึกเจ้าสี่หมื่นสร้าง พระพุทธรูปและเจ้า มหाराชอุทิศที่นา หรือ จารึกเจ้าสี่หมื่นกระทำ พระ	ฝักขาม/ ไทย	2014	หินทราย/ หลักสี่เหลี่ยม
229	พย.45	จารึกสมเด็จพระราชา อโศกราชพิงธรรม เทศนา หรือจารึกสมเด็จพระ พระราชอโศกราช หรือจารึกบ้านสันตน์ ม่วง	ฝักขาม/ ไทย	2021	หินทราย/ รูปใบเสมา
260	พย.46	จารึกเจ้าสี่หมื่นผู้เป็นปู่ เลี้ยง	ฝักขาม/ ไทย	2033	หินทราย/ รูปใบเสมา
261	พย.47	จารึกเจ้าหมื่นเลี้ยงมา เป็นเจ้าสี่หมื่น หรือ จารึกเจ้าหมื่นเลี้ยงเป็น เจ้าสี่หมื่น พยว	ฝักขาม/ ไทย	2014	หินทราย/ รูปใบเสมา
262	พย.48	จารึกวัดควาง	ฝักขาม/ ไทย	2064	หินทราย/ รูปใบเสมา
263	พย.49	จารึกเจ้าพันมหาด	ฝักขาม/ ไทย	2053	หินทราย/ รูปใบเสมา
264	พย.50	จารึกวัดหนองสระ	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21- 22	หินทราย/ แผ่น
265	พย.51	จารึกวัดสุวรรณาราม หรือจารึกการบำเพ็ญ บุญในวัดสุวรรณาราม	ฝักขาม/ ไทย	2060	หิน/ แผ่น

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
266	พย.52	จารึกเจ้าสี่หมื่นสร้าง พระพุทธรูป หรือจารึก วัดห้วยนาค	ฝักขาม/ ไทย	2014	หินทราย /รูปใบเสมา
267	พย.53	จารึกวัดบ้านยาง	ฝักขาม/ ไทย	2138	หินทราย/ รูปใบเสมา
268	พย.54	จารึกพระญาจำเมือง และพระญาร่วง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ แผ่น
269	พย.55	จารึกวัดบ้านขามเมือง ป็น	ฝักขาม/ ไทย	2113	หินชนวน/ รูปใบเสมา
270	พย.56	จารึกคามวาสีอรัญวาสี	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ แผ่นสี่เหลี่ยม
271	พย.57	จารึกสมเด็จมหาสามิ ญาณเทพสร้างพิหารวัด กลาง	ฝักขาม- ธรรม ล้านนา/ ไทย	2032	หินทราย/ รูปใบเสมา
272	พย.58	จารึกวัดเค้าราชสถาน	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ แผ่นสี่เหลี่ยม
273	พย.59	จารึกวัดหมื่นล่อ	ฝักขาม/ ไทย	2040	หินทราย/ หลักสี่เหลี่ยม
274	พย.60	จารึกฐานพระพุทธรูป พอบุญสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
275	พย.61	จารึกฐานพระพุทธรูป พระเจ้าเถรองค์ 26	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
276	พย.62	จารึกฐานพระพุทธรูป พระเจ้าพ่อจน	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
277	พย.63	จารึกฐานพระพุทธรูป พระเถรองค์	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
278	พย.64	จารึกฐานพระพุทธรูป สามเจ้าสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
279	พย.65	จารึกฐานพระพุทธรูป เถียงนางสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
280	พย.66	จารึกฐานพระพุทธรูปที่ ปึงกรพ่อหลอมสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
281	พย.67	จารึกรอบฐานสถูปศิลา	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ สถูป
282	พย.68	จารึกรอบองค์ระฆัง สถูปศิลา	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ สถูป
283	พย.74	จารึกด้านหลัง พระพุทธรูปหินทราย	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
284	พย.75	จารึกฐานพระพุทธรูป พระพุทธรูปคัมบังกร	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป
285	พย.76	จารึกฐานพระพุทธรูป เมียนายร้อยสวนลิสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
286	พย.77	จารึกฐานพระพุทธรูป พระพุทธรุสรณ์	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
287	พย.78	จารึกฐานพระพุทธรูป สามหมากม้วนสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
288	พย.79	จารึกฐานพระพุทธรูป เถ้าเอี้ยสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
289	พย.80	จารึกฐานพระพุทธรูป ชาวจันสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
290	พย.81	จารึกฐานพระพุทธรูป คำต่อนสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
291	พย.82	จารึกฐานพระพุทธรูป พันซั่มหล้าสร้าง	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย
292	พย.86	จารึกอุ้งพระเจ้า	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	-
293	พย.87	จารึกอุ้งเถรเจ้า	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	-
294	พย.89	จารึกวัดบ้านปาน	ฝักขาม/ ไทย	2039	หินทราย/ รูปใบเสมา
295	พร.1	จารึกวัดบางสนุก	ไทยสุโขทัย/ ไทย	ประมาณ 1882	หินชนวน/ รูปใบเสมา

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
296	พร.2	จารึกแสดงผลกรรม นำสู่นิพพาน หรือจารึก เมืองลง 2	ไทยสุโขทัย/ ไทย	พศ.21- 23	-
297	พร.3	จารึกอุทิศสิ่งของ หรือ จารึกแพร์ 2	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21- 23	เศษจารึก
298	พร.5	จารึกที่โรงเรียนแพร์พิริ ยาลัย(จารึกพรหม จินดาและเจ้าสมุทร มงคลรุจี) หรือ จารึก โรงเรียนพิริยาลัย	ฝักขาม/ ไทย	1999	-
299	พร.6	จารึกวิหารวัดศรีบุญ เรือง หรือจารึกวัดศรี บุญเรือง	ฝักขาม/ ไทย	2040	-
300	พร.9	จารึกวัดบุพพาราม	ฝักขาม/ ไทย	2072	หิน/ รูปใบเสมา
301	พร.10	จารึกวัดสมเด็จ	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2416	-
302	พร.12	จารึกเมืองตรอกสลอบ ชั้นที่สอง	ไทย/ไทย	-	หิน
303	มส.1	จารึกวัดศรีเกิดหรือ จารึกอารามศรีเกิด	ฝักขาม/ ไทย	2033	หินทราย
304	ลป.1	จารึกเจ้าหมื่นคำเพชร หรือจารึกวัดพระธาตุ ลำปางหลวง	ฝักขาม/ ไทย	2019	หินทราย/ รูปใบเสมา
305	ลป.2	จารึกวัดพระธาตุลำปาง หลวง	ฝักขาม/ ไทย	2046	หินชนวน/ รูปใบเสมา
306	ลป.3	จารึกการสร้างฉัตร	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2375	หินชนวน/ รูปใบเสมา

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
307	ลป.4	จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2382	หินชนวน/รูปใบ เสมา
308	ลป.5	จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง	ฝักขาม/ ไทย	2339	หินชนวน/ รูปใบเสมา
309	ลป.6	จารึกวัดบ้านด่าน	ฝักขาม/ ไทย	2039	หินทราย/ รูปใบเสมา
310	ลป.7	จารึกคอยจำ	ฝักขาม/ ไทย	2045	หินชนวน/ รูปใบเสมา
311	ลป.8	จารึกฐานพระพุทธรูป ไสยาสน์วัดเกาะวาลูกา ราม	ฝักขาม/ ไทย	2145	เนื้อสำริด/ฐาน พระไสยาสน์
312	ลป.9	จารึกวัดพระแก้วดอน เต้า	ฝักขาม/ ไทย	-	หินชนวน
313	ลป.10	จารึกฐานพระพุทธรูป วัดวิชัย	ฝักขาม/ ไทย	2217	ฐานพระพุทธรูป
314	ลป.11	จารึกวัดคะตึกเชียงม่วน	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2382	หินชนวน/แผ่น สี่เหลี่ยม
315	ลป.12	จารึกวัดป่าบง	ฝักขาม/ ไทย	2039	รูปใบเสมา
316	ลป.13	จารึกการปฏิสังขรณ์ ศาลาวัดพระธาตุลำปาง หลวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2456	-
317	ลป.14	จารึกเมืองลอง	ไทยสุโขทัย/ ไทย	-	ศิลา/ รูปใบเสมา

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
318	ลป.15	จารึกวัดบ้านแลง	ฝักขาม/ ไทย	2011	หินทรายสีเทา/ สี่เหลี่ยม
319	ลป.16	จารึกการปฏิสังขรณ์ พระมหาชินธาตุเจ้า ลำปาง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2500	ศิลา/ รูปใบเสมา
320	ลป.17	จารึกการสร้างทุ่งศิลา	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2469	หินชนวน/ แผ่นศิลา
321	ลป.18	จารึกการสร้างวิหารวัด พระแก้วดอนเต้า	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2460	หินชนวน/ รูปใบเสมา
322	ลป.20	จารึกรอบระฆังวัดปง สนุกเหนือ	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2416	โลหะ/ กระดิ่ง
323	ลป.21	จารึกฐานพระพุทธรูป สัมฤทธิ์วัดปงสนุก เหนือ	ฝักขาม/ ไทย	-	โลหะ/ ฐานพระพุทธรูป
324	ลป.22	จารึกฐานพระพุทธรูป สัมฤทธิ์วัดแสงเมืองมา	ฝักขาม/ ไทย	-	โลหะ/ ฐาน พระพุทธรูป
325	ลป.23	จารึกวัดเสลารัตนบัพพ ดาราม (แผ่นเก่า) จารึกวัดเสลารัตนบัพพ ดาราม (แผ่นใหม่)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2226	ไม้/ แผ่นยาว
326	ลป.39	จารึกเสาตุงหินวัดพระ ธาตุลำปางหลวง 1 (ติด วิหารพระเจ้าล้านทอง)	ธรรม ล้านนา/ บาลี-ไทย	2469	เสาปูนซีเมนต์

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
327	ลป.40	จารึกเสาคุงหินวัดพระ ธาตุลำปางหลวง 2 (ตติวิหารน้ำแต้ม)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2469	เสาปูนซีเมนต์
328	ลป.41	จารึกเสาคุงหินวัดพระ ธาตุลำปางหลวง 2 (ตติวิหารพระพุทธร)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2469	เสาปูนซีเมนต์
329	ลป.42	จารึกถ้ำเด่นงัว 1	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่นไม้/ รูปใบเสมา
330	ลป.43	จารึกถ้ำเด่นงัว 2	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่นไม้/ รูปใบเสมา
331	ลป.44	จารึกถ้ำเด่นงัว 3	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่นไม้/ รูปใบเสมา
332	ลป.45	จารึกถ้ำเด่นงัว 4	ฝักขาม/ ไทย	2058	แผ่นไม้/ รูปใบเสมา
333	ลพ.8	จารึกวัดต้นฝิ่ง	ฝักขาม/ ไทย	2059	หินทราย/ รูปใบเสมา
334	ลพ.9	จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มัง ราย (พะเยา) หรือจารึก วัดสุวรรณมหาวิหาร	ฝักขาม/ ไทย	1954	หินทราย/ แท่งสี่เหลี่ยม ทรงสูง
335	ลพ.10	จารึกวัดพระคำ (พะเยา)	ฝักขาม/ ไทย	2039	หินทราย/ รูปแท่งสี่เหลี่ยม
336	ลพ.11	จารึกสังราชาธรรมทิน หรือจารึกมหาเถรเจ้า ธรรมทิน	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21	หินทราย/ สี่เหลี่ยมด้านบน ตัดเหลี่ยมเศษ ก้นทั้งสี่ด้าน

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
337	ลพ.12	จารึกการสร้างพระมหา มณฑป (พะเยา) หรือ จารึกการสร้างมหา มณฑป หรือจารึกวัด พญาร่วง	ฝักขาม/ ไทย	2078	หินทราย/ รูปใบเสมา
338	ลพ.13	จารึกหงสาวดีศรี สัตยาธิษฐาน หรือจารึก วัดพระธาตุหริภุญไชย	ฝักขาม/ ไทย	2066	หินทราย/ รูปใบเสมา
339	ลพ.14	จารึกวัดพระธาตุหริภุญ ไชย มุมตะวันตกเฉียง เหนือ	ฝักขาม/ ไทย	2025- 2050	หินทราย/ หลักสี่เหลี่ยม
340	ลพ.15	จารึกวัดพระธาตุหริภุญ ไชย มุมตะวันออกเฉียง เหนือ	ฝักขาม/ ไทย	2043	หินทราย/ รูปใบเสมา
341	ลพ.16	จารึกวัดต๋องแต่ม(เชียง แสน)	ธรรม ล้านนา-ฝัก ขาม/บาลี- ไทย	2031	หินทราย/ รูปใบเสมา
342	ลพ.17	จารึกบ้านเชียงแล (เชียงราย)	ฝักขาม/ ไทย	2153	หินทราย/ รูปใบเสมา
343	ลพ.18	จารึกวัดสันมะค่า จังหวัดลำพูน	ฝักขาม/ ไทย	2050	หินทราย/ รูปใบเสมา
344	ลพ.19	จารึกเจ้าหัวแสนญาณ กัลยา (พะเยา) หรือ จารึกวัดพญาร่วง	ฝักขาม/ ไทย	2045	หินทราย/ รูปใบเสมา
345	ลพ.20	จารึกวัดนูนบาน	ฝักขาม/ ไทย	2046	หินทราย/ รูปใบเสมา

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
346	ลพ.21	จารึกพระพุทธรูปในถ้ำ (เชียงราย) หรือจารึก คอยถ้ำพระ	ฝักขาม/ ไทย	2027	หินทราย/ รูปใบเสมา
347	ลพ.22	จารึกวัดวิสุทธาราม (พะเยา)หรือจารึกวิ สุทธาราม	ฝักขาม/ ไทย	2049	หินทราย/ รูปใบเสมา
348	ลพ.23	จารึกวัดช่วงชุมแก้ว	ฝักขาม/ ไทย	2032	หินแปร/ รูปใบเสมา
349	ลพ.24	จารึกพระยาสองแคว เก่า หรือจารึกพระยา สองแคว หรือจารึก บ้านหนองเต่า	ฝักขาม/ ไทย	2017	หินทราย/ รูปใบเสมา
350	ลพ.25	จารึกวัดป่ากุ่มแก้ว	ฝักขาม/ ไทย	2102	หินทราย/ รูปใบเสมา
351	ลพ.26	จารึกวัดมหาโพธิ์	ฝักขาม/ ไทย	2043	หินทราย/ รูปใบเสมา
352	ลพ.27	จารึกวัดเก้ายอด (พะเยา)	ฝักขาม/ ไทย	2055	หินทราย/ รูปใบเสมา
353	ลพ.28	จารึกจากจังหวัด เชียงราย หรือจารึกวัด ป่ารวก	ฝักขาม/ ไทย	2088	หินทราย/ รูปใบเสมา
354	ลพ.29	จารึกพระเจ้าตนหลวง หรือจารึกวัดศรีโคมคำ	ฝักขาม/ ไทย	2066	หินทราย/ รูปใบเสมา
355	ลพ.30	จารึกวัดทงแลง หรือ จารึกวัดทุ่งแล้ง หรือ จารึกมหาเถร ปราสาทเจ้า	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21	หินทราย/ รูปใบเสมา

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
356	ลพ.31	จารึกวัดกาน โทม	ฝักขาม/ ไทย	2042	หินทราย/ รูปใบเสมา
357	ลพ.32	จารึกวัดโลกติลกสังฆา ราม 1 หรือจารึกโลก ติลกสังฆาราม	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21	หินทราย/ รูปใบเสมา
358	ลพ.33	จารึกวัดกลางพยาว	ฝักขาม/ ไทย	2042	หินทราย/ รูปใบเสมา
359	ลพ.34	จารึกวัดสุวรรณอาราม	ฝักขาม/ ไทย	2055	หินทราย/ รูปใบเสมา
360	ลพ.38	จารึกวัดพระยืน	ไทยสุโขทัย/ ไทย	1913	หินชนวน/ รูปใบเสมา
361	ลพ.39	จารึกวัดพระนอน	ฝักขาม/ ไทย	2339	แผ่นไม้กระดาน
362	ลพ.40	จารึกบนผนังวัดพระ ธาตุ	ฝักขาม/ ไทย	2403	โลหะ/ รูปวงกลม
363	ลพ.41	จารึกที่ฐาน พระพุทธรูป	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2371	โลหะ/ ฐานพระพุทธรูป
364	ลพ.42	จารึกบนปล่องประทีป (โคมไฟ)	ฝักขาม/ ไทย	2051	โลหะ/ รูปปราสาท (ปล่องทีป)
365	ลพ.43	จารึกวัดป่าญางเถียง แขง	ฝักขาม/ ไทย	2100	หินทราย/ รูปใบเสมา
366	ลพ.44	จารึกทำวพญา	ฝักขาม/ ไทย	พศ.21- 22	หินทราย/ แผ่น
367	ลพ.45	จารึกป่ามะต๋บเต่า	ฝักขาม/ ไทย	-	-

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
368	ลพ.52	จารึกเจ้าพุดพัฒเทวากร 1	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 23	ดินเผา/ แผ่น
369	ลพ.53	จารึกเจ้าพุดพัฒเทวากร 2	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 23	ดินเผา/ แผ่น
370	ลพ.54	จารึกเจ้าพุดพัฒเทวากร 3	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 23	ดินเผา/ แผ่น
371	ลพ.55	จารึกเจ้าพุดพัฒเทวากร 4	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 23	ดินเผา/ แผ่น
372	ลพ.56	จารึกเจ้าพุดพัฒเทวากร 5	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 23	ดินเผา/ ชิ้นส่วน หักชำรุด
373	ลพ.57	จารึกพระเจ้าเมกนุ	ฝักขาม/ ไทย	2098	-
374	ปพย.01	จารึกวัดมหาพน (1)	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่นทองคำ
375	ปพย.02	จารึกวัดมหาพน (2)	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่นทองคำ
376	ปพย.03	จารึกวัดมหาพน (3)	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่นทองคำ
377	ปพย.04	จารึกวัดมหาพน (4)	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่นสำริด
378	ปพย.05	จารึกวัดมหาพน (5)	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่นโลหะ
379	ปพย.06	จารึกมหาสุวัน (เทพ มงคลเจ้า)	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หินทราย/ รูปใบเสมา
380	ปล.ล1.01	จารึกวัดบ้านแล้ง หรือ วัดบ้านแลง	ฝักขาม/ ไทย	2012	หิน/ แผ่น
381	ปล.ล1.02	จารึกเวียงรุ่ง	ฝักขาม/ ไทย	2053	หิน/ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
382	ปล.ล1.03	จารึกคอยตุง	ธรรม ล้านนา-ไทย นิเทศ-ไทย ใหญ่/ไทย- บาลี	2148	ทองสัมฤทธิ์/ รูปพระฤาษี

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
383	ปล.ล1.04	จารึกวัดมหาสถาน	ฝักขาม/ ไทย	-	หิน/ แผ่น
384	ปล.ล1.05	จารึกวัดห้วยหลวง	ฝักขาม- ธรรม ล้านนา/ ไทย	-	หิน/ แผ่น
385	ปล.ล1.06	จารึกอำเภอพาน	ฝักขาม/ ไทย	-	หิน/ แผ่น
386	ปล.ล10.01	จารึกวัดดอกเอื้อง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2250- 2450	แผ่นหินชนวน
387	ปล.ล10.02	จารึกวัดพระธาตุศรี จอมทอง	ธรรม ล้านนา/ บาลี- ไทย	2323	แผ่นไม้
388	ปล.ล10.03	จารึกวัดยางหลวง 1	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2407	ปูน/ พระพุทธรูป ปางประทับยืน
389	ปล.ล10.04	จารึกวัดยางหลวง 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2407	ปูน/ พระพุทธรูป ปางห้ามพระแก่น จันทน์
390	ปล.ล10.05	จารึกวัดแสนฝาง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2413	แผ่นไม้
391	ปล.ล10.06	จารึกวัดแสนฝาง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2421	แผ่นไม้
392	ปล.ล10.07	จารึกวัดศรีบุญเรือง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2437	โลหะ/ ระฆัง
393	ปล.ล10.08	จารึกวัดแสนฝาง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2442	โลหะ/ ระฆัง
394	ปล.ล10.09	จารึกวัดแสนฝาง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2446	แผ่นไม้
395	ปล.ล10.10	จารึกวัดเชตุพน	ฝักขาม/ ไทย	2459	แผ่นซีเมนต์

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
396	ปล.ล10.11	จารึกวัดศรีนารัฐ	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2467	โลหะ/ ระฆัง
397	ปล.ล11.01	จารึกวัดปู่เปี้ย (1-4)	ธรรม ล้านนา/ บาลี	2025	แผ่นเงิน,ทอง
398	ปล.ล11.02	จารึกวัดหลวง	ธรรม ล้านนา-ฝัก ขาม/ บาลี- ไทยวน	2028	โลหะ/ ฐานพระ
399	ปล.ล11.03	จารึกวัดม่วงม้าใต้	ฝักขาม/ ไทย	2032	โลหะ/ ฐานพระ
400	ปล.ล11.04	จารึกวัดคอนมูน	ฝักขาม/ ไทย	2044	โลหะ/ ฐานพระ
401	ปล.ล11.05	จารึกวัดเชตุพน	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2048	โลหะ/ ฐานพระ
402	ปล.ล11.06	จารึกวัดหัวฝาย	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2360	ไม้/ แผงพระ
403	ปล.ล11.07	จารึกวัดหัวฝาย (2)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2360	ไม้/ แผงพระ
404	ปล.ล11.08	จารึกวัดข้าวแท่นหลวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2361	ไม้/ ฐานรองพระ
405	ปล.ล11.09	จารึกวัดหัวฝาย	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2397	ไม้/ แผงพระ
406	ปล.ล11.10	จารึกวัดหนองเงือก 2	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2402	หิน/ ฐานพระ
407	ปล.ล11.11	จารึกวัดหนองเงือก 8	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2402	หิน/ ฐานพระ
408	ปล.ล11.12	จารึกวัดกองแขก	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2429	ไม้/ แผ่นหัวเตียง

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
409	ปล.ล11.13	จารึกวัดข้าวแทนหลวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2432	ไม้/ ฐานรองพระ
410	ปล.ล11.14	จารึกวัดหัวฝาย (1-5)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2437	ไม้/ เสาววิหาร
411	ปล.ล11.15	จารึกวัดดอยแทนพระ	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2440	แผ่นไม้
412	ปล.ล11.16	จารึกสะพานลำเหมือง ชะเง้อ	พม่า-ไทย ปัจจุบัน- ธรรม ล้านนา-ไทย	2445	แผ่นไม้
413	ปล.ล11.17	จารึกวัดเกตการาม	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2464	แผ่นทองจังโก
414	ปล.ล12.01	จารึกอารามป่าสัก	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2023	โลหะ/ พระพุทธรูป
415	ปล.ล12.02	จารึกวัดทุ่งต้อม	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2032	โลหะ/ พระพุทธรูป
416	ปล.ล12.03	จารึกวัดวิสุทธาราม	ไทยนิเทศ/ ไทย	2110	แผ่นโลหะ
417	ปล.ล12.04	จารึกวัดวิสุทธาราม (2)	ไทยนิเทศ/ ไทย	2110	แผ่นโลหะ
418	ปล.ล12.05	จารึกวัดพระธาตุสบฝาง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2166	โลหะ/ ระฆัง
419	ปล.ล12.06	จารึกวัดบ้านมีดกา	ธรรม ล้านนา/ บาลี-ไทย	2289	โลหะ/ ระฆัง

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
420	ปล.ล12.07	จารึกวัดพระธาตุคอก เก็ง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2355	โลหะ/ระฆัง
421	ปล.ล12.08	จารึกวัดบ้านกวน	ไทยเนเทศ/ ไทย	2374	แผ่นเงิน
422	ปล.ล12.09	จารึกวัดหมื่นเงินกอง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2405	แผ่นไม้
423	ปล.ล12.10	จารึกวัดเกตการาม	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2421	แผ่นไม้
424	ปล.ล12.11	จารึกวัดหัวริน	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2426	ไม้/ฐาน พระพุทธรูป
425	ปล.ล12.12	จารึกวัดพระบาทห้วย อี ลิง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2430	แผ่นไม้
426	ปล.ล12.13	จารึกวัดพระธาตุคอก สุ เทพ	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2441	โลหะ/ระฆัง
427	ปล.ล12.14	จารึกวัดหมื่นสาร	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2450	ไม้/ฐาน พระพุทธรูป
428	ปล.ล12.15	จารึกวัดสันทรายหลวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2459	โลหะ/ระฆัง
429	ปล.ล12.16	จารึกวัดสันทรายหลวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2463	ซีเมนต์/เสมา
430	ปล.ล12.17	จารึกวัดสันทรายหลวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2464	แผ่นทองเหลือง
431	ปล.ล12.18	จารึกวัดพระบาทห้วย อี ลิง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2465	แผ่นไม้
432	ปล.ล12.19	จารึกวัดสันทรายหลวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2466	แผ่นทองเหลือง

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
433	ปล.ล12.20	จารึกวัดเชียงมั่น	ธรรม ล้านนา/ บาลี-ไทย	2467	กรอบไม้
434	ปล.ล12.21	จารึกวัดสันทรายหลวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2471	แผ่นทองจังโก
435	ปล.ล12.22	จารึกวัดพระธาตุคอกยสุ เทพ	ธรรม ล้านนา- ไทยปัจจุบัน- จีน/ ไทย-จีน	2473	โลหะ/ ระฆัง
436	ปล.ล12.23	จารึกวัดพระธาตุคอกยสุ เทพ	ไทยปัจจุบัน ธรรม ล้านนา/ ไทย	2488	โลหะ/ ระฆัง
437	ปล.ล13.01	จารึกวัดศรีสุทราวาส	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2026	โลหะ/ ฐาน พระพุทธรูป
438	ปล.ล13.02	จารึกวัดม่วงแก้ว	ฝักขาม/ ไทย	2042	โลหะ/ ฐาน พระพุทธรูป
439	ปล.ล13.03	จารึกดงเวียง	ฝักขาม/ ไทย	2045	แผ่นหิน
440	ปล.ล13.04	จารึกวัดบ้านโป่ง	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2059	โลหะ/ ฐาน พระพุทธรูป
441	ปล.ล13.05	จารึกวัดศรีดอนชัย	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2075	โลหะ/ ฐาน พระพุทธรูป

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
442	ปล.ล13.06	จารึกวัดบ่อหุบ	ฝักขาม/ ไทย	2076	แผ่นหิน
443	ปล.ล13.07	จารึกวัดบ้านแซว	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2079	โลหะ/ ฐานพระพุทธรูป
444	ปล.ล13.08	จารึกเชียงราย	ฝักขาม/ ไทย	2120	โลหะ/ ฐานพระพุทธรูป
445	ปล.ล13.09	จารึกวัดปางหมอปวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2155	โลหะ/ ฐานพระพุทธรูป
446	ปล.ล13.10	จารึกวัดพระธาตุจอมจ้อ	ฝักขาม/ ไทย	2182	แผ่นหิน
447	ปล.ล13.11	จารึกวัดศรีสุทรวาส	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2411	แผ่นทอง/ พระพุทธรูป
448	ปล.ล13.12	จารึกวัดต้าหลวง(อภัยภิ มุข)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2418	สัมฤทธิ์/ พระพุทธรูป
449	ปล.ล13.13	จารึกวัดศรีดอนชัย	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2426	แผ่นหิน
450	ปล.ล13.14	จารึกวัดบ้านโป่ง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2432	ไม้/ ฐานพระพุทธรูป
451	ปล.ล13.15	จารึกวัดศรีสุทรวาส	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2462	โลหะ/ ระฆัง
452	ปล.ล13.16	จารึกเชียงราย (3)	ธรรม ล้านนา- มอญ/บาลี	-	แผ่นหิน
453	ปล.ล13.17	จารึกวัดพื้นเมือง	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่นหิน
454	ปล.ล13.18	จารึกวัดศรีสุทรวาส	ไทยนิเทศ/ ไทย	-	โลหะ/ระฆัง
455	ปล.ล13.19	จารึกวัดหมื่นไธ	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่นหิน
456	ปล.ล13.20	จารึกเวียงห้า	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่นหิน

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
457	ปล.ล14.01	จารึกวัดติโลกอาราม	ฝักขาม/ ไทย	-	แผ่นหิน
458	ปล.ล14.02	จารึกวัดต้นฝิ่ง		1987	แผ่นหิน
459	ปล.ล14.03	จารึกวัดคอนยาง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2023	หิน/ ฐานรอง พระพุทธรูป
460	ปล.ล2.01	จารึกวัดเชียงมั่น (สร้าง บัลลังก์สำหรับพระ ศิลา)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2334	กรอบไม้
461	ปล.ล2.02	จารึกวัดพระสิงห์ (บูรณะรอยพระพุท บาท)	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2337	ไม้/ รอยพระพุท บาท
462	ปล.ล2.03	จารึกเชียงใหม่ (อัญเชิญ พระธาตุอมทองมา เชียงใหม่)	ฝักขาม- ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2348	แผ่นไม้
463	ปล.ล2.04	จารึกเชียงใหม่ (สร้าง พระแสง)	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2355	พระแสงไม้
464	ปล.ล2.05	จารึกคอยแทนพระ (ปฏิสังขรณ์วัดคอยแทน พระ)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2357	แผ่นไม้
465	ปล.ล2.06	จารึกวัดคอยแทนพระ (ชื่อผู้สร้างรั้วเหล็ก)	ธรรม ล้านนา-ฝัก ขาม/ ไทย- บาลี	2357	ซี่รั้วเหล็ก
466	ปล.ล4.01	จารึกวัดดงคุ้มหลุ่ม	ฝักขาม/ ไทย	2005	แผ่นหิน
467	ปล.ล4.02	จารึกวัดพระพันตน 1	ฝักขาม/ ไทย	2023	หิน/ ฐานรอง พระพุทธรูป

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
468	ปล.ล4.03	จารึกวัดพระพันตน 2	ฝักขาม/ ไทย	2023	หิน/พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
469	ปล.ล4.04	จารึกวัดพระพันตน	ฝักขาม/ ไทย	2054	หินทราย/แผ่น
470	ปล.ล4.05	จารึกวัดพระเกิด	ฝักขาม/ ไทย	2063	แผ่นหิน
471	ปล.ล4.06	จารึกวัดหัวหนอง เวียง กุมกาม (ชั้นที่ 1-5)	ฝักขาม/ ไทย	พศว.21- 22	หิน
472	ปล.ล5.01	จารึกพิพิธภัณฑฯ น่าน	ธรรม ล้านนา-ฝัก ขาม/บาลี- ไทย	2030	โลหะ/ พระพุทธรูป
473	ปล.ล5.02	จารึกพิพิธภัณฑฯ น่าน	ธรรม ล้านนา-ฝัก ขาม/บาลี- ไทย	2080	ทองสัมฤทธิ์/ พระพุทธรูปปาง มารวิชัย
474	ปล.ล5.03	จารึกวัดหัวทุ่ง	ฝักขาม- ธรรม ล้านนา/ ไทย	2336	หินชนวน/แผ่น
475	ปล.ล5.04	จารึกวัดนาน้อย	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2336	ทองสัมฤทธิ์/ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
476	ปล.ล5.05	จารึกวัดศรีบุญเรือง	ฝักขาม/ ไทย	2336	ทองสัมฤทธิ์/ พระพุทธรูปปาง มารวิชัย
477	ปล.ล5.06	จารึกวัดศรีบุญเรือง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2337	ไม้/ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
478	ปล.ล5.07	จารึกวัดพระธาตุแช่แห้ง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2348	ไม้/ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
479	ปล.ล5.08	จารึกวัดน่าน้อย	ธรรม ล้านนา/ไทย	2360	ไม้/ พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
480	ปล.ล5.09	จารึกวัดวิสุร	ธรรม ล้านนา/ไทย	2380	แผ่นชนวน
481	ปล.ล5.10	จารึกวัดนุฬาราม	ธรรม ล้านนา/ไทย	2383	ไม้/รูปปราสาท
482	ปล.ล5.11	จารึกวัดพระธาตุช้างค้ำ	ธรรม ล้านนา/ไทย	2402	ทองสัมฤทธิ์/ กังสดาล
483	ปล.ล5.12	จารึกวัดดอนไชย	ธรรม ล้านนา/ไทย	2403	ไม้/ หีบ
484	ปล.ล5.13	จารึกวัดพระธาตุช้างค้ำ	ธรรม ล้านนา/ไทย	2420	แผ่นหิน
485	ปล.ล5.14	จารึกวัดพระธาตุแช่แห้ง	ธรรม ล้านนา/ไทย	2448	แผ่นไม้
486	ปล.ล5.15	จารึกวัดจริม	ธรรม ล้านนา/ไทย	2478	หินชนวน
487	ปล.ล7.01	จารึกวัดสบญว	ฝักขาม/ไทย	2060	แผ่นหิน
488	ปล.ล7.02	จารึกวัดพระธาตุลำปาง หลวง	ฝักขาม/ไทย	2194	พระแสงไม้
489	ปล.ล7.03	จารึกวัดไหล่หิน	ธรรม ล้านนา/ไทย	2226	แผ่นไม้
490	ปล.ล7.04	จารึกวัดพระธาตุลำปาง หลวง	ธรรม ล้านนา/ไทย	2285	พระแสงไม้
491	ปล.ล7.05	จารึกวัดพระธาตุลำปาง หลวง 2 (ชื่อผู้สร้างรั้ว เหล็ก)	ฝักขาม- ธรรม ล้านนา/ไทย	2339	ซี่รั้วเหล็ก

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
492	ปล.ล8.01	จารึกวัดแก้วคือ	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2116	ทองสัมฤทธิ์/ พระพุทธรูปปาง อุ้มบาตร
493	ปล.ล8.02	จารึกเชียงแสน	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2269	ทองสัมฤทธิ์/ วิหารจำลอง
494	ปล.ล8.03	จารึกวัดสันป่าดิง 1	ฝักขาม/ ไทย	2288	แผ่นดินเผา
495	ปล.ล8.04	จารึกวัดสันป่าดิง 2	ฝักขาม/ ไทย	2288	แผ่นอิฐ
496	ปล.ล8.05	จารึกวัดพระธาตุศรี จอมทอง รวม	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2301	เจดีย์ไม้ จำลอง
497	ปล.ล8.06	จารึกวัดพวกหงส์	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2355	แผ่นไม้ ลงรักทา ชาด
498	ปล.ล8.07	จารึกเชียงใหม่	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2360	แผ่นไม้ ทารัก
499	ปล.ล8.08	จารึกวัดคดอยแท่นพระ	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2361	แผ่นไม้กระดาน แผงพระพิมพ์
500	ปล.ล8.09	จารึกวัดพระธาตุศรี จอมทอง รวม	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2394	ทองสัมฤทธิ์/ ระฆัง
501	ปล.ล8.10	จารึกวัดป่าพร้าวใน	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2400	แผ่นไม้ ทาชาด ลงรัก
502	ปล.ล8.11	จารึกวัดพระธาตุศรี จอมทอง รวม	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2435	แผ่นไม้
503	ปล.ล8.12	จารึกวัดสันป่าดิง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2445	แผ่นไม้
504	ปล.ล8.13	จารึกวัดพระธาตุศรี จอมทอง รวม	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2455	เชิงเทียนไม้

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
505	ปล.ล8.14	จารึกวัดป่อสตี	ธรรม ล้านนา/ ไทย	-	แผ่นไม้
506	ปล.ล8.15	จารึกวัดพระธาตุคอกยสุ เทพ (2)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	-	ทองสัมฤทธิ์/ พระพุทธรูป
507	ปล.ล8.16	จารึกวัดพระธาตุคอกยสุ เทพ (3)	ธรรม ล้านนา/ ไทย	-	ทองสัมฤทธิ์/ พระพุทธรูป
508	ปล.ล9.01	จารึกวัดหลวง	ฝักขาม/ ไทย	2057	โลหะ/ ฐานพระพุทธรูป
509	ปล.ล9.02	จารึกวัดสะแล่ง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2369	แผ่นไม้
510	ปล.ล9.03	จารึกวัดบรมธาตุถิ่น แดนหลวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2378	ไม้บัญชั๊ก
511	ปล.ล9.04	จารึกวัดสูงเม่น	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2378	ตู้ไม้เก็บ พระคัมภีร์
512	ปล.ล9.05	จารึกวัดมหาโพธิ์	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2382	แผ่นหิน
513	ปล.ล9.06	จารึกวัดบรมธาตุถิ่น แดนหลวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2400	ไม้บัญชั๊ก
514	ปล.ล9.07	จารึกจารึกวัดหลวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2408	ไม้/ ฐานพระพุทธรูป
515	ปล.ล9.08	จารึกวัดพระบาทมิ่ง เมือง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2425	ไม้บัญชั๊ก
516	ปล.ล9.09	จารึกวัดพระบาทมิ่ง เมือง	ธรรม ล้านนา/ ไทย-บาลี	2429	ไม้บัญชั๊ก
517	ปล.ล9.10	จารึกวัดพระหลวง	ธรรม ล้านนา/ ไทย	2432	แผ่นโลหะ

ลำดับ	ทะเบียน	ชื่อจารึก	อักษร/ ภาษา	อายุ พ.ศ.	วัตถุจารึก (ชนิด/ ลักษณะ)
518	ปล.ล9.11	จารึกวัดศรีดอนคำ	ธรรม ล้านนา/ไทย	2443	แผ่นไม้
519	ปล.ล9.12	จารึกวัดศรีดอนคำ (2)	ธรรม ล้านนา/ไทย	2443	แผ่นไม้
520	ปล.ล9.13	จารึกวัดพระบรมธาตุ ถิ่นแสนหลวง	ธรรม ล้านนา/ไทย	2451	ไม้บัพัญชึก
521	ปล.ล9.14	จารึกวัดพระหลวง	ธรรม ล้านนา/ไทย	2454	โลหะ/ ระฆัง
522	ปล.ล9.15	จารึกวัดพระธาตุช่อแฮ	ธรรม ล้านนา/ไทย	2461	โลหะ/ ระฆัง
523	ปล.ล9.16	จารึกวัดพระธาตุไฮ สร้อย	ธรรม ล้านนา/ไทย	2464	แผ่นไม้
524	ปล.ล9.17	จารึกเมืองลอง	ไทยสุโขทัย/ ไทย	พศว.21- 23	แผ่นหิน
525	ปล.ล9.18	จารึกวัดพระบรมธาตุ ถิ่นแสนหลวง	ธรรม ล้านนา/ไทย	-	ไม้บัพัญชึก
526	ปล.ล9.19	จารึกวัดพระบาทมิ่ง เมือง	ธรรม ล้านนา/ไทย	-	ไม้บัพัญชึก